

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
Politikas zinātnes nodaļa

Gunda Reire

**APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS NOZĪME
STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS
UZTURĒŠANĀ**

Promocijas darbs

Promocijas darbs izstrādāts politikas zinātnes doktora
(*Dr. sc. pol.*)
zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē
starptautiskās politikas apakšnozarē

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. paed.*, prof. Žaneta Ozoliņa

Rīga 2010

SATURA RĀDĪTĀJS

IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI	5
ILUSTRATĪVO MATERIĀLU SARAKSTS	9
IEVADS	11

1. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJAS STARPTAUTISKAJĀ SISTĒMĀ, TO KRITĒRIJI UN INDIKATORI STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ	23
1.1. Starptautiskas organizācijas funkciju jēdziens funkcionālā skatījumā.....	24
1.2. Dažādas pieejas starptautiskas organizācijas funkciju noteikšanā.....	29
1.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas funkciju īstenošanas efektivitātes kritēriji un indikatori starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.....	41
1.3.1. Interesešu apvienošanas un artikulēšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori	42
1.3.2. Socializēšanas un rekrutēšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori.....	45
1.3.3. Operacionālā funkcija, tās kritēriji un indikatori.....	47
1.3.4. Normu radīšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori.....	50
1.3.5. Noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori.....	51
1.3.6. Komunikācijas funkcija, tās kritēriji un indikatori.....	52

2. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE INTEREŠU APVIENOŠANAS UN ARTIKULĒŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ	56
2.1. Institucionālie un konferenču mehānismi.....	57
2.2. Valstu forumi un grupas	67
2.3. Nevalstisko organizāciju nozīme Apvienoto Nāciju Organizācijas darbā starptautiskā miera un drošības jomā	78
2.4. Statūti kā interesešu artikulētāji un apvienotāji	81
2.5. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte interesešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanā: secinājumi.....	84

3. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE SOCIALIZĒŠANAS UN REKRUTĒŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS

UZTURĒŠANĀ.....	88
3.1. Formālie rekrutēšanas mehānismi.....	88
3.2. Valstu lojalitāte attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām	100
3.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas reformu process	103
3.4. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte socializēšanas un rekrutēšanas funkcijas īstenošanā: secinājumi.....	112

4. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE OPERACIONĀLĀS FUNKCIJAS

ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ.....	115
4.1. Institucionālie instrumenti konfliktu regulēšanā.....	117
4.2. Pastāvīgās un specifiskās struktūras konfliktu regulēšanai	133
4.3. Budžeta veidošanas principi un drošība	141
4.4. Miera operāciju personāla piesaiste un pietiekamība.....	149
4.5. Varas dalījums starptautiskā miera un drošības uzturēšanā	151
4.6. Miera operāciju kvalitatīvie un kvantitatīvie rādītāji	173
4.7. Miera uzturēšanas koncepta attīstība.....	188
4.8. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte operacionālās funkcijas īstenošanā: secinājumi.....	195

5. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE NORMU RADĪŠANAS FUNKCIJAS

ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ.....	199
5.1. Apvienoto Nāciju Organizācija kā starptautisku normu radītāja	200
5.2. Spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums	204
5.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte normu radīšanas funkcijas īstenošanā: secinājumi.....	211

6. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE NOTEIKUMU RADĪŠANAS, PIEMĒROŠANAS UN PĀRSKATĪŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ	213
6.1. Apvienoto Nāciju Organizācijas rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti valstu starptautisko attiecību regulēšanai	213
6.2. Veto, dubultais veto, atturēšanās no balsojuma un klāt neesamība Drošības padomē	220
6.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšana funkcijas īstenošanā: secinājumi	228

7. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE KOMUNIKĀCIJAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ.....	230
7.1. Institūcijas informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai.....	230
7.2. Apvienoto Nāciju Organizācija kā daudzpusējās diplomātijas forums starptautiskā miera un drošības jautājumos	235
7.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas efektivitāte komunikācijas funkcijas īstenošanā: secinājumi.....	242
SECINĀJUMI.....	244
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	253

IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI

AMIB	Āfrikas miera uzturēšanas misija Burundi
AMIS	Āfrikas Savienības misija Burundi
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ASEAN	Dienvidaustumāzijas Nāciju Asociācija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CARICOM	Karību Kopiena
DOMREP	Apvienoto Nāciju Organizācijas ģenerālsekretārs Dominikas Republikā
ECOMOG	Rietumāfrikas valstu ekonomiskās kopienas monitoringa grupa
ECOSOC	Ekonomiskā un sociālā padome
ECOWAS	Rietumāfrikas valstu ekonomiskā kopiena
EDSO	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
ES	Eiropas Savienība
EUFOR	Eiropas Savienības spēki
IISS	Starptautiskais Stratēģisko pētījumu institūts
IFOR	Ieviešanas spēki
INTERFET	Starptautiskie spēki Austrumtimorā
ISAF	Starptautiskie drošības atbalsta spēki Afganistānā
MINURCA	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Centrālāfrikas Republikā
MINUGUA	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārbaudes misija Gvatemalā
MINURSO	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija referendumam Rietumu Sahārā
MINUSTAH	Apvienoto Nāciju Organizācijas stabilizācijas misija Haiti
MISAB	Starpāfrikas misija Bangui līguma monitorēšanai
MNF	Daudznacionālie spēki
MONUC	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Kongo Demokrātiskajā Republikā
NAM	Nepievienojušos kustība
NAFTA	Ziemeļatlantijas Brīvās tirdzniecības asociācija
NATO	Ziemeļatlantijas Līguma organizācija
NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība

OAU	Āfrikas vienotības organizācija
ONUB	Apvienoto Nāciju Organizācijas operācija Burundi
ONUC	Apvienoto Nāciju Organizācijas operācija Kongo
ONUCA	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērošanas grupa Centrālamerikā
ONUMOZ	Apvienoto Nāciju Organizācijas operācija Mozambikā
ONUSAL	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērošanas misija Salvadorā
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
RAMSI	Reģionālā atbalsta misija Zālamana salās
SFOR	Stabilizācijas spēki
SIPRI	Stokholmas Starptautiskais miera izpētes institūts
UCDP	Upsalas konfliktu datu programma
UNAMET	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Austrumtimorā
UNAMIR	Apvienoto Nāciju Organizācijas atbalsta misija Ruandai
UNAMSIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Sjerraleonē
UNAVEM III	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārbaudes misija Angolā III
UNCC	Apvienoto Nāciju Organizācijas Kompensāciju komisija
UNCIP	Apvienoto Nāciju Organizācijas Komisija Indijai un Pakistānai
UNDOF	Apvienoto Nāciju Organizācijas atsauktie novērotāju spēki
UNDP	Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programma
UNHCR	Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos
UNEF I	Apvienoto Nāciju Organizācijas krīzes spēki I
UNEF II	Apvienoto Nāciju Organizācijas krīzes spēki II
UNFICYP	Apvienoto Nāciju Organizācijas miera uzturēšanas spēki Kairā
UNGOMAP	Apvienoto Nāciju Organizācijas starpniecības misija Afganistānā
UNHCR	Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu lietās
UNICEF	Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais bērnu fonds
UNIFIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas vidutāju spēki Libānā
UNIIMOG	Apvienoto Nāciju Organizācijas Irānas–Irākas militāro novērotāju grupa
UNIKOM	Apvienoto Nāciju Organizācijas Irākas–Kuveitas novērošanas misija

UNITA	Angolas Pilnīgas neatkarības nacionālā savienība
UNMEE	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Etiopijā un Eritrejā
UNMIBH	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Bosnijā un Hercegovinā
UNMIH	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Haiti
UNMIK	Apvienoto Nāciju Organizācijas vidutāju administrācijas misija Kosovā
UNMIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Libērijā
UNMIS	Apvienoto Nāciju Organizācijas misija Sudānā
UNMIT	Apvienoto Nāciju Organizācijas integrētā misija Austrumtimorā
UNMOGIP	Apvienoto Nāciju Organizācijas militāro novērotāju grupa Indijā un Pakistānā
UNMOT	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju misija Tadžikistānā
UNOCI	Apvienoto Nāciju Organizācijas operācija Kotdivuārā
UNOGBIS	Apvienoto Nāciju Organizācijas miera novērošanas atbalsta birojs Gvinejā–Bisavā
UNOGIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju grupa Libānā
UNOMIG	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju misija Gruzijā
UNOMIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju misija Libērijā
UNOMSIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju misija Sjerraleonē
UNOMUR	Apvienoto Nāciju Organizācijas novērotāju misija Ugandā–Ruandā
UNOSOM	Apvienoto Nāciju Organizācijas operācija Somālijā
UNOTIL	Apvienoto Nāciju Organizācijas birojs Austrumtimorā
UNPREDEP	Apvienoto Nāciju Organizācijas preventīvas izvietojšanas spēki
UNPROFOR	Apvienoto Nāciju Organizācijas Aizsardzības spēki
UNSCOB	Apvienoto Nāciju Organizācijas īpašā komiteja Balkānos
UNSF	Apvienoto Nāciju Organizācijas drošības spēki Rietumu Jaungvinejā
UNTAC	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārejas pārvalde Kambodžā
UNTAES	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārejas administrācija Austrumslavonijā
UNTAET	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārejas administrācija Austrumtimorā
UNTEA	Apvienoto Nāciju Organizācijas pagaidu izpildvara

UNTAG	Apvienoto Nāciju Organizācijas pārejas atbalsta grupa
UNTSO	Apvienoto Nāciju Organizācijas pamiera uzraudzības organizācija
UNYOM	Apvienoto Nāciju Organizācijas Jemenas novērošanas misija
USAID	Amerikas Savienoto Valstu Starptautiskās attīstības aģentūra
WFP	Pasaules pārtikas programma

ILUSTRATĪVO MATERIĀLU SARAKSTS

ATTĒLI

1. attēls	Galvenās starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tieši iesaistītās ANO institūcijas	58
2. attēls	ANO efektivitātes līmenis interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas indikatoru izpildē.....	87
3. attēls	ANO efektivitātes līmenis rekrutēšanas un socializēšanas funkcijas indikatoru izpildē.....	114
4. attēls	ANO operacionālās funkcijas četri aspekti un indikatori	116
5. attēls	Miera uzturēšanas trīsstūris.....	181
6. attēls	ANO efektivitātes līmenis operacionālās funkcijas indikatoru izpildē	198
7. attēls	ANO efektivitātes līmenis normu radīšanas funkcijas indikatoru izpildē .	212
8. attēls	ANO efektivitātes līmenis noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas indikatoru izpildē	229
9. attēls	Galvenās ANO institūcijas informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai	232
10. attēls	ANO Publiskās informācijas departamenta komunikācijas instrumenti ...	234
11. attēls	ANO efektivitātes līmenis komunikācijas funkcijas indikatoru izpildē	243

TABULAS

1. tabula	Politiskās sistēmas funkcijas G. Almonda un B. Povala teorijā	32
2. tabula	Starptautisko organizāciju funkcijas: salīdzinošs pārskats	40

3. tabula	ANO funkcijas, kritēriji un efektīvas darbības indikatori starptautiskā miera un drošības uzturēšanā	54
4. tabula	Grozījumi ANO Statūtos attiecībā uz dalībnieku skaitu Drošības padomē.....	95
5. tabula	ANO ģenerālsēkretāra pilnvaru termiņi reģionālo grupu šķērsgrīzumā	98
6. tabula	ANO reformu priekšlikumu veidi	105
7. tabula	ANO Statūtos ietvertie principi attiecībā pret starptautisko realitāti.....	106
8. tabula	Pamata argumenti ANO 2005. gada reformas nepieciešamībai.....	109
9. tabula	ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti	215
10. tabula	ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības uzturēšanā: rezultāti....	245
11. tabula	ANO efektivitātes trūkumi un to cēloņi.....	251

GRAFIKI

1. grafiks	Formālās tikšanās un neformālās konsultācijas ANO Drošības padomē (1972–2007)	63
2. grafiks	15 lielāko maksātāju parādi ANO miera uzturēšanas budžetā – 2009. gada janvāra dati (miljonos ASV dolāru)	145
3. grafiks	Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē (1946–2008)	222

IEVADS

“Mums drīzāk būtu jāatzīst Apvienotās Nācijas tādas, kādas tās ir – pēc vispārēja atzinuma, tās ir nepilnīgs, tomēr nepieciešams instruments nācijām, kas strādā miera evolūcijai taisnīgākas un drošākas pasaules virzienā.”¹

Dāgs Hammaršelds, ANO ģenerālsēkretārs

Starptautiskās drošības pētnieku interese par Apvienoto Nāciju Organizāciju (ANO) pamatā ir saistīta ar tās centrālo lomu kā globālai sadarbības veidotājai starptautisko konfliktu un krīžu kontrolēšanā. Pat gadījumos, kad tiek pausti pesimistiski viedokļi par ANO paveikto un spējām, saglabājas interese par spēkiem un iemesliem, kas ietekmē ANO veiksmes un neveiksmes starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

ANO dibināšanas laikā, 1945. gadā, valdīja liels optimisms par jaunās starptautiskās organizācijas spējām samazināt starptautiskos konfliktus un 2. pasaules kara radītās sekas. Lai arī Aukstais karš šo optimismu strauji samazināja, tas tomēr neapstādināja starptautisko sadarbību šajā jomā pilnībā – ANO ļoti dziļi iesaistījās dekolonizācijas procesā, kavēja Rietumu valstu iebrukumus Trešās pasaules valstīs, kā arī ar savu darbību sekmēja starptautisko ieroču kontroli. Pēc 1989. gada ANO iespējas starptautiskā miera un drošības jomā strauji pieauga, tomēr nav iespējams apgalvot, ka tādēļ pasaules drošības politikā organizācija būtu ieguvusi dominējošo lomu. Tā ir kļuvusi daudz aktīvāka, gan iejaucoties pilsoņu karos, kriminalizējot masu slepkavošanu, gan attīstot savas operacionālās spējas un pieņemot lēmumus. Tajā pašā laikā ANO nav spējusi kontrolēt genocīdu Ruandā 1994. gadā, aizkavēt ASV iebrukumu Irākā 2003. gadā, un Drošības padomes – tās galvenās institūcijas starptautiskā miera un drošības jautājumos – sastāvs tiek uzskatīts par nedemokrātisku.

---

¹ ANO ģenerālsēkretāra Dāga Hammaršelda (*Dag Hammarskjöld*) teiktais, ievadot savu ikgadējo ziņojumu ANO ģenerālajai asamblejai 1956./1957. gada sesijā. Skat.: Falkman K. *To Speak for the World: Speeches and Statements by Dag Hammarskjöld*. Stockholm: Atlantis, 2005, p. 69.

Lai arī ANO joprojām ir uzskatāma par unikālu daudzpusējo institūciju, par milzu forumu, kurā suverēnas valstis var sanākt kopā, lai uzrunātu kopīgas problēmas un izmantotu kopīgas iespējas², organizācijai tiek arī pārmests, ka tās darbību raksturo tikai runas, nevis rīcība, ka tā ir arēna, kur valdības liekulīgi deklarē vienas vērtības, tai pat laikā praksē īstenojot citas; tā ir instruments maskētai spēka politikas īstenošanai³. Šie abi pretējie viedokļi zinātniskajā literatūrā aptver ļoti plašu un labi izstrādātu argumentu klāstu, un starptautiskajā politikā nereti rodas grūtības nonākt pie objektīva un bezkaislīga ANO darbības vērtējuma.

Atsaucoties uz iepriekš minētajām vispārējām un pretējām ANO darbības un nozīmes interpretācijām un uzskatot tās par starptautiskās politikas problēmjaudājumu, šajā darbā tiek pētīta un analizēta ANO nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

ANO īpašais statuss starptautisko organizāciju vidū starptautiskā miera un drošības jomā, no vienas puses, un kritiskais tās darbības vērtējums, no otras puses, ir pamats, lai padziļināti pētītu un analizētu organizācijas nozīmi, darbības problēmas un to izcelsmi. Arī Latvija kā ANO dalībvalsts, kas piedalās starptautiskās miera uzturēšanas misijās⁴, veic ikgadējos maksājumus šīs organizācijas budžetā⁵, virza kandidātus uz nozīmīgiem amatiem⁶ un veido savu ārpolitiku globālā mērogā⁷, aktuāls ir ANO nozīmes izvērtējums starptautiskā miera un drošības jomā. Papildu aktualitāti šī temata pētīšanai piešķir apstākļi, ka Latvijā, īpaši politikas zinātnē, pētījumi par ANO tematiku tiek veikti ļoti maz.

ANO nozīme šajā darbā tiek pētīta un izvērtēta starptautiskā miera un drošības uzturēšanas jomā divu galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, starptautiskā miera un drošības

---

² Tharoor Sh. *Why America Still Needs the United Nations*. Foreign Affairs. September/October 2003. www.foreignaffairs.org. Pēdējo reizi aplūkots 28.01.2008.

³ Roberts, A., Kingsbury, B. (Eds.) *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988, p. 2.

⁴ Par Latvijas dalību starptautiskās miera uzturēšanas misijās ANO ietvaros vairāk skat. LR Ārlietu ministrijas mājaslapu <http://www.mfa.gov.lv/lv/ano/Latvija-ANO/misijas>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010.

⁵ Latvijas un citu ANO dalībvalstu maksājumus ANO pastāvīgajā budžetā skat. *Global Policy Forum* mājaslapu <http://www.globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts-on-un-finance/the-un-regular-budget.html>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010. Latvijas un citu ANO dalībvalstu maksājumus miera uzturēšanas budžetā skat. turpat. <http://www.globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts-on-un-finance/the-un-peacekeeping-operations-budget.html>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010.

⁶ Par aktuālajām Latvijas kandidatūrām ANO skat. LR Ārlietu ministrijas mājaslapu <http://www.mfa.gov.lv/lv/ano/Latvija-ANO/kandidaturas/>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010.

⁷ Skat. LR Ārlietu ministrijas mājaslapu <http://www.mfa.gov.lv/lv/Arpolitika/>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010.

uzturēšana ir galvenais ANO mērķis, kā to nosaka organizācijas Statūti.⁸ Otrkārt, ANO nozīme starptautiskajā globālajā politikā kopumā visbiežāk tiek apšaubīta tieši miera operāciju neveiksmju, reakcijas vai tās trūkuma starptautiskajās krīzēs dēļ un daudz kritizētajām, bet neatrisinātajām institucionālajām problēmām kara un miera jautājumos.

ANO nozīme starptautiskajā politikā šajā darbā tiek aplūkota konkrētā jomā – starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, ar to saprotot plašu aktivitāšu klāstu. Angļu valodā starptautiskajā politikā pastāv divi dažādi jēdzieni, kuru latviskais tulkojums ir „miera uzturēšana” – *maintenance of peace* un *peacekeeping*. Šī darba ietvaros ar jēdzienu *miera un drošības uzturēšana* tiek saprasts angļu ekvivalents *maintenance of peace and security*, kas ir plašs un dažādas aktivitātes aptverošs termins, nevis *peacekeeping*, kas ir „specifisks ANO attīstīts instruments ar mērķi palīdzēt konflikta skartām valstīm radīt ilgstoša miera nosacījumu”⁹. Starptautiskā miera un drošības uzturēšana *maintenance* nozīmē aptver gan dažādus instrumentus, tai skaitā *peacekeeping*, miera veidošanu (angliski – *peacebuilding*), miera ieviešanu (angliski – *peace enforcement*), miera nodibināšana (angliski – *peacemaking*), gan likumdošanas un institūciju attīstību, finanšu resursu un cilvēkresursu jomu, gan varas pārdales jautājumus un izvērtējumu valstu lojalitātei pret pastāvošajām normām un iedibināto kārtību.

Darba mērķis ir novērtēt ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā – noteikt, vai ANO līdzšinējā darbība šajā jomā ir uzskatāma par efektīvu. Ja analīze uzrādīs, ka ANO darbība kopumā ir uzskatāma par efektīvu, tas norādīs uz būtiskām atšķirībām starp ANO darbības metodoloģiski pamatotu izvērtējumu un vispārējiem viedokļiem. Savukārt eventuāli negatīvas atbildes gadījumā būs iespējams konstatēt, kas ir efektivitātes problēmu cēlonis.

Angļu valodā tiek izšķirti divi jēdziena “efektivitāte” veidi, kas var tikt attiecināti uz starptautisku organizāciju darbību – *effectiveness* un *efficiency*. Ar *effectiveness* vispārīgi tiek saprasta mērķa sasniegšanas pakāpe, savukārt ar *efficiency* – optimāla līdzekļu izmantošana jeb „efektīva [*effective*] darbība, mērot produkciju salīdzinājumā ar izmaksām (enerģija, laiks un nauda)”¹⁰. Šis skaidrojums arī atbilst definīcijām, ko sniedz ANO Kopīgo pārbaudītu institūcija un ANO budžeta noteikumu

⁸ ANO Statūtu 1. pants.

⁹ Vairāk par *peacekeeping* jēdzienu un tā saturu skat. ANO mājaslapu <http://www.un.org/en/peacekeeping/>. Pēdējo reizi aplūkots 16.01.2010.

¹⁰ *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. In: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/efficiency>. Pēdējo reizi aplūkots 01.08.2009.

vārdnīca – *effectiveness* kā “pakāpe, līdz kurai aktivitāte sasniedz tai noteiktos mērķus”¹¹, savukārt *efficiency* – “mēra, cik veiksmīgi ieguldījumi tiek pārveidoti rezultātos”¹². Tādējādi no starptautisku organizāciju darbības viedokļa *efficiency* var tikt saprasts kā jēdziens, kas attiecas uz organizatoriski tehniskiem jautājumiem (personāls, budžeta veidošanas process, pārvaldes organizācija u.tml) un organizācijas iekšējo administratīvo efektivitāti, ar ko nodarbojas ekonomiskās organizāciju teorijas. Savukārt jēdziens *effectiveness* attiecas uz organizāciju mērķu progresējošu īstenošanu jeb „nolemtu, izšķirošu vai vēlamu efektu radīšanu <efektīva politika>”¹³.

Par šī pētījuma jēdziena „efektivitāte” darba definīciju ir izvēlēta angļiskā jēdziena *effectiveness* definīcija jeb efektivitāte kā noteiktu mērķu sasniegšanas pakāpe.

Darbā tiek izmantota empīriski analītiska, deduktīva pieeja, izvirzot vispārēju hipotēzi un to tālāk pārbaudot un analizējot ar empīrisku datu palīdzību. Pētniecībai izvēlēta metode ir ANO gadījuma analīze.

Temata pētīšanai ir izvirzīta hipotēze “ANO efektivitātes trūkums starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ir sistēmisks un strukturāls”. Tādējādi darba gaitā tiek pārbaudīti trīs ar ANO efektivitāti saistīti jautājumi. Pirmkārt, vai ANO saskaras ar efektivitātes trūkumiem. Otrkārt, vai ANO efektivitātes trūkumu izcelsme ir sistēmiska – to saknes ir meklējamas no organizācijas tiešās darbības un uzbūves pamata principiem neatkarīgās, starptautiskās sistēmas diktētās iezīmēs starptautiskā miera un drošības jautājumos. Ar sistēmiskām iezīmēm šajā darbā tiek saprastas tādas ANO darbības iezīmes, kas ir saistītas vai kopīgas ar starptautisko sistēmu un kuras kopumā ietekmē ANO darbību.¹⁴ Treškārt, vai ANO efektivitātes trūkumu izcelsme ir strukturāla – to saknes ir meklējamas organizācijas uzbūves pamata principos, strukturā, organizācijas tapšanas laikā un nosacījumos, kā arī ANO pamata dokumentā – Statūtos.¹⁵

---

¹¹ *Regulations and Rules Governing Programme Planning, the Programme Aspects of the Budget, the Monitoring of Implementation and the Methods of Evaluation*. UN Doc. ST/SGB/PPBME Rules/1 (1987), 30, ar norādēm uz *Kopīgo pārbaužu institūcijas vārdnīcu*, UN Doc. A/34/286.

¹² *Ibid.*

¹³ *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary*. In: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/effective>. Pēdējo reizi aplūkota 01.08.2009.

¹⁴ Šāda jēdziena „sistēmisks” izpratne izriet no *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary* sniegtā skaidrojuma. Skat. *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary*. In: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/systemic>. Pēdējo reizi aplūkota 15.12.2009.

¹⁵ Šāda jēdziena „strukturāls” izpratne izriet no *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary* sniegtā skaidrojuma. Skat. *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary*. In: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/structure>. Pēdējo reizi aplūkota 15.12.2009.

Hipotēzes pārbaudei tiek izvirzīti trīs galvenie darba uzdevumi. Pirmkārt, jānosaka starptautiskas organizācijas darbības efektivitātes kritēriji un to indikatori. Šajā izpētes posmā jāatbild uz jautājumu, kā novērtēt starptautiskas organizācijas darbības efektivitāti. Otrkārt, jāanalizē ANO darbība starptautiskā miera un drošības jautājumos, izvērtējot to uz iepriekš izvirzīto kritēriju un indikatoru pamata. Šajā izpētes posmā jāatbild uz jautājumu, vai ANO darbība ir bijusi un ir uzskatāma par efektīvu. Treškārt, ja darba gaitā tiek konstatēts, ka ANO darbība pēc atsevišķiem kritērijiem vai kopumā nav uzskatāma par efektīvu, ir jānorāda uz šo efektivitātes problēmu izcelsmi jeb jāatbild uz jautājumu, kāpēc ANO nav bijusi efektīva.

Darbā tiek pielietots sistēmiski funkcionāls analītiskais modelis. Tādējādi ANO efektivitātes kritēriji tiek noteikti un darbība analizēta, par izejas punktu situācijas un procesu izpētei pieņemot starptautiskas organizācijas sistēmiskās funkcijas un balstoties uz strukturētu empīrisku datu analīzi. Ar starptautisku organizāciju sistēmiskajām funkcijām darba ietvaros tiek saprastas aktivitātes, ko starptautiska organizācija kā starptautiskās sistēmas daļa faktiski dara vai ko tai būtu jādara, un tām ir jātiek šķirtām no tiem mērķiem un uzdevumiem, ko starptautiskas organizācijas dalībvalstis iekļauj Statūtos un citos dokumentos. Sistēmiskās funkcijas var arī nebūt apzinātas starptautisku organizāciju darbības vai politiskā procesa fāzes, tām jātiek skatītām ārpus pašu starptautisko organizāciju sev izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem.¹⁶

Šī darba analītiskais modelis un teorētiskā pieeja ir balstīta tādā funkcionālisma izpratnē, kas tiešā veidā sasaucas ar starptautiskā funkcionālisma teorētiķa Ernsta Hāsa (*Ernst B. Haas*) idejām. Tās, viņa vārdiem runājot, ir socioloģiskā funkcionālisma un politikas zinātnes funkcionālisma „samierināšana” vai „saprecināšana”¹⁷ un solis tālāk par cita starptautiskā funkcionālista – Deivida Mitranija (*David Mitrany*) – idejām par grupu un ekspertu nozīmi starptautisko organizāciju attīstībā. Starptautisko organizāciju analīzē tas ir vidusceļš starp norietu piedzīvojušām, tomēr atsevišķās pētniecības jomās joprojām pielietojamām strukturālā funkcionālisma idejām un neofunkcionālajām teorijām, kas pievērsušās

---

¹⁶ Starptautiskas organizācijas sistēmisko funkciju jēdziens izklāstīts šā darba 1. nodaļā.

¹⁷ E. Hāss norāda, ka socioloģiskajā funkcionālismā ir pārāk daudz vispārinājumu, neskaidrību, t. sk. jēdzienisko, savukārt politikas zinātnē funkcionālisms ir pārāk koncentrējies uz tehnisko sadarbību, ikdienas organizācijas rutīnu un šķirumu starp politisko un tehnisko, varu un labklājību. Citādi formulējot abas šīs pieejas, iespējams iegūt piemērotu analītisko instrumentu starptautisko organizāciju pētīšanai. Vairāk skat. Haas E. B. *Beyond the Nation–State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, pp. 25–145.

Eiropas integrācijas pētīšanai. Ne viena, ne otra mūsdienās tiešā veidā nav piemērojamas ANO analīzei, taču starptautiskais funkcionālisms kā abu pieeju apvienojums ir labs pamats norišu analīzei par mūsdienu starptautiskajām organizācijām. Šā darba izpratnē funkcionālisms ir pielietojams kā skatījums uz starptautisko sistēmu, kas ir mazāk atkarīga no atsevišķu aktieru mērķiem un līdzekļiem, bet vairāk – no „starptautiskajās organizācijās sagrupējušās lielāka kopuma kopīgajiem mērķiem. Formālā izpratnē mēs varam novērot kustību tādu attiecību virzienā, kurās aizvien vairāk dominē sistēma”.¹⁸

Kā norāda Harolds Jakobsons (*Harold Jacobson*), „[...] [Deivida] Mitranija un viņa sekotāju [funkcionālisms] saglabājas kā vienīgais pamatkapitāls SVO [starptautisko valstisko organizāciju] pētniecībai, kas piedāvā vispārējus izskaidrojumus tam, kāpēc valstis šādas organizācijas rada un kādas tam varētu būt sekas”.¹⁹ Starptautiskas organizācijas izaug no neatkarīgu, „suverēnu” valstu sistēmas pasaulē, kuras tehnoloģiskā un ideoloģiskā attīstība padara sabiedrību attīstības progresu gan iespējamu, gan vērtīgu. Funkcionālistu teorijā šādu organizāciju radīšana un darbība, sekmējot vērtību un izzināšanas izmaiņas un sasaistot (vai „sapinot”) valstis kopā savstarpēji izdevīgās ekonomiskās transakcijās, novedīs pie labākas un miermīlīgākas pasaules sistēmas.²⁰ Starptautiskajā politikā, vadoties pēc funkcionālās pieejas, interese ir par „mainīgām attiecībām un izpratnēm aktieru starpā, pat spriedzes pilnā sistēmā, kas var veicināt jaunu uzdevumu, jaunu kopīgu interešu un jaunu organizacionālo formu evolūciju”.²¹ Šāda pieeja akceptē sistēmiskajām teorijām raksturīgo sistēmas līdzsvara elementu, tajā pašā laikā tas ir dinamisks līdzsvars, vērsts uz pārmaiņām.

Šāda pieeja ANO darbības analīzei ir piemērota arī tādēļ, ka tā fokusējas uz starptautiskās sadarbības un pārnacionālisma pieaugumu starptautiskajās attiecībās jeb integrāciju²², no vienas puses, taču nenoliedz varas un interešu politikas līdzāspastāvēšanu šajos procesos, no otras puses. Līdz ar to kā galvenās netiek izceltas nacionālās intereses un varas politika, kā tas pieņemts reālisma un neoreālisma skolās,

---

¹⁸ Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 71.

¹⁹ Jacobson H. K., Reisinger W. M., Mathers T. *National Entanglements and International Governmental Organizations*. American Political Science Review, Vol. 80, March 1986, pp. 141–159.

²⁰ Ness G. D., Brechin S. R. *Bridging the Gap: International Organizations as Organizations*. International Organization, Vol. 42, No. 2, Spring, 1988, p. 246. In: <http://www.jstor.org/stable/2706676>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

²¹ Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 71.

²² Vairāk par šo skat. Ibid, pp. 25–145.

vienlaikus paliekot tālu no utopiskiem „pasaules valdības” modeļiem, kas nereti sastopami saistībā ar starptautisko organizāciju, it īpaši ANO, nākotnes attīstības modeļiem dažādās globalizācijas teorijās.

Lai arī tiek norādīts, ka funkcionālai pieejai ir operacionalizācijas problēmas – tā ignorē faktu, ka nepastāv zinātniski veidi, kā noteikt, kas ir politiskas sistēmas funkcijas²³, turklāt viens no tās galvenajiem konceptiem – funkcija – nevar tikt ņemts par pamatu teorijai, un ka funkcijas koncepts nevar tikt pielietots empīriski, jo tam trūkst precizitātes²⁴, autore vēlas atzīmēt, ka šī kritika ir attiecināma uz kopēju sociālo zinātņu iezīmi – nespēju zinātniski eksperimentālā veidā izteikt abstraktus spriedumus. Šeit jānorāda, ka „[...] eksperimentālā metode diez vai ir politikas zinātnei sasniedzama (izņemot mazu grupu eksperimentu formātu) [...]”²⁵

Vadoties pēc jēdziena „efektivitāte” darba definīcijas, kas efektivitāti aplūko kā noteiktu mērķu sasniegšanas pakāpi, sistēmisko funkciju īstenošanu šī darba analītiskā modeļa ietvaros var uzskatīt par starptautiskas organizācijas darbības mērķi. Jo veiksmīgāk ANO īsteno savas kā starptautiskas organizācijas un starptautiskās sistēmas sastāvdaļas funkcijas, jo efektīvāka ir organizācijas darbība starptautiskā miera un drošības uzturēšanā. Arī starptautiskā funkcionālisma teorētiķis E. Hāss, runājot par starptautiskas organizācijas efektivitāti, ir norādījis – „mums ir nepieciešams efektivitātes modelis, kurā veiksmes kritērijs ir starptautiskās sistēmas transformācija augstāka līmeņa integrācijā, nevis pastāvošās sistēmas izdzīvošana”²⁶. Tādējādi tiek kritizēta funkcionālisma teorijā ierastā prakse „pielīdzināt organizācijas efektivitāti uzdevumiem, ko tai devusi starptautiskā sabiedrība”²⁷.

Šādu pieeju temata un hipotēzes izpētei autore uzskata par piemērotāko, jo tā atšķiras no tradicionālā starptautisku organizāciju darbības aplūkojuma. Ierasti starptautiskās organizācijas tiek skatītas strikti institucionālā gaismā, kā aģentūras, kas īsteno to dibināšanas dokumentos uzstādītos mērķus. Tomēr šāds skatījums ir vērtējams kā pārāk šaurs un starptautisko organizāciju lomu nepilnīgi izskaidrojošs, pat mazinošs. Pārāk bieži starptautiskas organizācijas šādi tiek izolētas no to dabiskās

---

²³ Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 49.

²⁴ Ray S. N. *Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues*. New Delhi: Prentice-Hall of India Private Limited, Third Printing, 2004, p. 10.

²⁵ Sartori G. *Concept Misformation in Comparative Politics*. In: *The American Political Science Review*, Vol. LXIV, No. 4, December, 1970, p. 1040.

²⁶ Skat. Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 106.

²⁷ *Ibid*, p. 105.

vides – starptautiskās politikas – un institucionāli instrumentalizētas. Šajā darbā starptautiska organizācija – ANO – tiek aplūkota plašākā sistēmiskā kontekstā, kas paredz uzmanības pievēršanu starptautiskās vides ietekmei uz organizāciju, organizācijas ietekmei uz starptautisko vidi un dažādu sistēmas elementu savstarpējām attiecībām un mijiedarbību. Līdzīgu pieeju ir izmantojis E. Hāss, ANO sistēmā darbojošās Starptautiskās darba organizācijas analīzi balstot uz kritērijiem, kas izriet no cita sistēmiska elementa – struktūrām.²⁸

Empīriskie dati šī darba vajadzībām tiks atlasīti, analizējot dokumentus, izmantojot esošos pētījumus starptautiskās politikas un starptautisko tiesību jomā attiecībā uz ANO nozīmi starptautiskā miera un drošības jautājumā, kā arī iegūstot nepieciešamos datus no starptautisko konfliktu datu bāzēm – SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute*) datu bāzes²⁹, UCDP (*Uppsala Conflict Data Program*) datu bāze³⁰, *Correlates of War* datu bāzes³¹, ANO Miera uzturēšanas departamenta uzturētās datu bāzes³², *Global Policy Forum* uzturētās datu bāzes³³, *Nobel Foundation's Conflict Map* datu bāzes³⁴ un *IISS Armed Conflict Database* datu bāzes³⁵.

Šī darba novitāte ir izstrādātais teorētiski analītiskais modelis ANO darbības efektivitātes novērtēšanai, tā pamatā ir sistēmiski funkcionāls ietvars. Ruta Leina (*Ruth Lane*) pamatoti un ar nožēlu ir norādījusi: „Politikas zinātnieki ir nonākuši pie pārliecības, ka ikdienas politikas pētniecībā teorijas lielā mērā nav nepieciešamas. Iepriekšējās paaudzes cerības, ka politikā varētu būt sasniedzama konceptuāla zinātniska vienotība un ka pētniecība varētu notikt sakārtotas struktūras veidā iepretī pastāvīgi pieaugošajam zināšanu apjomam, ir tikušas atliktas malā, ja ne pavisam atmestas.”³⁶ Šāda pieeja politikas zinātni atvirza kā zinātnes disciplīnu tuvu tam stāvoklim, ko Rojs Makrīdis (*Roy Macridis*) ir aprakstījis kā deskriptīvu, ideogrāfisku, izkaisītu no viena temata uz otru atkarībā no aktuālajiem notikumiem,

---

²⁸ Vairāk skat. Haas E. B. *Beyond the Nation–State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008.

²⁹ Skat. <http://www.sipri.org>. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³⁰ Skat. www.ucdp.uu.se. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³¹ Skat. www.correlatesofwar.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³² Skat. www.un.org/Depts/dpko. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³³ Skat. www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³⁴ Skat. www.nobelprize.org/educational_games/peace/conflictmap. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³⁵ Skat. www.acd.iiss.org/armedconflict. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

³⁶ Lane R. *Structural-Functionalism Reconsidered: A Proposed Research Model*. *Comparative Politics*, Vol. 26, No. 4, Jul., 1994, p. 473. In: <http://www.jstor.org/stable/422026>. Pēdējo reizi aplūkots 20.10.2008.

nespējīgu stingri pieķerties pie pētniecībai būtiskākā.³⁷ Šajā darbā, izveidojot starptautiskas organizācijas kā starptautiskās sistēmas sastāvdaļas funkciju sarakstu un no tā izrietošu kritēriju un indikatoru katalogu, starptautiskās politikas zinātne tiek nodrošināta ar strukturētu teorētisko ietvaru ANO un citu starptautisko organizāciju darbības analīzei, kas uzskatāms par būtisku ieguldījumu zinātnes apakšnozarē. Šādu pieeju pielietojot pētniecībā, iespējams secināt, vai starptautiskās organizācijas darbība ir vērtējama kā efektīva, un eventuāli negatīvas atbildes gadījumā konstatēt, kas ir efektivitātes trūkuma problēmu cēlonis. Šis teorētiski analītiskais modelis piedāvā sabalansētu, visaptverošu un nefragmentētu analīzi un secinājumus par ANO vietu un nozīmi starptautiskās politikas procesos.

Šajā darbā ANO darbība starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tiek aplūkota laika posmā no tās dibināšanas – 1945. gada – līdz mūsdienām. Tik plašs laika posms ir nepieciešams, lai veiktu makroanalīzi, konstatētu tendences visā ANO attīstības gaitā un pārbaudītu hipotēzē izvirzīto apgalvojumu, ka organizācijas efektivitātes trūkumus ir noteicis un joprojām nosaka organizācijas izveides laiks, nosacījumi, struktūra un starptautiskās sistēmas iezīmes. Analīzes mērķis nav hronoloģisks notikumu atainojums – norādītājā laika posmā tiks iezīmētas tendences, ko iezīmē 2. pasaules kara beigas un ANO dibināšana 1945. gadā, Aukstais karš un tā beigas, kā arī 21. gadsimtam raksturīgie starptautiskās drošības sistēmas raksturlielumi.

Darbs ir strukturēts ievadā, septiņās pamata nodaļās un secinājumos. Darba struktūra loģiski vada izpētes gaitu no ANO sistēmisko funkciju, efektivitātes kritēriju un to indikatoru definēšanas līdz ANO efektivitātes analīzei, balstoties uz iepriekš izvirzīto teorētisko ietvaru un analītisko modeli. Katras nodaļas beigās tiek sniegti starpsecinājumi.

Pirmā nodaļa „Starptautiskas organizācijas funkcijas starptautiskajā sistēmā, to kritēriji un indikatori” ir veltīta starptautiskas organizācijas funkciju jēdziena izklāstam funkcionālā skatījumā, dažādām pieejām sistēmas funkciju noteikšanā un ANO funkciju īstenošanas efektivitātes kritēriju un indikatoru noteikšanai. Šajā nodaļā tiek izstrādāts teorētiskais ietvars un analītiskais modelis tālākai ANO nozīmes analīzei starptautiskā miera un drošības uzturēšanā. Pirmkārt, tiek noteiktas sistēmiskās funkcijas, ko veic starptautiskas organizācijas. Otrkārt, uz to pamata tiek rasti atbilstoši ANO funkciju izpildes efektivitātes kritēriji un to indikatori.

---

³⁷ Macridis R. C. *The Study of Comparative Government*. New York: Random House, 1955.

Balstoties uz darba pirmās nodaļas secinājumiem, turpmākās sešas šī darba nodaļas ir veltītas ANO efektivitātes noteikšanai sešu sistēmisko funkciju – socializēšanas un rekrutēšanas, interešu apvienošanas un artikulēšanas, operacionālās funkcijas, normu un noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcijas un komunikācijas funkcijas – izpildē. Gadījumos, kad ir konstatēti efektivitātes trūkumi, tiek norādīts uz to cēloņiem, tādējādi pārbaudot izvirzīto hipotēzi. Katras nodaļas noslēgumā trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts arī koncentrēts katras funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

Darba nobeigumā – secinājumu daļā – ir apkopoti secinājumi par ANO efektivitāti sistēmisko funkciju īstenošanā un izvirzītās hipotēzes pārbaudes rezultāti. Šajā daļā arī tiek akcentēti tie pētnieciskie jautājumi, kas radušies hipotēzes izpētes gaitā un kuri būtu nozīmīgi tālākā ANO nozīmes starptautiskā miera un drošības uzturēšanā analīzē.

Šim darbam ir pielikumu daļa, kas ir pievienota atsevišķa iesējuma veidā un ir uzskatāma par neatņemamu šī darba sastāvdaļu. Tajā tabulu, grafiku un attēlu veidā apkopoti dažādi dati un informācija, kas ir bijusi nozīmīga veiktajai izpētei un uzskatāmi ilustrē un papildina darba pamata daļās veikto analīzi un starpsecinājumus.

Šī darba metodoloģiskais modelis, atziņas un secinājumi ir pārbaudīti starptautiskās un nacionāla mēroga zinātniskās konferencēs, ir tapušas 11 (vienpadsimt) zinātniskas publikācijas zinātnisku rakstu krājumos. Promocijas darba pētnieciskās atziņas ir izmantotas, Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļā izstrādājot kursu „ANO globālās politikas” (2006. gads – 2008. gads) un piedaloties kursa „Starptautiskās organizācijas” (kopš 2005. gada) izstrādē. Tāpat pētnieciskās atziņas ir pielietotas, gatavojot Latvijas studentu komandu

dalībai ANO simulācijā Ņujorkā un vadot Latvijas Universitātes, Valsts prezidenta kancelejas un LR Ārlietu ministrijas sadarbības projektu “*National Model United Nations*” Latvijā (2006. gads – 2008. gads).

Publikācijas

- Ozoliņa Ž., Reire G. *Measuring the Effectiveness of NATO*. In: Ozoliņa Ž. (Ed.) *Rethinking Security*. Rīga: Zinātne, 2010, pp. 118-167.
- Reire G. *Eiropas Savienības un ANO sadarbība starptautiskajās miera misijās un Eiropas Parlamenta loma tajās*. Skat. Ozoliņa Ž. (Red.) *Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenotājs*. Rīga: Zinātne, 2008, 41.-71. lpp.
- Reire G. *Ātrāk, augstāk, spēcīgāk. ANO nākotnes versijas un Latvijas vieta tajās*. Skat. *Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 273.-294. lpp.
- Reire G. *Latvia and Russia in the United Nations: The Human Rights Card*. In: Ozoliņa Ž. (Ed.) *Latvia-Russia-X*. Rīga: Zinātne, 2008, pp. 58-86.
- Reire G. *Apvienoto Nāciju Organizācija un starptautiskais terorisms: iespējas un robežas*. Skat. *Apvienoto Nāciju Organizācija: Globālas atbildes globāliem jautājumiem*. Rīga: Zinātne, 2007, 109.-135. lpp.
- Reire G. *No sabiedrības radikalizācijas līdz terorismam. Rietumu pasaules atbildes „plūstošiem draudiem”*. Skat. *Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē*. Rīga: Zinātne, 2007, 126.-146. lpp.
- Reire G. *ANO Pretterorisma komitejas globālais tvēriens*. Intervija ar ANO Pretterorisma komitejas izpilddirektorāta atbildīgo speciālisti juridiskajos jautājumos Sāru Grīnblatu. Skat. *Apvienoto Nāciju Organizācija: Globālas atbildes globāliem jautājumiem*. Rīga: Zinātne, 2007, 136.-145. lpp.
- Ignatāne G. *Latvija un Krievija Apvienotajās Nācijās. Cilvēktiesību kārts*. Skat. Ozoliņa Ž. (Red.) *Latvija-Krievija-X*. Rīga: Zinātne, 2007, 55.-82. lpp.
- Ignatāne G. *ANO 2005.gada reforma: skats no Latvijas*. Skat. Ozoliņa Ž. (Red.) *Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”*. Rīga: Zinātne, 2006, 24.-51. lpp.
- Ignatāne G. *Globālās politikas robežas: ANO finanšu un budžeta piemērs*. Skat. *Globalizācija un globālā politika*. Rīga: Zinātne, 2005, 60.-76. lpp.
- Ignatāne G., Lulle A. *Rokasgrāmata par ANO*. Rīga: UNDP, 2005.

Starptautiskas konferences

- *National Model United Nations*. Ņujorka (ASV), 2008. gada 22.-26. aprīlis. Nolasīts referāts *The Effectiveness of the United Nations: How to measure?*
- *Baltic Futures*. Rīga, 2007.gada 24.novembris. Nolasīts referāts *From radicalisation of society to terrorism. Western world's response to „liquid threats”*
- *Expanding Borders: Communities and Identities*. Rīga, 2005.gada 9.-12.novembris. Nolasīts referāts *The United Nations Reform 2005: A View from Latvia*
- *European Studies in Russia – Russian studies in the European Union: Next Generation of Researchers and Experts*. Maskava, 2005.gada 5.-6.septembris. Nolasīts referāts *United Nations in Global Politics: budget and finances*.
- *Negotating Futures – States, Societies and the World*. Rīga, 2004.gada 11.-14.novembris. *Limits of Global Politics: An Example of UN Budget and Finances*.

Nacionāla mēroga konferences

- *LU 68. zinātniskā konference*, politikas zinātnes sekcija *Drošība: No teorijas līdz politikai, no politikas līdz teorijai*. Rīga, 11.02.2010. Nolasīts referāts *Starptautiskas organizācijas efektivitāte. NATO piemērs*.
- *Latvijas iespējas starptautiskajās organizācijās*. Rīga, 20.12.2007. Nolasīts ievada ziņojums *Latvija ANO institūcijās*
- *Drošāka pasaule – mūsu kopīga atbildība. Skats no Latvijas*. Rīga, 11.03.2005. Nolasīts galvenais konferences ziņojums *ANO ziņojuma “Drošāka pasaule – mūsu kopējā atbildība kopējais izvērtējums*.

1. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJAS STARPTAUTISKAJĀ SISTĒMĀ, TO KRITĒRIJI UN INDIKATORI STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šī darba ietvaros starptautiskas organizācijas efektivitāte tiek aplūkota kā noteiktu mērķu sasniegšanas pakāpe, un, atbilstoši šai definīcijai un izvēlētajam analīzes modelim, par ANO mērķi ir uzskatāma tās sistēmisko funkciju īstenošana. Tādējādi šajā darbā ANO efektivitātes kritēriji tiks noteikti un darbības efektivitāte analizēta, izveidojot sistematizētu teorētisko analīzes modeli – starptautiskas organizācijas sistēmisko funkciju katalogu. Pieņemot, ka, jo veiksmīgāk, pilnvērtīgāk ANO īsteno savas kā starptautiskas organizācijas un starptautiskās sistēmas daļas funkcijas, jo lielāka ir organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, ir iespējams noteikt starptautiskas organizācijas darbības efektivitātes kritērijus un veikt strukturētu ANO darbības analīzi.

Sistēmiski funkcionālās teorētiskās pieejas savu augstāko virsotni sasniedza 20. gadsimta sešdesmito gadu beigās un septiņdesmitajos gados, vēlāk atsevišķās sociālo zinātņu nozarēs tās savu aktualitāti ir zaudējušas. Tāpēc šī darba ietvaros tiks norādīts arī uz kritiku, kas ir būtiska šo pieeju sastāvdaļa – ir izskanējis viedoklis, ka to pielietojums ir ierobežots³⁸ (pārsvarā salīdzināmajā politikā un socioloģijā), kā arī minēti iemesli, kāpēc un kādā veidā šī darba ietvaros sistēmiski funkcionāla pieeja ir pielietojama un pat vēl vairāk – kāpēc tā ir vispiemērotākā.³⁹

---

³⁸ Mehran K. *Understanding Comparative Politics: A Framework for Political Analysis*. London: Routledge, 1996, p. 15.

³⁹ Kritiku bez turpmāk minētajiem skat. arī:

- Lane R. *Political Science in Theory and Practice: The 'Politics' Model*. New York: M.E. Sharpe, 1997;
- Maryanski A., Turner J. H. *The Offspring of Functionalism: French and British Structuralism*. Sociological Theory, Vol. 9, No. 1, Spring, 1991, pp. 106–107. In: <http://www.jstor.org/stable/201876>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.;
- Demerath N. J. III. *Synecdoche and Structural-Functionalism*. Social Forces, Vol. 44, No. 3, Mar., 1966, p. 390. In: <http://www.jstor.org/stable/2575840>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.
- Demerath N. J. III. *Who Now Debates Functionalism? From "System, Change and Conflict" to "Culture, Choice, and Praxis"*. Sociological Forum, Vol. 11, No. 2, Jun., 1996, p. 334. In: <http://www.jstor.org/stable/684844>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Šajā darba nodaļā, apkopojot pastāvošos teorētiskos virzienus, tiks izveidots visaptverošs starptautiskas organizācijas sistēmisko funkciju katalogs, identificējot gan funkcijas un priekšnosacījumus to pilnvērtīgai īstenošanai (kritērijus), gan indikatorus funkciju īstenošanas efektivitātes noteikšanai konkrētai starptautiskajai organizācijai – ANO konkrētā jomā – starptautiskā miera un drošības nodrošināšanā. Šāda teorētiskā pieeja tiek realizēta, lai izvairītos no ANO pētniecībā plaši sastopamās nestrukturētas datu un faktu izmantošanas, izdarot tālejošus spriedumus – „[...] daudz pirms datiem, kas var runāt paši par sevi, fundamentāla valodas artikulēšana un domāšana pastāv loģiskā – koordinētu definīciju saišu un kumulatīvas konceptuālas attīrīšanas, nevis mērījumu veidā.”⁴⁰ Šāda pieeja politikas zinātnē ļauj ne tikai sistemātiski un metodoloģiski skaidri izvērtēt starptautiskas organizācijas veikumu, bet arī palūkoties uz ANO efektivitāti plašāk par izdaudzinātajām neveiksmēm starptautisku konfliktu risināšanā.

1.1. STARPTAUTISKAS ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJU JĒDZIENS FUNKCIONĀLĀ SKATĪJUMĀ

Starptautiskas organizācijas funkciju jēdziens izriet no sistēmiski funkcionālās pieejas, uz kuras pamata šī darba ietvaros tiek pētīta un analizēta ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

Jēdziena „funkcija” vispārīgajam saturam politikas zinātnē ir iespējami vairāki skaidrojumi, un visi tie ir saistīti ar sistēmiskajām pieejām – „1) tā vai cita sistēmas elementa loma tās organizācijā kā veselumā; 2) likumsakarība, kas nosaka saites starp jebkādiem elementiem [...] vienas sistēmas ietvaros, kas īstenojas kā viena no tiem noturīga reakcija uz citu izmaiņām, kuru dēļ tiek nodrošināta sistēmas piemērošanās (adaptācija) videi; 3) darbību („pienākumu”) komplekss, ko sistēmas elementi pilda saskaņā ar to stāvokli tās struktūrā; 4) elementu pozitīva reakcija, kas virzīta uz sistēmas stabilitātes saglabāšanu (atšķirībā no disfunkcijas) kā atbilde uz dažādām

---

– Stephens J. *An Appraisal of Some System Approaches in the Study of International Systems*. International Studies Quarterly, Vol. 16, No. 3, Sep., 1972, p. 329.
In: <http://www.jstor.org/stable/3013571>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

⁴⁰ Sartori G. *Concept Misformation in Comparative Politics*. In: The American Political Science Review, Vol. LXIV, No. 4, December, 1970, p. 1038.

iekšējās un ārējās vides ietekmēm [..].”⁴¹. Šie skaidrojumi nav pretrunīgi, tomēr starptautiskas organizācijas funkcijas jēdziens ir specifiskāks un prasa plašāku izskaidrojumu.

Skaidrojot starptautiskas organizācijas funkcijas jēdziena saturu, vispirms ir jāmin Gabriela Almonda (*Gabriel A. Almond*) un Bingema Povela (*G. Bingham Powell*) radītā un tālāk attīstītā strukturālā funkcionālisma pieeja⁴², kas uz politiskajām sistēmām raugās kā saistītiem veselumiem, kas ietekmē vidi un tiek no vides ietekmēti⁴³; tas pamatā nodarbojas ar sistēmas uzturēšanas un regulācijas fenomenu.⁴⁴ Atbilstoši šai pieejai, politiskā sistēma sastāv no dažādām struktūrām ar savām funkcijām, kas tiek definētas kā objektīvas sistēmas sekas. Funkcija šajā teorijā ir darbības un uzvedības struktūra, kas regulāri atkārtojas, kas tiek veikta sistēmas saglabāšanai un piemērošanai⁴⁵, savukārt pretējas darbības norāda uz sistēmas disfunkciju.

Skaidrojot starptautiskas funkcijas jēdziena saturu, ir nepieciešama atkāpe un norādes uz trūkumiem, kuri, kā ticis atzīts, piemīt sistēmiski funkcionālām pieejām un teorijām, jo funkcijas saturs ir cieši saistīts ar sistēmas jēdziena niansēm, turklāt dažādās sociālo zinātņu nozarēs un pat pašas politikas zinātnes ietvaros tās var atšķirties. Šeit jānorāda uz kritiku, ka strukturāli funkcionālajai pieejai, no kuras lielā mērā izriet šajā darbā pielietotais sistēmiski funkcionālais analītiskais modelis un kuru kā starptautiskajām norisēm atsevišķās jomās piemērotu teorētiski analītisko pieeju ir atzinis funkcionālists E. Hāss, pietrūkst „jebkādas mikroteorētiskas struktūras”⁴⁶ vai – „tā ir piemērota vairāk makroanalīzei, mazāk – mikroanalīzei”⁴⁷. Šie iebildumi

---

⁴¹ Мельвилъ А. Ю. (руководитель авторского коллектива). *Категории политической науки*. Москва: Московский государственный институт международных отношений, Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2002, с. 124.

⁴² G. Almonds strukturālā funkcionālisma pieeju sākotnēji ir izklāstījis 1960. gadā izdotajā *The Politics of the Developing Areas*. Skat. Almond G. A., Coleman J. S (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960. Vēlāk, ņemot vērā izskanējušo kritiku un atklātās nepilnības, strukturāli funkcionālās pieejas koriģētais variants izklāstīts 1966. gadā izdotajā *Comparative Politics. A developmental approach*. Skat. Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966.

⁴³ Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 36.

⁴⁴ Ray S. N. *Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues*. New Delhi: Prentice-Hall of India Private Limited, Third Printing, 2004, p. 12.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Kousser J. M. *Restoring Politics to Political History*. In: Rotberg R. I. (Ed.). *Politics and Political Change: A Journal of Interdisciplinary History Reader*. Massachusetts Institute of Technology and The Journal of Interdisciplinary History, 2001, p. 27.

⁴⁷ Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 50.

patiešām var tikt uzskatīti par būtiskiem ierobežojumiem salīdzinošajā politikā, socioloģijā vai sociālantropoloģijā, kur specifiski jāpievēršas identitātes pētniecībai, indivīdu mijiedarbībai, dzīves kvalitātei u. tml. Var piekrist, ka strukturālais funkcionālisms ignorē indivīdu un indivīdu grupu pētniecību, koncentrējoties tikai uz to lomām, kā arī nepiešķir vietu mērķu un vērtību pētniecībai, kas nosaka politisko uzvedību visās politiskajās sistēmās.⁴⁸ Tomēr makroanalīzei starptautiskajā politikā šī pieeja ir piemērota, turklāt šis darbs – ANO nozīmes starptautiskā miera un drošības uzturēšanā pētīšana – ir uzskatāms par makroanalīzi, tāpēc minētā pieeja tā ietvaros ir pielietojama.

Tā kā starptautiskas organizācijas funkciju jēdziens tiešā veidā izriet no sistēmiski funkcionālajām pieejām politikas zinātnē, plašākus paskaidrojumus pelna arī cita pret šīm pieejām vērsta kritika. Proti, jau iepriekš minētie sistēmas saglabāšanas un līdzsvara koncepti ir vieni no galvenajiem, kuru dēļ sistēmiski funkcionālās teorijas ir saņēmušas kritiku. Tiek norādīts, ka šīs teorijas izmanto argumentus, kas satur norādes uz atsevišķu sistēmas sastāvdaļu līdzsvaru vai pat harmoniju to starpā⁴⁹, kā arī – ka tām piemīt statistiski vai konservatīvi aizspriedumi.⁵⁰ Tiek norādīts, ka šī pieeja pārsvarā nodarbojas ar sistēmas izdzīvošanas problēmām, stabilas adaptācijas vajadzībām un dažādu funkciju un struktūru, kas ir orientētas uz sistēmas uzturēšanu, darbību⁵¹ un ignorē politisko krīzi, revolūciju vai militāru un civilu sadursmju pētniecību, kas raksturo vai var raksturot sistēmu.⁵² Minētās kritikas kontekstā runa tomēr ir konkrēti par Āfrikas un Āzijas sabiedrībām, uz ko arī attiecas norādes par etnocentriskumu, ekonomisko un starptautisko spēku neņemšanu vērā un attīstības nāciju politisko sistēmu nepareizu atspoguļošanu.⁵³ Turklāt G. Almonds un B. Povels skaidri norāda: „Politiskās sistēmas” koncepcija [...] ir savstarpējās

---

⁴⁸ Ibid, p. 49.

⁴⁹ Skat. Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 12.

⁵⁰ Skat. Mehran K. *Understanding Comparative Politics: A Framework for Political Analysis*. London: Routledge, 1996, p. 15; Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 49.

⁵¹ Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 49.

⁵² Skat. Mehran K. *Understanding Comparative Politics: A Framework for Political Analysis*. London: Routledge, 1996, p. 15.; Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004, p. 49.

⁵³ Wiarda J. (Ed.). *Comparative Politics: Critical Concepts in Political Science, Volume I, History, Theory, Context*. New York: Routledge, 2005, p. 3.

atkarības, nevis harmonijas koncepcija”⁵⁴, kā arī – „mijiedarbību sistēma [...] nevar būt harmoniska un stabila, tā *būs* savstarpēji atkarīga”⁵⁵.

E. Hāss iet vēl tālāk un uzsver, ka starptautiskā sistēma ir jāatbrīvo no sistēmiskajām teorijām raksturīgajiem jēdzieniem „stabilitāte”, „līdzsvars” vai „pašuzturēšanās”, jo tā nav nedz ierīce, nedz ķermenis. Dinamiska sistēma, kas savieno starptautisko funkcionālismu ar integrācijas pētījumiem, ir „konkrēta, aktierorientēta periodisku attiecību abstrakcija, kas var izskaidrot pati savu transformāciju jaunā attiecību ievirzē, t. i. jaunā sistēmā [...] Turklāt attiecības daļu starpā nevar tikt specifizētas, kamēr nav identificēti aktieri un ieskicēta vide”⁵⁶. Tādējādi E. Hāss norāda uz citu trūkumu G. Almonda teorijā – novēršanos no konkrētu interešu analīzes, kas ir neatņemama starptautiskās politikas sastāvdaļa⁵⁷, un sistēmiskai pieejai starptautiskajā politikā piešķir jaunu – aktierorientētu un interešu orientētu – iezīmi. Aktieri šajā teorijā starptautiskajā sistēmā ir valdības (valstis) un brīvprātīgas asociācijas, savukārt vide sastāv no pārliecībām, institūcijām, mērķiem un aktieru kapacitātes. Attīstoties starptautiskajām organizācijām, arī tās ir ieņēmušas pārliecinošu vietu starptautiskajā vidē, kas apliecina starptautiskā funkcionālisma teorijas pamatatziņas. E. Hāss ir norādījis, ka, neskatoties uz minētajiem trūkumiem, G. Almonda pieeja ir noderīga starptautiskās integrācijas pētīšanai, jo tā fokusējas uz funkcionālu procesu, nevis sistēmas īpašībām vai raksturiezīmēm. Savukārt E. Hāsa teorijā funkcijas analītiskais spēks ir apstākļi, ka tā „atļauj mums sniegt konkrētus apgalvojumus par starptautisko transformāciju, netiekot apkarotiem no savtīgu nacionālu motīvu prevalēšanas aspekta.”⁵⁸

Funkciju jēdziens ir kopīgs dažādām sistēmiski funkcionālām pieejām un teorijām, tomēr starptautisko organizāciju analīzei visi koncepti nebūt nav derīgi. Kā kritizē E. Hāss, pat starptautiskā funkcionālisma autoru lietotais jēdziens „starptautiskas organizācijas funkcija” nereti ir ekvivalents jēdzienam „organizācijas uzdevums” jeb – funkcija nozīmē uzdevumu.⁵⁹ E. Hāss šādu – vienkāršotu un tehnisku – starptautiskas organizācijas funkcijas jēdziena skaidrojumu noraida un

---

⁵⁴ Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 12.

⁵⁵ Ibid, p. 13.

⁵⁶ Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 91.

⁵⁹ Ibid.

⁵⁸ Ibid, p. 96.

⁵⁹ Skat. Ibid, p. 28.

pārformulē to atbilstoši starptautiskajai politikai, balstoties uz socioloģijā lietoto funkcijas jēdziena saturu. Tādējādi funkcijas jēdziens starptautisko organizāciju analīzē iegūst ne tikai uzdevuma, bet arī vajadzības (*need*) un mērķa (*purpose*) saturu. „Par ”uzdevumu” varētu tikt uzskatīta tikai organizācijai uzticētā tiesiskā mandāta īstenošana vai programma, kas pastāv tās darbinieku un vadītāju prātos. Taču „vajadzība” ir daudz vispārīgāks priekšstats, koncepts ar ļoti nelielu sabiedrisku iesaistīšanos, tādējādi tas ir koncepts, kas sasaista organizāciju ar tās vidi.”⁶⁰

Ar starptautisku organizāciju un ANO funkcijām šī darba ietvaros tiek saprasts tas, ko starptautiska organizācija kā starptautiskās sistēmas daļa dara vai kas tai būtu jādara. Starptautiskas organizācijas īstenošanās funkcijas pamatā ir darbības, ko īsteno starptautiskās organizācijas.⁶¹ Tās var arī nebūt apzinātas starptautisku organizāciju darbības vai politiskā procesa fāzes un tām jātiek skatītām ārpus starptautisko organizāciju mērķiem un uzdevumiem. Formālie uzdevumi, vadoties pēc E. Hāsa definējuma, ir darbību struktūra, ko apzināti ir vēlējušies aktieri, savukārt funkcijas ir šo darbību rezultāts.⁶² Starptautisko organizāciju darbībā šis šķērums ir acīmredzams – uzdevumi pirmām kārtām ir noteikti statūtos un citos pamata dokumentos, savukārt funkcijas ir sistēmiskas, un to īstenošanā atspoguļojas sekmes uzdevumu sasniegšanā. „Funkcijai jānozīmē vairāk par to, ka konkrētam aktierim ir konkrēts rezultāts, vairāk par efektīvu cēloņsakarību; tai jānozīmē – ja konkrētai lomai vai darbībai ir funkcija, tai ir rezultāts visas sistēmas *ietvaros*, kuras uzturēšana ir atkarīga no šīs funkcijas izpildes.”⁶³

Kā tika minēts iepriekš, starptautiskas organizācijas funkcijas var arī nebūt apzinātas starptautisku organizāciju darbības vai politiskā procesa fāzes, un tieši šī pazīme nošķir funkcijas no tiem uzdevumiem un mērķiem, ko ir izvēlējušies un savos dokumentos paredzējuši paši starptautiskas organizācijas dalībnieki un kas citā – daudz institucionālākā un tehniskākā – kontekstā arī varētu tikt dēvētas par funkcijām. „Darbība var tikt uzskatīta par funkcionālu tādā nozīmē, ka tai ir novērotāja postulēts rezultāts (piemēram, sistēmas uzturēšana), pašam aktierim to neapzinoties. Aktiera motīviem – viņam skaidri formulētiem – var piemist *neiecerēti* – viņam – rezultāti, kas atbilst novērotāja interesēm. [...] Rezultātu vai mērķi [...] šeit izvirza nevis aktieris,

---

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Spiro, H. J. *World Politics: The Global System*. Homewood: The Dorsey Press, 1966, p. 51.

⁶² Haas E. B. *Beyond the Nation-State*. Stanford, California: Stanford University Press, 1964, p. 81.

⁶³ Ibid, p. 93.

bet novērotājs”.⁶⁴ Turklāt funkcija kā novērotāja pamanītas darbību sekas ir cieši saistītas ar sistēmas integrācijas procesu. „Atšķirībā no funkcionālistiem⁶⁵ un funkcionālajiem sociologiem mēs rezervēsim jēdzienu „mērķis” darbību veidam, ko aktieri starptautiskajā sistēmā apzināti izvēlas; mēs rezervēsim „funkciju” šo darbību rezultātiem, kas var nest sev līdzīgas neplānotas sekas.”⁶⁶ Citiem vārdiem sakot, starptautiskas organizācijas dalībnieku motīvi vai mērķi ir nošķirami no starptautiskas organizācijas funkcijām. Pirmie ir apzināti, atzīti un daļā gadījumu nostiprināti dokumentos, otrie – nav nedz apzināti, nedz atzīti, nedz nostiprināti, taču sistēmas integrācijas procesā par tādiem var kļūt.

Nākamajā darba apakšnodaļā, balstoties uz sistēmiski funkcionālo teoriju pamata atziņām, tiks izveidots ANO sistēmisko funkciju katalogs, kas savukārt ļaus radīt no tā izrietošu visaptverošu ANO darbības starptautiskā miera un drošības jomā efektivitātes kritēriju un indikatoru sarakstu.

1.2. DAŽĀDAS PIEEJAS STARPTAUTISKAS ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJU NOTEIKŠANĀ

Pastāv dažādas pieejas starptautisku organizāciju sistēmisko funkciju noteikšanā. Par vispārēja sistēmas funkciju kataloga pirmveidotājiem ir uzskatāmi G. Almonds un B. Povels. Savu devumu ir snieguši arī Roberts Gregs (*Robert W. Gregg*) un Maikls Barkuns (*Michael Barkun*)⁶⁷, kā arī Klaivs Ārčers (*Clive Archer*)⁶⁸

---

⁶⁴ Ibid, p. 94.

⁶⁵ Šeit E. Hāss runā par funkcionālistiem starptautiskās politikas jomā.

⁶⁶ Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 94.

⁶⁷ R. Grega un M. Barkuna izveidotais starptautisku organizāciju funkciju dalījums daļēji sasaucas ar G. Almonda un B. Povala radīto sistēmisko funkciju katalogu – šo autoru teorijā ir definētas sešas starptautisku organizāciju pamata funkcijas:

- 1) interešu apvienošana un artikulēšana;
- 2) komunikācija;
- 3) socializēšana un rekrutēšana;
- 4) konfliktu vadība;
- 5) pārdalīšana;
- 6) integrācija.

Vairāk skat. Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968.

⁶⁸ K. Ārčers min šādu starptautisko organizāciju funkciju dalījumu:

- 1) interešu formulēšana un apvienošana;
- 2) nostiprināšanas (rekrutēšanas) un socializēšanas funkcija;
- 3) normu veidošanas funkcija;
- 4) lēmumu pieņemšanas, piemērošanas un kontroles funkcija;
- 5) informācijas un komunikācijas funkcija.

un Harolds Jakobsons (*Harold Jacobson*)⁶⁹. Šie autori, tālāk attīstot teoriju par sistēmas funkcijām, ir fokusējušies uz konkrētu starptautiskās sistēmas struktūru – starptautiskajām organizācijām. Arī citi autori ir pievērsušies politiskās sistēmas funkciju definēšanai, šīs pieejas tiks aplūkotas turpmākajā darba gaitā.

G. Almonda un B. Povela izstrādātais sistēmisko funkciju katalogs strukturālā funkcionālisma teorijas ietvaros ir uzskatāms par pamatu citiem, jau vēlāk radītiem funkciju sarakstiem. Abi autori argumentē – lai analizētu politisko sistēmu, ir nepieciešams izprast ne tikai tās institūcijas (jeb struktūras), bet arī tās funkcijas. Šī teorētiskā pieeja paredz, ka politiskajā sistēmā varas dalīšanas modelis (likumdevējvara, izpildvara, tiesu vara) ir jāpapildina ar trim papildu funkcijām, kas palīdz „salīdzināt un aprakstīt atšķirīgos procesus, kas dominē vai ir apdraudēti pamata trijās [funkcijās]”⁷⁰. Šeit ir runa par **interesu artikulēšanu** (*interest articulation*), **interesu apkopošanu** (*interest aggregation*) un **politisko komunikāciju** (*political communication*). Papildus G. Almonds un B. Povels, atbilstoši sistēmisko teoriju pamata pieņēmumiem, runā par politiskās sistēmas pārveidošanas (*conversion*) procesu, kurā prasību un atbalstu⁷¹ plūsma politiskajā sistēmā pārveidojas sistēmas operacionālajās spējās – **ieguvē** (*extraction*), **regulācija** (*regulation*) un **sadalē** (*distribution*). Pārveidošanas procesu politiskajā sistēmā nodrošina sešas funkcijas (tai skaitā trīs iepriekš minētās) – **interesu artikulēšana** (tiek formulētas prasības), **interesu apkopošana** (prasības tiek kombinētas alternatīvu darbības virzienu veidā), **noteikumu radīšana** (tiek formulēti autoritatīvi noteikumi), **noteikumu piemērošana** (noteikumi tiek piemēroti un stājas spēkā), **noteikumu**

Vairāk skat. Archer C. *International Organizations*. 2nd edition. London and New York: Routledge, 2000, pp. 159–178.

⁶⁹ Arī H. Jakobsons, līdzīgi iepriekš minētajiem autoriem, piedāvā samērā diferencētu starptautisko organizāciju funkciju sarakstu:

- 1) informatīvā funkcija;
- 2) normatīvā funkcija;
- 3) noteikumu radīšanas funkcija;
- 4) noteikumu pārraudzības funkcija;
- 5) operatīvā funkcija.

Vairāk skat. Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York, 1979, pp.81–84.

⁷⁰ Almond G., Powell G.B. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little Brown, 1966, p. 11.

⁷¹ Prasības (*demands*) un atbalstus (*supports*) kā politiskās sistēmas divu veidu ievades (*input*) tipus politikas teorijā ir ieviesis Deivids Īstons (*David Easton*). Prasības tiek iedalītas četros veidos – prasības par labumu un pakalpojumu sadali; prasības par uzvedības regulējumu; prasības par politisko līdzdalību; prasības par komunikāciju un informāciju. Atbalstu veidi tiek izdalīti sekojoši: materiālais atbalsts; paklausība likumam un noteikumiem; atbalsts politiskajai līdzdalībai; uzmanība valdības komunikācijai. Vairāk par šo skat. Easton D. *An Approach to the Analysis of Political Systems*. World Politics, April, 1957, pp. 383–408. Skat. arī Easton D. *A System Analysis of Political Life*. New York: John Willey & Sons, Inc., 1965.

kontrolē (noteikumu izpilde individuālos gadījumos tiek kontrolēta), **komunikācija** (visas šīs dažādās aktivitātes tiek komunicētas gan politiskās sistēmas iekšienē, gan starp politisko sistēmu un tās vidi).⁷²

Minētās sistēmas funkcijas līdztekus ir analizējamas arī pievades – atdeves koncepta ietvaros. Šāds dalījums radies, pieņemot, ka katrai sistēmai nepieciešami resursi, lai šīs sistēmas pievadi pārveidotu rezultātā, un šo procesu kopumā var raksturot kā pārveides jeb konversijas funkciju. Sistēmai līdzās minētajam sevi arī jāuztur (*maintain*) un jāadaptējas/jāpiemērojas (*adapt*), kā arī jātiek ņemtām vērā tās attiecībām ar vidi. Šī „sistēma kā vienība savās attiecībās ar citām sociālām sistēmām un vidi uzvedība” ataino tās spējas [*capabilities*].⁷³

Pievades procesā starptautiskajā sistēmā signāli nāk kā draudi, invāzijas, kontrole un palīdzība no ārējām politiskajām sistēmām.⁷⁴ Pēc G. A. Almonda teorijas, pastāv četras pievades funkcijas – politiskā socializēšana un rekrutēšana, interešu artikulēšana, interešu apkopošana, politiskā komunikācija un trīs atdeves funkcijas – noteikumu radīšana, noteikumu piemērošana un noteikumu kontrole⁷⁵ (skat. 1. tabulu *Politiskās sistēmas funkcijas G. Almonda un B. Povala teorijā*). Pievades funkcijas izpilda nevalstiskas pārvaldes struktūras, sabiedrība un vide, bet atdeves funkcijas – valdība.⁷⁶ Atdeves funkcijas var būt ieguves (nodokļu vai pakalpojumu veidā), regulatīvas (ietekmē uzvedības un līdzdalības formas), sadales (sniedzot labumus, pakalpojumus, iespējas u. c.) vai simboliskas (vērtību nostiprināšana, politisko simbolu izrādīšana u. c.).⁷⁷

Attiecinot šādu – pievades-atdeves – modeli uz ANO darbību starptautiskā miera un drošības jautājumos, iespējams iegūt vispusīgu ANO darbību pārskatu. Pievades procesa ietvaros starptautiskā vide dod signālus gan strīdu, konfliktu, miera apdraudējuma vai karu veidā, gan signalizējot par lielāka mēroga (piemēram, Aukstā kara beigas) vai mazāka mēroga (piemēram, Vācijas un Japānas agresorvalsts statusa izbeigšana) izmaiņām pašā starptautiskajā sistēmā.

---

⁷² Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 29.

⁷³ Ibid, pp.28–29.

⁷⁴ Ibid, p. 27.

⁷⁵ Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.) *The Politics of the Developing Areas*. Princeton: Princeton University Press, 1960, p.17.

⁷⁶ Ray S. N. *Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues*. New Delhi, Prentice–Hall of India Private Limited, Third Printing, 2004, p. 42.

⁷⁷ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.) *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 7.

1. tabula. Politiskās sistēmas funkcijas G. Almonda un B. Povala teorijā

	Pārveidošanas funkcijas	Pašuzturēšanas un piemērošanās funkcijas
pievade	interesešu artikulēšana	politiskā rekrutēšana ⁷⁸
pievade	interesešu apkopošana	politiskā socializēšana ⁷⁹
pievade	politiskā komunikācija	
atdeve	noteikumu radīšana	
atdeve	noteikumu piemērošana	
atdeve	noteikumu izskatīšana	
Sistēmas spējas⁸⁰		
Operacionālā funkcija⁸¹		

Avots: Autores izveidots pārskats, balstoties uz Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966.

Reaģējot uz starptautiskās vides signāliem, ANO notiek diskusiju un lēmumu pieņemšanas process, kurā ir iesaistītas ANO struktūras – institūcijas, Statūti, formālie un neformāli valstu mijiedarbības mehānismi. Atdeves procesa ietvaros ANO praksē īsteno pieņemtos lēmumus, organizē miera operācijas, starptautiskos tribunālus un citus instrumentus valstu uzvedības kontrolēšanai starptautiskā miera un drošības jomā, kā arī veido jaunus instrumentus kā atbildi mainīgajai starptautiskajai videi un šos procesus komunicē. Pārveidošanas process jeb atgriezeniskā saite savukārt ataino ANO pieņemto lēmumu un darbības ietekmi uz starptautisko vidi.

Šādu – sistēmiski funkcionālu – darbības modeli var piemērot gan ANO rīcībai starptautiskā miera un drošības uzturēšanai kopumā, gan arī attiecināt uz atsevišķiem notikumiem un procesiem. Piemēram, pašā ANO izveides procesā ir

⁷⁸ Savā sākotnējā teorijā G. A. Almonds politisko rekrutāciju un socializāciju skata kā vienotu funkciju. Skat. Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 17.

⁷⁹ Savā sākotnējā teorijā G. A. Almonds politisko rekrutēšanu un socializēšanu skata kā vienotu funkciju. Skat. Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 17.

⁸⁰ Sākotnējā teorijā šādas funkcionālās kategorijas nav. Tā tiek attīstīta tikai 1966. gadā izdotajā G. A. Almonda kopdarbā ar G. B. Povelu. Skat. Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966.

⁸¹ Sākotnējā teorijā šādas funkcijas nav. Skat. Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 17.

skaidri redzama šī vispārējā politikas procesa darbības fāzes. Pirmkārt, 2. pasaules kara beigās bija starptautiskās vides signāls valstīm par būtiskām tās izmaiņām. Otrkārt, Vašingtonas un Sanfrancisko konferencēs, kā arī dažādos formālos un neformālos valstu mijiedarbības ietvaros tika pieņemts lēmums par ANO izveidi kā atbildi šīm starptautiskās vides izmaiņām ar konkrētu mērķi – nepieļaut vēl viena pasaules kara iespējamību. Treškārt, tika izveidota ANO ar iespēju valstīm tai pievienoties, un šī starptautiskā organizācija uzsāka savu mērķu īstenošanu ar līdzekļiem, kas paredzēti tās Statūtos. Ceturkārt, ANO izveide un darbība izmainīja un joprojām turpina mainīt starptautisko vidi; kā viens no lielākajiem vides izmaiņu rezultātiem, ko ir sasniegusi ANO starptautiskā miera un drošības jomā, tiek minēta dekolonizācija.

Interesu apkopošana un artikulēšana

Viena no ANO sistēmiskajām funkcijām ir interešu apkopošana un artikulēšana, un par šādu funkciju kā atsevišķi izdalāmu sistēmas darbības elementu runā vairāki autori.

G. Almonds un B. Povels interešu apkopšanu un artikulēšanu atšķirībā no citiem autoriem aplūko kā divas atsevišķas funkcijas, tomēr, neskatoties uz to, funkciju saturs sakrīt ar citu autoru pieejām. Par interešu apkopšanu un artikulēšanu kā vienām no sistēmiskajām funkcijām runā arī R. Gregs un M. Barkuns, kā arī K. Ārčers. Pēdējais uzsver, ka starptautiskās organizācijas kā institucionalizētas valstu mijiedarbības formas darbojas kā diskusiju forumi valstu interešu formulēšanas un apkopšanas procesā.⁸² Šis ir trīsdaļīgs process – starptautiska organizācija kā instruments interešu formulēšanai un apkopšanai; arēna vai forums, kur intereses tiek formulētas un apkopotas; aktieris, kas neatkarīgi no valstīm un to interesēm formulē savas intereses. Interesu formulēšana un apkopšana var norisināties dažādās pakāpēs un intensitātē atkarībā no varas dalījuma, leģitīmās interešu apkopšanas un artikulēšanas pamata bāzes, kā arī aktuālajiem lēmumu pieņemšanas un citiem politiskajiem procesiem.⁸³

---

⁸² Archer C. *International Organizations*. 2nd edition. London and New York: Routledge, 2000, pp. 159–178.

⁸³ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p.8.

Likumu radīšana, piemērošana un pārskatīšana

Likumu radīšanu, piemērošanu un kontroli savā teorijā kā vienu no sistēmiskajām funkcijām ir paredzējuši jau G. Almonds un B. Povels. Vēlāk radītā un starptautiskajai sistēmai pielāgotā teorijā R. Gregs un M. Barkuns izvirza apgalvojumu, ka ANO gadījumā tomēr nav iemesla runāt par īpašu noteikumu radīšanas funkciju un likumu izdošanu. Autori daļēji šos aspektus ietver konfliktu vadības un pārdales un integrācijas funkcijās (kā diskusijas par starptautiskajām tiesībām un vērtībām).⁸⁴ Tomēr kopš pagājušā gadsimta sešdesmito gadu vidus ANO attīstība skaidri norāda uz šīs starptautiskās organizācijas normatīvo spēku starptautiskajā likumdošanā un uzvedības noteikumu veidošanā pasaulē, tāpēc noteikumu radīšanas un ieviešanas funkcijas nekādā ziņā nebūtu izslēdzamas no kopējā starptautisku organizāciju funkciju kataloga. Arī H. Jakobsons uzsver, ka sistēmiskajā analīzē pamata interese ir par starptautisku organizāciju lēmumiem, kas attiecināmi uz starptautisko politiku. Runa ir par lēmumiem, kas ietekmē vērtību pārdali globālajā politiskajā sistēmā. Lai arī atsevišķi starptautisku organizāciju iekšēji orientētie lēmumi ietekmē ārējos atdeves procesus, tomēr arī šajā gadījumā interese par tiem primāri sakņojas to ietekmē uz cita veida lēmumiem.⁸⁵

Starptautiskās organizācijas ietvaros tiek pieņemti lēmumi, kas var ietekmēt gan katru atsevišķo nacionālo valsti, gan starptautisko sistēmu kopumā. Pols Tarps (*Paul Tharp*) ir izvirzījis vairākus principus, uz kuriem starptautiskas organizācijas balsta savu lēmumu pieņemšanu: pirmkārt, lēmumi tiek formulēti un pieņemti pārsvarā pēc vienprātības principa; otrkārt, nacionālā valsts vienmēr cenšas saglabāt tiesības vienpusēji interpretēt pieņemto lēmumu; treškārt, starptautiskās organizācijas izpildstrukturai ir maznozīmīgas, šos lēmumus piemērojot.⁸⁶ Tas nozīmē – nacionāla valsts izlemj par attiecīgā lēmuma pieņemšanu (vai nepieņemšanu) un, pat ja attiecīgais lēmums starptautiskajā organizācijā tiek pieņemts, nacionāla valsts saglabā tiesības pieņemt lēmumu attiecībā uz šī lēmuma piemērošanu. Šāds lēmumu pieņemšanas procesa skaidrojums atbilst šī darba teorētiskajai pieejai, kas atzīst starptautiskās sadarbības pieaugumu starptautiskajās attiecībās, vienlaikus nozīmīgu vietu atvēlot arī varas un interešu politikai. E. Hāss uzsver, ka starptautisko funkcionālistu doktrīnas galvenā kļūda ir virzīšanās pretim acīmredzamam un

---

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York, 1979, p.81.

⁸⁶ Tharp P. (Ed.) *Regional International Organizations: Structures and Functions*. London: St. Martin's Press, 1971, p.5.

automātiskam progresam, kurā nav vietas gribas brīvībai un aktieru interesēm.⁸⁷ Tieši tāda kļūtu analīze, ja ANO lēmumu pieņemšanu mēģinātu pētīt vienkāršotā veidā kā šīs starptautiskās organizācijas politikas ietekmi uz tās dalībvalstu vērtībām un rīcību. „Sistēmiskajai konceptualizācijai piemīt īpaša vērtība nepiemērot automātiskumu vai neizbēgamu progresu, dotā sistēma ir konkrēts, aktierorientēts paveids. Tā sniedz priekšstatu par īslaicīgi norobežotu pasauli, kas ievēro un paredz iespējamu evolucionāru modeli, kas ir balstīts uz empīriski radītiem spēkiem.”⁸⁸

Šķīrums starp likumiem un normām

Īpaši izdalot normatīvo funkciju, H. Jakobsons norāda, ka starptautiskās organizācijas pieņem principu deklarācijas un ziņojumus par sasniedzamajiem mērķiem, kā piemēru minot ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, kas ir kļuvusi par plaši atzītu visaptverošu pamata cilvēktiesību formulējumu. Šī funkcija ietver standartu definēšanu un deklarēšanu. Tā neietver instrumentus, kam ir tiesiski saistošs efekts, bet drīzāk proklamācijas, kas ir veidotas, lai ietekmētu apkārtējo vidi, kurā tiek īstenota vietējā un pasaules politika.⁸⁹ Arī K. Ārčers norāda, ka starptautiskās organizācijas kā instrumenti, forumi un aktieri veicina starptautiskās politiskās sistēmas normu un vērtību veidošanu, jo sevišķi cilvēktiesību un ekonomikas jomā. Tomēr K. Ārčers ir uzsvēris, ka daudzas starptautisko organizāciju radītās vērtības un normas ir vājas un pretrunīgas.⁹⁰

Starptautiskas organizācijas savām dalībvalstīm rada uzvedības noteikumu kodeksu. Tas tāpat kā normatīvās funkcijas gadījumā attiecas uz standartu definēšanu un deklarēšanu, tomēr šajā gadījumā mērķis ir radīt instrumentus ar tiesiski saistošu efektu. Visbiežāk tas notiek līgumu veidā, kas kļūst saistoši valstīm, kas tos ratificējušas. Starptautiskās organizācijas šīs normas arī uzrauga. Noteikumu pārskatīšanas funkcija sastāv no dažādiem soļiem, kas gradējas no fakta konstatācijas par notikušu pārkāpumu caur apstiprinājumu līdz sankciju noteikšanai.

Normu un noteikumu nošķīrums, ko atsevišķi izdala gan K. Ārčers, gan H. Jakobsons, šī darba ietvaros tiks pārņemts, jo precīzi ļauj novērtēt starptautiskas organizācijas veikumu. Lai arī normu un noteikumu šķīruma robežas praksē nereti ir

---

⁸⁷ Skat. Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, p. 96.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York: 1979, p. 83.

⁹⁰ Archer C. *International Organizations*. 2nd edition. London and New York: Routledge, 2000, p. 165.

izplūdušas un neskaidras, teorētiskā līmenī tās tomēr norāda uz atšķirībām starp likumdošanas un vispārēju standartu veidošanu.

Rekrutēšana un socializēšana

Līdzās sešām pārveidošanas funkcijām G. Almonds un B. Povels izdala divas sistēmas pašuzturēšanās un adaptēšanās funkcijas attiecībā pret pārmaiņu spiedienu (politiskā rekrutēšana (*political recruitment*) un politiskā socializēšana (*political socialization*))⁹¹ (skat. 1. tabulu *Politiskās sistēmas funkcijas G. Almonda un B. Povala teorijā*). Starptautiskās organizācijas var būtiski sekmēt jaunu starptautiskās sistēmas dalībnieku rekrutēšanu. Savukārt socializēšana tiecas iedvest lojalitāti attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām, kurā aktieris darbojas.

Starptautiski socializēšanas funkciju var veikt dažādi, tomēr viena no svarīgākajām socializēšanas struktūrām ir starptautiskās organizācijas. Starptautiskās organizācijas savas dalībvalstis motivē sadarboties un akceptēt radītās normas un vērtības, tādējādi pieņemot noteiktus uzvedības modeļus un noteiktu atkarības pakāpi.⁹² Socializēšanu un rekrutēšanu kā sistēmas funkciju savās teorijās ir ietvēruši arī R. Gregs, M. Barkuns un K. Ārčers.

Sistēmas spējas un tās aspekti

G. Almonds un B. Povels savu sistēmisko funkciju sarakstu ir papildinājuši ar operacionālo funkciju⁹³, kas tiek saprasta kā sistēmas spējas (*capabilities*). Sistēmas spējas G. Almonda un B. Povala izstrādātajā pieejā ir veids, kā tas darbojas vidē kā veselums. Tās ir analizējamas **regulatīvā**, **ieguves**, **sadales** un **reaģēšanas** konceptu ietvaros⁹⁴ un tās raksturo aktivitātes plūsmas no sistēmas un sistēmā. Citiem vārdiem sakot, šie procesi (vai funkcijas) norāda uz to, kā sistēma darbojas vidē, kā ietekmē vidi un kā tiek ietekmēta no vides. Šeit ir sastopami tādi aspekti, ko citi autori apskata kā atsevišķas funkcijas.⁹⁵ Tā, piemēram, R. Grega un M. Barkuna teorijā ar konfliktu vadības funkciju tiek saprasta starptautisko organizāciju spēja kontrolēt

---

⁹¹ Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 14.

⁹² Butterworth R. L. *Moderation from Management: International Organizations and Peace*. Pittsburgh: University Center for International Studies. 1978, p. 64.

⁹³ Sākotnējā teorijā šādas funkcionālās kategorijas nav. Tā tiek attīstīta tikai 1966. gadā izdotajā G. Almonda kopdarbā ar B. Povelu. Skat. Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966.

⁹⁴ Skat. Ibid, pp.28–29, 290–212.

⁹⁵ R. Grega un M. Barkuna piedāvātais funkciju klāsts atsevišķi kā funkcijas izdala resursu pārdali, kā arī iekšējo un ārējo konfliktu vadību un integrāciju.

konfliktu izcelšanos, kā arī konfliktu tā norises laikā. Vadoties pēc šīs funkcijas satura, iespējams vilkt tiešas paralēles ar G. Almonda un B. Povela izvirzītās sistēmas operacionālās funkcijas sadales aspektu. Ar pārdalīšanas funkciju R. Grega un M. Barkuna teorijā tiek saprasta starptautiskas organizācijas finanšu un institucionālā kapacitāte, kompetenču nošķiršana, varas un ietekmes sadale, kas arī sasaucas ar G. Almonda un B. Povela izstrādāto sistēmas sadales spēju konceptu.

Arī H. Jakobsons runā par operatīvo funkciju, ar to gan saprotot visai ierobežotu starptautiskas organizācijas aktivitāšu klāstu – to resursu izmantošanu, kas ir starptautiskas organizācijas rīcībā, kā piemērus minot finanšu, tehnisko palīdzību, kā arī militāro spēku izvietošanu. Šāds – sašaurināts – operacionālās funkcijas traktējums šī darba ietvaros netiks izmantots.

Komunikācija un informācijas radīšana un izplatīšana

Autori ļoti dažādi raugās uz komunikācijas vai informatīvās funkcijas saturu – sākot ar ļoti sašaurinātu un beidzot ar vispārinātu un plašu skatījumu. Piemēram, R. Grega un M. Barkuna skatījumā komunikācijas funkcija ir izteikti instrumentāla citu funkciju īstenošanā – „tā ir sistēmas smērviena”⁹⁶. Savukārt H. Jakobsons runā nevis par komunikācijas, bet gan par informatīvo funkciju, kas tiek izprasta kā starptautiskas organizācijas darbības informācijas vākšanas, analizēšanas un publicēšanas joma, kā arī jaunu materiālu (kas reizēm ir balstīti uz jauniem konceptiem) radīšana. Šeit H. Jakobsons kā piemēru min Tautu Savienības savulaik uzsākto statistikas vākšanas un apkopošanas darbu un ANO ikgadējo Statistikas gadagrāmatu. H. Jakobsons norāda, ka „starptautiskas organizācijas arī palīdz izplatīt informāciju, kalpojot kā forumi, kur var apmainīties ar dažādiem viedokļiem”⁹⁷. Tādējādi H. Jakobsona minētajā informatīvajā funkcijā sastopas gan plašas informācijas radīšanas un izplatīšanas aktivitātes, gan daudzpusējā diplomātija. Tomēr G. Almonda un B. Povela, kā arī R. Grega, M. Barkuna un K. Ārčera izpratnes par komunikācijas funkciju ir daudz plašākas un aptverošākas. Piemēram, R. Gregs un M. Barkuns apgalvo, ka starptautiskās organizācijas ir tās, kas novada informāciju vārdos, darbībā un pat bezdarbībā videi, kuras ietvaros tās darbojas⁹⁸, tādējādi izejot

---

⁹⁶ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p.7.

⁹⁷ Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York, 1979, p. 82.

⁹⁸ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p.7.

ārpus šaurām informācijas vākšanas un apkopošanas aktivitātēm. Šī darba ietvaros tiks lietota plašāka komunikācijas funkcijas izpratne, kas neaprobežojas tikai ar darbībām informācijas vākšanā, apkopošanā un izplatīšanā, bet skar arī ANO nozīmi daudzpusējās diplomātijas veicināšanā.

Papildus jāmin, ka savā teorijā R. Gregs un M. Barkuns runā arī par integrācijas funkciju, kas tiek saprasta kā starptautiska sadarbība un tās pieaugums. Tomēr šādas funkcijas īpaša izdalīšana nešķiet pamatota, jo šīs darbības caurvij visas citas funkcijas, turklāt arī paši autori atzīst, ka „integratīvais potenciāls ir latents virtuāli visā, ko ANO sistēma dara, un konkrēti pašas sistēmās pastāvēšanā”.⁹⁹ Arī E. Hāss norāda, ka funkcionāla sadarbība starptautiskajās attiecībās ir saistīta ar integrāciju kā nacionālo valstu dalības, sadarbības un savstarpējas sajaukšanās pieaugumu starptautiskajās organizācijās.¹⁰⁰ Tādēļ ir pamatoti integrāciju uzskatīt par vienu no starptautiskās sistēmas un starptautiskas organizācijas pastāvēšanas pazīmēm, bet ne par atsevišķu sistēmisku funkciju.

Līdzās iepriekš aprakstītajiem pastāv arī citi starptautisku organizāciju funkciju saraksti. Piemēram, Herberts Spiro (*Herbert J. Spiro*) lieto četras, kā pats dēvē, „eksistenciālas” politisko sistēmu funkcijas: formulēšana (*formulation*), apspriešana (*deliberation*), jautājumu atrisināšana (*resolution of issues*) un problēmu atrisināšana (*solution of problems*).¹⁰¹ H. Spiro uzsver, ka politiskais process sākas nevis ar problēmu atzīšanu, bet gan ar jautājumu, kas izriet no problēmām, formulēšanu. Tas turpinās ar jautājumu apspriešanu un noslēdzas ar jautājuma un visbeidzot ar problēmas atrisināšanu. Šīs politikā cikla fāzes tiek īstenotas jebkurā politikā sistēmā, tomēr veids, kā tas tiek darīts, var būtiski atšķirties. Šeit ir jārunā par dažādiem politikājiem stiliem un pamata mērķiem (stabilitāte, fleksibilitāte, lietderīgums un efektivitāte).

Maikls Viralli (*Michael Virally*) aprobežojas ar divām galvenajām funkcijām – “standartu noteikšanas” un “operacionālo”.¹⁰² Savukārt Harolda Lasvela (*Harold D. Laswell*) septiņas funkcionālās analīzes kategorijas ir šādas¹⁰³:

- 1) izlūkošana – informācija, paredzēšana, plānošana;
- 2) rekomendēšana – politisko alternatīvu radīšana;

⁹⁹ Ibid, p. 9.

¹⁰⁰ Skat. Haas E. B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Colchester: ECPR Press, 2008, pp. 45–48.

¹⁰¹ Spiro H.J. *World Politics: The Global System*. Homewood Ill.: The Dorsey Press, 1966, pp. 50–51.

¹⁰² Virally M. *De la classification des organisations internationales*. In: *Miscellanea W. J. Ganshof van der Meersch*. Bruxelles, Paris: 1972, pp. 365–382.

¹⁰³ Laswell H. D. *A Pre-View of Policy Sciences*. New York: American Elsevier Pub. Co., 1971, p. 28

- 3) norādījums – galveno noteikumu stāšanās spēkā;
- 4) piesaukšana – pagaidu uzvedības raksturojums atbilstoši norādījumiem;
- 5) piemērošana – galējais uzvedības raksturojums atbilstoši norādījumiem;
- 6) novērtēšana – politikas sasniegumu vai neveiksmes izvērtējums;
- 7) izbeigšana – norādījumu un to ietvaros uzsākto pasākumu beigas.

Tomēr H. Lasvela dalījums šī darba ietvaros netiks pārņemts, jo tas ir „primāri veidots pārvaldes un īpaši tiesiskajam salīdzinājumam”¹⁰⁴. Tas pats attiecas arī uz H. Spiro un M. Viralli klasifikāciju, kas pirmajā gadījumā ir šauri attiecināma uz politisko procesu un nav uzskatāma par sistēmisku pieeju, savukārt otrajā gadījumā – ir uzskatāma par ļoti vienkāršotu.

Pēc pastāvošo teorētisko pieeju padziļinātas izpētes ir veikta sintēze un ir izveidots šāds visaptverošs starptautisko organizāciju funkciju katalogs, uz kura pamata iespējams tālāk attīstīt kritērijus un indikatorus starptautiskas organizācijas darbības efektivitātes noteikšanai (skat. 2. tabulu *Starptautisko organizāciju funkcijas: salīdzinošs pārskats*):

- 1) socializēšanas un rekrutēšanas funkcija;
- 2) interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcija;
- 3) operacionālā funkcija;
- 4) normu radīšanas funkcija;
- 5) noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcija;
- 6) komunikācijas funkcija.

Šīs funkcijas šī darba ietvaros ir uzskatāmas par ticamiem un derīgiem „konceptuālajiem ietvariem”¹⁰⁵, kuros tālāk var ievietot apstrādātus empīriskos datus. Šīs sistēmiskās funkcijas piemīt visām starptautiskajām organizācijām; katrā konkrētajā gadījumā atšķiras tikai to apjoms un aktivitāte. Šīs funkcijas pamata kategorijās ir darbības, ko īsteno visas starptautiskās organizācijas.

¹⁰⁴ Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 15.

¹⁰⁵ Skat. Sartori G. *Concept Misformation in Comparative Politics*. In: *The American Political Science Review*, Vol. LXIV, No. 4, December, 1970, pp. 1033–1055.

2. tabula. Starptautisko organizāciju funkcijas: salīdzinošs pārskats*

Autors	STARPTAUTISKAS ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJAS										
	Pievade**						Atdeve**				
	Socializēšana un rekrutēšana	Interesešu formulēšana, artikulēšana, apvienošana	Integrācija	Komunikācija, informēšana	Normu radīšana	Noteikumu radīšana	Noteikumu piemērošana	Noteikumu pārskatīšana	Operacionālā funkcija	Pārdale	Konfliktu vadība
G. Almonds, B. Povels	X	X		X		X	X	X	X	X	
H. Jakobsons				X	X	X		X		X***	
K. Arčers	X	X		X	X	X	X	X			
R. Gregs, M. Barkuns	X	X	X	X						X	X

* Salīdzinājums veikts, pamatojoties uz autoru izvirzītajām starptautisko organizāciju funkcijās ietvertu jēgu. Funkcijas nosaukums šajā tabulā var nesakrist ar paša autora lietoto nosaukumu.

** Funkciju kategorizēšanu pievades un atdeves funkcijās veic tikai G. Almonds un B. Povels.

*** H. Jakobsons lieto jēdzienu „operacionālā funkcija”, tomēr tās saturs atbilst citu autoru lietotajai resursu pārdales funkcijai.

1.3. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS FUNKCIJU ĪSTENOŠANAS EFEKTIVITĀTES KRITĒRIJI UN INDIKATORI STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šajā darba apakšnodaļā tiks izvērsti izskaidrotas visas ANO sistēmiskās funkcijas, norādot arī to efektīvas īstenošanas kritērijus un indikatorus. Šāda teorētiskā analīzes modeļa ietvaros tiks analizētas ANO kompetences starptautiskā miera un drošības jomā. Šāda pieeja sāksies ar funkcijas galvenā mērķa uzstādīšanu, kur galvenais jautājums ir – kādiem priekšnosacījumiem jātiek izpildīti, lai konkrēto funkciju pilnvērtīgi īstenotu. ANO sistēmisko funkciju efektīvas īstenošanas kritēriji tiks noteikti, identificējot institūcijas un grupas, kas ir iesaistītas to īstenošanā, kā arī īstenošanai nepieciešamos priekšnosacījumus. Precīzi kritēriju indikatori savukārt tiks noteikti, kritērijus piemērojot konkrētai starptautiskajai organizācijai – ANO – konkrētā darbības jomā starptautiskā miera un drošības nodrošināšanā.

Šāda funkciju-kritēriju-indikatoru datu operacionalizācijas sistēma ir uzskatāma par piemērotu instrumentu ANO darbības starptautiskā miera un drošības jomā makroanalīzes veikšanai, turklāt „[...] ir sarežģīti iedomāties, kā teorētiski jēdzieni varētu tikt empirizēti un testēti citādi, t. i., bez griešanās pēc palīdzības pēc indikatoriem”.¹⁰⁶ Bez šaubām, šādi precīzu un strukturētu kritēriju un indikatoru sistēmas izveidei politikas zinātnē ir savas robežas, un šeit ir jāatzīmē nepieciešamība pēc vidusceļa starp precīzu datu operacionalizācijas sistēmu un nestukturētu vai vāji strukturētu domas lidojumu. Šeit vietā ir Džovani Sartori (*Giovanni Sartori*) norāde par konceptu veidošanu politikas zinātnē – „[...] jo es vismazākajā mērā vēlos iedrošināt pārāk apdomīgu [*overconscious* – *G. R.*] domātāju, cilvēku, kurš atsakās diskutēt par karstumu, kamēr viņam nav iedots termometrs. Manas simpātijas tā vietā pieder apdomīgam [*conscious* – *G. R.*] domātājam, cilvēkam, kurš apzinās tos ierobežojumus, ko rada termometra trūkums, un tomēr spēj pateikt daudz, sakot – karsts un auksts, siltāks un aukstāks. Patiesi, es aicinu apzinātu domātāju ieturēt vidēju kursu starp rupju izturēšanos pret loģiku, no vienas puses, un loģisko perfekcionismu (un paralīzi), no otras.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ Sartori G. *Concept Misformation in Comparative Politics*. In: *The American Political Science Review*, Vol. LXIV, No. 4, December, 1970, p. 1046.

¹⁰⁷ *Ibid*, p, 1033.

1.3.1. Interesešu apvienošanas un artikulēšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori

Interesešu artikulēšanas funkcija iezīmē robežu starp sabiedrību un politisko sistēmu¹⁰⁸ – pievades-atdeves koncepta ietvaros šī pārveides funkcija vistiešākajā mērā ir iesaistīta sabiedrības prasību un atbalstu pārvēršanā politiskajā ieguvē, regulācijā un sadalē. Turklāt šī funkcija ir ļoti cieši saistīta ar politiskās socializēšanas un rekrutēšanas funkciju.

G. Almonds izdala četras interesešu grupas, kas var būt iesaistītas interesešu artikulēšanā – institucionālas interesešu grupas¹⁰⁹, ne-asociālas interesešu grupas¹¹⁰, anomiskas interesešu grupas¹¹¹ un asociālas interesešu grupas¹¹². Grupas spēja mobilizēt tās piekritēju atbalstu, enerģiju un resursus nodrošina tās efektivitāti.¹¹³

Katra sistēma savā veidā apkopo intereses, pretenzijas un prasības, ko ir artikulējušas interesešu grupas. Apkopošana var tikt īstenota kā vispārīgas politikas formulēšana, kur intereses tiek kombinētas vai kā citādi ņemtas vērā. Tā var tikt īstenota arī kā politiskā personāla rekrutēšana, kas vairāk vai mazāk ir saistīta ar konkrētās politikas aprisēm. Interesešu artikulēšanas un apkopošanas, tāpat kā rekrutēšanas un noteikumu radīšanas, funkcijas pārklājas. „Mūsu definīcijā mēs rezervējam jēdzienu „apkopošana” iekļaujošākiem kombinēšanas procesa līmeņiem, rezervējot jēdzienu „artikulēšana” šaurākām interesešu izpausmēm”.¹¹⁴

Arī no starptautisko attiecību viedokļa interesešu formulēšana un apvienošana ir uzskatāma par ļoti plašu, sistēmisku funkciju. Lai veiksmīgi darbotos starptautiskajā sistēmā un to ietekmētu, viena no starptautiskas organizācijas funkcijām ir veidot grupas ar vienotām interesēm un aktivitātēm. Šī funkcija arī loģiski izriet no mūsdienu starptautiskas organizācijas radīšanas nepieciešamības – risināt pārrobežu jautājumus, kas nav risināmi nacionālā līmenī vai divpusējas sadarbības ietvaros.

¹⁰⁸ Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 73.

¹⁰⁹ Likumdevēja, politiskās izpildvaras, armijas, birokrātijas u.tml. organizācijas. Tās ir formāli veidotas, pieņemot darbā profesionālus darbiniekus, kas pamatā īsteno citas funkcijas, tomēr arī interesešu artikulēšanas funkciju (vai veido bāzi tām grupām, kas to īsteno).

¹¹⁰ Etniskas, reģionālas, reliģiskas, statusa, klašu grupas, kas savas intereses artikulē neformāli un neregulāri.

¹¹¹ Vairāk vai mazāk spontāna iejaukšanās politiskajā sistēmā sacelšanās vai demonstrācijas veidā. To raksturo relatīva strukturālā un funkcionālā labilitāte.

¹¹² Specializētas interesešu artikulēšanas struktūras, piemēram, arodbiedrības, biznesa asociācijas, etniskās asociācijas, pilsoniskās grupas u.tml. Tās pārstāv konkrētas sabiedrības grupas intereses.

¹¹³ Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 78.

¹¹⁴ *Ibid*, p. 40.

Nacionālajā līmenī interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanu atvieglo centrālās varas (valdības) esamība, kas tiešā veidā nepiemīt nevienai mūsdienu starpvaldību organizācijai. Vērtību, resursu un interešu koncentrēšana starptautiskā organizācijā notiek uz līguma (vienošanās) pamata un to parasti pavada diskusiju un sarunu process. Savukārt starptautiskai (starpvaldību) organizācijai kā institucionalizētai kontaktu formai starptautiskās sistēmas aktīvo dalībnieku vidū šīs funkcijas īstenošanā var būt divas lomas – gan kā interešu apvienošanas un artikulēšanas instrumentam, gan kā forumam, kura ietvaros intereses tiek formulētas.¹¹⁵ Teorētiski nav izslēdzama arī trešā loma – aktieris, kas neatkarīgi no dalībvalstīm formulē savas intereses. Visbiežāk gan starpvaldību organizācijas interešu apvienošanas un artikulēšanas funkciju īsteno, darbojoties kā skatuve vai forums, kurā satiekas dažādas grupas vai bloki (balsošanas bloki tajā skaitā). Bloki var būt institucionalizēti (ANO gadījumā – savulaik Varšavas pakta valstis, G77, arī Drošības padome) vai neinstitutionalizēti, tie ir nosakāmi pēc balsojumu rezultātiem, kopīgām iniciatīvām u. tml.

Tāpat kā citām starptautiskās organizācijas funkcijām, arī interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanai ir savu darbību minums un maksimums – gan attiecībā uz pakāpēm, gan intensitātē. Kā funkcijas īstenošanas minimums ir saprotams pastāvīgs un formāls konferenču mehānisms, kura ietvaros valstis veido savu pieprasījumu, pauž savas bažas, meklē atbalstu, artikulē savas intereses un apvienošanas procesā mēģina palielināt savas iespējas iegūt to, kas tām nepieciešams, un izvairīties no tā, ko tās nevēlas.¹¹⁶

Interešu apvienošanas un artikulēšanas funkciju starptautiskajās organizācijās galvenokārt īsteno formālie institucionālie mehānismi, specializētas ne-institucionālas vai daļēji institucionālas interešu artikulācijas grupas, kā arī statūti.

Tādējādi kā ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanas efektivitātes noteikšanas kritēriji tiek izvirzīti:

- 1) konferenču un institucionālie mehānismi;
- 2) valstu forumi, grupas organizācijas iekšienē;
- 3) specializētās interešu grupas ārpus organizācijas;
- 4) statūti.

---

¹¹⁵ Archer C. *International Organizations*. 2nd edition. London, New York: Routledge, 2000, pp. 36-37.

¹¹⁶ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 7.

Konferenču un institucionālo mehānismu kritēriju izvērtēšanai, analizējot ANO darbību starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, izvirzāmi divi indikatori. Pirmkārt, sistēmas uzturēšanas indikators: pastāvošie institucionālie mehānismi un to loma interešu artikulēšanā un apvienošanā. Otrkārt, sistēmas adaptēšanās indikators: jaunu institūciju un institucionālo mehānismu radīšana. Šeit jātiek meklētām atbildēm uz jautājumiem par to, kādās institūcijās valstu intereses tiek apkopotas un artikulētas, vai šīs institucionālās struktūras ir labi attīstītas un spēj veikt šo funkciju.

Kritērijs „**Valstu forumi, grupas organizācijas iekšienē**” norāda uz neinstitucionalizētām vai daļēji institucionalizētām valstu grupām ANO ietvaros, kas šādā veidā formulē un artikulē savas intereses. Neskatoties uz to, ka šādu grupu esamība nav obligāts starptautiskas organizācijas pastāvēšanas priekšnosacījums, tomēr ir uzskatāms, ka to pastāvēšana līdzās formālajiem institucionālajiem un konferenču mehānismiem paaugstina organizācijas interešu apvienošanas un artikulēšanas funkciju, kā galveno indikatoru izvirzot iekšējo valstu interešu grupu un forumu esamību un darbību ANO. Tās ietvaros jātiek atbildētām uz jautājumiem par to, vai un kādas valstu interešu grupas un forumi darbojas ANO ietvaros starptautiskā miera un drošības jomā, vai tie ir labi strukturēti un kāda ir to ietekme uz kopējo interešu formulēšanu un artikulēšanu.

Specializēto, ārpus organizācijas esošu interešu grupu kritērijs norāda uz nākamo interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas efektīvas īstenošanas pakāpi, jo ir attiecināms uz grupām, kuras nav ANO dalībvalstis un pamatā ir saistāms ar nevalstisko organizāciju nozīmi ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā. Arī šo grupu esamība nav obligāts starptautiskas organizācijas pastāvēšanas priekšnosacījums, tomēr ir uzskatāms, ka to darbība līdzās formālajiem institucionālajiem un iekšējo valstu grupu mehānismiem veicina organizācijas interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanu. Tādēļ šeit kā galvenais indikators izvirzāma specializētu, ārpus organizācijas pastāvošu interešu grupu esamība un darbība ANO. Tā ietvaros jātiek atbildētām uz jautājumiem, vai un kādas valstu interešu grupas un forumi sadarbojas ar ANO starptautiskā miera un drošības jomā, vai tie ir labi strukturēti un kāda ir to ietekme uz kopējo interešu formulēšanu un artikulēšanu.

Aplūkojot **ANO Statūtus**, galvenais indikators ir tieši Statūti kā interešu artikulēšanas un apvienošanas instruments starptautiskā miera un drošības jautājumos.

Jātiek meklētām atbildēm uz jautājumu, vai un kā Statūtos, kuriem pievienojas visas ANO dalībvalstis, ir formulētas intereses starptautiskā miera un drošības jomā.

1.3.2. Socializēšanas un rekrutēšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori

Ar socializēšanas funkciju tiek saprasts process, kurā „visas politiskās sistēmas sliecas iemūžināt savas kultūras un struktūras caur laiku, tās to dara pamatā ar primāro un sekundāro struktūru socializējošo ietekmju palīdzību, caur kuru sabiedrības jaunie pāriet nobriešanas procesā”¹¹⁷. Tomēr šī „kultūras iemūžināšana” nav statisks, bet gan mainīgs process.

Starptautiski socializēšanas funkcija var tikt veikta dažādi, tomēr viens no svarīgākajiem socializēšanas instrumentiem ir starptautiskas organizācijas. Viena no starptautiskas organizācijas funkcijām ir tās dalībnieku nostiprināšana – socializēšana – starptautiskajā sistēmā. „Politiskā socializēšana ir ievadīšanas process politiskajā kultūrā. Tās gala produkts ir attieksmju kopums – izziņa, vērtību standarti un jūtas – pret politisko sistēmu, tās dažādajām lomām un lomu saistībām. Tā ietver arī zināšanas par iespaidotajām vērtībām un jūtām pret vajadzībām un prasībām sistēmā, un tās autoritatīvajām atdevēm”¹¹⁸. Citiem vārdiem sakot, socializēšana nozīmē tiekšanos iedvest lojalitāti attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām, kurā aktieris darbojas. Kā norāda G. Almonds: „Modernajā politiskajā sistēmā unikāla ir politiskās socializēšanas funkcija, kas rada skaidru lojalitāti un dalību no atsevišķā puses vispārīgajā politiskajā sistēmā, kā arī tendenci iespieties un ietekmēt citu sociālo sistēmu, kā baznīca un ģimene, socializācijas procesus [..]”¹¹⁹. Šīs funkcijas ietvaros notiek pieaugums organizācijas un to veidojošo institūciju autoritātē un leģitimitātē. Starptautiskās organizācijas motivē savas dalībvalstis sadarboties un akceptēt radītās normas un vērtības, tādējādi pieņemot noteiktus uzvedības modeļus un noteiktu atkarības pakāpi.¹²⁰

---

¹¹⁷ Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 27.

¹¹⁸ Ibid, p. 28.

¹¹⁹ Ibid, p. 30.

¹²⁰ Butterworth R. L. *Moderation from Management: International Organizations and Peace*. Pittsburgh: University Center for International Studies, 1978, p. 64.

Socializācija var pastāvēt starp valstīm, kas darbojas starptautiskā līmenī, tām rīkojoties starptautiskajai sabiedrībai pieņemamā veidā un radot kopīgu noteikumu un normu sistēmu. Runa ir par to, ka viena no starptautiskas sistēmas funkcijām ir piešķirt tiem, kas darbojas tās ietvaros, plašāku perspektīvu, lai viņu vērtībām būtu universāla, nevis ekskluzīvi nacionāla daba. Starptautiskām amatpersonām pēc definīcijas vajadzētu būt sistēmorientētām; starptautisko organizāciju dalībniekiem būtu jāpakļaujas institucionālajiem noteikumiem, daudziem no tiem – nekodificētiem.¹²¹ Šo atziņu savulaik uz ANO jau ir attiecinājis E. Hāss, atzīmējot, ka „ANO vēsturiskais mērķis ir veicināt pasaules kopienas evolūciju ārpus minimālajam sadarbības līmenim, ko reprezentē pastāvīga vadību konference; sasniegt pakāpi, kurā organizācija var darboties autonomi konstruktīvu un universālu rezultātu sasniegšanai.”¹²²

Savukārt „[P]olitiskās rekrutēšanas funkcija sākas tur, kur plašā politiskās socializēšanas funkcija mitējas. Tā rekrutē sabiedrības locekļus [...] un ievada viņus politiskās sistēmas specializētajās lomās, apmāca viņus piemērotās iemaņās, nodrošina viņus ar politiskās izziņas kartēm, vērtībām, gaidām un ietekmēm”¹²³

Starptautiskās organizācijas cenšas piesaistīt jaunus dalībniekus, lai iegūtu pēc iespējas lielāku atbalstu vienotai starptautiskajai kārtībai, lai veicinātu intensīvākas aktivitātes, paplašinātu ekonomiskās un reģionālās intereses. Parasti dalība starpvaldību organizācijā pieprasa vairāk nekā tikai valsts suverenitāti. Piemēram, ANO Statūti dalībnieku loku ierobežo šādi: “mieru mīlošas valstis”¹²⁴; citās starptautiskās organizācijās atkarībā no to tipa mēdz būt plašāki ierobežojumi (piemēram, reģionāli, ekonomiska rakstura u. c.). Tādējādi tiek iezīmēts to parametru kopums, kas pretendentiem savā darbībā ir jāatbalsta vai jāizpilda, lai kļūtu par kādas starptautiskas organizācijas dalībnieku. Jāpiebilst, ka rekrutēšanai konkrētajā sistēmā vienmēr (vismaz teorētiski vai *de iure*) pastāv arī pretējs mehānisms, kas paredz sankcijas “asociālu” pārkāpumu gadījumā, piemēram, izslēgšanu no organizācijas.

---

¹²¹ Gregg R. W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 8.

¹²² Haas E. B. *Beyond the Nation-State*. Stanford, California: Stanford University Press, 1964, p. 124.

¹²³ Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 31.

¹²⁴ ANO Statūtu 3. panta pirmais punkts.

Balstoties uz iepriekš minēto, socializēšanas un rekrutēšanas funkcijas īstenošanai starptautiskas organizācijas ietvaros ir izvirzāmi šādi kritēriji: formālie rekrutēšanas mehānismi; iekšējā un ārējā socializēšanās.

Formālo rekrutēšanas mehānismu kritērijam izvirzāmi šādi indikatori: institūcijas, kas lemj par dalībnieku uzņemšanu un izslēgšanu no organizācijas un uz šo procesu attiecināmais lēmumu pieņemšanas mehānisms. Šeit jātiek atbildētam jautājumam, kādi rekrutēšanas (un izslēgšanas) mehānismi ANO ir paredzēti, kādas institūcijas šo funkciju īsteno un vai rekrutēšanas (un izslēgšanas) mehānismi attiecībā uz visām potenciālajām un esošajām dalībvalstīm ir vienlīdzīgi jeb cik tālu sniedzas ir dalībvalstu iespējas būt pārstāvētām dažādās institūcijās.

Iekšējās un ārējās socializēšanās kritērijam izvirzāmi šādi indikatori: valstu lojalitāte attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām (iekšējā socializēšanās) un reformu process (ārējā socializēšanās jeb socializēšanās starptautiskajā sistēmā). Analizējot valstu lojalitātes kritēriju, jātiek aplūkoti ANO nozīmei valstu uzvedības veidošanā starptautiskā miera un drošības jautājumos un atbildētam jautājumam par to, vai un cik lielā mērā ANO pārstāvētās vērtības un normas spēj ietekmēt valstu uzvedību. Savukārt ANO reformu procesa indikators attiecas uz ārējās socializēšanās kritēriju, un tā ietvaros ir jārunā par ANO spēju adaptēties mainīgajā starptautiskajā vidē un atbildēt uz jaunu draudu veidiem.

1.3.3. Operacionālā funkcija, tās kritēriji un indikatori

Sistēmas spējas jeb operacionālā funkcija G. Almonda un B. Povala izstrādātajā pieejā ir veids, kā sistēma darbojas vidē kā veselums, tās ir analizējamās regulatīvā, ieguves, sadales un reaģēšanas konceptu ietvaros.¹²⁵

Sistēmas regulatīvās spējas attiecas uz to, kā „politiskā sistēma īsteno kontroli pār indivīdu un grupu uzvedību”¹²⁶ jeb politisko sistēmu spējas īstenot leģitīmu vardarbību uzvedības kontroli. Konflikti pamata kategorijās var tikt iedalīti divos pamata tipos – iekšējie konflikti – ANO sistēmas daļu starpā, piemēram, starp Drošības padomi un Ģenerālo asambleju, strīdi dalībvalstu starpā par lēmumiem u.

¹²⁵ Skat. Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston, Little, Brown and Company, 1966, pp. 28–29, 190–212, 290–212.

¹²⁶ Ibid, p. 196.

tml., un ārējie konflikti, kādi, piemēram, ir konflikti valstu starpā. Konflikta vadības aspekts ietver sevī arī miera un kara problēmu. Runājot par starptautiskas organizācijas konflikta vadības aspektu, ar to tiek saprasta spēja kontrolēt konflikta izcelšanos, kontrolēt konfliktu tā norises laikā. Šī funkcija attiecas arī uz spēju krīzes situācijās kontrolēt jomas, kurās tiek pieņemti vai, tieši otrādi – netiek pieņemti lēmumi, kā arī šo lēmumu nozīmību, saistošo dabu un adekvātumu konkrētajai situācijai. Tālāk analizējot šīs funkcijas izpildes efektivitāti, ir būtiski ņemt vērā ierobežojošo faktoru, ka konfliktu *per se* novērst nav iespējams.

Operacionālās funkcijas regulatīvā aspekta kritēriji ir šādi: starptautiskas organizācijas regulatīvie instrumenti grupu uzvedības kontrolēšanai un institūcijas iekšējo un ārējo konfliktu regulēšanai.

Sistēmas regulatīvo spēju **starptautiskas organizācijas regulatīvie instrumenti grupu uzvedības kontrolēšanas** kritērija indikators ir ANO operacionālie instrumenti konfliktu regulēšanai starptautiskā miera un drošības jomā. Šeit jātiek aplūkoti dažādi ANO instrumenti konfliktu regulēšanā – miera misijām, sankcijām, ANO institūcijām, misijām un spēkiem, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas, ANO autorizētām militārām operācijām u. c. instrumentiem.

Institūciju iekšēju un ārēju konfliktu regulēšanai kritērijam izvirzāmi šādi indikatori: pastāvīgās un specifiskās ANO institūcijas konfliktu regulēšanai – Starptautiskā tiesa un ANO Drošības padomes izveidotie starptautiskie tribunāli. Jātiek atbildētiem jautājumiem par to, vai iekšēju un ārēju konfliktu regulēšanā iesaistītās ANO institūcijas ir birokrātiski labi attīstītas šīs funkcijas īstenošanai.

Politiskās sistēmas ieguves spējas “attiecas uz sistēmas darbībām, piesaistot materiālos un cilvēkresursus no vietējās un ārējās vides. Šīs spējas iegūt šādus resursus ir citu spēju pamatā un ierobežo vai paplašina iespējas sasniegt dažādus mērķus sistēmai un sabiedrībai”.¹²⁷ Vadoties pēc šīs definīcijas, operacionālās funkcijas ieguves spēju kritēriji ir finanšu resursu un cilvēkresursu piesaiste starptautiskā miera un drošības nodrošināšanai pasaulē.

Finanšu resursu piesaistes kritērija indikatori ir budžeta veidošanas principi, drošība un paredzamība, finanšu pietiekamība un galvenie finansētāji ANO aktivitātēm starptautiskā miera un drošības jomā.

---

¹²⁷ Ibid, p. 195.

Cilvēkresursu piesaistes starptautiskā miera un drošības uzturēšanai pasaulē kritērija indikatori ir ANO miera operāciju personāla piesaiste un pietiekamība.

Sistēmas sadales spējas operacionālās funkcijas ietvaros attiecas uz labumu, pakalpojumu, pagodinājumu, statusu un dažāda veida iespēju sadali sistēmā starp indivīdiem un grupām. Resursu pārdalīšana kā atsevišķa starptautisku organizāciju funkcija izcelta R. Grega un M. Barkuna pieejā. Ir uzsvērts, ka katram organizācijas loceklim ir savas prasības par tādu nepietiekamu resursu kā finanses, vara, statuss un ietekme sadali.

Sistēmas sadales spējas šī darba ietvaros tiks analizētas, vadoties pēc šādiem kritērijiem: varas sadalījums starptautiskā miera un drošības jautājumos un finanšu sadalījums miera un drošības garantēšanā pasaulē.

Varas sadalījuma kritērija ietvaros tiks analizēts varas dalījums ANO, pievēršoties gan tā sabalansētībai, kompetenču nošķiršanai, gan pilnvaru sadalījumam institūciju starpā starptautiskā miera un drošības uzturēšanas jomā.

Finanšu pārdales kritērija ietvaros kā indikatori tiks analizēta finanšu resursu piešķiršanas prakse ANO miera operācijām un finanšu resursu atbilstība kopīgi akceptētu mērķu īstenošanai.

Kamēr politiskās sistēmas ieguves, sadales un regulatīvās spējas var tikt uzskatītas par veidu, kā aprakstīt atdeves procesu, **reaģējošās spējas** raksturo attiecības starp pievades un atdeves procesiem. Analizējot reaģēšanas spējas, jāņem vērā gan grupas, kas ir iesaistītas pieprasījuma veidošanā, to lielums un pozīcijas sistēmā, gan pieprasījuma sabiedriskais nozīmīgums un plašums.

Pie šī operacionālās funkcijas aspekta pieskaitāma **reaģēšana uz konfliktu**, ko R. Gregs un M. Barkuns izceļ kā atsevišķu starptautisku organizāciju funkciju. Šī operacionālās funkcijas aspekta ietvaros jātiek analizētiem ANO miera operāciju kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem.

Kā atsevišķs operacionālās funkcijas reaģēšanas aspekta kritērijs izdalāms **reaģēšana uz mainīgo vidi un izmaiņām starptautiskajā sistēmā** un pašā ANO. Indikators šeit ir ANO miera uzturēšanas koncepta attīstība.

1.3.4. Normu radīšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori

Runājot par starptautiskas organizācijas normu radīšanas funkciju, būtisks ir normu un noteikumu šķīrums. Kopīgs ir aspekts, ka „noteikumi, normas un likumi palīdz vienkāršot izvēli, sniegt “racionalitāti”, specifizējot faktoros, kam jātiek ņemtiem vērā procesā līdz lēmumam caur apspriešanu un pārdomām”¹²⁸, tomēr, ja normas ir noteiktas uzvedības standarti, tad noteikumi ir specifisks normu pielietojums noteiktās situācijās.

Normas ir nepieciešamas sabiedrības funkcionēšanai un pastāvēšanai, tādēļ sociāla mijiedarbība tiek uzlūkota caur normatīvu prizmu.¹²⁹ Tā starptautiskajā politikā ietver gan valstu un starptautisko organizāciju mērķus, gan līdzekļus šo mērķu sasniegšanai.

Normu un noteikumu radīšanas funkcijas praksē bieži vien pārklājas. Tā, piemēram, gan starptautisku organizāciju normu, gan noteikumu radīšanas funkcija attiecas uz divpusēju un daudzpusēju līgumu slēgšanu, ar ko tiek nodibinātas līgumtiesiskās attiecības starp valstīm un kas uzliek valstīm vienādas saistības. Īpaši svarīgi tas ir cilvēktiesību aizsardzības mehānismu iedibināšanai un starptautisko standartu izveidošanai.¹³⁰

Normu radīšanas funkcijas īstenošanas kritēriji ir starptautiska organizācija kā normu radītāja un praksē ieviestas būtiskas starptautiskās normas.

Starptautiskas organizācijas kā normu radītājas kritērija indikators ir ANO nozīme starptautiski saistošu un atzītu normu radīšanā.

Kā **praksē ieviesto starptautisko normu kritērija** indikators ir izvirzāms spēka un spēka draudu nelietošanas aizliegums. Šī norma ir izvēlēta kā tāda, kas pārstrukturējusi starptautisko attiecību praksi un izpratni un ir vērtējama kā paradigmas maiņa. Jātiek analizētam šīs normas statusam starptautiskajās attiecībās un praksē tās ievērošanā.

---

¹²⁸ Thakur R. *The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to protect*. New York: Cambridge University Press, 2006, p. 11.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid, p. 12

1.3.5. Noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcija, tās kritēriji un indikatori

Noteikumu radīšanu, piemērošanu un pārskatīšanu G. Almonds dēvē par pārvaldes funkcijām.¹³¹ Noteikumu radīšana, piemērošana un pārskatīšana attiecas uz lēmumiem, kas tiek pieņemti starptautiskas organizācijas ietvaros un kas var ietekmēt gan katru individuālu valsti, gan starptautisko sistēmu kopumā. Diferencētu un labi attīstītu noteikumu piemērošanas struktūru esamība būtiski palielina sistēmas spējas iedarboties uz vidi.

Zināmā punktā politiskā sistēma nonāk līdz nepieciešamībai izvērtēt, vai kādi konkrēti noteikumi ir tikuši pārkāpti un kāds sods par to pienākas, un šis process norisinās noteikumu izvērtēšanas funkcijas ietvaros. Lielākajā daļā gadījumu tā ietver arī konfliktu atrisināšanu. Modernajās Rietumu sabiedrībās noteikumu pārskatīšanas funkcija tiek tieši asociēta ar tiesu sistēmu, tomēr šīs funkcijas īstenošanā var būt iesaistītas arī citas struktūras. „Specializētu izvērtēšanas struktūru rašanās tendence rada spēcīgu pieņēmumu, ka šīs funkcijas īstenošanai ir būtiska līdzdalība politiskajā sistēmā. Turklāt politikas teorētiķi bieži ir bijuši dziļi nodarbināti ar neatkarīgas tiesu sistēmas attīstību, kas šo funkciju veiktu autonomi un taisnīgi”.¹³² Kad ir tikušas radītas autonomas noteikumu izvērtēšanas struktūras, politiskā sistēma pakāpjas augstākā kompleksitātes līmenī, savukārt neatkarīgās tiesas vienlaikus iesaistās arī noteikumu radīšanas un piemērošanas funkciju īstenošanā.

Šīs funkcijas galvenais kritērijs ir **lēmumu pieņemšanas process** noteikumu radīšanai, pieņemšanai un pārskatīšanai. Šī kritērija indikatori ir ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti valstu starptautisko attiecību regulēšanai un specifiski lēmumu pieņemšanas elementi, kas ietekmē kopējo funkcijas īstenošanu – veto, dubultais veto, atturēšanās no balsojuma un nepiedalīšanās Drošības padomes darbā.

---

¹³¹ Skat. Almond G. A. *Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics*. In: Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 52; Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, pp. 128–163.

¹³² Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966, p. 160.

1.3.6. Komunikācijas funkcija, tās kritēriji un indikatori

Visas politiskās sistēmas funkcijas tiek īstenotas ar komunikācijas palīdzību. Tomēr maldīgi būtu secināt, ka tādēļ nepastāv šķirta politiskās sistēmas komunikācijas funkcija, ka tā ir daļa no visām citām funkcijām – drīzāk tā ir „nepieciešams priekšnosacījums citu funkciju īstenošanai”¹³³. Informācija rada saiti starp aktieri un vidi¹³⁴, kā arī nodrošina atgriezenisko saiti.

Ar starptautiskas organizācijas komunikācijas funkciju tiek saprasta gan informācijas radīšana un sniegšana, rakstiskā un mutiskā saziņa, gan tas, ko šajā saziņā organizācija pauž starptautiskajai sabiedrībai, gan vēstījumus, ko organizācija nodod videi, kurā darbojas, citos veidos – mērķos, idejās, rīcībā. Būtiska nozīme komunikācijas funkcijas īstenošanā ir starptautisko organizāciju diplomātijai. Proti, starptautiskās organizācijas daļēji ir pārņēmušas informācijas izplatīšanas un komunikācijas funkciju, kas vēsturiski ir bijusi nacionālo valstu diplomātisko dienestu kompetence. Šajā gadījumā starptautiskas organizācijas darbojas trijos dažādos veidos: pirmkārt, kā instruments informācijas sniegšanai un komunikācijas aktivizēšanai; otrkārt, kā arēna vai forums, kurā informācija tiek apkopota un tad nodota mērķauditorijai; treškārt, kā aktieris, kas neatkarīgi nodarbojas ar informācijas izplatīšanu.

Starptautisko organizāciju komunikācija ir iedalāma iekšējā un ārējā, ar to saprotot komunikāciju starptautiskas organizācijas iekšienē – starp dalībniekiem, institūcijām, forumiem utt., un komunikāciju ar ārējiem dalībniekiem starptautiskajā sistēmā. Kā komunikācijas funkcijas īstenošanas kritēriji ir izvirzāmi šādi procesi:

- 1) iekšējā komunikācija;
- 2) ārējā komunikācija.

Jāpiemin, ka robeža starp iekšējo un ārējo komunikāciju nereti var būt visai izplūdusi. Tā, piemēram, iekšējās komunikācijas problēmas ANO miera uzturēšanas operāciju īstenošanā var darboties kā vēstījums starptautiskajai sistēmai par ANO darbību šajā jomā un tādējādi attiekties arī uz ārējo komunikāciju.

ANO **iekšējās komunikācijas kritērija** starptautiskā miera un drošības uzturēšanas jomā indikators ir ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums. Šeit

---

¹³³ Ibid, p. 166.

¹³⁴ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 100.

jāanalizē ANO spējas darboties kā daudzpusējās diplomātijas forumam un nodrošināt efektīvu daudzpusēju, nevis vienpusēju valstu rīcību starptautiskā miera un drošības jomā.

Savukārt **ārējās komunikācijas kritērija** izvērtējums jāsaista ar informācijas radīšanu un sniegšanu un vēstījumu sniegšanu ārējai videi, tajā skaitā plašsaziņas līdzekļiem. Šeit jātiek analizētām ANO institūcijām informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai.

Apkopotu ANO sistēmisko funkciju, to kritēriju un indikatoru pārskatu skat. 3. tabulā *ANO funkcijas, kritēriji un efektīvas darbības indikatori starptautiskā miera un drošības uzturēšanā*. ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības uzturēšanā turpmākajās darba nodaļās tiks strukturēta un analīze veikta, vadoties pēc izvirzītajiem efektivitātes kritēriju indikatoriem. Piemērojot deduktīvu pieeju – pārbaudot vispārīgo hipotēzi un veicot secinājumus par ANO darbību vai situāciju katrā no indikatoriem, ir iespējams spriest par kopējo ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, kā arī konstatēt efektivitātes trūkuma cēloņus.

3. tabula. ANO funkcijas, kritēriji un efektīvas darbības indikatori starptautiskā miera un drošības uzturēšanā

FUNKCIJA	KRITĒRIJI	INDIKATORI
Interesu apvienošana un artikulēšana	Konferenču un institucionālie mehānismi	ANO institucionālie un konferenču mehānismi
		Jaunu ANO institūciju un konferenču mehānismu radīšana
	Valstu forumi, grupas organizācijas iekšienē	Formāli, neformāli, institucionalizēti un neinstitutionalizēti ANO valstu forumi un grupas
	Specializētās interešu grupas ārpus organizācijas	NVO nozīme ANO darbā starptautiskā miera un drošības jomā
	Statūti	Statūti kā interešu artikulēšanas un apvienošanas instruments starptautiskā miera un drošības jautājumos
Socializēšana un rekrutēšana	Formālie rekrutēšanas mehānismi	Institūcijas, kas lemj par dalībnieku uzņemšanu un izslēgšanu no organizācijas
		Uz rekrutēšanas procesu attiecināmais lēmumu pieņemšanas mehānisms
	Iekšējā un ārējā socializēšana	Valstu lojalitāte attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām
		ANO reformu process
Operacionālā funkcija	Starptautiskas organizācijas regulatīvie instrumenti grupu uzvedības kontrolēšanai	Dažādi ANO instrumenti konfliktu regulēšanā
	Institucionālās struktūras iekšēju un konfliktu regulēšanai	Pastāvīgā ANO struktūra konfliktu regulēšanai – Starptautiskā tiesa
		Specifiskas ANO struktūras konfliktu regulēšanai – starptautiskie tribunāli
	Reaģēšana uz konfliktu	ANO miera operāciju kvalitatīvie un kvantitatīvie rādītāji
	Reaģēšana uz mainīgo vidi	ANO miera uzturēšanas koncepta attīstība

3. tabula. Turpinājums

FUNKCIJA	KRITĒRIJI	INDIKATORI
Operacionālā funkcija	Finanšu resursu piesaiste	Budžeta veidošanas principi, budžeta drošība un paredzamība, finanšu pietiekamība un galvenie finansētāji ANO aktivitātēm starptautiskā miera un drošības jomā
	Cilvēkresursu piesaiste	ANO miera operāciju personāla piesaiste un pietiekamība
	Varas sadalījums	Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā – sabalansētība, kompetenču nošķiršana, pilnvaru sadalījums
	Finanšu sadalījums	Finanšu resursu piešķiršanas prakse ANO miera operācijām un finanšu resursu atbilstība kopīgi akceptētu mērķu īstenošanai
Normu radīšana	Starptautiska organizācija kā normu radītāja	ANO nozīme starptautiski saistošu normu radīšanā
	Praksē ieviestās starptautiskās normas	Spēka un spēka draudu nelietošanas aizliegums
Noteikumu radīšana, piemērošana un pārskatīšana	Lēmumu pieņemšanas process	ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti valstu starptautisko attiecību regulēšanai
		Atsevišķi būtiski lēmumu pieņemšanas elementi – veto, dubultais veto, atturēšanās no balsojuma un nepiedalīšanās Drošības padomes darbā
Komunikācija	Ārējā komunikācija	Informācijas radīšana un sniegšana
	Iekšējā komunikācija	ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums

2. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE INTEREŠU APVIENOŠANAS UN ARTIKULĒŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Viena no ANO sistēmiskajām funkcijām ir apkopot intereses, pretenzijas un prasības, ko ir artikulējušas dažādas interešu grupas. Tādējādi ir jāaplūko divi savstarpēji saistīti aspekti – grupas, kas formulē intereses, un forumi, kuros intereses tiek artikulētas un apspriestas.

Pirmajā šīs nodaļas apakšnodaļā tiks analizēti ANO konferenču un institucionālie mehānismi un to loma interešu artikulēšanā un apvienošanā starptautiskā miera un drošības jomā. Tiks sniegts pārskats par pastāvošajiem institucionālajiem un konferenču mehānismiem, kā galvenajiem īpašu uzmanību pievēršot ANO Drošības padomei un Ģenerālajai asamblejai. Sistēmas piemērošanās indikatora ietvaros tiks analizēta jaunu interešu apkopošanas un artikulēšanas institūciju un institucionālo mehānismu radīšana. Šeit jātiek meklētām atbildēm uz jautājumiem par to, kādās institūcijās valstu intereses tiek apkopotas un artikulētas, kā arī – vai tās ir pietiekami attīstītas šīs funkcijas veikšanai.

Interesu apvienošanas funkcija mūsdienu starptautiskajās attiecībās ir viena no raksturīgākajām iezīmēm. Kā norāda Tālavs Jundzis, „starptautiskās sistēmas liberalizācijas apstākļos noteicošo lomu iegūst interešu saskaņošana starp valstīm. Valstis ir ieinteresētas kopīgi veidot pasaules kārtību, lai varētu prognozēt viena otras uzvedību, iegūstot stabilitāti un panākot taisnīgumu”¹³⁵.

Balstoties uz G. Almonda klasifikāciju grupām, kas var būt iesaistītas interešu artikulēšanā¹³⁶, ANO gadījumā jāaplūko gan valstu forumi un grupas pašas organizācijas iekšienē, gan specializētas, ārpus organizācijas pastāvošas interešu grupas, kas formulē un artikulē intereses starptautiskā miera un drošības jautājumos. Šīs nodaļas otrajā apakšnodaļā kā formālie un neformālie forumi un grupas

---

¹³⁵ Jundzis T. *Politics and Law in the Context of European Security*. In: Jundzis T. (Ed.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference. 14–15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003, p. 95.

¹³⁶ Institucionālas interešu grupas, neasociālas interešu grupas, anomiskas interešu grupas, asociālas interešu grupas. Vairāk skat. šī darba 1. nodaļā *ANO funkcijas starptautiskajā sistēmā, to kritēriji un indikatori*.

organizācijas iekšienē tiks analizēti balsošanas bloki ANO Ģenerālajā asamblejā, neformālās grupas ANO Drošības padomē, kā arī ANO ģenerālsekretāra draugu grupas un kontaktgrupas. Jātiek atbildētam jautājumam, vai šie forumi un grupas ir labi strukturētas un kāda ir to ietekme uz kopējo interešu formulēšanu un artikulēšanu starptautiskā miera un drošības jomā. Savukārt specializētu, ārpus organizācijas esošu interešu grupu indikatora ietvaros šīs nodaļas trešajā apakšnodaļā tiks analizēta nevalstisko organizāciju nozīme ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā. Šeit jātiek atbildētam uz jautājumiem, vai un kā nevalstiskās organizācijas sadarbojas ar ANO starptautiskā miera un drošības jomā un kāda ir to ietekme uz kopējo interešu formulēšanu un artikulēšanu starptautiskā miera un drošības jautājumos.

Šīs nodaļas ceturtajā apakšnodaļā tiks analizēti ANO Statūti kā interešu artikulētāji un apvienotāji starptautiskā miera un drošības jautājumos. Tiks izvērtēts, kā Statūtos, kuriem pievienojas ANO dalībvalstis, ir formulētas intereses starptautiskā miera un drošības jomā.

2.1. INSTITUCIONĀLIE UN KONFERENČU MEHĀNISMI

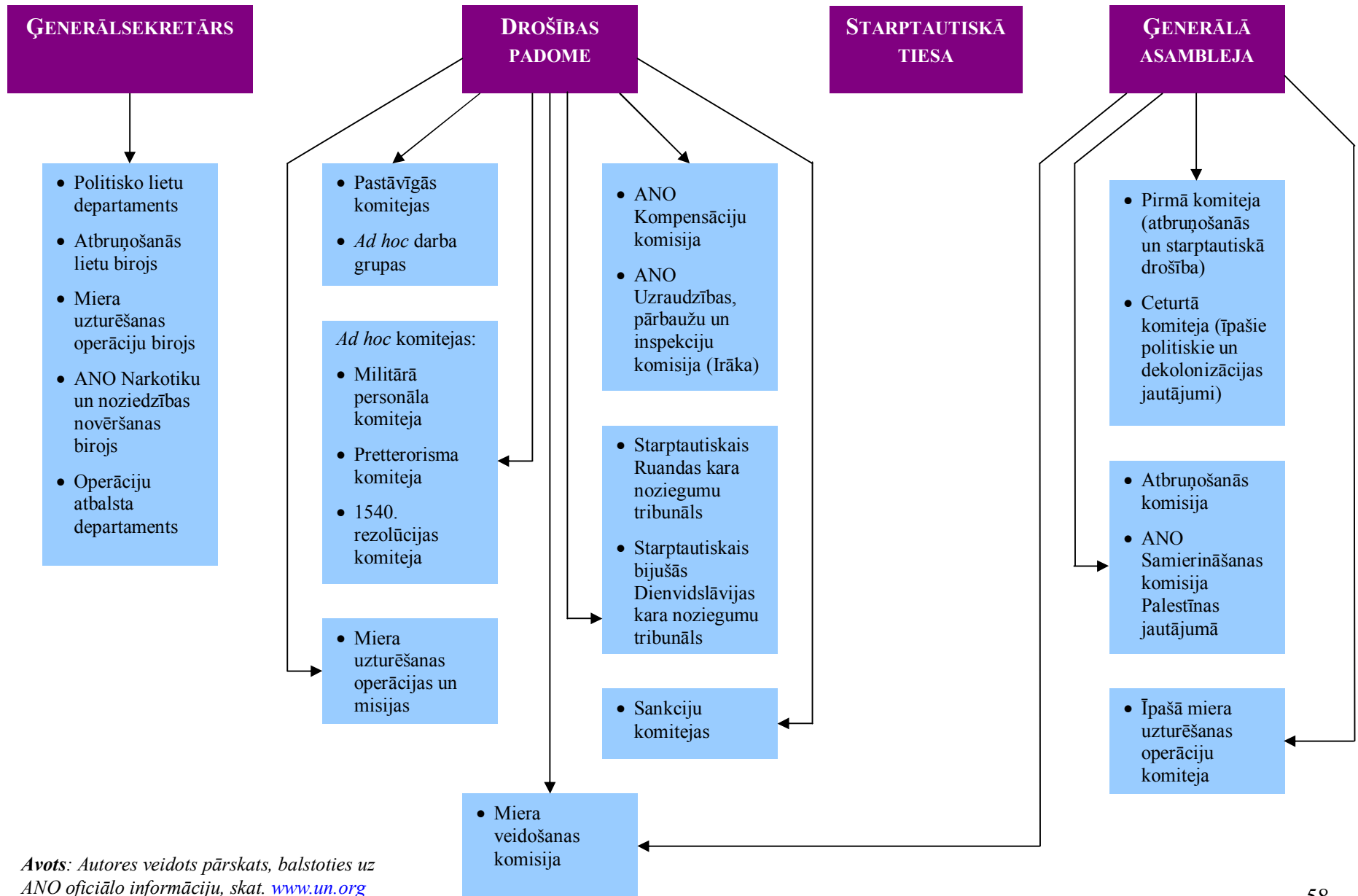
ANO ir labi attīstīta institucionālā struktūra starptautiskā miera un drošības jautājumu apspriešanai, koordinēšanai un lēmumu pieņemšanai. Ar ANO galvenā mērķa¹³⁷ īstenošanu – starptautiskā miera un drošības uzturēšanu – galvenokārt saistītas trīs ANO institūcijas – Drošības padome, Ģenerālā asambleja un ģenerālsekretārs. Starptautiskā miera un drošības jautājumu risināšanā ir iesaistīta arī Starptautiskā tiesa, tomēr tās darbība nav attiecināma uz interešu apkopošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanu. Starptautiskās tiesas darbība šī darba ietvaros ir analizēta 4. nodaļā operacionālās funkcijas ietvaros un 6. nodaļā noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcijas ietvaros.

Pārskatu par galvenajām starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tieši iesaistītajām ANO institūcijām skat. 1. attēlā *Galvenās starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tieši iesaistītās ANO institūcijas*.

---

¹³⁷ ANO Statūtu 1. panta pirmais punkts.

1. attēls. Galvenās starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tieši iesaistītās ANO institūcijas

ANO Ģenerālā asambleja

ANO Ģenerālajā asamblejā kā galvenajā ANO lēmēj institūcijā ir pārstāvētas visas 192 ANO dalībvalstis, un katrai no tām, neatkarīgi no valsts lieluma un iedzīvotāju skaita, lēmumu pieņemšanā ir viena balsis.¹³⁸ Lai pieņemtu svarīgus lēmumus, kas attiecas uz mieru un drošību, jaunu dalībvalstu uzņemšanu un budžeta jautājumiem, ir nepieciešamas divas trešdaļas vairākuma balsis.¹³⁹

Citu jautājumu izlemšanā ir nepieciešams balsu vienkāršais vairākums.¹⁴⁰ Šī lēmumu pieņemšanas kārtība ANO Ģenerālajā asamblejā norāda uz interešu apvienošanas funkcijas izpildi augstā līmenī – valstu balsīm ir vienlīdzīgs svars, un svarīgos jautājumos ir nepieciešama ļoti liela dalībnieku skaita piekrišana.

Ikgadējās sesijas sākumā Ģenerālā asambleja ievēl jaunu prezidentu, 21 viceprezidentu un tās sešu komiteju priekšsēdētājus. Lai ievērotu reģionālo pārstāvniecību, Ģenerālās asamblejas prezidentūra katru gadu rotē piecās valstu grupās; tās ir: Āfrika, Āzija, Austrumeiropa, Latīņamerika un Karību jūras reģions, Rietumeiropa un citas valstis (tās ietver Austrāliju, Kanādu, Izraēlu, Jaunzēlandi, Turciju un ASV). Arī rotācijas kārtība ANO Ģenerālās asamblejas prezidentūrā atbalsta interešu apvienošanas funkcijas augstu izpildi.

Iesākot regulāro sesiju, Ģenerālajā asamblejā notiek debātes, kurās parasti uzstājas valstu vai valdību vadītāji, paužot viedokļus par aktuāliem starptautiskiem jautājumiem. Šīs plašās debātes ir klasisks interešu artikulēšanas funkcijas izpildes piemērs, lai gan ar tām šīs funkcijas īstenošana ANO Ģenerālajā asamblejā neaprobežojas. Būtiskākie jautājumi turpmākajā darba gaitā tiek apspriesti sešās galvenajās komitejās. Starptautiskā miera un drošības jautājumi tiek apspriesti divās no tām – pirmajā komitejā (atbruņošanās un starptautiskā drošība) un ceturtajā komitejā (īpašie politiskie un dekolonizācijas jautājumi).

Citas starptautiskā miera un drošības jautājumos tieši iesaistītās Ģenerālās asamblejas struktūras ir Atbruņošanās komisija, ANO Samierināšanas komisija Palestīnas jautājumā, kā arī Īpašā miera uzturēšanas operāciju komiteja. Kā īpašs sasniegums ir jāizceļ ANO 2005. gada reformas ietvaros izveidotā Miera veidošanas komisija. Komisija tika izveidota ar ANO Ģenerālās asamblejas¹⁴¹ un Drošības

¹³⁸ ANO Statūtu 18. panta pirmais punkts.

¹³⁹ ANO Statūtu 18. panta otrais punkts.

¹⁴⁰ ANO Statūtu 18. panta trešais punkts.

¹⁴¹ UN Doc. A/RES/60/180, 2005. gada 30. decembris.

padomes¹⁴² rezolūcijām, tādējādi tā abām minētajām institūcijām ir tieši pakļauta struktūra. ANO Drošības padomei, Ģenerālajai asamblejai un Miera veidošanas komisijai ir sadarbības attiecības ar ECOSOC un ģenerālsēkretāra biroju. Komisija pamatā nodarbojas ar miera nodrošināšanu tūlīt pēc konflikta.¹⁴³ Miera nodrošināšana operacionāli nozīmē miermīlīgu līdzekļu izmantošanu, piemēram, pārrunu vešanu miera noslēgšanai¹⁴⁴ un darbības, kā arī daudzfunkcionālu instrumentu pielietošanu konflikta cēloņu likvidēšanai (vai vismaz mazināšanai). Šīs institūcijas izveide norāda uz sistēmas piemērošanās aspektu ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildē, turklāt šī ir pirmā un vienīgā institūcija, kas strādā ciešā sazobē vienlaicīgi gan ar Drošības padomi, gan Ģenerālo asambleju.

Ģenerālās asamblejas lēmumi nacionālajām valstīm nav tiesiski saistoši, tomēr tajos ietverts pasaules valstu vairākuma viedoklis. No interešu apvienošanas un artikulēšanas viedokļa Ģenerālā asambleja kā unikāla mēroga konferenču institucionālā struktūra ar tām pakļautajām apakšstruktūrām stiprina ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības jomā.

ANO Drošības padome

ANO Statūtu izstrādes procesā 1945. gadā lielvaras vienojās, ka svarīgāko jautājumu izlemšana attiecībā uz mieru un drošību tiks nodota ANO Drošības padomei. Tādējādi Drošības padome darbojas kā patstāvīga politiska institūcija un ir uzskatāma par ANO galveno institūciju, kura saskaņā ar ANO Statūtu 24. pantu ir atbildīga par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu. Tā, atšķirībā no Ģenerālās asamblejas, ir tiesīga pieņemt visiem ANO locekļiem saistošus lēmumus¹⁴⁵.

Drošības padomei ir pakļautas vairākas apakšstruktūras: trīs pastāvīgās komitejas, *ad hoc* darba grupas, Miera veidošanas komisija, Militārā personāla komiteja (izstrādā bruņoto spēku izmantošanas plānus), pēc 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumiem Ņujorkai izveidotās Pretterorisma komiteja un 1540. rezolūcijas komiteja, ANO Kompensāciju komisija, ANO Uzraudzības, pārbaužu un inspekciju komisija (Irāka), sankciju komitejas, kā arī divi tribunāli kara noziegumu izmeklēšanai un vainīgo saukšanai pie atbildības – Starptautiskais

¹⁴² UN Doc. S/RES/1645, 2005. gada 20. decembris.

¹⁴³ Vairāk par Miera veidošanas komisijas mandātu skat.

<http://www.un.org/peace/peacebuilding/mandate.shtml>. Pēdējo reizi aplūkots 25.08.2009.

¹⁴⁴ Doyle, M. W., Sambanis N. *Peacekeeping Operations*. In: Weiss T. G. (Ed.) *The Oxford Handbook on the United Nations*. Oxford : Oxford University Press, p. 324.

¹⁴⁵ ANO Statūtu 24. punkta pirmais pants.

Ruandas kara noziegumu tribunāls un Starptautiskais bijušās Dienvidslāvijas kara noziegumu tribunāls. Arī miera uzturēšanas operācijas un misijas ir pakļautas ANO Drošības padomei.¹⁴⁶ Šis plašais institūciju klāsts norāda gan uz labi attīstītu institucionālo mehānismu interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanu, gan uz adaptēšanās elementu funkcijas izpildi, īpaši attiecībā uz pretterorisma pasākumiem un sankciju ieviešanas monitorēšanu. Arī abu Drošības padomei pakļauto kara noziegumu tribunālu izveide norāda uz ANO dalībvalstu interesi par smagu starptautisku noziegumu izmeklēšanu un vainīgo saukšanu pie atbildības, kas ir īstenojusies jaunu institūciju izveidē.

Interesu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanā viens no pamata jautājumiem ir saistīts ar to, cik daudz dalībnieku intereses tiek apkopotas un cik lielai dalībnieku daļai ir iespējas savas intereses artikulēt. Ja Ģenerālās asamblejas gadījumā, kur ir pārstāvētas visas valstis ar vienlīdzīgām uzstāšanās un pārstāvības tiesībām, šis jautājums ir viennozīmīgi atbildams, Drošības padomes gadījums prasa papildu analīzi.

Saskaņā ar ANO Statūtiem, Drošības padomē darbojas 15 dalībvalstu pārstāvji.¹⁴⁷ Piecas valstis – ASV, Lielbritānija, Francija, Krievija un Ķīna – ir pastāvīgās locekles ar veto tiesībām. Rotējošā kārtībā uz divu gadu termiņu bez pārvēlēšanas tiesībām Drošības padomē darbojas 10 nepastāvīgās locekles; no tām divas vietas ir Āfrikai, divas – Latīņamerikai, divas – Rietumeiropai, pa vienai vietai ir Austrumeiropas, Āzijas un arābu valstīm, bet vēl viena atlikusī vieta tiek dalīta starp Āzijas un Āfrikas valstīm. Latvija pieder pie Austrumeiropas grupas. Par to, kuras valstis no sava vidus izvirzīt, reģionālās grupas savstarpēji vienojas. Latvija vēl nekad nav bijusi Drošības padomes locekle, taču varētu par tādu nākotnē kļūt, ja valstis vienotos izvirzīt Latviju reģionālajā blokā. Valstis, kas ir ieinteresētas iegūt nepastāvīgā pārstāvja vietu, Ģenerālajā asamблейā var pieteikt savas kandidatūras; par tām notiek balsošana, lēmumu pieņemot ar divām trešdaļām vairākuma balsu.

Lai arī Drošības padomē ierobežoto dalības iespēju dēļ interešu apvienošanas un artikulēšanas iespējas valstu starpā nav uzskatāmas par vienlīdzīgām un proporcionālām, šo secinājumu mīkstina dati par formālajām un neformālajām Drošības padomes konsultācijām. Proti, lai īstenotu savu funkciju – starptautiskā

---

¹⁴⁶ Vairāk par ANO Drošības padomei pakļautībā esošajām institūcijām skat. ANO mājaslapu <http://www.un.org/Docs/sc/>. Pēdējo reizi aplūkota 25.08.2009. Skat. arī 1. Attēlu *Galvenās starptautiskā miera un drošības uzturēšanā tieši iesaistītās ANO institūcijas*.

¹⁴⁷ ANO Statūtu 23. panta pirmais punkts.

miera un drošības uzturēšanu – pirmkārt, ANO Drošības padomei ir jātiekas. Otrkārt, ir jāpieņem lēmums par tikšanās veidu – oficiāli vai neformālās konsultācijās. Oficiālu jeb formālu tikšanos ietvaros jālemj, vai tā būs atklāta vai slēgta sēde. Ja atklāta – vai valstīm, kas nav Drošības padomes locekles, būs atļauts sniegt paziņojumus. Ja slēgta tikšanās – vai valstīm, kas nav Drošības padomes locekles, būs atļauties piedalīties un sniegt paziņojumus, kā arī – vai tikšanās dokumentācija būs pieejama pārējām ANO dalībvalstīm un plašsaziņas līdzekļiem.

Pastāv neformāls likums, kas līdz šim nav ticis pārkāpts – valstis, kas nav Drošības padomes locekles, neformālajās konsultācijās nepiedalās. Ir bijuši mēģinājumi šo praksi mainīt, bet tie ir beigušies neveiksmīgi.¹⁴⁸ Ietekmēt lēmumu valstis var mēģināt citādi – ar Drošības padomes prezidenta vai Drošības padomes locekļu pārliecināšanu.

Neformālās konsultācijas 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā bija instruments Drošības padomes darba aktivizēšanai – tā bija daļēja izeja no sistēmiskajām problēmām, kas bija paralizējušas institūcijas darbu.¹⁴⁹ Tajā pašā laikā slēgtu sēžu dominēšana šajā laikposmā norāda uz interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas zemu izpildi Drošības padomē. 1. grafiks *Formālās tikšanās un neformālās konsultācijas ANO Drošības padomē (1972–2007)* uzskatāmi parāda, ka, sākot ar astoņdesmito gadu beigām, neformālo konsultāciju biežums pieauga daudz straujāk par Drošības padomes formālajām tikšanām, kulmināciju sasniedzot 1994. gadā, kad notika 165 formālās tikšanās un 273 neformālās konsultācijas.

Situācija ir mainījusies 21. gadsimtā, kas norāda uz augstāku interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildi. Tā, piemēram, 2002. gadā Drošības padomē ir notikušas 273 formālas tikšanās un 269 neformālas konsultācijas, kas nozīmē, ka salīdzinājumā ar astoņdesmito gadu beigām būtiski ir palielinājies publisku debašu un atklātu sēžu skaits, kas atļauj Drošības padomes diskusijās piedalīties arī tām valstīm, kas nav šīs institūcijas dalībnieces. Tieši formālās tikšanās pirmām kārtām un visbiežāk kalpo kā ietvars valstīm savu interešu paušanai. Savā ziņā izteikšanās iespējas nodrošināšana valstīm, kas nav Drošības padomes

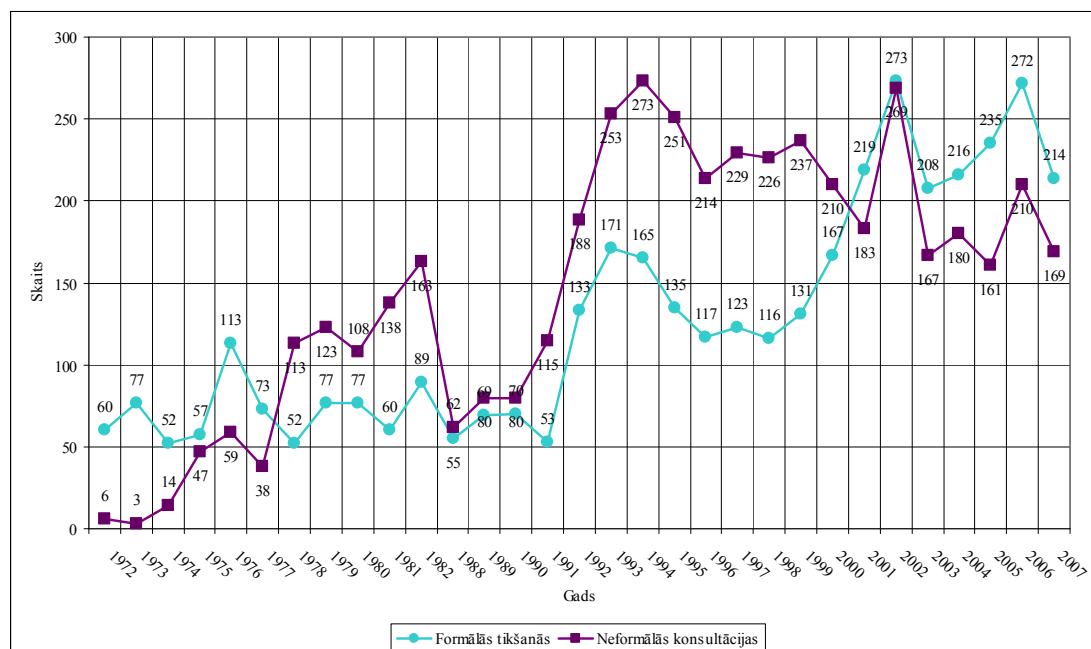
---

¹⁴⁸ Gharekhan Ch. R. *The Horseshoe Table: An Inside View of the UN Security Council*. Pearson, Longman, An imprint of Pearson Education, Third Impression. 2007, p. 31.

¹⁴⁹ Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States. Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006, p. 76.

dalībnieces, ir kļuvusi par kompensāciju iespēju trūkumam formāli iekļauties Drošības padomē.¹⁵⁰

1. grafiks. *Formālās tikšanās un neformālās konsultācijas ANO Drošības padomē (1972–2007)*

Avots: Global Policy Forum dati. Skat. www.globalpolicy.org/security/data/secmgtab.htm. Pēdējo reizi aplūkota 25.08.2009.; *Index to Proceedings of the Security Council.* New York: United Nations, 1973–1982; Feuerle L. *Informal Consultation: A Mechanism in Security Council Decision-Making.* New York University Journal of International Law and Politics, 18/1, 1985, p. 288.

Par labu interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas efektīvai īstenošanai runā arī apsvērumi, ka Drošības padome, lai arī tai ir piešķirta liela vara, tomēr nav pašpietiekama. Viena no galvenajām Drošības padomes funkcijām starptautiskajā sabiedrībā ir tās loma kā „kolektīvajam leģitimizētājam” lietot dalībvalstu spēku.¹⁵¹ Lēmumiem, kas apmierina kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, ir jāsakrīt arī ar plašākiem starptautiskās sabiedrības principiem un jāatbilst starptautiskajām tiesiskajām normām. Tā, piemēram, savā uzrunā ANO Ģenerālajai asamblejai 2002. gadā toreizējais ASV prezidents Džordžs Bušs (*George W. Bush*) aicināja ANO risināt Irākas radītos draudus.¹⁵² Kā zināms, Drošības padome tomēr vairākus

¹⁵⁰ Ibid, p.77.

¹⁵¹ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945.* New York: Oxford University Press, 2008, p. 26.

¹⁵² US President George W. Bush. *Address to the United Nations General Assembly (12 Sept. 2002)*, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>. Pēdējo reizi aplūkota 09.07.2009.

mēnešus pēc Dž. Buša uzrunas nepieņēma rezolūciju, kas autorizētu militāru intervenci Irākā. Šāda Drošības padomes rīcība izsauca kārtējos pārmetumus par nespēju atbildēt draudiem, tomēr tā kopumā demonstrē, ka „padome turpina darboties kā saistošs forums savstarpējai valstu iesaistīšanai, apspriešanai un darbības apstiprināšanai”¹⁵³.

Neskatoties uz vispārēju neapmierinātību par tās darbību, Drošības padome ir saglabājusi unikālu spēju piešķirt leģitimitāti starptautiskām darbībām, ieskaitot spēka lietošanu.¹⁵⁴ Drošības padomes darbā vērojama tendence – tā vietā, lai dotu brīvu vaļu vienpusējām darbībām, ir ieviesta disciplīna, kas pieprasa, lai valstis ar dažādām sociālajām, politiskajām un kultūras tradīcijām pirms spēka lietošanas vienotos par draudu esamību un piemērotākajiem līdzekļiem to novēršanai. Tādējādi, lai arī vistiešāk interešu apvienošanas un artikulēšanas funkciju ANO īsteno Ģenerālā asambleja, arī Drošības padome, neskatoties uz tās izteikti politisko darbības veidu un ierobežotajām dalības iespējām, ir uzskatāma par šo funkciju pilnvērtīgi pildošu institūciju. „ANO Drošības padome nav tiesa; tā nav likumdošanas institūcija; tā nav ne policijas spēks, ne pat policijas komiteja. Tas ir pragmatisks forums, kurā valstis, kuras ir individuāli spēcīgas vai tomēr vājas, pārstāv ANO dalībniekus, lemj, kā labāk apieties ar nopietniem draudiem starptautiskajam mieram un drošībai. Īsumā, tā ir unikāla vienība ar pašas unikālu tiesisko raksturu un lomu.”¹⁵⁵

Tiek norādīts, ka „Drošības padomes kolektīvais process saglabājas kā vispiemērotākais forums, kur apspriest un leģitimizēt atbildes uz attālinātākiem drošības draudiem”.¹⁵⁶ Un, lai arī šī loma starptautiskajā politikā nav ekskluzīvi piešķirta ANO – arī citas reģionālas starptautiskās organizācijas īsteno šos pienākumus – ANO Drošības padome tomēr vienmēr ir bijusi tas forums, kur dalībvalstis meklē akceptu saviem daudzpusējajiem centieniem.

---

¹⁵³ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrijver N. (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Legal Aspects of International Organization, Volume 44. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 112.

¹⁵⁴ Skat. Roberts A., Kingsbury B. *The UN's Roles in International Society*. In: Roberts A., Kingsbury B. (Eds.) *United Nations, Divided World. The UN's Roles in International Relations*. Oxford, New York: Clarendon Press, Oxford University Press, 1993, pp. 1–57.

¹⁵⁵ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 34.

¹⁵⁶ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrijver N. (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Legal Aspects of International Organization, Volume 44. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. 2005, p. 121.

ANO ģenerālsekretārs

ANO ģenerālsekretāra darbība starptautiskā miera un drošības jautājumos interešu apkopošanas funkcijas ietvaros sakņojas ANO Statūtu 98. pantā. Tas nosaka, ka ģenerālsekretārs veic funkcijas, „kādas viņam uzliek Ģenerālā asambleja, Drošības padome, Ekonomiskā un sociālā padome un Aizbildnības padome”. Praksē tas ir novedis pie ievērojamas varas deleģēšanas ģenerālsekretāram šo mandātu īstenošanai, kas padziļināti analizēta šī darba 4. nodaļa operacionālās funkcijas īstenošanas kontekstā.

Vispildtākais ANO dalībvalstu interešu apkopošanas un artikulēšanas piemērs ir ANO ģenerālsekretāra globālās iniciatīvas un mēģinājumi veikt tālejošas izmaiņas gan ANO iekšienē, gan starptautiskajā politikā kopumā. Pie šādām iniciatīvām ir pieskaitāmas ANO ģenerālsekretāra D. Hammaršelda aktivitātes, radot jaunu miera uzturēšanas spēkieu konceptu un ANO ģenerālsekretāra Butrosa Butrosa-Gali (*Boutros Boutros-Ghali*) 1992. gada priekšlikumi starptautiskā miera un drošības jomā, kas ir ietverti ziņojumā „Dienaskārtība mieram”.¹⁵⁷ Šis ziņojums norādīja uz ģenerālsekretāra inovatīvo domāšanu un turpināja ietekmēt reformas miera uzturēšanas jomā. Šis dokuments aicināja uz proaktīvāku, uzstājīgāku pieeju miera uzturēšanai, palielinātu ANO militāro kapacitāti, deklarējot, ka „absolūtas un ekskluzīvas suverenitātes laiks ir pagājis”.¹⁵⁸

Īstenojot interešu apkopošanas un artikulēšanas funkciju, gadsimtu mijā ANO ģenerālsekretārs Kofi Anans (*Koffi Annan*) formulēja tūkstošgadei specifiskus mērķus¹⁵⁹, kas jāīsteno valdībām, īpaši nabadzības un attīstības palīdzības jomā. Viņš uzsāka arī virkni nozīmīgu iniciatīvu, tai skaitā aktualizēja humanitārās intervences nepieciešamību īpaši jutīgu sabiedrību gadījumā, jo sevišķi, ja tās cieš no genocīda vai valdības īstentām represijām. Šo principu vēlāk pārformulēja par „atbildību aizsargāt”.¹⁶⁰ Praksē gan to joprojām ir grūtības piemērot, kā rāda aritrocīts un genocīds Dārfūras reģionā Sudānā.

2005. gadā K. Anans īstenoja ANO dalībvalstu interešu apvienošanas un artikulēšanas funkciju ļoti plašā mērogā, vispirms izveidojot Augsta līmeņa

---

¹⁵⁷ *An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc. A/47/277 – S/24111, 1992. gada 17. jūnijs.

¹⁵⁸ *Ibid*, para. 17.

¹⁵⁹ Par ANO Tūkstošgades mērķiem un to īstenošanu skat. ANO mājaslapā

<http://www.un.org/millenniumgoals/>. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2010.

¹⁶⁰ 2005. gada septembrī ANO Pasaules samitā Ņujorkā, ASV.

speciālistu grupu draudu, izaicinājumu un pārmaiņu jautājumos, kas formulēja ANO reformu priekšlikumu paketi¹⁶¹, bet vēlāk – veicinot globālu debati un stājoties ANO Ģenerālās asamblejas priekšā ar ziņojumu „Lielākas brīvības apstākļos: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem”.¹⁶² Lai arī ANO Ģenerālā asambleja reformu priekšlikumus akceptēja ļoti mazā apjomā¹⁶³, no ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas viedokļa kā šo funkciju atbalstoša ir vērtējama ģenerālsekretāra iniciatīva veicināt globāla mēroga diskusijas par visaptverošiem uzlabojumiem organizācijā. „ANO ģenerālsekretāra rekomendācijas bija provokatīvas, taču tās sniedza ļoti nepieciešamo intelektuālo līderību šajos jautājumos no ANO institūcijas, kas daudzējādā ziņā ir vistuvākā šiem jautājumiem.”¹⁶⁴

Secinājumi

ANO ir izveidots pastāvīgs konferenču mehānisms un kompleksa struktūra valstu pieprasījumu veidošanai, bažu paušanai, atbalsta meklēšanai, interešu artikulēšanai un apvienošanai. Galvenās institūcijas šīs funkcijas īstenošanā ir Ģenerālā asambleja un Drošības padome; savu devumu globālu iniciatīvu un reformu priekšlikumu pakešu veidā sniedz ANO ģenerālsekretārs.

Lai arī Ģenerālās asamblejas rezolūcijas valstīm nav likumīgi saistošas, tajās ir ietverts pasaules valstu vairākuma viedoklis un tā kā unikāla mēroga konferenču institucionāla struktūra veicina ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības jomā. Savukārt ANO Drošības padomes lēmumi dalībvalstīm ir saistoši, tomēr, no interešu apvienošanas un artikulēšanas viedokļa raugoties, ANO efektivitāti pazemina nevienmērīgi sadalītās pārstāvniecības iespējas šajā institūcijā, to pamats ir strukturāls (ANO Statūtos noteiktais Drošības padomes sastāvs) un sistēmisks (šāda kārtība ir pēckara starptautiskās sistēmas sekas). Šos secinājumus savukārt mīkstina pieaugošais atklāto jeb formālo Drošības padomes sēžu skaits, kā arī Drošības padomes darbs kā forums, kurā valstu grupa pārstāv visus ANO dalībniekus un leģitimizē rīcību draudu starptautiskajam mieram un drošībai gadījumā.

---

¹⁶¹ Darba grupas ziņojumu skat. ANO mājaslapā <http://www.un.org/secureworld/>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

¹⁶² ANO ģenerālsekretāra ziņojumu skat. ANO mājaslapā <http://www.un.org/largerfreedom/>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

¹⁶³ Par ANO reformu procesu vairāk skat. šī darba 3.3. nodaļā *ANO reformu process*.

¹⁶⁴ Trinh Q. *The Bully Pulpit*. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 2007, p. 111.

ANO efektivitāti interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanā veicina ģenerālsēkretāra inovatīvā darbība, veicinot globālu debati un virzot ANO reformu procesu starptautiskā miera un drošības jomā.

Balstoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas institucionālo un konferenču mehānisma kritērija ietvaros ir augsta.

2.2. VALSTU FORUMI UN GRUPAS

Viens no ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas formālu, neformālu, institucionalizētu un neinstitutionalizētu ANO valstu forumu un grupu kritērija indikatoriem attiecas uz valstu forumiem un grupām pašas organizācijas iekšienē – neinstitutionalizētām vai daļēji institucionalizētām valstu grupām ANO ietvaros, kas formulē un artikulē savas intereses.

Demokrātisks lēmumu pieņemšanas process nav iedomājams kā pastāvīga vienprātība, tāpēc balsošanas grupu kā iekšēju starptautiskās organizācijas forumu pastāvēšana interešu paušanai un artikulācijai ir vērtējami kā organizācijas efektivitāti veicinoši, ja vien netiek konstatēts, ka to darbība kavē lēmumu pieņemšanu vai darbojas bloķējoši (disfunkcionāli).

Šajā apakšnodaļā tiks analizēta ANO valstu grupas un forumi trīs galveno par starptautisko mieru un drošību atbildīgo institūciju – Ģenerālās asamblejas, Drošības padomes un ģenerālsēkretāra – kontekstā. Tiks meklētas atbildes uz jautājumiem par to, kādas valstu interešu grupas un forumi darbojas ANO ietvaros starptautiskā miera un drošības jomā, vai tie ir labi strukturēti un kāda ir to ietekme uz kopējo interešu formulēšanu un artikulēšanu.

Neformālās grupas ANO Ģenerālajā asamblejā

Viens no veidiem, kā starptautiskā organizācijā notiek iekšējā interešu veidošana un artikulēšana, ir valstu balsošanas bloku un grupu veidošanās. Šādu bloku ietvaros tiek saskaņoti viedokļi un intereses. Arī ANO Ģenerālajā asamblejā pastāv valstu balsošanas bloki vai grupas. Periodā pēc Aukstā kara pārsvarā tiek runāts tieši par balsošanas grupām, jo ilgtermiņa blokveidīga balsošana ir reta parādība; izņēmums bija Aukstā kara jautājumi.

Lielākā daļa Ģenerālās asamblejas rezolūciju tiek pieņemtas bez balsošanas.¹⁶⁵ Ja balsojums notiek, tas tiek dokumentēts divos veidos: kā atklātais balsojums (*recorded vote*) vai aizklātais balsojums (*summary of the result*). Tikai atklātais balsojums, kuram jātiek pieprasītam pirms balsojuma sākuma, skaidri identificē konkrētas dalībvalsts pozīciju jautājumā, kas ir diskusijas objekts. Ja šāds pieprasījums netiek iesniegts, tiek iegūts tikai balsojuma summējošais rezultāts – valstu skaits, kas balsojušas par, pret vai atturējušās. Šie aspekti ir jāņem vērā ANO balsošanas grupu analīzē, jo tās ir identificējamās, vienīgi vadoties pēc pieejamajiem atklāto balsojumu rezultātiem. Aizklāto balsojumu gadījumos konkrētu valstu pozīcijas iespējams mēģināt noteikt, vadoties pēc oficiālo pārstāvju izteikumiem masu medijos u. tml., tomēr šādi dati nav uzskatāmi par pilnībā ticamiem, tāpēc ANO balsošanas prakses analīzē parasti netiek iekļauti.

Pamatā tiek uzskatīts, ka ANO Ģenerālajā asamblejā ir piecas balsošanas grupas – Austrumeiropas valstis, arābu valstis, Latīņamerikas valstis, Āfrikas un Āzijas valstis, un Rietumeiropas valstis,¹⁶⁶ šis dalījums joprojām nav mainījies. Tomēr, pamatojoties uz dažādām izpētes metodēm, tiek definēti arī citi valstu balsošanas salikumi.

Ārents Līphārts (*Arend d'Engremont Lijphart*) Aukstā kara laikā pētījuma rezultātu iegūšanai izmantojis Raisa-Beila indeksu¹⁶⁷ un kā balsošanas grupas identificējis afro-aziātu, arābu, latīņamerikāņu, padomju (pētījums veikts Aukstā kara periodā), Rietumeiropas-Ziemeļamerikas valstis, britu nāciju sadraudzības valstis un NATO.¹⁶⁸ Lietojot šo metodi un sadalot balsojumus pa līmeņiem, Ā. Līphārts atklājis vairākus balsošanas blokus, kas atradās dažādos balsošanas vienošanās līmeņos no 1 (balsošanas vienošanās valstu starpā nav konstatējama) līdz 100 (visaptveroša, pilnīga balsojumu vienotība). Bloks, ko veidoja PSRS ar divām savām republikām un Austrumeiropas satelītvalstīm (izņemot Poliju), Ā. Līphārta analīzē atrodas pie atzīmes 100 – tātad visvienotākais. Pie atzīmes 95,5 atrodas Irāka, Saūda Arābija,

---

¹⁶⁵ *General Assembly: Voting Information*. In: <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/gavote.htm>. Pēdējo reizi aplūkots 25.08.2009.

¹⁶⁶ Pentland Ch. *International Organizations and Their Roles*. In: Diehl P. F. *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, pp. 5–14.

¹⁶⁷ Raisa-Beila metode salīdzina katra dalībnieka balsi ar visu citu dalībnieku balsīm, un par bloku tiek definēta dalībnieku (valstu) grupa, kuru starpā balsojums ir vienāds vai lielāks par noteiktu minimālo lielumu.

¹⁶⁸ Werner J., Feld J., Robert S., Hurwitz L. *International Organizations: A Comparative Approach*. Second edition. New York, Westport, Connecticut, London: Praeger, 1988, p. 131.

Jordānija un Lībija – visi arābu grupas pārstāvji. Ceilonas (Šrilankas), Indijas un Nepālas balsojumu vienotība analīzes rezultātā tika novietota pie atzīmes 90. Austrālija, Kanāda, Jaunzēlande un Lielbritānija – arī pie 90. Tika atklāti divi lieli balsošanas bloki pie atzīmes 75 – divdesmit deviņu dalībnieku Āzijas-Āfrikas-padomju bloks un 18 dalībnieku Rietumu bloks.¹⁶⁹ Šī analīze norāda uz izteiktu interešu apvienošanas un artikulēšanas grupu esamību Ģenerālajā asamblejā Aukstā kara laikā.

Brūss Rasets (*Bruce M. Russett*) Aukstā kara laikā savukārt pielietojis “Q-analīzi”¹⁷⁰ un pārbaudījis visus Ģenerālās asamblejas 18. sesijas plenāros un komiteju balsojumus, izņemot vienbalsīgos, tādējādi pētījumā izmantojot vairāk nekā 90% kopējo balsojumu.¹⁷¹

B. Rasets datu apstrādes rezultātā ieguva septiņas balsošanas grupas – “Rietumu kopiena”, “Brazavilas afrikāņi”, “afro-aziātu neitrālisti”, “konservatīvie arābi”, “Ibērija” (Spānija un Portugāle) un septītā – „neklasificējamā”.¹⁷² “Rietumu kopiena” turklāt tiek saprasta ne tikai kā ģeogrāfisks, bet arī kultūras fenomens, ieskaitot baltās rases nācijas (valstis, kuras atrodas Eiropā vai kuru iedzīvotājiem pamatā ir eiropeiskas saknes – Argentīna, Austrālija, Kanāda, Kostarika, Kipra, Jaunzēlande, Urugvaja un ASV). “Brazavilas afrikāņu” grupā ietilpst arī valstis, kas neatrodas Āfrikā. Tās ir valstis, kuras visas, izņemot Kongo (Leopoldville), ir bijušas Francijas kolonijas. Šīs grupas balsojumi Aukstā kara laikā ir vērtējami kā izteikti anti-rietumnieciski, daudz lielākā mērā nekā “afro-aziātu neitrālistu” balsojumi, jo sevišķi koloniālisma jautājumos. Tomēr šajā grupā analīzes rezultātā ir konstatējami atsevišķi prietumnieciski spēki – Filipīnas, Pakistāna, Izraēla, Urugvaja, Bolīvija.¹⁷³

Korelējot valstu balsošanas grupas, iespējams iegūt visai skaidru balsošanas prakses ainu. Analīze atklāj sakarības balsošanā – pastāv seši faktori un septiņas balsošanas grupas. B. Rasets analīzes gaitā secina, ka Ģenerālās asamblejas 18. sesijas laikā galvenie balsošanas jautājumi bija “Aukstais karš”, “koloniālā pašnoteikšanās”

---

¹⁶⁹ Ibid, p. 131.

¹⁷⁰ B. Rasets izmanto faktoranalīzi jeb tā dēvēto „Q-metodi”, kur katrs mainīgais tiek korelēts visiem citiem mainīgajiem, pielietojot korelācijas koeficientu. Tie mainīgie, kuri savstarpēji uzrāda augstu korelācijas pakāpi, bet ar citiem mainīgajiem – zemu korelācijas pakāpi, tiek uzskatīti par faktoru.

¹⁷¹ Russett B. M. *Discovering Voting Groups in the United Nations*. In: Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc., 1968, pp.72–87.

¹⁷² Skat. 1. pielikumu *ANO balsošanas grupas 1963. gadā (ANO Ģenerālās asamblejas 18. sesijas laikā)*.

¹⁷³ Skat. turpat.

(Dienvidrodēzija, Dienvidrietumu Āfrika) un “supranacionālisms” (miera uzturēšanas spēku saglabāšana, balsošana par ANO nozīmi Kongo u. c.).¹⁷⁴ Vēl kā būtiski un valstis balsošanas blokos daloši jautājumi ir bijusi intervence Dienvidāfrikā un Palestīnas jautājums. Šī analīze apstiprina balsošanas grupu aktīvu darbību ANO Ģenerālajā asamblejā, to nozīmi kopējā lēmumu procesā pastiprina pētījuma secinājumi, ka grupas tiek veidotas ne tikai pēc ģeogrāfiskās vai ģeopolitiskās pārstāvniecības principa, bet arī, vadoties pēc izskatāmā jautājuma.

Par to, ka balsošanas grupas ANO Ģenerālajā asamblejā tiek identificētas arī pēc Aukstā kara un to darbība analizēta ne tikai zinātniskos pētījumos, bet arī praksē, liecina ASV Valsts departamenta Biroja attiecībām ar starptautiskajām organizācijām ziņojumi par balsošanas praksi ANO.¹⁷⁵ ASV Valsts departaments veic sīkāku balsošanas grupu dalījumu. Pirmkārt, tiek identificētas ANO reģionālās grupas – afrikāņu grupa, Āzijas grupa, Latīņamerikas un Karību grupa un Austrumeiropas grupa. Otrkārt, tiek izcelti “citi grupējumi” – arābu grupa, ASEAN grupa, Eiropas Savienības grupa, islāmiskā konference, nepievienojušos kustības grupa, Ziemeļu grupa un NATO grupa. ANO dalībvalstu balsošanas grupu identificēšana un tālāka šādas pieejas pielietošana praktiskajā politikā pastiprināti norāda uz šādu grupu nozīmi viedokļa veidošanas un lēmumu pieņemšanas procesā ANO.

Kā īpaša balsošanas grupa ANO Ģenerālajā asamblejā ir izceļamas Eiropas Savienības (ES) valstis, jo Nicas līgums dalībvalstīm uzliek par pienākumu „koordinēt to darbību starptautiskās organizācijās un starptautiskās konferencēs. Tām šādos forumos ir jāietur kopēja pozīcija”.¹⁷⁶ Tomēr ES balsojumu analīze ANO Ģenerālajā asamblejā nav viendabīga – tā drīzāk ir raksturojama kā kompleksa. Šis secinājums ir būtisks Latvijai kā ES dalībvalstij, kas aktīvi iestājas par vienotu ārējās un drošības politikas īstenošanu.

No vienas puses, līdz deviņdesmitajiem gadiem ES balsojumos ir vērojama pieaugoša kohēzija, un arī 10 jaunu dalībvalstu pievienošanās 2004. gadā šo tendenci nemainīja.¹⁷⁷ Balsojumos ANO Ģenerālajā asamblejā ir novērojama strauja

---

¹⁷⁴ Precīzus analīzes datus skat. 1. pielikumā *ANO balsošanas grupas 1963. gadā (ANO Ģenerālās asamblejas 18. sesijas laikā)*.

¹⁷⁵ Skat. *Voting Practices in the United Nations. Reports to Congress*. U.S. Department of State, Bureau of International Organization Affairs. Skat. ASV Valsts departamenta Biroja attiecībām ar starptautiskajām organizācijām interneta mājaslapu <http://www.state.gov/p/io/rls/rpt/c29990.htm>. Pēdējo reizi aplūkots 15.10.2004.

¹⁷⁶ Nicas līguma 19. pants.

¹⁷⁷ Skat. 2. pielikumu *Balpojumu atšķirības Eiropas Savienības valstu starpā pret vairākumu: visi balsojumi ANO Ģenerālajā asamblejā*.

postkomunistisko valstu piemērošanās ES vairākumam pēc Aukstā kara beigām. Savukārt Kiprai un Maltai piemērošanās notika ilgākā laikposmā. Savukārt, analizējot balsojumus drošības jautājumos, ir redzams, ka tieši šie jautājumi šķēļ ES valstu vienprātību.¹⁷⁸ Pie tam valstis, kas balso atšķirīgi no vairākuma, ir divas kodolvaras, kurām ir pastāvīgā dalībnieka statuss ANO Drošības padomē – Lielbritānija un Francija. Nereti atšķirīgi balso arī neitrālās valstis – Austrija, Zviedrija un Īrija (ar Somijas izņēmumu) – un Spānija. Tādējādi ES valstis kopumā ir uzskatāmas par spēcīgu balsošanas grupu ANO Ģenerālajā asamblejā, tomēr tās nozīme mazinās, kad jautājumi ir saistīti ar drošības tematiku.

Datu analīzes rezultātā ANO Ģenerālajā asamblejā ir identificējamas balsošanas grupas, kas gan Aukstā kara laikā, gan pēc tā ir veidojušas un skaidri artikulējušas intereses. Izteikti blokveida balsojumi pamanāmi “Aukstā kara” jautājumu sakarā, tos diktējusi situācija starptautiskajā sistēmā. Savukārt pēc Aukstā kara ir pamats runāt par balsošanas grupām, jo to balsojumi nemēdz būt izteikti blokveidīgi. Arī ES valstis ANO Ģenerālajā asamblejā veido un pauž intereses vienoti, tomēr tieši drošības jautājumi ir tie, kas grupas balsojumu viendabīgumu vājina.

Neformālās grupas ANO Drošības padomē

Ņemot vērā būtiskās atšķirības ANO Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes sastāvā un funkcionēšanā, Drošības padomei nav piemērojams tāds balsojumu analīzes veids, ar kuru iespējams analizēt valstu grupu uzvedību ANO Ģenerālajā asamblejā. Tomēr tas nenorāda uz neformālu grupu neesamību Drošības padomē. Lai arī ANO Drošības padome savā darbā nepārprotami sastopas ar strukturāliem ierobežojumiem, šīs institūcijas darbības analīze nedrīkst šauri fokusēties uz formāliem sadarbības mehānismiem. Tieši pastāvošie neformālie mehānismi ir tie, kas daļēji ir spējuši novērst tos institucionālos ierobežojumus, kas pazemina ANO Drošības padomes efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

ANO Drošības padomes dalībvalstis koordinē savas darbības dažādos sastāvos, to institucionalizācijas pakāpe var būt ļoti dažāda. Pirmkārt, tās ir regulāras

---

¹⁷⁸ Skat. 3. pielikumu *Balpojumu atšķirība Eiropas Savienības valstu starpā pret vairākumu: balsojumi ANO Ģenerālajā asamblejā drošības jautājumos.*

tikšanās lielā piecinieka (ASV, Francija, Krievija, Ķīna, Lielbritānija) vai pastāvīgo Rietumu dalībvalstu (ASV, Francija, Lielbritānija) starpā.

Cita grupa ir Nepievienojušos Drošības padomes slēgtā sapulce (*Caucus*) – valstis, kas Drošības padomē ievēlētas no NAM¹⁷⁹. Šī kustība uzsver, ka „ir būtiski, lai Nepievienojušos kustības valstis, kas ir ievēlētas Drošības padomē, pastāvīgi censtos pieņemt vienotas pozīcijas un lai tās, bez kaitējuma savām suverēnajām tiesībām, Drošības padomē pienācīgi atspoguļotu lēmumus un NAM pozīcijas, kas ir pieņemtas tās samitos, ministru konferencēs un koordinējošajā birojā”.¹⁸⁰ Šāds uzstādījums skaidri norāda uz šīs grupas izteiktajiem interešu apvienošanas un artikulēšanas mērķiem ANO Drošības padomē.

1994. gadā NAM un G-77 grupa izveidoja Vienoto koordinācijas komiteju ar mērķi veicināt abu attīstības valstis pārstāvošo grupu darbības koordināciju. Savukārt tās attīstības valstis, kas nepieder ne pastāvīgajām dalībvalstīm, ne NAM, veido tā dēvēto Ne-nepievienojušos grupu.

Savas darbības Drošības padomē cieši koordinē arī reģionālo starptautisko organizāciju – ES¹⁸¹, Āfrikas Savienības¹⁸² un Islāmiskās konferences organizācijas¹⁸³ – dalībvalstis. Tomēr jāpiezīmē, ka ES dalībvalstu vienotība un gatavība koordinēt savas pozīcijas daudz augstāka ir Ģenerālajā asamblejā, kas ar miera un drošības jautājumiem savukārt nodarbojas būtiski zemākā pakāpē. Arī Nicas līgums runā par to, ka „dalībvalstis, kas ir arī ANO Drošības padomes dalībvalstis, darbojas kopā un pilnībā informē pārējās dalībvalstis”.¹⁸⁴ Šis formulējums būtiski atšķiras no līgumā paredzētās ES dalībvalstu sadarbības ANO Ģenerālajā asamblejā, kuras gadījumā tiek lietots formulējums „jāietur kopēja pozīcija”.¹⁸⁵ Arī analīze par ES valstu balsojumu viendabību ANO Ģenerālajā asamblejā iepriekš norādīja uz to, ka drošības jautājumos abas Drošības padomes pastāvīgās locekles – Lielbritānija un Francija – bieži ieņem atšķirīgu pozīciju.

Iepriekš minētās valstu grupas ir veidotas uz reģionālās pārstāvniecības principa, bet ANO Drošības padomē pastāv arī cita veida neformālie mehānismi. Īpaši

---

¹⁷⁹ Nepievienojušos kustība aptver 115 dalībniekus un kalpo kā platforma attīstības valstu interešu pārstāvēšanai. Vairāk skat. www.nam.gov.za. Pēdējo reizi aplūkots 25.08.2009.

¹⁸⁰ *NAM Structure and Organisation*. In: <http://www.nam.gov.za/background/background.htm#1.1History>. Pēdējo reizi aplūkots 25.08.2009.

¹⁸¹ 27 dalībvalstis. Skat. www.eu.int. Pēdējo reizi aplūkots 01.09.2009.

¹⁸² 53 dalībvalstis. Skat. <http://www.africa-union.org>. Pēdējo reizi aplūkots 01.09.2009.

¹⁸³ 57 dalībvalstis. Skat. <http://www.oic-oci.org>. Pēdējo reizi aplūkots 01.09.2009.

¹⁸⁴ Nicas līguma 19. panta otrais punkts.

¹⁸⁵ Nicas līguma 19. panta pirmais punkts.

akcentējama ir neformālu *ad hoc* grupu nozīme. Lai arī lielā piecinieka jeb pastāvīgo dalībvalstu nozīme Drošības padomes darbā ir milzīga un dominējoša, šīs valstis tomēr Drošības padomi pilnībā nevada. ANO interešu apvienošanas funkcijas ietvaros dažādus starptautiskā miera un drošības jautājumus aizvien vairāk dienaskārtībā ievada un artikulē ierobežotas dalības vadības grupas.

Kopš 20. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem, kad ANO Drošības padomei bija jāpiemērojas jaunajai drošības videi, kā konfliktu risku vadības instruments aizvien vairāk ir kalpojušas tā dēvētās Draugu grupas un Kontaktgrupas. Tieši ANO Drošības padomes kapacitāte un ierobežojumi ir bijuši šo *ad hoc* mehānismu izveidi veicinoši iemesli. Šīs neformālās valstu grupas decentralizē ANO Drošības padomes darbību, jo uzlabo tās strukturālos trūkumus. Proti, decentralizācija ar neformālu grupu izveides palīdzību ļauj ANO dalībvalstīm apkopot intereses un sasniegt tādus politikas mērķus, kas nav iespējami pastāvošajā centralizētajā izkārtojumā. Šādu grupu esamība virza Drošības padomi tuvāk spējai efektīvi reaģēt uz krīzes situācijām. Par šīm grupām, kuras īsteno miera veidošanas un miera uzturēšanas mandātu, kas ir uzticēts ANO ģenerālsekretāram, vairāk skat. šīs nodaļas apakšnodaļā „ANO Ģenerālsekretāra Draugu grupas un Kontaktgrupas”.

Neformālās tikšanās ANO Drošības padomē var tikt veidotas arī citos *ad hoc* sastāvos. Viens no šādiem konsultāciju mehānismiem ir tā dēvētā *Arria* formula, kas nosaukta Venecuēlas vēstnieka Djego Arria (*Diego Arria*), kurš radīja šo formātu, vārdā. Šis mehānisms ietver konsultācijas ar nevalstiskiem aktieriem, kas ir konfliktu puse, kā arī ar nevalstiskām organizācijām, piemēram, *Amnesty International*, *Human Rights Watch*, *Oxfam*, „Mediķi bez robežām”, kā arī pētniecības centrus (*Think tanks*), *International Crisis Group*, *International Peace Institution* u. c.¹⁸⁶ Vairāk par ANO Drošības padomes sadarbību ar nevalstisko sektoru skat. šī darba 2.3. nodaļā „NVO nozīme ANO darbā starptautiskā miera un drošības jomā”.

Jāsecina, ka ANO Drošības padomē, neskatoties uz tās ierobežotās dalības principiem un iespējām, darbojas arī neformālas grupas, kas veicina interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildi. Pirmkārt, tās ir grupas, kas koordinē savas darbības pēc reģionālās pārstāvniecības vai piederības kādai starptautiskajai

---

¹⁸⁶ Skat. Bailey S. D., Daws S. *The Procedure of the UN Security Council*. 3rd edn. Oxford: Oxford University Press, 1998, p. 73. Skat. arī Paul J. A. *The Arria Formula*. In: Global Policy Forum, February 2001, www.globalpolicy.org/security/mtgsetc/arria.htm. Pēdējo reizi aplūkota 20.08.2009.

organizācijai principa. Otrkārt, tie ir citi *ad hoc* mehānismi, kas atsevišķos gadījumos pat ietver konsultācijas ar nevalstisko sektoru.

ANO ģenerālsēkretāra Draugu grupas un Kontaktgrupas

ANO ģenerālsēkretāra darbības miera un drošības uzturēšanā izpaužas divējādi – kā Drošības padomes un citu institūciju uzticēto mandātu izpilde un darbība ārpus šiem mandātiem. Viens no ģenerālsēkretāra varā esošajiem spēcīgākajiem instrumentiem ārpus tiešā mandāta robežām ir neformālu un specifisku mazu valstu koalīciju, kas pazīstamas kā Draugu grupas un Kontaktgrupas, veidošana.

Šīs divu tipu neformālās grupas ir uzskatāmas par diplomātiskiem instrumentiem starptautiskā miera un drošības jautājumos laika posmā pēc Aukstā kara un tajā pašā laikā darbojas bez formāla ANO Drošības padomes vai Ģenerālās asamblejas mandāta. Šie koncepti nozīmē – „kamēr ANO miera uzturētāji darbojas uz vietas, intensīvi diplomātiski centieni turpinās ar daudzām konfliktā iesaistītām pusēm ar mērķi panākt politisku risinājumu”¹⁸⁷. Abas grupas veido līdzīgi domājošas valstis, kuras vieno kopīgas intereses starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, tādēļ šo grupu pastāvēšana spēcina ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas efektīvu īstenošanu.

Neformālo grupu priekšteces ir darbojušās jau 20. gadsimta piecdesmitajos gados, kad ANO ģenerālsēkretārs D. Hammaršelds izveidoja Padomdevēja komitejas, lai iegūtu nepieciešamo atbalstu mandāta, ko viņam bija izticējusi Ģenerālā asambleja vai Drošības padome, īstenošanai.

Balstoties uz ģenerālsēkretāra pieredzi, par Padomdevēja komitejas visnoderīgāko tika uzskatītas viedokļa izteikšanu kompleksās krīzes situācijās, kur ģenerālsēkretāram jānodrošina pakļaušanās plašam mandātam, ko viņam uzticējusi Drošības padome vai Ģenerālā asambleja.¹⁸⁸ ANO ģenerālsēkretārs D. Hammaršelds, piemēram, UNEF Padomdevēja komiteju ir uztvēris kā „eņģeļu mākonī”¹⁸⁹ pār savu galvu, kas garantē līdzsvarojumu un atgriezenisko saiti viņa centieniem ieviest Ģenerālās asamblejas pieņemtās rezolūcijas. Komiteja savas darbības agrīnajā fāzē skaidri demonstrēja neformālu valstu grupu potenciālu. Proti, tā bija noderīga pret

¹⁸⁷ *Speech of the Secretary General Boutros Boutros-Ghali*, 1995. UN Doc. SG/SM/5624, May 1, 1995.

¹⁸⁸ Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States .Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006, pp. 56–57.

¹⁸⁹ Telefonintervija ar bijušo ANO ģenerālsēkretāra vietnieku Braienu Urkuhartu (*Brian Urquhart*), 2001. gada 7. februāris.

strupceļu lēmumu pieņemšanā Drošības padomē, tādējādi pārvietojot institucionālo spēku līdzsvaru ANO.¹⁹⁰ Savukārt konsultatīvā komiteja Libānas jautājumā ir piemērs, kā neformālas valstu *ad hoc* grupas varēja darboties proaktīvā un elastīgā veidā, pat nesaņemot formālu Drošības padomes vai Ģenerālās asamblejas mandātu.¹⁹¹

Pēc Aukstā kara beigām Padomdevēju komiteju koncepts pārauga divu neformālo valstu grupu veidos – Kontaktgrupās un Draugu grupās. Draugu grupas tika attīstītas kā neformāls veidojums ;ģenerālsēkretāra miera veidošanas aktivitāšu papildināšanai. Kontaktgrupas savukārt tika veidotas konfliktu vadībai ārpus ANO ietvariem, bet, darbojoties vai nu ANO mērķu ietvaros vai pašas grupas vienoto mērķu vārdā. Tās ir *ad hoc* koalīcijas, ko veido valstis, kas vēlas un spēj tajās piedalīties. Koalīcijas valstis izveido pašas, un tās strādā atsevišķi no ANO Drošības padomes un ārpus ANO ietvariem. Tās var darboties vai nu organizācijas mērķu vai pašu jaunās dienaskārtības ietvaros.¹⁹² Nereti tomēr šis šķīrums ir visai izplūdis, un atsevišķi pētnieki tās visas dēvē par „*ad hoc*” veidojumiem¹⁹³ vai „neformālām valstu grupām”¹⁹⁴.

Šīs grupas var tikt raksturotas kā mēģinājums „izlabot līdzsvaru starp publiskām un privātām ANO procedūrām”, veidojot platformu klusai diplomātijai miera veidošanas procesā uz vienprātības pamata.¹⁹⁵ Cita šādu valstu grupu funkcija ir miera veidošanas un miera uzturēšanas centienu koordinēšana – neformālas valstu grupas var kalpot kā instruments „diplomātisku iniciatīvu harmonizēšanai un koordinētas pieejas sasniegšanai”¹⁹⁶ un stratēģiskai koordinēšanai ne tikai krīžu ietvaros, bet arī preventīvā konfliktu novēršanā¹⁹⁷.

---

¹⁹⁰ Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States .Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006, p. 59.

¹⁹¹ Pārskatu par pirmajām neformālajām grupām ANO ģenerālsēkretāra darbības atbalstam un to kompetenču loku skat. 4. pielikumā *Pirmās neformālās grupas ANO ģenerālsēkretāra darbības atbalstam*.

¹⁹² Ibid, p. 5.

¹⁹³ Skat., piemēram, Bailey S. D., Daws S. *The Procedure of the UN Security Council*. 3rd edn. Oxford: Oxford University Press, 1998, p. 72.

¹⁹⁴ Skat., piemēram, Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States .Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006.

¹⁹⁵ Hammarskjöld D. *The Elementary of Privacy in Peacemaking, Address at Ohio University, Athens, Ohio, February 5, 1958*. In: Cordier A. W. and Foote W. (Eds). *Public Papers of the Secretaries-General of the United Nations. Vol IV: Dag Hammarskjöld, 1958–1960*. New York: Columbia University Press, 1974, p. 27.

¹⁹⁶ UN Doc A/51/761, 1996. gada 20. decembris, para 48.

¹⁹⁷ UN Doc S/2001/574, 2001. gada 7. jūnijs, para 76.

Pirmā Draugu grupa tika izveidota Salvadoras konflikta regulēšanai un sniedza „ģenerālsekretāram un viņa pārstāvjiem līdzekli pār [konfliktā iesaistītajām – G. R./ pusēm, leģitimitāti draugu privilīģētai iesaistei miera procesā, līdzsvaru konflikta pusēm [...] un koordinēšanu, resursus un neformālas garantijas procesam kopumā”.¹⁹⁸ Draugu grupas sniegtais atbalsts Salvadoras miera procesā ir formāli atzīts arī ANO ģenerālsekretāra K. Anana ziņojumā 2002. gadā.¹⁹⁹

Draugu grupas darbības veiksmē Salvadorā un vēstnieku izmantošana miera līgumu ieviešanā Kambodžā un Mozambikā noveda pie strauja šī veida instrumenta nozīmes pieauguma. Laika posmā starp 1992. gadu un 1995. gadu Draugu grupas tika mobilizētas Haiti, Rietumsahāras, Gvatemalas, Gruzijas un Tadžikijas konfliktos.²⁰⁰ Tomēr Rietumsahāras grupas piemērs rāda arī šādu instrumenta negatīvo pusi – tā tika izveidota, lai aizsargātu galveno ārējo aktieru – ASV, Francijas un Spānijas – intereses reģionā. Katra no tām prioritizēja savas attiecības ar Maroku un Alžīriju, kas nesakrita ar ANO mērķi – referendumā īstenošanu.

Arī Gruzijas un Abhāzijas konflikta gadījumā 1997. gadā Draugu grupa sadalījās, Rietumvalstis – Lielbritānija, Francija, Vācija un ASV – bija Gruzijas „draugi”, bet Krievijas – „primāri reģionāls hegmons ar pašas kompleksām un pastāvīgām interesēm. Tās [intereses – G. R./ [...] lielā mērā pretojās Butrosa-Gali un Anana ietekmei”.²⁰¹ Līdzīgs piemērs ir saistīts ar Somālijas gadījumu. ANO ģenerālsekretārs 2002. gadā mēģināja izveidot Somālijas draugu komiteju. Daudzas reģiona valstis, kuras somālieši paši vairāk uzskatīja par „ienaidniekiem”, nevis „draugiem”, uzstājīgi vēlējās iekļauties komitejā, savukārt Drošības padomes lielvaras deviņdesmito gadu neveiksmju kontekstā nebija drošas, kā rīkoties situācijā, kur trūkst jebkādu struktūru, kas asociētos ar valsti. Rezultātā Somālijā tik izveidota ļoti liela un neefektīva kontaktgrupa.

Kopumā šo *ad hoc* veidojumi ietekme gradējas no konsultācijām ar Drošības padomes locekļiem līdz daudz izteiktākai iesaistei, kas tuvojas sava veida neformālai dalībai ANO. Specifiskos gadījumos neformālā dalība pat ietver kapacitāti novērst

---

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Report of the Secretary-General. *The Situation in Central America*. UN Doc. A/57/384/Add.1 (17 December 2002).

²⁰⁰ Tikai Tadžikijas gadījumā grupa tika izveidota kā Draugu grupa.

²⁰¹ Whitfield T. *Good offices and „groups of friends”*. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 91.

lēmumu pieņemšanu, būtībā, *neformāls veto*.²⁰² Valstu dalība neformālajās grupās var sniegt lielāku ietekmi uz Drošības padomi valstīm, kas nav tās pastāvīgie dalībnieki. Tās arī palielina dalībnieku skaita palielināšanos ANO Drošības padomes lēmumu pieņemšanas procesā. Tādējādi neformālās grupas pamatoti var uzskatīt par interešu apkopošanas un artikulēšanas funkcijas efektīvas īstenošanas veicinātājām ANO Drošības padomē.

Secinājumi

Starptautiskā miera un drošības jautājumos ANO ir spēcīgi attīstītas institucionalizētas vai daļēji institucionalizētas valstu grupas, kas formulē un artikulē savas intereses. Balstoties uz dažādām izpētes metodēm, ANO Ģenerālajā asamblejā ir iespējams identificēt dažādas valstu balsošanas grupas vai blokus gan Aukstā kara laikā, gan mūsdienās, tādēļ politiskais lēmumu pieņemšanas process šajā institūcijā ir uzskatāms par labi strukturētu un lielā mērā paredzamu. Pamata jautājumos valstu balsošanas grupas ir ieturējušas salīdzinoši vienotu pozīciju, no kā jāsecina, ka valstu grupu viedokļu un interešu apvienošana un artikulēšana ANO Ģenerālajā asamblejā notiek augstā līmenī.

ANO Drošības padomē, kuras uzbūves un darbības principi krasi atšķiras no Ģenerālās asamblejas, darbojas arī neformālas grupas, kas veicina interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildi. Tās ir gan grupas, kas apvienojas pēc reģionālās pārstāvniecības un piederības kādai starptautiskajai organizācijai, gan pēc citiem *ad hoc* mehānismiem.

Aukstā kara laikā ģenerālsēkretāra darbības atbalstam tika izveidotas Padomdevēja komitejas, kas mūsdienās ir pārveidojušās divu veidu neformālās grupās – Ģenerālsēkretāra draugi un Kontaktgrupas. Tās darbojas kā diplomātiski instrumenti starptautiskā miera un drošības jautājumos un apvieno līdzīgi domājošas valstis. Šīs neformālās valstu grupas var mazināt operacionālo un dalības plaisu, kas ceļas no daudzveidīgiem stratēģiskās kapacitātes trūkumiem, kas bieži vien neļauj ANO Drošības padomei adekvāti reaģēt.

Balstoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas ANO valstu forumu un grupu kritērija ietvaros kopumā ir augsta.

---

²⁰² Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States .Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006, p. 7.

2.3. NEVALSTISKO ORGANIZĀCIJU NOZĪME APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS DARBĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS JOMĀ

ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas ietvaros specializēto, ārpus organizācijas esošu interešu grupu kritērijs ir attiecināms uz tādām grupām, kuras nav ANO sastāvdaļas. Pamatā šeit ir runa par nevalstisko organizāciju nozīmi ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā.

Mūsdienu starptautiskā diplomātija nav iedomājama bez nevalstisko aktieru klātbūtnes. Vienlaikus šī darba kontekstā jānorāda, ka nevalstisko organizāciju iesaiste starptautiskas organizācijas darbā tomēr nav obligāts tās funkcionēšanas priekšnosacījums, tomēr mūsdienu pasaulē šādas sadarbības esamība norādītu uz augstu interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildi. Ja starptautiskas organizācijas darba kārtību un lēmumu pieņemšanu var ietekmēt arī nevalstiskais sektors, tas norāda uz starptautiskas organizācijas spēju apvienot ne tikai tās dalībvalstu, bet arī plašākas sabiedrības intereses, kā arī tās paust.

Starptautiskajā politikā pastāv jomas, kurās nevalstiskais sektors darbojas jau tradicionāli, piemēram, valsts vai starptautiskās organizācijas nodrošināšana ar informāciju un zināšanām. Bieži vien nevalstiskās organizācijas specializējas vienā noteiktā sfērā vai arī vienas noteiktas valsts attīstības jautājumos. Tas ļauj uzkrāt ekspertīzi, kas var noderēt valstij vai starptautiskajām organizācijām lēmumu pieņemšanas procesā. Lai spētu izmantot šo pieredzi, gan valstis, gan starptautiskās organizācijas veido formālus konsultatīvos mehānismus. Kopumā nevalstiskā sektora ietekmi uz starptautisku organizāciju iespējams raksturot ar četrām pazīmēm – dažādība²⁰³, iesaiste, ekspertīze un tīklošanās jeb dalība sadarbības tīklos.²⁰⁴

Nevalstiskajām organizācijām oficiālais statuss ANO ir Publiskās informācijas departamentā un ECOSOC. ANO Statūti²⁰⁵ runā par nevalstisko organizāciju konsultācijām ar ECOSOC, un šīs attiecības regulē daudzi dokumenti. Savukārt Ģenerālajā asamblejā un Drošības padomē nevalstiskajām organizācijām šāds statuss nav paredzēts. Tādējādi nevalstiskās organizācijas ANO darbam ir pietuvinātas ekonomisko un sociālo jautājumu risināšanā, bet atrodas stipri attālinātās sadarbības

²⁰³ Dažādība organizāciju izmēros, dimensijās, jautājumu lokos, finansējumā.

²⁰⁴ Skat. Aviel J. F. *NGOs and International Affairs*. In: Muldoon J. P. Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd ed. Westview Press, 2005, pp.160–163.

²⁰⁵ ANO Statūtu 71. pants.

pozīcijās starptautiskā miera un drošības jautājumos. Šādas situācijas skaidrojums ir rodams starpvaldību teorijā, kas starptautiskajā politiskā uzsvēr nacionālo interešu nozīmi, iznākumu ar „mazāko kopsaucēju” un valstu, vismaz – lielo, neieinteresētību ielaisties kompromisos attiecībā uz nacionālajām „pamata interesēm”.²⁰⁶ Tieši drošība ir pieskaitāma pie „nacionālajām pamata interesēm”²⁰⁷, tādēļ nevalstiskā sektora cieša iesaistīšana Drošības padomes darbā šo sistēmisko nosacījumu dēļ arī nebūtu sagaidāma.

Tomēr attiecīgā punkta iztrūkums ANO Statūtos un dalībvalstu nevēlēšanās pietuvināt nevalstiskās organizācijas lēmumu pieņemšanas procesam starptautiskā miera un drošības jautājumos nav pilnībā kavējis nevalstisko sektoru veidot attiecības ar ANO. Pēc Aukstā kara globalizācijas procesu ietekmē nevalstisko organizāciju darbības nozīmīga daļa tiek veltīta tieši starptautiskajam mieram un drošībai, tādēļ arī ir tikušas meklētas dažādas sadarbības iespējas, īpaši ar Drošības padomi. Arī demokrātijas deficīts globālajā lēmumu pieņemšanas mehānismā starptautiskā miera un drošības jautājumos Drošības padomē bija iemesls sadarbības veidošanai ar nevalstisko sektoru. „Tā kā pret Drošības padomi vērstā kritika pieauga, vairākas delegācijas pieaugošā Padomes un nevalstisko organizāciju mijiedarbībā saskatīja būtisku soli pretī likumīgākai un efektīvākai starptautiskajai politiskajai un tiesiskajai kārtībai”.²⁰⁸

1997. gadā tika izveidota nevalstisko organizāciju darba grupa Drošības padomē, kas vidēji reizi nedēļā tiekas ar padomes vēstniekiem, savukārt Drošības padomes delegāti tiekas ar NVO pārstāvjiem, lai diskutētu par dažādiem politikas jautājumiem. Vairāk nekā desmit gadu laikā kopš darba grupas izveides ir radītas arī dažādas citas sadarbības formas – no privātām divpusējām sarunām līdz pat masveidīgām kampaņām. Viens no salīdzinoši iedarbīgiem mehānismiem savulaik ir bijusi arī tā dēvētā *Arria* formula – neformāls process, kurā Drošības padomes locekļi tiek iepazīstināti ar viedokļiem un interesēm, ko pauž ārpus organizācijas esošas

---

²⁰⁶ Gordon Ph. H. *The Limits of Europe's Common Foreign and Security Policy*. In: Moravcsik A. (Eds.) *Centralisation or Fragmentation? Europe facing the Challenges of Deepening, Diversity and Democracy*. NY: Council of Foreign Relations, 1998, p. 161

²⁰⁷ Wessels W. *Von der EPZ zur GASP – Theorienpluralismus mit begrenzter Aussagekraft*. In: Regelsberger E. (Hrsg.) *Die Gemeinsame Außen – und Sicherheitspolitik der Europäischen Union. Profilsuche mit Hindernissen*. Bonn: Europa Union Verlag, 1993, S. 73

²⁰⁸ Paul J. A. *Working with Nongovernmental Organizations*. In: Malone D. M. (Eds.) *The Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2004, p. 374.

grupas.²⁰⁹ Lai stiprinātu efektivitāti un koordinētu savu darbu ar Drošības padomi, NVO ir radījušas *ad hoc* veida darba grupas. Drošības padomes autorizētās misijas krīžu skartajos reģionos pēc 2000. gada izraisīja īpašu NVO lobēšanas vilni.

Viens no pēdējo gadu lielākajiem sasniegumiem nevalstiskā sektora sadarbībā ar Drošības padomi ir 2000. gadā radītā Nevalstisko organizāciju darba grupa sievietēm, miera un drošības jautājumos, lai veicinātu ANO Drošības padomes rezolūcijas par sievietēm, mieru un drošību pieņemšanu. Tajā pašā gadā šis mērķis tika sasniegts, un darba grupa šobrīd turpina monitorēšanas procesu un seko līdzi rezolūcijas ieviešanas procesam.²¹⁰

Šī nevalstisko organizāciju grupa ir viens no labākajiem piemēriem interešu apvienošanai un artikulēšanai, jo Drošības padomes rezolūcijas aizstāvēšanai apvienojās trīspadsmit nozīmīgas starptautiskas nevalstiskās organizācijas²¹¹. Vēl vairāk – partneru statusā ir arī ANO Attīstības fonds sievietēm, ANO Starpaģentūru darba grupa sievietēm, miera un drošības jautājumos, ANO Īpašā padomnieka dzimumu līdztiesības un sievietes progresa jautājumos, Sievietes progresa nodaļa un „1325. rezolūcijas draugi” – ANO dalībvalstu grupa, kas kopā ar nevalstisko sektoru veicināja ANO 1325. rezolūcijas pieņemšanu. Šis piemērs labi ilustrē veidu, kā nevalstiskais sektors var iesaistīties un tikt iesaistīts ANO lēmumu pieņemšanas procesā starptautiskā miera un drošības jautājumos, tādējādi paaugstinot interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanas efektivitāti. Vienlaikus gan jāmin, ka šādu piemēru ANO darbībā ir ļoti maz.

Lai arī nevalstiskā sektora sadarbība ar ANO Drošības padomi nav ne formāli organizēta, ne spēcīgi attīstīta un no Drošības padomes puses atbalstīta, tomēr ir iespējams izdarīt secinājumus par to ietekmi uz interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildi Drošības padomē. Pirmkārt, izplatot informāciju, ir paaugstināta padomes darba caurskatāmība un atbildīgums. Otrkārt, nevalstiskās organizācijas ir panākušas, ka Drošības padomes locekļi bieži lieto un paļaujas uz to sniegto informāciju un analīzi par starptautiskā miera un drošības jautājumiem.

---

²⁰⁹ Vairāk par Arria formulu skat. Paul J. A. *The Arria Formula*. In: Global Policy Forum, February 2001, www.globalpolicy.org/security/mtgsetc/arria.htm. Pēdējo reizi aplūkota 20.08.2009.

²¹⁰ Vairāk par Nevalstisko organizāciju darba grupu sievietēm, miera un drošības jautājumos skat. <http://www.womenpeacesecurity.org>. Pēdējo reizi aplūkota 28.08.2009.

²¹¹ *Amnesty International*, Bostonas konsorcijs dzimumu, drošības un cilvēktiesību jautājumos, *Femmes Africa Solidarité*, Globālā rīcība kara novēršanai, Globālā taisnīguma centrs, Hāgas aicinājums mieram, *Human Rights Watch*, Starptautiskais rīcības sadarbības tīkls vieglo ieroču jautājumos, *International Alert*, Starptautiskais sievietes tribīnes centrs, Sievietes rīcība jauniem virzieniem, Apvienotā metodistu sievietes nodaļa un Sievietes starptautiskā miera un brīvības līga.

Treškārt, ir atrodami atsevišķi veiksmīgi piemēri, kad nevalstiskajām organizācijām ir izdevies ietekmēt Drošības padomes lēmumus politiskajā un tiesiskajā jomā.²¹²

Secinājumi

Tā kā drošības jautājumi ir pieskaitāmi pie nacionālajām pamata interesēm, nevalstiskais sektors ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos nav cieši iesaistīts un sistēmisko nosacījumu dēļ šāda tendence tuvākajā laikā arī nebūtu sagaidāma. Nevalstiskās organizācijas kopš deviņdesmitajiem gadiem ir meklējušas pieeju ANO Drošības padomei un izveidojušas dažādus sadarbības mehānismus, no kuriem daži ir bijuši veiksmīgi. Tomēr kopumā nevalstisko organizāciju nozīme ANO darbā starptautiskā miera un drošības jomā ir vērtējama kā zema.

Balstoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas NVO nozīmes ANO darbā starptautiskā miera un drošības jomā kritērijs tiek pildīts nepietiekamā līmenī.

2.4. STATŪTI KĀ INTEREŠU ARTIKULĒTĀJI UN APVIENOTĀJI

Šajā apakšnodaļā tiks analizēti ANO Statūti kā interešu apvienotāji un artikulētāji starptautiskā miera un drošības jautājumos. ANO Statūtos ietvertie mērķi, uzdevumi un vērtības attiecībā uz starptautiskā miera un drošības uzturēšanu pasaulē ir veids, kā dalībvalstis vienojas par kopīgām interesēm un pauž tās apkārtējai videi. Tajā pašā laikā ANO Statūti nav jāidealizē – „ideja par Statūtiem kā recepti kolektīvajai drošības sistēmai ir organizācijai potenciāli graujoša”²¹³. Drīzāk to var uzlūkot kā valstu vienošanos par kopējām interesēm un kopējiem mērķiem, kas, neskatoties uz vairāk nekā sešdesmit gadus ilgo ANO vēsturi, joprojām ir aktuāli.

Starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ANO Statūtu 1. pants nosaka šādus mērķus, par kuriem ir vienojušās visas ANO dalībvalstis: “Uzturēt starptautisko mieru un drošību un šā mērķa labad veikt efektīvus kolektīvus pasākumus miera apdraudējuma nepieļaušanai un novēršanai, agresijas aktu vai citu miera pārkāpšanas

²¹² Piemēram, UN Doc. S/RES/1209, 1998. gada 19. novembris; UN Doc. S/RES/1296, 2000. gada 19. aprīlis, UN Doc. S/RES/1325, 2000. gada 31. oktobris.

²¹³ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 16.

gadījumu apspiešanai un mierīgiem līdzekļiem saskaņā ar taisnīguma un starptautisko tiesību principiem noregulēt un atrisināt tādas starptautiskus strīdus un situācijas, kuras var novest pie miera izjaukšanas. [...]”. Šāds definējums ir vērtējams kā ambiciozs un vienlaikus vispārējs – „Starptautisko tiesību principiem, kuri fiksēti ANO Statūtu, galvenokārt, 1. un 2. pantā, ir vispārējs raksturs. Tie ir juridiski obligāti visām valstīm bez izņēmuma, pat ja tās nav ANO dalībvalstis”²¹⁴. Uz pēdējo skaidri norāda ANO statūtu 2. panta sestais punkts, kas paredz, ka organizācija nodrošina, lai valstis, kuras nav tās dalībvalstis, rīkotos saskaņā ar šiem principiem tik lielā mērā, kā tas var izrādīties nepieciešams starptautiskā miera un drošības uzturēšanai.

Saskaņā ar ANO Statūtiem, ANO miera un drošības uzturēšanas jomā pilda šādas pamata funkcijas, kas vienlaikus ir uzskatāmas par dalībvalstu interešu apvienošanu un artikulēšanu starptautiskā miera un drošības jomā:

1) uztur starptautisko mieru un drošību. Pildot pienākumus, kas izriet no šīs atbildības, Drošības padome darbojas dalībvalstu valstu vārdā, rīkojoties saskaņā ar ANO mērķiem un principiem.²¹⁵ Kristians Tomušats (*Christian Tomuschat*) secina, ka, ņemot vērā miera un drošības izšķirošo lomu, milzīga nozīme ir tam, ka valstis šajā jomā visu varu rīkoties tās vārdā savstarpējo attiecību risināšanai ir deleģējušas Drošības padomei²¹⁶. Šis pienākums un tā izpildes deleģējums ir uzskatāms arī par galveno punktu, kurā ANO dalībvalstis Statūtos ir apvienojušas savas intereses un tās artikulē;

2) izmeklē jebkuru strīdu vai jebkuru situāciju, kas var izraisīt starptautiskās domstarpības vai strīdu, lai noteiktu, vai šā strīda vai situācijas turpināšana nevar apdraudēt starptautisko mieru un drošību²¹⁷;

3) Drošības padomei ir tiesības ieteikt attiecīgu noregulējuma procedūru vai metodes jebkurā strīda stadijā vai situācijā²¹⁸;

4) nosaka jebkura miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un sniedz rekomendācijas²¹⁹. Šis un iepriekšējie divi punkti norāda uz ANO dalībvalstu aktīvu pozīciju starptautiskā miera un drošības jautājumos, jo ne tikai

---

²¹⁴ *Dokumentu krājums. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības, Starptautiskais civilprocess.* Otrais papildinātais izdevums. Rīga: AGB, 2000, 25. lpp.

²¹⁵ ANO Statūtu 24. pants

²¹⁶ Bojārs J. *Starptautiskās tiesības.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 355. lpp.

²¹⁷ ANO Statūtu 34. pants.

²¹⁸ ANO Statūtu 33. pants.

²¹⁹ ANO Statūtu 39. pants.

norāda uz kopējām interesēm par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu pasaulē, bet arī uz nākamajiem soļiem strīdu un konfliktu risināšanā;

5) lemj par to, kādi ar bruņotu spēku nesaistīti pasākumi (ietver ekonomisko sakaru, dzelzceļa, jūras, gaisa, pasta, telegrāfa, radio vai citu saziņas veidu pilnīgu vai daļēju pārtraukšanu, kā arī diplomātisko attiecību pārtraukšanu) jāveic starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai²²⁰;

6) ja pēc Drošības padomes ieskatiem iepriekš minētie pasākumi var izrādīties vai ir izrādījušies nepietiekami, Drošības padome var veikt tādus pasākumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai, izmantojot gaisa, jūras vai sauszemes karaspēku. Šādi pasākumi ietver militārā spēka demonstrēšanu, blokādi vai citu rīcību, izmantojot organizācijas dalībvalsts gaisa, jūras vai sauszemes karaspēku²²¹;

7) pieņem lēmumu par militāra spēka pielietošanu un kopā ar Militārā štāba komiteju sastāda bruņoto spēku izmantošanas plānus.²²²

ANO Statūtu kā interešu artikulētāju un apvienotāju nozīmi spēcina tajos ietvertā norma par strīdu risināšanu ar mierīgiem līdzekļiem. Proti, galvenais ANO uzdevums starptautiskajā politikā ir starptautiskā miera un drošības nodrošināšana; līdzeklis šī mērķa sasniegšanai ir strīdu risināšana ar mierīgiem līdzekļiem saskaņā ar tiesiskuma un starptautisko tiesību principiem, kā to paredz ANO Statūtu 1. pants. Kā metodes Statūtu 33. pants min arbitrāžu un tiesisku noregulējumu – “Pusēm, kas ir iesaistītas jebkurā strīdā, kura turpināšanās varētu apdraudēt starptautisko mieru un drošību, pirmkārt, ir jācenšas atrisināt strīdu sarunu, apsekošanas, starpniecības, samierināšanas, arbitrāžas vai iztiesāšanas ceļā, kā arī, vēršoties pie reģionālajām institūcijām vai nolīgumiem, ar jebkuriem citiem mierīgiem līdzekļiem pēc saviem ieskatiem. [...]”. Šī Statūtu norma norāda, ka ANO dalībvalstis ne tikai apvieno intereses par starptautiskā miera un drošības nepieciešamību, bet arī par pamata veidu, kā strīdus gadījumā starpvalstu attiecības risināt.

ANO Statūtos dalībvalstu intereses ir formulētas un tiek paustas skaidri, paredzot arī soļus strīdu vai konfliktu gadījumā, sākot ar situāciju izmeklēšanu un miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta konstatēšanu, līdz pat dažāda apjoma pasākumu īstenošanai situācijas normalizēšanai. Nereti tiek pārmests,

²²⁰ ANO Statūtu 39. pants un 41. pants.

²²¹ ANO Statūtu 42. pants.

²²² ANO Statūtu 44. pants un 46. pants.

ka ANO Statūti ir pārāk plaši formulēti, tā normas – pārāk plaši interpretējamās, tomēr var uzskatīt, ka šādi argumenti norāda uz vēlmi Statūtos saskatīt vairāk par to galveno būtību – valstu vienošanos par galvenajiem sadarbības mērķiem un uzdevumiem, un galvenajiem soļiem to īstenošanai. „[...] uzsvars uz [kollektīvās drošības] ideju rada virkni argumentu, kas Statūtus saredz kā pilnībā likumīgu drošības shēmu, kas varētu būt bijusi efektīva, ja vien ne konkrētu valstu vaina un kļūdas. Šai līnijai ir postošas politiskās konsekvences, jo atbildība par ANO vājiem punktiem ir piesaistīta dažām valstīm un atsevišķiem cilvēkiem, kas patiesībā ir dziļu un ilgstošu pasaules politikas problēmu rezultāts”²²³.

Secinājumi

ANO Statūti ir līgums, kurā ir skaidri definētas dalībvalstu galvenās intereses – starptautiskā miera un drošības uzturēšana mierīgiem līdzekļiem, kā arī norādīti soļi strīdu un konfliktu risināšanā. ANO Statūtos minēto mērķu un uzdevumu saraksts starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ir vērtējams kā ANO nozīmi stiprinošs, pamata dokumentā ietvertie mērķi un uzdevumi ir skaidri.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas ANO Statūtu kā interešu artikulētāja un apvienotāja kritērija izpilde ir vērtējama kā augsta.

2.5. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE INTEREŠU APVIENOŠANAS UN ARTIKULĒŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

Šajā apakšnodaļā tika analizēti divi ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas kritēriji – grupas, kas formulē intereses, un forumi, kuros intereses tiek artikulētas un apspriestas.

ANO ir izveidots pastāvīgs konferenču mehānisms un kompleksa struktūra valstu pieprasījuma veidošanai, bažu paušanai, atbalsta meklēšanai, interešu artikulēšanai un apvienošanai, un galvenās institūcijas šīs funkcijas īstenošanā ir Ģenerālā asambleja un Drošības padome, kā arī ANO ģenerālsekretārs. Ģenerālās asamblejas lēmumos ir ietverts valstu vairākuma viedoklis un kā pasaules mēroga

---

²²³ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 16.

konferenču institūcija veicina ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības jomā. ANO Drošības padomē sistēmisku un strukturālu faktoru ietekmē ir nevienmērīgi sadalītas pārstāvniecības iespējas, tomēr interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanas efektivitāti veicina pieaugošais atklāto Drošības padomes sēžu skaits, kā arī Drošības padomes darbs kā forums, kurā valstu grupa pārstāv visus ANO dalībniekus un leģitimizē rīcību. Šī kritērija ietvaros ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpilde ir augsta.

Arī institucionalizētas vai daļēji institucionalizētas valstu grupas, kas formulē un artikulē savas intereses, ANO ietvaros ir labi attīstītas. ANO Ģenerālajā asamblejā ir iespējams identificēt dažādas valstu balsošanas grupas vai blokus gan Aukstā kara laikā, gan mūsdienās; arī Drošības padomē darbojas neformālas grupas, kas veicina interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas augstu izpildi. Politiskais lēmumu pieņemšanas process šajās institūcijās ir uzskatāms par labi strukturētu un lielā mērā paredzamu, un šī kritērija ietvaros ANO efektivitāte ir augsta.

Īpaši uzsverams, ka ANO ģenerālsekretāra darbību atbalsta neformālas valstu grupas, kas var mazināt operacionālo un dalības plaisu, kas rodas no daudzveidīgiem stratēģiskās kapacitātes trūkumiem un bieži vien neļauj ANO Drošības padomei adekvāti reaģēt un formulēt efektīvu atbildi krīzēm. Veiksmi ir nesuši tie gadījumi, kad ģenerālsekretārs ir spējis apvienot atbalstu, politisko līdzsvaru un resursus ilgtspējīgam mieram. Taču situācijās, kad iesaistīto valstu intereses par prioritāti uzstāda citus jautājumus, piemēram, pašu intereses konflikta vidē vai kādas no konfliktā iesaistīto pušu intereses, to dalība ģenerālsekretāra īstenoto diplomātiju var pat sarežģīt.

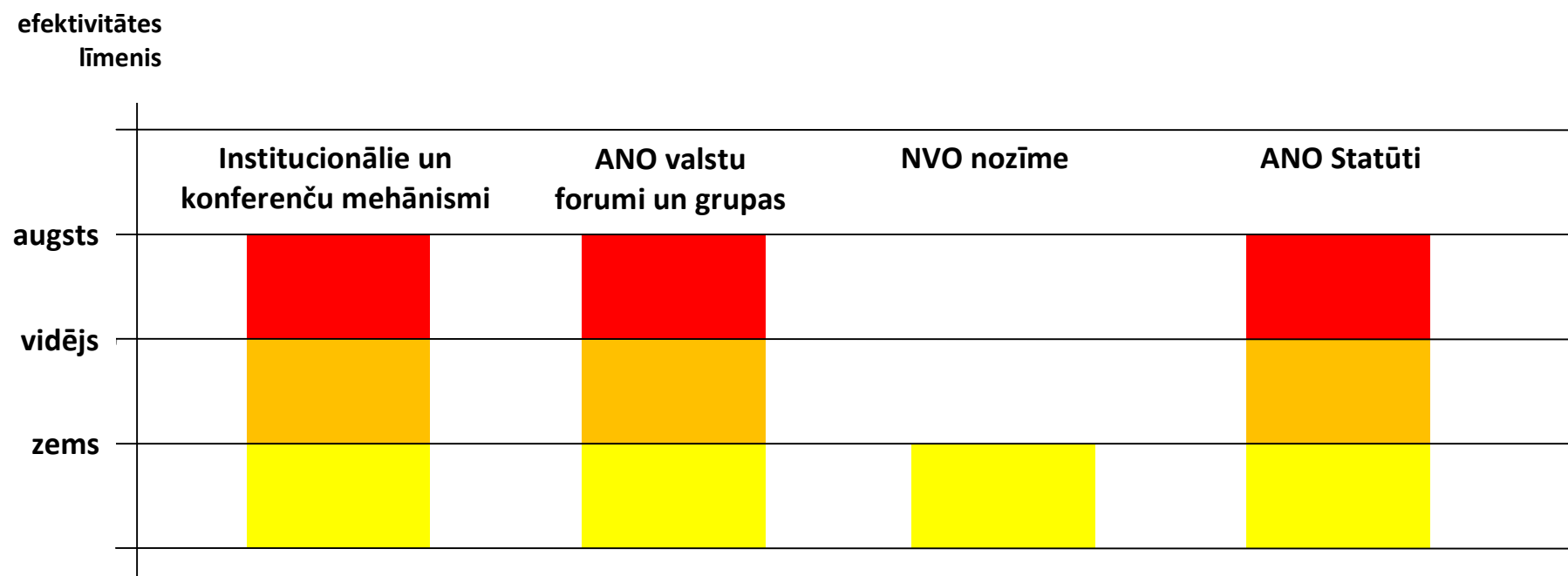
Analizējot nevalstisko organizāciju nozīmi ANO darbā, tika secināts, ka tās ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos nav cieši iesaistītas un sistēmisku nosacījumu dēļ šāda tendence tuvākajā laikā arī nebūtu sagaidāma. Šī kritērija ietvaros tika secināts, ka interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcija tiek pildīta zemā līmenī.

Izvērtējot ANO Statūtus kā interešu apvienošanas un artikulēšanas pamata bāzi, tika secināts, ka dalībvalstu galvenās intereses starptautiskā miera un drošības jomā tajā ir definētas skaidri, kā arī ir norādīti soļi strīdu un konfliktu risināšanā. ANO Statūtos minēto mērķu un uzdevumu saraksts starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ir vērtējams kā ANO nozīmi stiprinošs, pamata dokumentā ietvertie mērķi

un uzdevumi ir skaidri, tādēļ šī kritērija ietvaros interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpilde ir augsta.

Neskatoties uz to, ka nevalstisko organizāciju kritēriju izpilde tiek vērtēta kā zema, ANO efektivitāte interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas izpildē kopumā ir vērtējama kā augsta. Tā kā drošības jautājumi ir pieskaitāmi pie nacionālajām pamata interesēm un tā ir viena no starptautiskās sistēmas pamata iezīmēm, nevalstiskais sektors atrodas attālinātās pozīcijās no ANO; tomēr šim faktam nav būtiski jāietekmē kopējais ANO efektivitātes vērtējums interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas ietvaros.

2. attēls. ANO efektivitātes līmenis interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas indikatoru izpildē*

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

3. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE REKRUTĒŠANAS UN SOCIALIZĒŠANAS FUNKCIJAS IZPILDĒ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Starptautiskās organizācijas veic nozīmīgas darbības, īstenojot starptautiskās socializēšanas funkciju. Tā sākas ar dalībnieku rekrutēšanu, kurus pēc tam ir jāievada kopīgu normu un vērtību sistēmā un jānostiprina starptautiski. Šī ir izteikti sistēmiska funkcija, jo tās pamata mērķis ir dalībnieku pārveidošana par sistēmorientētām.

Šajā nodaļā tiks analizēti divi ANO rekrutēšanas un socializēšanas funkcijas kritēriji – formālie rekrutēšanas mehānismi un iekšējā un ārējā socializēšana. Formālo rekrutēšanas mehānismu kritērija ietvaros tiks analizēta dalībnieku uzņemšana organizācijā un galvenajās par starptautisko mieru un drošību atbildīgajās institūcijās. Iekšējās un ārējās socializēšanas ietvaros tiks analizēta valstu lojalitāte attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām un ANO reformu process kā piemērošanās pārmaiņām starptautiskajā vidē.

3.1. FORMĀLIE REKRUTĒŠANAS MEHĀNISMI

ANO rekrutēšanas mehānismu kritērijs attiecas gan uz kārtību, kādā valstis kļūst par šīs starptautiskās organizācijas dalībniecēm, gan uz dalībvalstu iespējām būt pārstāvētām dažādās ar starptautiskā miera un drošības uzturēšanu saistītās ANO institūcijās.

Šajā apakšnodaļā tiks aplūkotas institūcijas, kurās dalībnieki tiek uzņemti un izslēgti, kā arī uz šo procesu attiecināmais lēmumu pieņemšanas mehānisms. Īpaši tiks aplūkota dalībnieku rekrutēšana ANO Drošības padomē kā galvenajā par starptautisko mieru un drošību atbildīgajā institūcijā un ANO ģenerālsekretāra iecelšanas kārtība.

ANO dalībvalstu uzņemšana

ANO ir uzskatāma par pasaulē vienīgo universālas dalības vispārēju mērķu starptautisko organizāciju²²⁴, un šī klasifikācija iezīmē galveno rekrutēšanas funkcijas pazīmi – universalitāti. ANO patlaban apvieno 192 pasaules valstis²²⁵, un šis fakts norāda uz rekrutēšanas funkcijas augstu izpildes līmeni.

Valsts var kļūt par ANO dalībnieci organizācijas Statūtu 4. pantā paredzētajā kārtībā, vienīgais izņēmums ir valstis, kas parakstīja ANO Statūtus Sanfrancisko konferences noslēgumā un tādējādi. atbilstoši Statūtu 3. pantam, ir uzskatāmas par sākotnējām dalībvalstīm jeb dibinātājvalstīm. Statūtu 4. panta pirmais punkts nosaka – dalība ir atvērta visām citām valstīm (kas nav sākotnējās dalībvalstis jeb dibinātājvalstis); lai valsts kļūtu par dalībnieci, tai jābūt miermīlīgai un jāuzņemas Statūtos noteiktie pienākumi. Atbilstoši šā panta otrajam punktam, par uzņemšanu lemj ANO Ģenerālā asambleja pēc Drošības padomes rekomendācijas. Lai šāds lēmums tiktu pieņemts, ir nepieciešams divu trešdaļu ANO Ģenerālās asamblejas vairākuma balsojums²²⁶ un Drošības padomes kvalificētā vairākuma balsojums ar iespēju pastāvīgajām dalībvalstīm izmantot veto tiesības²²⁷.

Izmantoto veto tiesību analīze liecina, ka jaunu dalībnieku uzņemšana ANO Drošības padomē Aukstā kara laikā, īpaši ANO pirmsākumos, ir saskārusies ar biežu veto tiesību izmantošanu, pie tam dažu valstu dalības pieteikums šādā veidā ir noraidīts pat vairākas reizes. Rekordiste šajā ziņā ir Itālija – pret šīs valsts dalību ANO veto tiesības ir izmantotas sešas reizes, savukārt Portugāle, Japāna, Īrija, Dienvidvjetnama un Ceilona ar pretestību Drošības padomē ir saskārušās četras reizes.²²⁸

Vairumā gadījumu pret valstu uzņemšanu ANO ir balsojusi Padomju Savienība; pret Mongolijas un Bangladešas uzņemšanu ir iestājusies Ķīna; pret Ziemeļvjetnamu, Dienvidvjetnamu un Vjetnamas Sociālistisko Republiku kā ANO dalībvalstīm ir iestājusies ASV.²²⁹ Veto tiesības, lemjot par dalībvalstu uzņemšanu, ir izmantotas tikai Aukstā kara laikā, turklāt iemesls nav bijis neviens no ANO Statūtu

---

²²⁴ Diehl P.F. *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 3.

²²⁵ ANO dalībvalstu sarakstu skat. 6. pielikumā *ANO dalībvalstis (1945–2009)*.

²²⁶ ANO Statūtu 18. panta otrais punkts.

²²⁷ ANO Statūtu 27. panta trešais punkts.

²²⁸ Skat. 7. pielikumu *Izmantoto veto tiesību skaits ANO Drošības padomē, lemjot par dalībvalstu uzņemšanu (1945–2009)*.

²²⁹ Izmantoto veto tiesību sarakstu ANO Drošības padomē skat. 36. pielikumā *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē – temats*.

4. pantā minētajiem formālajiem rekrutēšanas priekšnosacījumiem, bet gan Aukstā kara periodam raksturīgie sistēmiskie nosacījumi.

ANO Statūtos dalībvalstu uzņemšanai ir minēti daži vispārīgi kritēriji – par ANO dalībvalsti var kļūt valsts, kurai jābūt miermīlīgai, jāuzņemas Statūtos noteiktie pienākumi, kā arī jāvar un jāvēlas šos pienākumus pildīt. Balstoties uz šiem principiem, tiks veikta tālākā ANO rekrutēšanas funkcijas analīze attiecībā uz dalībvalsts uzņemšanu organizācijā.

ANO Statūti nosaka, ka ANO dalībnieks var būt tikai valsts, tomēr šai šķietami vienkāršajai normai ANO darbības gados ir piešķirtas dažādas nianšes un ANO praksē ir sastopami gadījumi, kad par dalībniekiem ir kļuvušas teritorijas, kas neatbilst neatkarīgas un suverēnas valsts statusa nosacījumiem, kādus tradicionāli nosaka starptautiskās tiesības. Ja ANO Statūtu 4. pants²³⁰ būtu jāinterpretē 3. panta²³¹ gaismā, tad „priekšstats par valsti, kas akceptēts 4. pantā, būtiski atšķirtos no priekšstata par valsti kā starptautisko tiesību subjektu”²³².

Runa ir par to, ka jau sākotnēji atsevišķas ANO dibinātājvalstis neatbilda tradicionālajiem suverēnas valsts nosacījumiem. Ukrainas un Baltkrievijas uzņemšana ANO, lai arī tās jau bija Padomju Savienības republikas, bija rezultāts dažādiem kompromisiem PSRS, ASV un Lielbritānijas starpā Jaltas konferencē.²³³ Baltkrievijas un Ukrainas gadījumā tika izjusta spēcīga nepieciešamība novērst Padomju Savienības izolāciju un neuzticēšanos.²³⁴

Ņemot vērā to, ka PSRS republikas Ukraina un Baltkrievija, kā arī divas citas teritorija – Filipīnas²³⁵ un Britu Indija²³⁶ – neatbilda neatkarīgas valsts statusam, Filipīnu delegācija 1945. gada Sanfrancisko konferencē pieprasīja, lai jēdziens “valsts” ANO Statūtos tiktu mainīts pret “nācija”.²³⁷ Šāda terminoloģijas maiņa netika pieņemta, tomēr veids, kā tika uzņemti atsevišķi dalībnieki, skaidri norādīja uz to, ka

²³⁰ Nosaka uzņemšanas kārtību ANO.

²³¹ ANO Statūtu 3. pants nosaka, ka sākotnējās dalībvalstis ir valstis, kuras, piedaloties ANO veidošanas konferencē Sanfrancisko vai agrāk, parakstot 1942. gada 1. janvāra Apvienoto Nāciju deklarāciju, ir parakstījušas un ratificējušas Statūtus.

²³² Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 24.

²³³ Werner J., Feld J., Robert S., Hurwitz L. *International Organizations: A Comparative Approach*. Second Edition. New York, Westport, Connecticut, London: Praeger, 1988, p. 45

²³⁴ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 24.

²³⁵ Filipīnas tolaik bija ASV protektorāts. Filipīnas neatkarību ieguva 1946. gadā.

²³⁶ Indija tolaik bija Lielbritānijas valdījums. Indija neatkarību ieguva 1947. gadā.

²³⁷ Skat. *Documents of the United Nations Conference on International Organization, San Francisco*. In: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/cun/cun.html>. Pēdējo reizi aplūkota 25.08.2009.

dibinātājvalstīm, atšķirībā no valstīm, kas pievienojās vēlāk, tradicionālie valsts statusa raksturlielumi nav būtiska pazīme.²³⁸

Benedeto Konforti (*Benedetto Conforti*), analizējot atsevišķu ANO dibinātājvalstu statusa neatbilstību pieņemtajiem valstiskuma parametriem, norāda, ka ANO Statūtu 4. panta interpretācijai tomēr ir jāpaliek neatkarīgai no 3. panta un dibinātājvalstu jautājuma – „dalība Sanfrancisko konferencē bija ļoti lielā mērā saistīta ar tā brīža notikumiem”.²³⁹ No tā jāsecina, ka sākotnējo dalībvalstu rekrutēšanas pamatprincipu neatbilstība tradicionāli starptautiskajās tiesībās pieņemtajiem principiem ir jāaplūko šķirti no kopējās prakses, un tās iemesli ir sistēmiski – 2. pasaules kara beigu posma notikumu diktēti.

Īpašas pieminēšanas vērta ir Ķīnas pārstāvniecība ANO laika posmā starp 1949. gadu un 1971. gadu. Kad Ķīnas galvenajā teritorijā tika izveidota komunistu valdība Mao Dzeduna (*Mao Zedong*) vadībā un nacionālistu valdība Čana Kaiši (*Chan Kaishi*) vadībā aizbēga uz Formozas salu (vēlāk – Taivānu). M. Dzeduna valdība nekavējoties pieprasīja, lai tai piešķirtu pastāvīgu vietu Drošības padomē, tomēr to atbalstošās sociālistiskā bloka valstis saskārās ar ļoti asu lielākās ANO dalībvalstu daļas ar ASV priekšgalā pretestību. Ķīnas republika Taivānā līdz ar Japānu tika uzskatītas par Rietumu pasaules priekšposteņiem pie komunistiskā bloka valstu robežām, tāpēc Rietumos neatzina pilsoņu kara Ķīnā rezultātus un *de jure* par vienīgo leģitīmo Ķīnas valdību uzskatīja Č. Kaiši valdību Taibejā. Līdz ar to Ķīnas Republika bija viena no ANO dibinātājvalstīm un Drošības padomes patstāvīgā locekle līdz 1971. gadam. 1971. gada 25. oktobrī līdz ar ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju Nr. 2758 par vienīgo leģitīmo Ķīnas valdību tika atzīta Ķīnas Tautas republikas valdība Pekinā, bet Ķīnas republiku Taivanā atzina par dumpīgu provinci.

Starptautiskā miera un drošības jomā atsevišķas pieminēšanas vērta ir neitrālu valstu uzņemšana ANO. Proti, var diskutēt par to, vai valstis, kas ir deklarējušas neitralitāti – neiesaistās karā un aktivitātēs, kas pie kara var novest – spēj pildīt Statūtos minētos pienākumus sniegt palīdzību un piedalīties ANO darbībās starptautiskā miera un drošības uzturēšanā un atbilstoši Statūtiem tikt uzņemtas ANO. Šādas diskusijas var rasties īpaši ANO Statūtu 2. panta piektā punkta kontekstā, kas paredz, ka visas dalībvalstis sniedz ANO dažādu palīdzību visās darbībās, tātad arī

---

²³⁸ Buehler K. G. *State Succession and Membership in International Organizations: Legal Theories versus Political Pragmatism*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2001, p. 13.

²³⁹ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 24.

militārās darbībās pret valsti. Tas pats ir attiecināms uz Statūtu 41. pantu. Turklāt šādas diskusijas par neitralitātes savietojamību ar ANO dalībvalsts statusu nav tikai teorētiskas – organizācija ar tām ir saskārusies arī praksē. 1955. gadā, tajā pašā gadā, kad iesniedza pieteikumu par iestāšanos ANO, Austrija deklarēja pastāvīgu neitralitāti, un to atzina arī ANO dalībvalstis. 1956. gadā tika uzņemta Japāna. Tāpat pastāvīgu neitralitāti 1985. gadā ir deklarējusi Turkmenistāna. Visbeidzot, līdz ar Šveices uzņemšanu 2002. gadā, vēl viena neitrāla valsts kļuva par ANO dalībvalsti.

B. Konforti norāda, ka neitralitātes un ANO dalībvalsts statusa savietojamībai ir divi komponenti. Pirmkārt, tas ir jautājums, vai neitrāla valsts var būt ANO dalībnieks. Otrkārt, ja tomēr uzņemta, vai šāda valsts drīkst piesaukt savu statusu ar mērķi tikt atbrīvotai no Statūtos minētajiem pienākumiem. Atbilde ir apstiprinoša – ja Drošības padome un Ģenerālā asambleja uzskata, ka konkrētā neitrālā valsts „var un vēlas” pienākumus pildīt, valsts var tikt uzņemta, tomēr bez kādām īpašām ierunām, iebildēm vai ierobežojumiem.²⁴⁰ Arī prakse rāda, ka neitralitāte un ANO dalībvalsts statuss ir savietojamas. Piemēram, Šveice savā uzņemšanas pieteikumā norāda, ka tās neitralitātes statuss ir „savietojams ar Statūtos minētajiem pienākumiem”²⁴¹, tāpat šis aspekts ir pieminēts arī Ģenerālajā asamblejā attiecībā uz Turkmenistānas pieteikumu par dalību ANO.²⁴²

Otrs Statūtos minētais rekrutēšanas parametrs – „miermīlīgas” valstis – ANO pastāvēšanas vēsturē nekad nav izturējis kritiku. Pirmkārt, pastāv grūtības definēt šī parametra saturu. Otrkārt, ņemot vērā konfliktu plašo izplatību pasaulē²⁴³ un analizējot tajos iesaistītās puses, ir jāsecina, ka karos un konfliktos iesaistas tās pašas valstis, kas zem ANO Statūtiem ir parakstījušās kā „miermīlīgas”.

ANO Statūtu 4. panta pirmais punkts nosaka, ka par organizācijas dalībnieku var kļūt valsts, kas „pēc organizācijas viedokļa” var un vēlas pildīt Statūtos noteiktos pienākumus. „Ģenerālajai asamblejai un Drošības padomei tādējādi ir piešķirta pilna diskrētā vara, nosakot, vai valstis atbilst šīm divām prasībām. Tā kā „miermīlīgums”

---

²⁴⁰ Vairāk par šo skat. Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 30.

²⁴¹ UN Doc. S/2002/801, 2002. gada 24. jūlijs.

²⁴² UN Doc. A/RES/50/80, 1995. gada 12. decembris.

²⁴³ Vairāk par konfliktu dinamiku pasaulē skat. šī darba 4.6.nodaļā *ANO miera operāciju kvalitatīvie un kvantitatīvie rādītāji*.

ir tikai viens konkrēts aspekts vēlmei pildīt Statūtu pienākumus, arī šīs prasības izvērtējumā abām institūcijām ir pilnīga rīcības brīvība.²⁴⁴

Rekrutēšanai organizācijā jāpastāv arī pretējam mehānismam, kas paredz sankcijas “asociālu” pārkāpumu gadījumā, piemēram, izslēgšanu no organizācijas. ANO Statūtu 6. pants nosaka iespēju Ģenerālajai asamblejai pēc Drošības padomes rekomendācijas izslēgt no organizācijas dalībvalsti, „kura sistemātiski pārkāpj principus”, kas noteikti Statūtos. ANO praksē šī norma nekad nav tikusi izmantota.

ANO Statūti neparedz iespēju valstīm vienpusēji pamest organizāciju. Tomēr praksē viens šāds gadījums ir bijis – 1965. gadā īslaicīgi – robežstrīda laikā ar kaimiņvalsti Malaiziju – organizāciju atstāja Indonēzija, taču jau nākamajā gadā Indonēzija tajā atgriezās. Kā norāda B. Konforti, šāda rīcība tomēr nav pieņemama no Statūtu viedokļa.²⁴⁵ Proti, ANO Statūti ir starptautisks līgums, un izstāšanās no šī līguma varētu būt pieļaujama tikai situācijā, kas attiecas uz *rebus sic stantibus* atrunu jeb būtiskām izmaiņām apstākļos, kas pastāvējuši līguma parakstīšanas brīdī un kuriem ir izšķiroša ietekme uz līguma slēgšanu. Tas nav attiecināms uz minēto Indonēzijas gadījumu.

ANO Statūtu 4. pants, kas runā par valstu uzņemšanu ANO, tiek piemērots arī gadījumos, kad valsts vēlas ANO atgriezties. Šī procedūra tiek piemērota divos gadījumos – gan situācijā, kad valsts no ANO ir izstājusies, bet vēlāk lūdz to uzņemt atpakaļ, gan gadījumos, kad valsts pārstājusi būt starptautisko tiesību subjekts²⁴⁶ un zaudējusi savu dalībvalsts statusu, bet vēlāk atgūst savu starptautiskā tiesību subjekta statusu un lūdz tikt uzņemta atpakaļ organizācijā.

Īstenojot pasaules valstu rekrutēšanu, ANO ir sasniegusi vērā ņemamus rezultātus, jo tās dalībnieces ir 192 valstis, un šis fakts norāda uz augstu rekrutēšanas funkcijas īstenošanas efektivitāti. Lai arī atsevišķas ANO dibinātājvalstis neatbilda tādiem suverēnas valsts principiem, kas tiek uzskatīti par tradicionāliem starptautiskajās tiesībās, šī 2. pasaules kara beigu un Aukstā kara sākuma starptautiskās sistēmas tieši ietekmētā situācija ir jāaplūko šķirti no vispārējās dalībnieku uzņemšanas prakses ANO un tā būtiski neietekmē rekrutēšanas funkcijas efektivitātes līmeni.

---

²⁴⁴ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 24.

²⁴⁵ Skat. Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 43.

²⁴⁶ Kad valsts pārstājusi būt starptautisko tiesību subjekts pēc tam, kad apvienojusies ar kādu citu valsti vai kļuvusi par kādas citas valsts sastāvdaļu.

Dalībnieku rekrutēšana Drošības padomē

Rekrutēšanas funkcijas izpilde attiecas ne tikai uz vispārējo dalībnieku uzņemšanu starptautiskajā organizācijā, bet arī uz tās institūcijām. Viens no šādiem aspektiem ir dalībnieku rekrutēšana galvenajā, ar starptautiskā miera un drošības uzturēšanu saistītajā ANO institūcijā – ANO Drošības padomē.

Drošības padomes sastāvā ir piecpadsmit dalībvalstis, no kurām piecas ir pastāvīgās locekles – Ķīnas Tautas Republika, Francija, Krievijas Federācija, Lielbritānijas, Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste un ASV, savukārt pārējās ir nepastāvīgās locekles²⁴⁷, kuras ANO Ģenerālajā asamblejā ievēl uz diviem gadiem, galveno uzmanību pievēršot organizācijas dalībvalstu darbībai starptautiskā miera un drošības uzturēšanā un citu organizācijas mērķu sasniegšanā, kā arī taisnīgam ģeogrāfiskajam sadalījumam, kā to nosaka ANO Statūtu 23. panta pirmais punkts.

Līdz 1965. gadam ANO Drošības padomē bija sešas nepastāvīgās locekles, savukārt ar Ģenerālās asamblejas 1963. gada 17. decembra rezolūciju²⁴⁸, kura stājās spēkā 1965. gadā, nepastāvīgo locekļu skaits tika palielināts līdz desmit (skat. 4. tabulu *Grozījumi ANO Statūtos attiecībā uz dalībnieku skaitu Drošības padomē*). 1963. gada rezolūcija nosaka, ka nepastāvīgās valstis ievēl pēc principa – piecas valstis no Āfrikas un Āzijas, viena valsts no Austrumeiropas, divas valstis – no Dienvidamerikas un divas – no Rietumeiropas un citu valstu vidus.²⁴⁹

Šī reforma norāda uz rekrutēšanas funkcijas spēcīnāšanu, jo dekolonizācijas apstākļos, kad ANO notika straujš jaunu dalībvalstu pieplūdums, tika radīta iespēja plašākam valstu lokam iekļūt Drošības padomē.

Otrs straujākais dalībvalstu pieplūdums ANO ir noticis pēc Aukstā kara beigām, tomēr, atšķirībā no dekolonizācijas perioda, tas nenoveda pie ANO Statūtu pārskatīšanas attiecībā uz valstu iespējām darboties Drošības padomē. Ja dekolonizācijas apstākļos rekrutēšanas funkcija attiecībā uz valstu dalību Drošības padomē tika pildīta augstā līmenī, tad periodā pēc Aukstā kara – ne.

Turklāt, lai arī ANO pastāv jau vairāk nekā sešdesmit gadu, daudzām valstīm tā arī nav radusies iespēja kļūt par ANO Drošības padomes nepastāvīgajiem locekļiem

---

²⁴⁷ ANO Drošības padomes nepastāvīgo locekļu sarakstu skat. 8. pielikumā *ANO Drošības padomes nepastāvīgie locekļi – statusa biežums pa valstīm*.

²⁴⁸ UN Doc. 1992 (XVIII), 1963. gada 17. decembris.

²⁴⁹ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. The Hague, Boston: Kluwer Law International, 1996, p. 62.

– 81 valsts, tai skaitā Latvija, ANO vēsturē nekad nav iekļuvusi Drošības padomē, četras valstis ir bijušas nepastāvīgie locekļi tikai vienu reizi.²⁵⁰

4. tabula. *Grozījumi ANO Statūtos attiecībā uz dalībnieku skaitu Drošības padomē*

Gads	Statūtu pants	Grozījumu būtība	Komentārs
1965. gads	23. pants	ANO Drošības padomes locekļu skaits palielināts no 11 uz 15.	Pēc reformas procedūras jautājumu izlemšanai bija nepieciešamas deviņas balsis, un nepastāvīgo locekļu skaits bija pieaudzis līdz desmit. Tādējādi procedurālas rezolūcijas nepastāvīgās locekles var pieņemt arī bez pastāvīgo locekļu līdzdalības.
	27. pants	Piekrītošo balsu skaits substantīva lēmuma pieņemšanai palielināts no 7 uz 9, ieskaitot 5 Drošības padomes pastāvīgo locekļu balsis.	Kā pirms, tā pēc reformas pastāvīgās locekles var substantīvu jautājumu bloķēt, izmantojot veto tiesības.
1968. gads	109. pants	Nepieciešamo Drošības padomes balsu skaits Ģenerālās konferences sasaukšanai, kas pārskata Statūtus, palielināts no 7 uz 9.	Šie grozījumi ANO Statūtos tikuši veikti, ņemot vērā ANO Drošības padomes paplašināšanu 1965. gadā.

Iespējas mazai valstij uzstādīt mērķi iekļūt ANO Drošības padomē pagaidām ir nereāla – „nav iespējams radīt lobēšanas programmu vai plānu turpmākajiem 10–15 gadiem, jo vēlēšanas ne tikai ANO ģenerālsekretāra postenim, bet arī citās institūcijās un organizācijās bieži neizceļas ar caurskatāmību, un liela nozīme ir spējai mainīties līdzī apstākļiem. Piemēram, ja Latvija apņēmtos kandidēt uz ANO Drošības padomes nepastāvīgā locekļa vietu, pirmais teorētiski iespējamais laiks varētu būt 2037. gads, un iecere uzrakstīt šim laikam konkrētu lobēšanas programmu šķiet ne vairāk, ne mazāk kā utopiska.”²⁵¹

²⁵⁰ Skat. 8. pielikumu *ANO Drošības padomes nepastāvīgie locekļi – statusa biežums pa valstīm* un 9. pielikumu *ANO dalībvalstis, kas nav ieņēmušas vietu ANO Drošības padomē*.

²⁵¹ Reire G. *Ātrāk, augstāk, spēcīgāk. ANO nākotnes versijas un Latvijas vieta tajās*. In: *Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 286. lpp.

Apkopojot iepriekš teikto, jānorāda, ka ANO Drošības padomē līdzās pastāvīgajiem locekļiem ir paredzētas desmit vietas citām ANO dalībvalstīm, ko tās rotācijas kārtībā var ieņemt pēc reģionālās pārstāvniecības principa. Nozīmīgu starptautiskās sistēmas izmaiņu rezultātā nepastāvīgo Drošības padomes dalībvalstu skaits ir ticis palielināts, beidzoties dekolonizācijas procesam, tomēr tas nesevoja pēc Aukstā kara, turklāt daudzām valstīm visā ANO pastāvēšanas laikā tā arī nav bijusi iespēja ieņemt Drošības padomes nepastāvīgā locekļa vietu. Šie apsvērumi norāda uz zemu rekrutēšanas funkcijas izpildes efektivitātes līmeni ANO Drošības padomē.

ANO ģenerāļsekretāra iecelšana

Tā kā ANO ģenerāļsekretārs līdzās Drošības padomei un Ģenerālajai asamblejai ir viena no galvenajām institūcijām starptautiskā miera un drošības uzturēšanā pasaulē, trešais būtiskākais aspekts ANO rekrutēšanas funkcijas īstenošanas analīzē starptautiskā miera un drošības jomā ir ANO ģenerāļsekretāra iecelšana amatā.

ANO Statūti runā par ģenerāļsekretāra „iecelšanu”, nevis „ievēlēšanu”, kas šķietami uzsver administratīvo, nevis politisko ģenerāļsekretāra darbības aspektu. Tomēr regulējums, ka ģenerāļsekretāra iecelšana ir jautājums, kur Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis var pielietot veto tiesības, norāda arī uz politisko aspektu.

Saskaņā ar ANO Statūtiem ģenerāļsekretāru ieceļ ANO Ģenerālā asambleja, ņemot vērā Drošības padomes rekomendāciju.²⁵² ANO ģenerāļsekretārs tiek izvēlēts kā indivīds, nevis kā valsts vai reģiona pārstāvis, turklāt ANO Statūtu 100. panta otrais punkts uzsver ģenerāļsekretāra pienākumu starptautisko (nevis nacionālo vai politisko) raksturu.²⁵³ ANO Drošības padomes pastāvīgajām dalībvalstīm šajā procesā ir veto tiesības. Tās ir vienīgās oficiāli formulētās formālās prasības ANO ģenerāļsekretāra rekrutēšanai, bet pārējie noteikumi ir izveidojušies laika gaitā un tiem ir tradīciju raksturs.

Savus kandidātus ANO ģenerāļsekretāra amatam var izvirzīt ikviena dalībvalsts. Vispirms par šīm kandidatūrām lemj ANO Drošības padome, sākotnēji rīkojot neoficiālus jeb indikatīvus balsojumus, kuros Drošības padomes locekļiem ir trīs balsojuma varianti – atbalsta kandidātu, neatbalsta vai nav viedokļa. Ja kāds no

²⁵² ANO Statūtu 97. pants.

²⁵³ ANO Statūtu 100. panta otrais punkts ir formulēts šādi: „Katra organizācijas dalībvalsts apņemas cienīt ģenerāļsekretāra un sekretariāta personāla pienākumu starptautisko raksturu un necensties viņus ietekmēt savu pienākumu pildīšanas laikā.”

kandidātiem kļuvis par neapšaubāmu neoficiālo balsojuma līderi vai arī pastāvīgās – ar veto tiesībām apveltītās – dalībvalstis ir vienojušās par citu kandidātu, notiek oficiālais balsojums par vienu personu. Izšķirošā loma šajos balsojumos ir piecām pastāvīgajām valstīm, jo jebkura no tām, lietojot veto, kandidāta tālāku virzīšanu var apturēt. Taču, ja neoficiālajā balsojumā kāda valsts izmantojusi savas veto tiesības, tas vēl nenozīmē kandidāta izslēgšanu no turpmākajiem balsojumiem. Kad Drošības padome nobalsojot ir vienojusies par ANO ģenerālsēkretāra kandidatūru, tā ir jāapstiprina ANO Ģenerālajā asamblejā. ANO Statūtu 97. pants norāda uz pilnīgas saskaņas nepieciešamību ANO Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes starpā ģenerālsēkretāra iecelšanas jautājumā.²⁵⁴ Šai saskaņai ir jāaptver visas iecelšanas detaļas.²⁵⁵

ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu izmantotās veto tiesības ir bijis galvenais faktors lielākajā daļā lēmumu, izvēloties jaunu ģenerālsēkretāru. Tikai divos gadījumos – U. Tanta (*U. Thant*) iecelšanā un B. Butrosa-Gali pirmajā iecelšanā – veto nebija būtisks faktors (skat. 10. pielikumu *ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu veto tiesību izmantošana ANO ģenerālsēkretāra iecelšanā*).

Tā kā ANO Statūtu 97. pants nenosaka ģenerālsēkretāra amata termiņu, arī tas ir jāaskaņo abām institūcijām. Ģenerālsēkretārs ierasti ieņem amatu uz pieciem gadiem un var tikt ievēlēts atkārtoti.

Pēc tradīcijas ģenerālsēkretārs tiek vēlēts rotācijas kārtībā no dažādām ANO reģionālajām grupām, tāpēc ģenerālsēkretāra amatā ik reizi vajadzētu ievēlēt cita reģiona pārstāvi. Tomēr visbiežāk tas tā nenotiek. Piemēram, Āzijas kārtā bija pienākusi jau 2002. gadā, tomēr, tā kā Āzijas valstis nespēja vienoties par piemērotāko kandidātu, toreizējais ANO ģenerālsēkretārs K. Anans palika amatā uz otru termiņu. 2006. gadā, ievērojot reģionālās rotācijas principu, par ANO ģenerālsēkretāru tika iecelts bijušais Dienvidkorejas ārlietu ministrs Pans Kimūns. Neviens no ANO ģenerālsēkretāriem nav ticis ievēlēts ilgāk par diviem termiņiem. Neviens kandidāts nav arī ticis izvēlēts no valstīm, kas ir ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi.

---

²⁵⁴ ANO Statūtu 97. pants ir formulēts šādi: „Sekretariāts sastāv no ģenerālsēkretāra un organizācijai nepieciešamā personāla. Ģenerālsēkretāru pēc Drošības padomes rekomendācijas iecel ģenerālā asambleja. Ģenerālsēkretārs ir organizācijas galvenā administratīvā persona.”

²⁵⁵ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Revised Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 100.

5. tabula. ANO ģenerāļsekretāru pilnvaru termiņi reģionālo grupu šķērsgrīzumā

REĢIONĀLĀ GRUPA	PILNVARU TERMIŅU SKAITS
Rietumeiropa un citi	6
Āfrika	3
Āzija	3
Latīņamerika un Karību valstis	2
Austrumeiropa	nav

Avots: Autores izveidots pārskats, balstoties uz ANO oficiālo informāciju. Skat. www.un.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.07.2010.

Vispārīgi tiek uzskatīts, ka ANO ir piecas reģionālās grupas – Āfrika (53 valstis), Āzijas grupa (54 valstis), Austrumeiropas grupa (23 valstis), Latīņamerikas un Karību grupa (33 valstis), Rietumeiropas un citu valstu grupa (29 valstis, ieskaitot Austrāliju, Kanādu, Izraēlu, Jaunzēlandi un ASV). Aplūkojot ANO ģenerāļsekretāru pilnvaru termiņus reģionālo grupu šķērsgrīzumā (skat. 5. tabulu ANO ģenerāļsekretāru pilnvaru termiņi ANO reģionālo grupu šķērsgrīzumā), jāsecina, ka šķietami iedibinātā prakse izvēlēties ANO ģenerāļsekretāru rotācijas kārtībā no dažādām reģionālajām grupām tomēr neuzrāda skaidras konsekvences. Rietumeiropas un citu valstu grupas pārstāvji ANO ģenerāļsekretāra amatā pabijuši sešus pilnvaru termiņus, savukārt Austrumeiropas grupa pārstāvji – nevienu.

ANO ģenerāļsekretāra izvēles un iecelšanas process ir raksturojamas kā visai aizklāts. ANO sešdesmit gadu vēsturē to vadījuši septiņi ģenerāļsekretāri, un to izvēlēšanās process nekad nav izcēies ar lielu atklātību. Bijušais ANO ģenerāļsekretāra vietnieks Braiens Urkuharts (*Brian Urquhart*) ir pat norādījis: „Faktiski tas nav pat process. Tas vairāk līdzinās loterijai”.²⁵⁶ Komentējot Latvijas Valsts prezidentes kā oficiālā Baltijas valstu kandidātes izredzes kļūt par ANO ģenerāļsekretāri 2006. gadā un gaidāmo neoficiālo balsojumu ANO Drošības padomē, arī Latvijas diplomāti norādīja uz procesa aizklātumu: „[...] ņemot vērā to, cik neskaidrs un necaurspīdīgs ir ģenerāļsekretāra izvīrīšanas process, arī šis balsojums vēl var nesniegt konkrētu atbildi par viņas izredzēm.”²⁵⁷ Šāds iecelšanas procesa raksturojums norāda uz pazeminātu ANO rekrutēšanas funkcijas efektivitāti.

²⁵⁶ Citēts: Kasparāns Ģ, *Neiespējamā misija*. Sestdiena, 18.–24.02.2006.

²⁵⁷ Sloga G. *Minējumi pa "brīnuma" kandidātiem*. Diena, 28.09.2006.

Parasti par ANO vadītājiem kļūst kompromisa kandidāti no mazām vai vidēja lieluma valstīm, kas iepriekš nav bijuši plaši pazīstami.²⁵⁸ Bieži vien šajā cīņā uzvar nevis labākais un piemērotākais kandidāts, bet gan tas, pret kuru ir vismazāk iebildumu.²⁵⁹ Eksperti uzskata, ka ietekmīgākās Drošības padomes valstis vienmēr grib ievēlēt vāju ģenerāļsekretāru, kas būtu vairāk „sekretārs”, nekā „ģenerālis”.²⁶⁰ Šī tendence ir bijusi raksturīga jau no pašiem organizācijas dibināšanas pirmsākumiem. Pēc ANO izveidošanas par iespējamām ģenerāļsekretāra kandidatūrām tika minēti gan ASV ģenerālis Dvaitis Eizenhauers (*Dwight Eisenhower*), gan britu ārlietu ministrs Entonijs Īdens (*Anthony Eden*) un Kanādas diplomāts Lesters Persons (*Lester Pearson*)²⁶¹, tomēr par ANO pirmo vadītāju kļuva mazpazīstamais Norvēģijas pārstāvis Trigve Li, kurš bija pieņemams visām pusēm. Savukārt D. Hammaršelda, kurš nereti tiek raksturots kā viens no veiksmīgākajiem un ietekmīgākajiem ANO ģenerāļsekretāriem, nokļūšana amatā tiek raksturota šādi: „ANO vēsturē neviens ANO ģenerāļsekretārs nav ticis iecelts tādēļ, ka no viņa tiktu sagaidīts izcils vadīšanas stils [...] Dāga Hammaršelda gadījumā pieci pastāvīgie locekļi vienkārši kļūdījās vērtējumā.”²⁶²

No iepriekš minētā jāsecina, ka ANO ģenerāļsekretāra rekrutēšanas process ANO ir visai aizklāts un šo amatu parasti ieņem kompromisa kandidāti, no kuriem netiek gaidīts izcils vadīšanas stils. Iemesls tam ir valstu nevēlēšanās pieļaut starptautiskā miera un drošības jautājumu nonākšanu spēcīga ģenerāļsekretāra rokās, kas varētu uzņemties iniciatīvu un tādējādi apdraudēt valstu interešu īstenošanu. Tādējādi jāsecina, ka rekrutēšanas funkcija ANO ģenerāļsekretāra iecelšanas procesā tiek pildīta zemā līmenī un problēmu iemesli ir sistēmiski.

Secinājumi

ANO rekrutēšanas funkcijas analīze sniedz kompleksu ainu. No vienas puses, ANO Ģenerālā asambleja, kuras dalībnieces ir visas 192 ANO valstis, norāda uz augstu rekrutēšanas funkcijas izpildes efektivitātes līmeni. No otras puses, Drošības padomē pēc Aukstā kara nav sekojošas strukturālas pārmaiņas un daudzām valstīm,

²⁵⁸ Bērziņš V. *Kā ievēl ANO ģenerāļsekretāru*. Latvijas Avīze, 19.09.2006.

²⁵⁹ Kasparāns Ģ. *Neiespējamā misija*. Sestdiena, 18.–24.02.2006.

²⁶⁰ Bērziņš V. *Kā ievēl ANO ģenerāļsekretāru*. Latvijas Avīze, 19.09.2006.

²⁶¹ Urquhart B. *The Next Secretary-General. How to Fill a Job With No Description*. Foreign Affairs, Volume 85, No. 5., September/October 2006, p.16.

²⁶² Righter R. *Utopia Lost: The United Nations and World Order*. New York: Twentieth Century Fund Press, 1995, p. 270.

tajā skaitā Latvijai, tā arī nav bijusi iespēja ieņemt Drošības padomes nepastāvīgā locekļa vietu. Savukārt ANO ģenerālsekretāra izvēles un iecelšanas process ir aizklāts un tas nav virzīts uz spēcīga, ar izcilu vadīšanas stilu apveltīta kandidāta izvēli.

Šie apsvērumi kopumā norāda uz zemu–vidēju rekrutēšanas funkcijas izpildes efektivitātes līmeni ANO.

3.2. VALSTU LOJALITĀTE ATTIECĪBĀ UZ SISTĒMU, TĀS NORMĀM UN VĒRTĪBĀM

Šajā apakšnodaļā tiks aplūkots viens no socializēšanas funkcijas indikatoriem – valstu lojalitāte pret sistēmu, tās normām un vērtībām starptautiskā miera un drošības jautājumos. Socializēšana ir plaša, sistēmiska funkcija, kura lielā mērā pārklājas gan ar ANO rekrutēšanas funkciju, gan ar normatīvo funkciju. Proti, socializēšanas funkcijas ietvaros starptautiska organizācija cenšas pēc iespējas lielākam dalībnieku lokam (rekrutēšanas funkcija²⁶³) piešķirt kopīgu vērtību un normu sistēmu (normatīvā funkcija²⁶⁴), savukārt starptautisko organizāciju dalībniekiem būtu jāpakļaujas institucionālajiem noteikumiem, daudziem no tiem – nekodificētiem.²⁶⁵

Bijušais ANO ģenerālsekretāra vietnieks B. Urkuharts šajā vērtējumā ir ļoti kritisks un norāda, ka ANO darbība ir vērtējama kā neefektīva, jo praksē nav īstenota sākotnējā ideja par kolektīvo drošības sajūtu – “Tagad reti atsaucas uz to, ka sākotnējā Statūtu ideja bija tāda, ka Apvienoto Nāciju kolektīvajai sistēmai jārada drošības sajūta un savstarpēja uzticēšanās, kas pieļautu atbrūņanos un ieroču kontroli Drošības padomes aizbildnībā”.²⁶⁶ Līdzīgus secinājumus attiecībā uz ANO socializēšanas funkciju izdara arī Adams Robertss (*Adam Roberts*) un Benedikts Kingsburijs (*Benedict Kingsbury*): “ANO savā pamata uzdevumā nav bijusi efektīva. Tā nav radījusi pasaules kārtību, kurā katras valsts drošība veidojas no kopējās kolektīvās varas.”²⁶⁷

²⁶³ Par ANO efektivitāti rekrutēšanas funkcijas īstenošanā starptautiskā miera un drošības jomā vairāk skat. darba 3.1. nodaļā *Formālie ANO rekrutēšanas mehānismi*.

²⁶⁴ Par ANO efektivitāti normu radīšanas funkcijas īstenošanā starptautiskā miera un drošības jomā vairāk skat. darba 5. nodaļā *ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas īstenošanā*.

²⁶⁵ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 8.

²⁶⁶ Urquhart B. *Hammarškjöld*. New York: Alfred A.Knopf, 1972, p. 393.

²⁶⁷ Roberts A., Kingsbury B. (eds.) *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988, p. 45.

Tomēr, autores skatījumā, ir jāatturas no idealizētas organizācijas mērķu interpretācijas – ANO kolektīvo miera un drošības uzturēšanu pasaulē jau 2. pasaules kara laikā un pēc tam modelēja un veidoja valstis, kas savstarpēji vienojās par varas sadali un ietekmes mehānismiem šajā jomā. Pie tam pārmērīga koncentrēšanās uz absolūtu un visaptverošu kolektīvās drošības sistēmu novērš uzmanību no citiem sasniegumiem ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā: „[...] uzsvars uz „kolektīvās drošības” ideju nozīmē, ka ANO ir jātiek uzskatītai par bezcerīgi optimistisku: kā veidojošu vispārēju drošības sistēmu, kaut gan realitātē ANO, lai arī spēj īstenot daudz dažādas noderīgas drošības funkciju, nevar cerēt radīt kaut ko tik ambiciozu. [...] uzsvars uz „kolektīvo drošību” sliecas novērst uzmanību no atsevišķām būtiskām [Drošības] padomes inovācijām konfliktu risināšanā, un līdzīgā veidā aizēnot dažus būtiskus reālisma elementus organizācijā un ap to, ieskaitot (2004. gada augsta līmeņa ekspertu grupas ziņojumā) godīgu valstu kā „pirmās līnijas aktieru visu draudu, jaunu un vecu, risināšanā” saglabātas lomas atzīšanu”²⁶⁸.

Šī darba 5.1. nodaļā, analizējot ANO kā starptautiski atzītu normu veidotājas nozīmi, secināts, ka ANO ir sniegusi būtisku ieguldījumu starptautiskajā politikā un daudzi no mūsdienu starptautisko tiesību principiem pirmo reizi fiksēti tieši ANO Statūtos, tajos ir ietverti arī starptautiski saistoši standarti. Arī analizējot ANO socializēšanas funkcijas īstenošanu, jānorāda uz radīto normu un vērtību ciešo saistību ar valstu gatavību un ieinteresētību tās ievērot. Lai arī kopš ANO izveidošanas ir bijuši salīdzinoši daudzi normu, principu un vērtību pārkāpumi, tas tomēr nenozīmē, ka šīm normām nav nozīmes vai ka socializēšanas funkcijas tiktu pildīta zemā efektivitātes līmenī.²⁶⁹

Uz augstu socializēšanas funkcijas īstenošanas pakāpi norāda fakts, ka ANO ir kalpojusi kā ietvars lielākajās pārmaiņās starptautiskajā sistēmā. Divas būtiskākās izmaiņas ANO pastāvēšanas laikā ir bijusi dekolonizācijas process un Aukstā kara beigas. Lai arī abiem šiem procesiem ir daudz dažādu ierosmju avotu un iemeslu, ANO un konkrēti – Drošības padomes – ietvars ir tos būtiski sekmējis un piedāvājis ceļu, kā postkoloniālās un postpadomju valstīm nostiprināt savu neatkarību, veidot attiecības ar citām pasaules valstīm un integrēties starptautiskajā sistēmā kopumā. Dekolonizācija un Aukstā kara beigas iezīmē arī divus straujākos dalībvalstu

---

²⁶⁸ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 16.

²⁶⁹ Vairāk par šo skat. šī darba 5. nodaļu *ANO nozīme normu radīšanas funkcijas izpildē*.

pieplūdumus ANO²⁷⁰, un tas norāda uz pasaules valstu uzticēšanos ANO un gatavību iekļauties tās vērtību un normu sistēmā. Šī atziņa norāda uz augstu socializēšanās funkcijas īstenošanas efektivitāti ANO.

Izvērtējot ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, nepamanīta nedrīkst tikt atstāta ANO nozīme valsts rīcības leģitimizēšanā, kā arī tās daudzkreiz pierādītā loma kā „kāpnēm”, pa kurām valstīm, nezaudējot pašcieņu, nokāpt, kad to politika sasniegusi pārāk augstu un bīstamu pakāpi. Tieši ANO loma valsts rīcības leģitimizēšanā tiek vērtēta kā visizkoptākā un tajā pašā laikā – pretrunīgākā – funkcija. Valstis par pienākumu uzskata pamatot savu rīcību, pirms savu vērtējumu paudušas ANO galvenās institūcijas, pat ja tā ir pretēja ANO Statūtiem. Kā piemēru var minēt ASV rīcību Kubas krīzes laikā – valsts varēja ar ANO palīdzību leģitimizēt savu rīcību un politikas pozīciju. Arī Irākas krīzes kontekstā „ASV un Lielbritānijas centieni attaisnot savus lēmumus un darbības ar spēkā esošām ANO rezolūcijām rāda, ka pat šīs valstis dotu priekšroku ANO pilnvarojumam, uzbrūkot Irākai. Lai cik “baltiem diegiem šūta” būtu šī atsaukšanās uz minētajā rezolūcijām, tomēr, līdzīgi kā Kosovas krīzes laikā, visi lūkojas pēc spēka lietošanas leģitimizācijas ANO”.²⁷¹ Kā daudzpusēja organizācija ANO iemieso pasaules vairākuma viedokli – kad ANO Drošības padome pieņem rezolūciju, tā tiek uzlūkota kā cilvēces vārdā izteikta un tās interesēs runājoša, tādējādi rezolūcijai piešķirot leģitimitāti, ko respektē pasaules valdības un parasti arī sabiedrība²⁷².

ANO socializēšanas funkcijas efektīvā īstenošanā savu artavu ir devusi ANO Drošības padome, veicinot sadarbību starp dalībvalstīm un kalpojot kā institucionālam ietvaram valstu uzvedības sistēmas – „Padome, ietverot pastāvīgu mijiedarbību un pārrunas, ir piedalījies saprašanās un sadarbības līmeņa uzturēšanā starp lielvarām gan Aukstā kara laikā, gan pēc tā, ieskaitot vienošanās par pamata normām nodrošināšanu un palīdzību konkrētu reģionālu konfliktu risināšanā. Pat ja šādas vienošanās ir bijušas izvairīgas, Padome ir radījusi forumu lielvarām, kur signalizēt par savām „sarkanajām līnijām”, aiz kurām tām nevajadzētu radīt spiedienu”.²⁷³

---

²⁷⁰ Skat. 6. pielikumu *ANO dalībvalstis (1945–2009)*.

²⁷¹ Ziemele I. *Irāka (2). Mazo valstu interese starptautiskajā tiesiskajā kārtībā*. In: http://www.politika.lv/temas/starptautiska_politika/6397/. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

²⁷² Tharoor Sh. *Why America Still Needs the United Nations*. In: Foreign Affairs. September/October 2003. www.foreignaffairs.org. Pēdējo reizi aplūkota 10.08.2009.

²⁷³ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 21.

Secinājumi

Lai arī vairāki autori ANO darbību socializēšanas funkcijas īstenošanā vērtē kā negatīvu, jo tā praksē nav īstenojusi sākotnējo ideju par kolektīvo drošības sajūtu, šī aspekta stādīšana pāri citiem ANO efektivitātes novērtēšanā nav pamatota un novērš uzmanību no citiem sasniegumiem drošības jomā. ANO ir kalpojusi kā ietvars lielākajās pārmaiņās starptautiskajā sistēmā – dekolonizācijas un Aukstā kara beigu periodā. Šajā laikā ANO ir bijusi tā institūcija, kas lielajam jaunu valstu daudzumam pasaulē ir devusi iespēju un palīdzējusi integrēties starptautiskajā sistēmā kopumā. ANO ir kalpojusi kā forums valsts rīcības leģitimizēšanai un piedalījies saprašanās un sadarbības līmeņa uzturēšanā starp lielvarām gan Aukstā kara laikā, gan pēc tā.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka šī indikatora ietvaros ANO efektivitāte socializēšanas un rekrutēšanas funkcijas izpildē ir augsta.

3.3. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS REFORMU PROCESS

Viens no socializēšanas funkcijas kritērijiem attiecas uz ANO ārējo socializēšanos, un tā ietvaros ir jāanalizē ANO spējas piemēroties mainīgajai starptautiskajai videi. Šajā apakšnodaļā tiks analizēts ANO reformu process kā organizācijas mēģinājums atbildēt izmaiņām starptautiskajā sistēmā un veiksmīgāk tajā integrēties.

Diskusija par ANO reformēšanas nepieciešamību ir aktuāla jau kopš 20. gadsimta piecdesmitajiem gadiem. Finanšu krīzes sākās pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados un joprojām nav beigušās. Pret ANO tiek vērsti pārmetumi, ka tā neko neesot darījusi, lai novērstu draudošo karu starp Irānu un Irāku 1980. gada septembrī vai Izraēlas iebrukumu Libānā 1982. gada jūnijā. Pat ANO ģenerālsēkretārs Havjērs Peress de Kueljars (*Javier Pérez de Cuéllar*) 1982. gadā savā ziņojumā atzina, ka ANO „reizēm nespēj izšķirīgi rīkoties, lai atrisinātu konfliktus, un organizācijas rezolūcijām aizvien vairāk nepakļaujas vai tās ignorē tie, kas jūtas pietiekami stipri, lai tā rīkotos”²⁷⁴. ANO Drošības padomei tiek pārņemtas nedemokrātiskas lēmumu pieņemšanas metodes un 2. pasaules kara beigām atbilstošs sastāvs, Ģenerālā asambleja zaudē nozīmi, savukārt Cilvēktiesību komisijā un tās

---

²⁷⁴ ANO ģenerālsēkretāra gada ziņojums. Citēts pēc: *New York Times*, 07.09.1982.

pēctecē Cilvēktiesību komitejā darbojas vai pat to vada valstis, kurām pašām jāatbild par cilvēktiesību pārkāpumiem. Ja organizācija tiktu radīta mūsdienās, tad, pēc bijušā ANO ģenerālsekretāra K. Anana vārdiem, tā pilnīgi noteikti izskatītos citādāka nekā patlaban.

Šajā darba apakšnodaļā ANO reformu process tiks aplūkots no dažādiem skata punktiem – no priekšlikumu konceptuālajiem virzieniem, samērojot ANO mērķus un deklarētos principus ar politisko realitāti un pasaules notikumu un politikas gaitu, kā arī pievēršoties pēdējiem ANO reformēšanas mēģinājumiem 2005. gadā. Tā kā ANO reformas tiks aplūktas socializēšanas funkcijas ietvaros, specifiskām institucionālām reformu iniciatīvām šajā darba nodaļā īpaša uzmanība netiks pievērsta.²⁷⁵

ANO reformu priekšlikumu konceptuālie virzieni

ANO vēsture ir vērtējama kā pastāvīgs pārmaiņu un reformu process, kas norāda uz augstu sistēmas piemērošanās spēju. Tā aptver gan Aukstā kara sākumu un beigas, gan dekolonizāciju, kas radīja ANO dalībvalstu skaita ievērojamu pieaugumu 20. gadsimta septiņdesmitajos gados un noteica nepieciešamību sākt Ziemeļu–Dienvidu jautājuma risināšanu. Laika gaitā līdzās jau 1945. gadā noteiktajām ANO darbības jomām ir radušās citas, kuru centrā ir globāli jautājumi – dabas resursu izsīkšana, vides problēmas, globālās klimata pārmaiņas, planētas pārapsūtošanās atsevišķos tās reģionos, masu iznīcināšanas ieroču radītie draudi, slimību izplatība un valstu iekšējie konflikti. Visās šajās jomās ANO ir mēģinājusi pierādīt, ka ir spējīga piemēroties, un pakāpeniski, atbilstoši starptautiskajai situācijai pārvērtējot savu pieredzi un rīcībspēju, mainīties.

Ņemot vērā pēc Aukstā kara iegūto jauno Drošības padomes rīcībspēju, no vienas puses, un struktūras trūkumus, no otras puses, dzima diskusijas par nepieciešamību organizācijai mainīties atbilstoši izmaiņām starptautiskajā vidē. Šīs diskusijas var iedalīt divos pamatvirzienos:

- 1) pēc Drošības padomes nozīmes palielināšanās īpaši savas ierobežotās ietekmes iespējas izjuta Nepievienojušos valstu kustības pārstāvji – grupa no vairāk nekā

---

²⁷⁵ Par vienu no būtiskākajiem ANO reformu jautājumiem – izmaiņām Drošības padomes darbā – skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā*. Par reformām finanšu jomā skat. 4.3. nodaļu *Budžeta veidošanas principi un drošība*.

100 (pamatā attīstības) valstīm. Tādēļ kopš 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākuma tās tiekušās pēc labākām **līdzdalības** iespējām organizācijas nozīmīgākajos lēmumu pieņemšanas procesos;

- 2) industriālās valstīs atzīmē sistēmas efektivitātes trūkumu un pieprasa smalkākas, caurredzamākas un izmaksu ziņā taupīgākas ANO struktūras. **Efektivitāte** (vai tās trūkums) ātri tika padarīta par industriālo valstu argumentu, izmantojot ANO kā instrumentu, lai īstenotu savas intereses.

Šajās diskusijās jēdzieni „līdzdalība” un „efektivitāte” kļuva par būtībā viens otru izslēdzošiem jēdzieniem. Galvenā efektivitātes principa aizstāve ir ASV, kas arī mūsdienās ANO kritizē par institucionālo nekārtību, smagnējo aparātu ar lielu nekompetento personālu un stagnāciju tā struktūrvienībās, par anahronisku darba stilu un bezrūpīgu apiešanos ar kopīgajiem līdzekļiem. Kā risinājums ir piedāvāta koncentrēšanās vienīgi uz starptautiskā miera uzturēšanas pamatuzdevumiem, kā arī struktūras samazināšana. Šādas reformas ASV ir mēģinājusi panākt, gan neveicot iemaksas ANO pastāvīgajā un miera uzturēšanas budžetā, gan demonstrējot vēlmi atteikties no daudzpusējības kā starptautisko attiecību risināšanas ietvara.

6. tabula. ANO reformu priekšlikumu veidi

Iekšējās efektivitātes paaugstināšana	Ārējās efektivitātes paaugstināšana	Institucionālās reformas	Pārmaiņas pamata principos
Reformas orientētas uz ANO iekšējās organizācijas un darbības formu pārmaiņām	Reformas orientētas uz lielāku efektivitāti un labākām iespējām ANO darbības līdzšinējās pamatjomās	Reformas orientētas uz institucionālām pārmaiņām, piemērošanos jaunai situācijai	Reformas orientētas uz ievērojamām ANO līdzšinējo principu pārmaiņām
Piemērs	Piemērs	Piemērs	Piemērs
Reformu priekšlikumi ANO Sekretariāta, specializēto aģentūru iekšējās darbības efektivitātes un koordinācijas uzlabošanai	Priekšlikumi administratīvajā un finanšu jomā	Drošības padomes reforma, ANO Cilvēktiesību komisijas reforma, jaunu institūciju radīšana (Cilvēktiesību padome, Miera veidošanas komisija u. c.)	ANO pārnacionalizēšana, atteikšanās no aizlieguma iejaukties valstu iekšējās lietās. Jaunā drošības koncepta atspoguļošana ANO Statūtos, struktūrā un darbības principos

Vēsturiski ANO reformu priekšlikumi plašuma un nozīmības ziņā svārstās no iekšēji institucionāliem līdz pat tādiem, kas pieprasa izmaiņas ANO Statūtos (skat. 6. tabulu *ANO reformu priekšlikumu veidi*). Analizējot dažādās iniciatīvas, iespējams secināt, ka ANO reformu priekšlikumi organizācijas pastāvēšanas laikā ir attiekušies uz četrām pamata jomām – iekšējo efektivitāti, ārējo efektivitāti, institucionālo jomu un ANO darbības pamata principiem.

ANO reformu nepieciešamības avots nereti ir bijušas arī pastāvošās pretrunas starp ANO Statūtos minētajiem organizācijas mērķiem un darbības pamata principiem un pastāvošo praksi – starptautisko realitāti (skat. 7. tabulu *ANO Statūtos ietvertie principi attiecībā pret starptautisko realitāti*).

7. tabula. *ANO Statūtos ietvertie principi attiecībā pret starptautisko realitāti*²⁷⁶

ANO Statūti	Politiskā realitāte
Visu dalībvalstu suverēna vienlīdzība ²⁷⁷	Izteikta varas nelīdzsvarotība starp valstīm un reģioniem
Līdz ar ANO Statūtiem uzņemto pienākumu pildīšana ²⁷⁸	Pienākumu un maksājumu veikšana atkarībā no nacionālajām interesēm
Pienākums strīdus risināt mierīgā ceļā ²⁷⁹	Spēka politikas pārsvars starptautiskajā sistēmā
Vispārējs spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums ²⁸⁰	Atsevišķas valstis praktizē vienusēju spēka lietošanu
Miera un drošības nodrošināšana pasaulē kā kolektīvs dalībvalstu pienākums ²⁸¹	Industriālo valstu interešu dominance un “aizmirsti” konflikti attīstības valstīs
Aizliegums iejaukties valstu iekšējās lietās ²⁸²	Globalizācija radījusi valstiskās suverenitātes jēdziena eroziju

Arī 2005. gada reformas ir spilgts apliecinājums ANO Statūtos formulēto principu nesavietojamībai ar politisko realitāti. Valstu nacionālās intereses, to dažāda svars organizācijā un smagnējais lēmumu pieņemšanas process bija prognozējams jau pirms reformu iniciatīvu uzsākšanas, tomēr, acīmredzot nevēloties

²⁷⁶ Ignatāne G. *ANO 2005. gada reforma: skats no Latvijas*. Skat.: *Latvijas ārpolitika un robežu paplašināšana*. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1(7)/2006, Rīga: Zinātne, 25.–26. lpp.

²⁷⁷ ANO Statūtu 2. panta pirmais punkts.

²⁷⁸ ANO Statūtu 2. panta otrais punkts.

²⁷⁹ ANO Statūtu 2. panta trešais punkts.

²⁸⁰ ANO Statūtu 2. panta ceturtais punkts.

²⁸¹ ANO Statūtu 1. panta pirmais punkts.

²⁸² ANO Statūtu 2. panta septītais punkts.

atzīt pastāvošo realitāti, tas ir aizmirsts, lolojot cerības un prognozējot fundamentālas pārmaiņas šīs organizācijas darbībā.

Apkopojot iepriekš minēto, jāsecina, ka ANO reformēšanas iniciatīvām ir vairāki konceptuālie virzieni. Pirmkārt, to nepieciešamību virza divas atšķirīgas pieejas šīs starptautiskās organizācijas lomas izpratnē – runa ir par efektivitātes un līdzdalības principiem. Otrkārt, ANO reformēšanas iniciatīvas pamatā attiecas uz četrām jomām – iekšējo efektivitāti, ārējo efektivitāti, institucionālo jomu un ANO pamata principiem. Treškārt, ANO reformu nepieciešamību nosaka ANO aizstāvēto mērķu un principu neatbilstība starptautiskās politikas realitātēm. Šo daudzveidīgo komponentu klāsts norāda uz augstu ārējās socializēšanās potenciālu ANO.

ANO 2005. gada reformu iniciatīvu izvērtējums

2005. gads ANO vēsturē iezīmējās ar diviem būtiskiem notikumiem – 60. gadskārtu un organizācijas vēsturē visplašākajām reformu iniciatīvām. Šī reformu priekšlikumu pakete ir uzskatāma par vispilnīgāko, kas līdz šim ir tapusi, tādēļ tās analīze var būt noderīga, izdarot secinājumus par to, vai un cik lielā mērā ANO ir spējīga īstenot savu augsto iekšējās un ārējās integrācijas potenciālu.

2005. gada reformu aizsākums ir meklējams senākās ANO ģenerālsēdes iniciatīvās. 1996. gadā ANO ģenerālsēdes K. Anans paziņoja, ka viens no viņa galvenajiem darbības mērķiem ir padarīt ANO efektīvāku un spējīgāku atbildēt uz dalībvalstu vēlmēm un vajadzībām. Sekoja dažādi pētījumi, pasākumi un rekomendācijas, kā arī ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas par ANO reformām²⁸³. Reformas sagalvošanās posmā ir notikušas arī globālas konferences, kurās iekļauti jautājumi par nepieciešamajām pārmaiņām; svarīgāko vidū minamas 1996. gada konference par sociālo attīstību un 2000. gada Tūkstošgades konference.

Pirms 2005. gada reformas tapa arī vairāki reformu ziņojumi, no kuriem kā būtiskākie atzīmējami 2000. gada Tūkstošgades deklarācija un attīstības mērķi²⁸⁴, 2004. gada Augsta līmeņa speciālistu grupas draudu, izaicinājumu un pārmaiņu jautājumos ziņojums „Drošāka pasaule – mūsu kopējā atbildība”²⁸⁵, 2005. gada ANO Tūkstošgades programmas direktora Džefrija Saksas (*Jeffrey Sachs*) ziņojums

²⁸³ UN Doc. A/RES/52/12, 1997. gada 14. novembris; UN Doc. A/RES/57/300, 2003. gada 7. februāris.

²⁸⁴ Tūkstošgades deklarācija un attīstības mērķi. In: www.un.org/millenniumgoals. Pēdējo reizi aplūkota 30.09.2009.

²⁸⁵ Augsta līmeņa speciālistu grupas draudu, izaicinājumu un pārmaiņu jautājumos ziņojums *Drošāka pasaule – mūsu kopējā atbildība*. In: www.un.org/secureworld. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

„Investīcijas attīstībā”²⁸⁶, ANO ģenerāļsekretāra K. Anana ziņojums „Lielākā brīvībā: pretim attīstībai, drošībai un cilvēktiesībām visiem”²⁸⁷ un ANO Ģenerālās asamblejas 59. sesijas prezidenta Žana Pinga (*Jean Ping*) ziņojums par ANO reformām Ģenerālās asamblejas 60. sesijai.²⁸⁸

Pamatojoties uz iepriekš sagatavotajiem dokumentiem, kuros ietverti ANO reformu priekšlikumi, ANO ģenerāļsekretārs K. Anans 2005. gada 21. martā nāca klajā ar ziņojumu „Lielākā brīvībā: pretim attīstībai, drošībai un cilvēktiesībām visiem”.²⁸⁹ Tā bija reformu priekšlikumu pakete, kas iekļauj trīs svarīgākos tematus – attīstību, drošību un cilvēktiesības globālā mērogā izvērtējumu. Īsumā šo izvērtējumu varētu raksturot šādi: padarot drošu vienu jomu, drošākas kļūst arī citas. Ziņojumā tika akcentēts, ka nav atšķirības starp tādiem draudiem kā terorisms un masu iznīcināšanas līdzekļi, AIDS, bads vai nabadzība. Kā ierobežojošs faktors nav svarīgas arī valstu robežas. Taču kolektīvās drošības garantēšanā izšķiroša nozīme ir ekonomiskajai attīstībai. Draudi ir savstarpēji saistīti, un, neveltot pietiekamu uzmanību vienlaicīgi visiem to veidiem, daudz lielāks risks ir saskarties ar neveiksmi to draudu novēršanā, kas konkrētā brīdī ir visakūtākie. Galvenos argumentus par ANO reformas nepieciešamību skat. 8. tabulā *Pamata argumenti ANO 2005. gada reformas nepieciešamībai*.

ANO 2005. gada reformas veicināšanai tika izveidots īpašs diplomātisks instruments – ANO ģenerāļsekretāra īpašie sūtņi reformu jautājumos, šādu amatu ieņēma arī toreizējā Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga. Sūtņu uzdevumos ietilpa plašs darbību loks: „Sūtņa uzdevums ir pasaules valstīs modināt apziņu, ka ANO reformas ir jāpanāk šogad, ka tās ir iespējamas. [...] Svarīgi ir, lai valstu vadītāji, personas, kas pieņem politiskus lēmumus, saprastu, ka šogad tiešām notiek kaut kas svarīgs un izšķirīgs.”²⁹⁰

---

²⁸⁶ *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. Earthscan, 2005. In: www.unmillenniumproject.org/reports/fullreport.htm. Pēdējo reizi aplūkota 13.09.2009.

²⁸⁷ ANO ģenerāļsekretāra ziņojumu skat. ANO mājaslapā <http://www.un.org/largerfreedom/>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

²⁸⁸ *Concluding statement at the end of the general debate of the fifty-ninth session of the General Assembly*. Address by H.E. Mr. Jean Ping, President of the United Nations General Assembly Fifty-Ninth Session. New York, September 30, 2004. In: <http://www.un.org/ga/president/59/speeches/093004.html>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

²⁸⁹ *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*. Report of the Secretary-General. In: www.un.org/largerfreedom. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

²⁹⁰ *ANO reforma – pasaulei, Eiropai un Latvijai*. Jauno zinātnieku foruma saruna ar Ārlietu ministrijas Plānošanas grupas vadītāju, bijušo Latvijas vēstnieku ANO Ņujorkā Gintu Jegermani. Skat:

8. tabula. Pamata argumenti ANO 2005. gada reformas nepieciešamībai²⁹¹

PROBLĒMJAUTĀJUMS	PROBLĒMAS BŪTĪBA
ANO Statūtu formulējumi	ANO Statūti vietām ir neskaidri formulēti, iespējama pārāk dažāda vai plaša to interpretācija. Ir pierādījies, ka vairāki Statūtos ietvertie noteikumi, piemēram, VII nodaļas punkti, nereti izrādās neīstenojami
ANO Statūtu anahronismi	Nozīmi bija zaudējusi un par anahronismu kļuvusi atsauce uz naidīgajiem spēkiem. To var teikt arī, piemēram, par Aizbildniecības padomi, kas savu darbu dekolonizācijas procesā ir paveikusi; arī politiskā realitāte tās turpmāku pastāvēšanu nepieprasa*
Jauni uzdevumi	Daudzas jaunas ANO uzdevumu jomas, piemēram, krīžu iepriekšēja novēršana, vides aizsardzība, pārapdzīvotības jautājumi u. c. ANO Statūtos nav ietverti vai ir nepietiekami atspoguļoti
ANO Drošības padomes sastāvs	ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi atspoguļo situāciju pēc 2. pasaules kara, nevis 21. gadsimta sākumā, bet padomes mainīgie locekļi – situāciju 20. gadsimta sešdesmito gadu sākumā
Veto tiesības	Veto tiesības ir kritizētas jau kopš Sanfrancisko konferences, jo starptautiskajās tiesībās pamatā pastāv balsu vairākuma princips. Veto tiesības tiek raksturotas kā diskriminējošas un neatbilstošas ANO Statūtos reglamentētajam valstu līdztiesības principam
Ģenerālās asamblejas darba veids	Ģenerālās asamblejas darbība tiek raksturota kā pārāk laikietilpīga un komplicēta
Finansēšanas mehānisms	Pastāvošais ANO finansēšanas mehānisms nenovērš ANO budžeta pārlietu lielo atkarību no ASV. Dalībvalstu parādi rada nopietnas un tālejošas finanšu krīzes
Visas sistēmas koordinācija	Efektīva visas sistēmas koordinācija ir praktiski neiespējama. ANO sistēma ir kļuvusi pārāk plaša un tajā pašā laikā – sadrumstalota
Drošības koncepta maiņa	Drošības koncepts kopš 2. pasaules kara beigām ir būtiski mainījies, tam būtu jāatspoguļojas ANO Statūtos, ANO struktūrā un darbības principos

* Par nepieciešamību šos punktus izslēgt no ANO Statūtiem pasaules valstu līderi vienotās 2005. gada septembrī.

Globalizācija un globālā politika. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 5(6)/2005. Rīga: Zinātne, 81.–82. lpp.

²⁹¹ Ignatāne G. *ANO 2005. gada reforma: skats no Latvijas.* In: *Latvijas ārpolitika un robežu paplašināšana.* Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1(7)/2006, Rīga: Zinātne, 27. lpp.

ANO 2005. gada reformas ģenēze, kas ietver gan konferences un ekspertu ziņojumus, gan īpašus diplomātiskus instrumentus ANO ģenerālsēkretāra darbību atbalstam, reformas sagatavošanas fāzē norāda uz augstu iekšējās un ārējās socializēšanas pakāpi. Reformu nepieciešamība netika noliegta, un pastāvošās nepilnības tika plaši komunicētas.²⁹²

2005. gada septembrī pasaules valstu līderi pulcējās ANO pasaules samitā²⁹³, lai spriestu par ANO reformu un izvērtētu, kā pēdējo piecu gadu laikā ir veicies, lai sasniegtu Tūkstošgades attīstības mērķus. Taču jau pirms ANO vēsturiskās galotņu tikšanās bija skaidrs, ka sūtņu noslīpētajā un Ģenerālās asamblejas pieņemtajā dokumentā nav iekļautas būtiskākās prasības par izmaiņām organizācijā.

Atklājot organizācijas 60. gadadienai pieskaņoto pasaules līderu sanākumi, ANO ģenerālsēkretārs K. Anans, neraugoties uz iepriekš lolotajām cerībām, bija spiests atzīt, ka dalībvalstis nav spējušas vienoties par nepieciešamajām ANO reformām un panākt vienprātību dažos svarīgos jautājumos, piemēram, par pienākumu ieviešanu, lai pasargātu civiliedzīvotājus no genocīda, kara noziegumiem vai etniskajām tīrīšanām. „Taču būsīm atklāti viens pret otru un pret Apvienoto Nāciju tautām. Mēs vēl neesam panākuši plašas un fundamentālas reformas, kuras es, tāpat kā daudzi citi, uzskatu par nepieciešamām,”²⁹⁴ uzrunājot valstu līderus, teica ģenerālsēkretārs. Reformu plānā tika ietverti maznozīmīgi reformu priekšlikumi vai tādi, par kuru lietderību nevienam sūtnim nav bijušas šaubas, bet lēmumu pieņemšanu strīdīgos un nozīmīgos jautājumos atlika uz vēlāku laiku. Šī situācija norāda uz to, ka ANO dalībvalstis izprot ANO trūkumus un spēj vienoties kopīgā problēmu identificēšanā. Tomēr, kad reformas nonāk līdz lēmumu pieņemšanas fāzei, ANO efektivitāte iekšējās un ārējās socializēšanas funkcijas izpildē strauji krītas.

2005. gada ANO samita iznākums²⁹⁵ tiek vērtēts dažādi, tomēr gradācija nav visai plaša: no „nulles rezultāts” līdz „ANO turpmākajai attīstībai pieticīgas vienošanās”. Tajā pašā laikā, nenoliedzot neveiksmes, tiek norādīts, ka organizācijai

---

²⁹² 2005. gada Pasaules samitam, kura ietvaros tika debatēts par ANO reformu, piemēram, ir veļfita īpaša interneta mājaslapa. Skat. <http://www.un.org/summit2005/>. Pēdējo reizi aplūkota 13.09.2009.

²⁹³ Vairāk par 2005. gada Pasaules samitu skat. www.un.org/summit2005. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

²⁹⁴ *The Secretary-General Statement to the 60th Session of the General Assembly*. New York, 17 September 2005. In: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/sgenglish.pdf>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

²⁹⁵ UN Doc. A/RES/60/1, 2009. gada 24. oktobris.

daudz ir devusi arī plašā, līdz tam nebijusī un visu pasauli aptverošā diskusija par ANO nākotni un attīstību.

Par ANO samita veiksmi starptautiskā miera un drošības jomā atzīmējams lēmums veidot Miera veidošanas komisiju: tā ir jauna institūcija, kas strādā ciešā sadarbībā ar Drošības padomi, ECOSOC un pasaules finanšu institūcijām – Pasaules Banku, Starptautisko Valūtas fondu u. c.²⁹⁶ Tajā pašā laikā netika pieņemts neviens lēmums, kas ietekmētu līdzšinējo Drošības padomes sastāvu un darbības metodes, lai gan tieši uz šīm reformām starptautiskā miera un drošības jomā tika liktas vislielākās cerības.²⁹⁷

No vienas puses, šāda aina norāda uz kritisku situāciju, jo iezīmē ANO darbību bez skaidras vīzijas, ar ieilgušām problēmām un nespēju veikt savus galvenos uzdevumus. No otras puses, ANO 2005. gada reforma apliecinājusi nozīmīgu attīstību starptautiskās politikas izpratnē. Mūsdienās diskusija par ANO efektivitāti, uzdevumiem un nākotni notiek, iesaistot visas pasaules valstis, ekspertus, nevalstiskās organizācijas, formālos un neformālos sabiedriskos līderus. Vienlaikus situāciju izskaidro arī arguments, ka tik kompleksā un globālā starptautiskā organizācijā kāda ir ANO, tikai rūpīgi izsvērtas, pakāpeniskas un politisko realitāti atzīstošas pārmaiņas var būt vienīgās iespējamās.

Tādējādi jāsecina, ka ANO reformu process raksturojas ar augstu efektivitāti problēmu identificēšanas, aktualizēšanas un komunikācijas fāzē, bet ar zemu efektivitāti – lēmumu pieņemšanas fāzē. Jautājums par to, vai un kā ANO būtu reformējama, pirmām kārtām ir attiecināms uz dalībvalstīm. ANO ir uzskatāma par klasisku starpvaldību organizāciju, tas nozīmē – tā rīkojas tikai tiktāl, cik šāda rīcība atbilst dalībvalstu interesēm. Nav šaubu, ka ANO darbosies tieši tik efektīvi, cik dalībvalstis to vēlēšies, turklāt, kā intervijā *Latvijas Vēstnesim* norādījis Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Plānošanas grupas vadītājs un bijušais Latvijas vēstnieks ANO Ņujorkā Gints Jegermanis, „nevar gaidīt, lai viena organizācija atrisina visas pasaules nebūšanas, kuras rada pašas dalībvalstis”²⁹⁸.

---

²⁹⁶ Vairāk par Miera veidošanas komisijas darbību un mandātu skat.

<http://www.un.org/peace/peacebuilding/mandate.shtml>. Pēdējo reizi skatīta 25.08.2009.

²⁹⁷ Par Drošības padomes 2005. gada reformu priekšlikumiem skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā*.

²⁹⁸ *Drošāka pasaule – kā?* Intervija ar LR Ārlietu ministrijas Plānošanas grupas vadītāju un bijušo Latvijas vēstnieku ANO Ņujorkā Gintu Jegermani. Skat.: *Latvijas Vēstnesis*. 15.03.2005.

Secinājumi

ANO reformu virzienus visā organizācijas pastāvēšanas laikā ir noteikuši dažādi konceptuālie uzstādījumi, kas norāda uz augstu iekšējās un ārējās socializēšanas potenciālu. ANO 2005. gada reformu process norāda uz augstu iekšējo un ārējo socializēšanas problēmu identificēšanas, aktualizēšanas un komunicēšanas fāzē, bet uz zemu – lēmumu pieņemšanas fāzē. Reformu rezultāts, salīdzinājumā ar priekšlikumiem, ir niecīgs. Uz ANO reformām gan var raudzīties arī ne tikai no praktisku lēmumu pieņemšanas viedokļa. Pastāvīga diskusija par nepilnībām norāda arī uz ANO spēju izdzīvot, turklāt ANO 2005. gada reforma apliecinājusi nozīmīgu attīstību starptautiskās politikas izpratnē.

ANO reformu procesa efektivitātes trūkums ir sistēmisks, jo to nosaka ANO kā klasiskas starpvaldību organizācijas pamatiezīmes un valstu nacionālo interešu dominēšana starptautiskā miera un drošības jautājumos. Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO reformu indikatora ietvaros socializēšanas un rekrutēšanas funkcija starptautiskā miera un drošības jomā tiek īstenota vidējā līmenī.

3.4. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE SOCIALIZĒŠANAS UN REKRUTĒŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

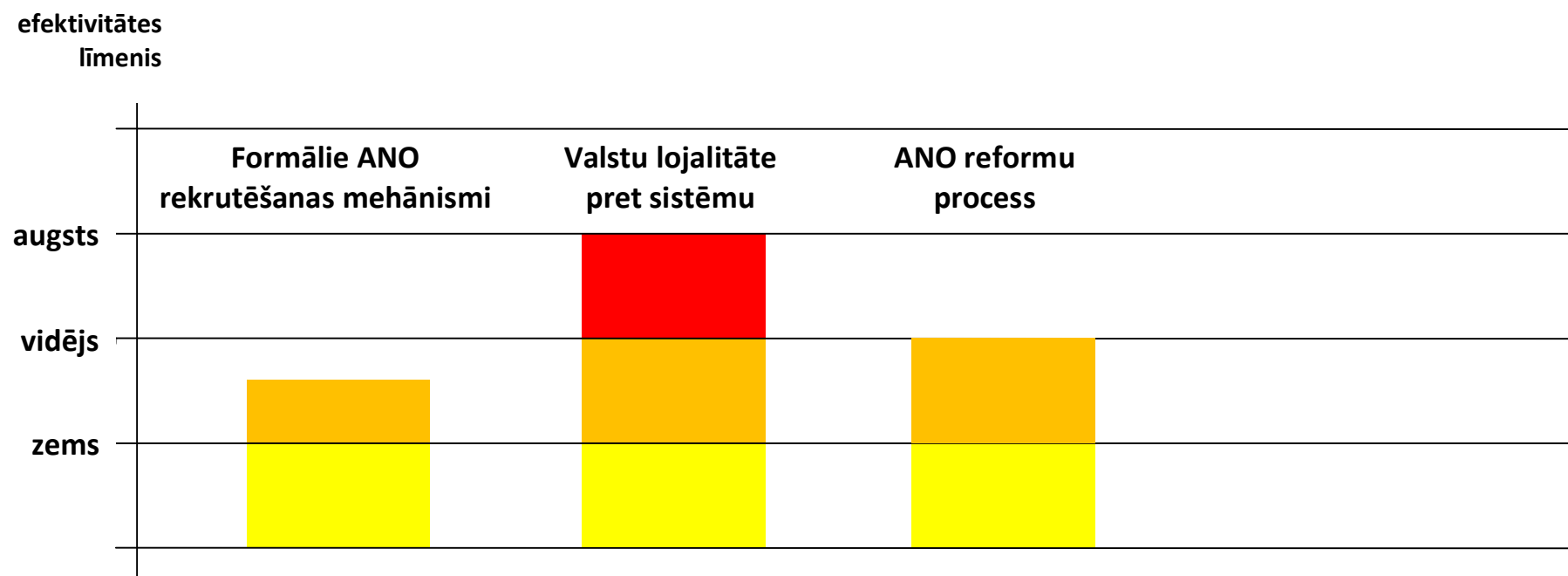
Šajā darba nodaļā tika analizēta ANO efektivitāte plašas sistēmiskas funkcijas – socializēšanas un rekrutēšanas – izpildē. Tika aplūkoti trīs šīs funkcijas indikatori – formālie ANO rekrutēšanas mehānismi, valstu lojalitāte attiecībā uz sistēmu, tās normām un vērtībām un ANO reformu process kā adaptēšanās ārējās vides pārmaiņām. Tika secināts, ka ANO rekrutēšanas funkcijas analīzes rezultāti nav viennozīmīgi – tie sniedz kompleksu ainu. Pastāv krasas atšķirības efektivitātes līmenī, kādā rekrutēšanas funkciju pilda ANO Ģenerālā asambleja un kāds tas ir attiecībā uz rekrutēšanu Drošības padomē un ģenerālsekretāra amatam. Ģenerālās asamblejas gadījumā rekrutēšanas funkcijas izpildes efektivitāte ir augsta. Drošības padomē, kuras gadījumā rekrutēšanas efektivitāte tiek vērtēta kā zema, pēc Aukstā kara nav sekojošas strukturālas pārmaiņas un daudzām valstīm nav bijusi iespēja ieņemt nepastāvīgā locekļa vietu. Arī rekrutēšanas funkcijas efektivitāte attiecībā uz ANO ģenerālsekretāra izvēles un iecelšanas procesu ir zema, jo šis process ir aizklāts un nav virzīts uz spēcīgu, ar izcilu vadīšanas stilu apveltīta kandidāta izvēli.

ANO socializēšanas funkcijas ietvaros tika analizēta valstu lojalitāte pret sistēmu, tās normām, kā arī ANO reformu process. Tika secināts, ka ANO loma kā starptautiskās socializācijas veicinātājam ir nozīmīga – organizācija ir kalpojusi kā ietvars lielākajās pārmaiņās starptautiskajā sistēmā un tā ir bijusi galvenā struktūra, kas lielajam jaunu valstu daudzumam pasaulē ir palīdzējusi integrēties starptautiskajā sistēmā kopumā. Savukārt ANO reformu process norāda uz divām šķirtām iekšējās un ārējās socializēšanas fāzēm. Pirmajā fāzē, kas attiecas uz ANO reformu konceptuālajiem virzieniem un problēmu identificēšanu, aktualizēšanu un komunicēšanu, ANO efektivitāte ir vērtējama kā augsta. Savukārt zema tā ir nākamajā – lēmumu pieņemšanas – fāzē. ANO praksē reformu rezultāti, salīdzinājumā ar priekšlikumiem un tos sagatavojošām debatēm, ir niecīgs. Autore par būtisku ANO efektivitātes izvērtējumā saistībā ar reformu procesu uzskata norādi, ka tomēr ne tikai praktiskais rezultāts, bet arī pastāvīga diskusija par nepilnībām norāda uz ANO nozīmi starptautiskā miera un drošības jomā, turklāt ANO 2005. gada reforma ir apliecinājusi nozīmīgu attīstību izpratnē par mūsdienu starptautiskajām attiecībām.

Apkopojot šos secinājumus, autore secina, ka ANO socializēšanas un rekrutēšanas funkciju kopumā īsteno vidējā līmenī.

3. attēls. ANO efektivitātes līmenis rekrutēšanas un socializēšanas funkcijas indikatoru izpildē

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

4. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE OPERACIONĀLĀS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šajā darba nodaļā tiks analizēta ANO efektivitāte plašās un daudzdimensionālās operacionālās funkcijas īstenošanā. Šai funkcijai ir četri aspekti – regulatīvais, ieguves, sadales un reaģēšanas aspekts, un katram no tiem ir savs kritēriju un indikatoru loks (skat. 4. attēlu *ANO operacionālās funkcijas četri aspekti un indikatori*).

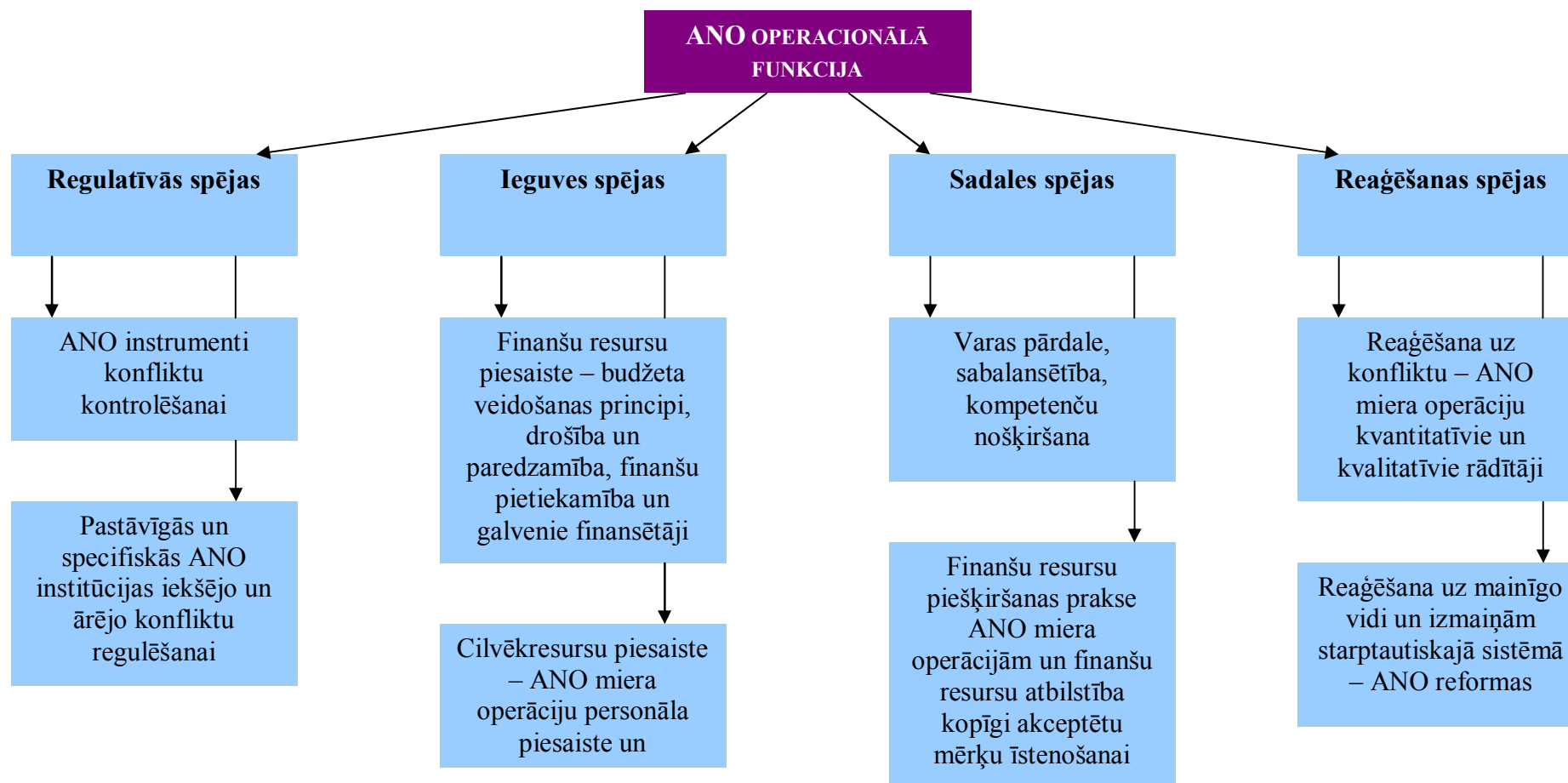
Sistēmas regulatīvo spēju ietvaros operacionālās funkcijas kritēriji ir ANO regulatīvie instrumenti grupu uzvedības kontrolēšanai un institūcijas iekšējo un ārējo konfliktu regulēšanai. Šī aspekta ietvaros, pirmkārt, tiks analizēti dažādi ANO instrumenti konfliktu kontrolēšanai starptautiskā miera un drošības jomā – miera misijas; ANO institūcijas, misijas un spēki, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas, ANO autorizētas militārās operācijas u. c. Otrkārt, tiks analizētas pastāvīgās un specifiskās ANO institūcijas konfliktu regulēšanai.

Sistēmas ieguves spēju ietvaros operacionālās funkcijas kritēriji ir finanšu resursu piesaiste un cilvēkresursu piesaiste starptautiskā miera un drošības jautājumos. Šī aspekta ietvaros tiks analizēti ANO pastāvīgā un miera uzturēšanas budžeta veidošanas principi, finanšu pietiekamība un galvenie finansētāji, kā arī personāla piesaiste un pietiekamība ANO miera operācijām.

Sistēmas sadales spēju ietvaros operacionālās funkcijas kritēriji ir varas un ietekmes sadalījums ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos – tā sabalansētība un kompetenču nošķiršana, un finanšu pārdale – finanšu resursu piešķiršanas prakse ANO miera operācijām un finanšu resursu atbilstība kopīgi akceptētu mērķu īstenošanai.

Savukārt reaģēšanas spēju ietvaros operacionālās funkcijas kritēriji ir reaģēšana uz konfliktu, kā arī izmaiņām starptautiskajā vidē. Šeit jātiek analizētiem ANO miera operāciju kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem un miera uzturēšanas koncepta attīstībai atbilstoši mainīgajai starptautiskajai videi.

4. attēls. ANO operacionālās funkcijas četri aspekti un indikatori

4. 1. INSTITUCIONĀLIE INSTRUMENTI KONFLIKTU REGULĒŠANĀ

ANO operacionālās funkcijas viens no aspektiem ir regulatīvās spējas, kas starptautiskā miera un drošības jomā nozīmē spējas regulēt konfliktu. ANO starptautiskā miera un drošības uzturēšanai ir radījusi daudzveidīgu instrumentu klāstu konfliktu regulēšanai. Galvenie instrumenti ir sankcijas, miera uzturēšanas operācijas, ANO institūcijas, misijas un spēki, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas un ANO autorizētas militāras operācijas. Instrumentu klāsts aptver arī izmeklēšanu un rekomendācijas – gan pagaidu pasākumus, pasākumus, kas nav saistīti ar bruņota spēka lietošanu, un pasākumus, kas ir saistīti ar bruņota spēka pielietošanu. Tāpat ANO īsteno mediācijas misijas (piemēram, Vidējos Austrumos), mediācijas un koordinācijas misijas (piemēram, Afganistānā), darbojas civilie novērotāji (piemēram, Nepālā un Nuba kalnos Sudānā), darbojas civilie novērotāji (piemēram, Kosovā), militārie novērotāji (piemēram, Izraēlā un Sīrijā), policijas, apmācības un tiesiskuma misijas (piemēram, Balkānos), tiek īstenots loģistikas atbalsts un nacionālo policijas spēju pārraudzība (piemēram, Čadā), preventīva spēku izvietošana (piemēram, Maķedonijā), kā arī partnerība ar daudznacionāliem spēkiem (piemēram, Austrumtimorā) un dalībvalsts atbalstīti spēki ar ANO komandstruktūru (piemēram, Libānā 2006. gada vasarā). ANO arī ir iespēja veidot partnerību ar citām organizācijām – NATO, ES, ĀS, EDSO, NVS. Analīze liecina, ka šāda veida sadarbība ir veiksmīga, ja tajā ir kopīgs politiskais ietvars, kopīgs personāls un kopīgi plānošanas mehānismi.²⁹⁹

Šajā apakšnodaļā tiks aplūkoti ANO institucionālo instrumentu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai veidi un analizēta to nozīme ANO operacionālās funkcijas regulatīvā aspekta kontekstā. Šie instrumenti ir tikuši attīstīti un pilnveidoti visā ANO pastāvēšanas laikā, un tas norāda uz spēcīgu sistēmas piemērošanās aspektu šīs funkcijas īstenošanā.

Izmeklēšana

Viens no ANO varā esošajiem instrumentiem konfliktu regulēšanā ir izmeklēšana. ANO Statūtu 34. pants nosaka, ka Drošības padome ir pilnvarota

---

²⁹⁹ *Building on Brahimi. Peacekeeping in an Era of Strategic Uncertainty*. A Report by the NYU Center on International Cooperation, submitted to the UN Department of Peacekeeping Operations and Field Support for the „New Horizons” Project. New York, April 2009, p. ii.

izmeklēt jebkuru strīdu vai jebkuru situāciju, kas var izraisīt starptautiskas domstarpības vai strīdu, lai noteiktu, vai šī strīda vai situācijas turpināšanās nevar apdraudēt starptautisko mieru un drošību. Tas gan nenozīmē, ka šīs pilnvaras paredz tikai tiesības pieņemt lēmumu vai izmantot Statūtu VI nodaļā minēto samierināšanas funkciju. „Tieši pretēji, šis nosacījums ir jāinterpretē plašākā nozīmē, attiecinot to uz vispārēju un visaptverošu izmeklēšanas varu. [...] [I]zmeklēšana var saturēt priekšnosacījumu jebkuras Padomes varas īstenošanai attiecībā uz miera uzturēšanu, tādējādi arī VII nodaļā ietvertās pilnvaras”³⁰⁰, tātad – arī attiecībā uz bruņota spēka lietošanu. Pārsvārā ANO Statūtu 34. nodaļas ietvaros izdotajām rezolūcijām ir vispārējs raksturs, un tas norāda uz Drošības padomes praksi nesaistīt izmeklēšanas varu ar citām tās funkcijām.

Izmeklēšanas vara var tikt pielietota ne tikai sākotnējā konflikta vai potenciāla konflikta izpētes fāzē, bet arī gadījumos, kad ANO Drošības padome jau ir iejaukusies un ir nepieciešamas papildu iniciatīvas ar mērķi turpināt darbību. No šī skata punkta raugoties, dažādu subsidiāru institūciju – pamiera komisiju, novērošanas spēku, monitorēšanas grupu u. c. – radīšana arī ir aplūkojama Statūtu 34. panta jeb izmeklēšanas varas kontekstā. Šis Statūtu pants arī sniedz pamatu *good offices*³⁰¹ komisiju, mediācijas un citām darbībām, ko Drošības padome var veikt līdzās samierināšanas un izmeklēšanas funkcijai.³⁰²

39. panta rekomendācijas un pagaidu pasākumi

ANO Statūtu 39. pants paredz, ka Drošības padome nosaka jebkuru miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un „sniedz rekomendācijas” vai lemj par to, kādi pasākumi saskaņā ar 41. un 42. pantu jāveic starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. ANO Statūtu VI nodaļa runā par strīdu atrisināšanu mierīgā ceļā, tādēļ arī rekomendācijas, kas tiek izdotas, balstoties uz Statūtu 39. pantu, ir instruments valstu attiecību regulēšanai mierīgā ceļā un neietver militāra spēka pielietošanu.

---

³⁰⁰ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 155.

³⁰¹ Latviešu valodā nav attiecīga angļiskā jēdziena *good offices* tulkojuma. Ar *good offices* apzīmē diplomātiskus līdzekļus, kas ir ANO ģenerālsekretāra rīcībā. Tie attiecas uz ģenerālsekretāra prestiža un ietekmes izmantošanu, starpniecības ietvaros tiekoties ar pasaules līderiem publiskā un privātā līmenī ar mērķi preventīvi novērst starptautisku strīdu attīstīšanos, eskalēšanos vai izplatīšanos. Tā kā latviskā ekvivalenta šim jēdzienam nav, turpmāk šajā darbā tiks lietots angļiskais *good offices*.

³⁰² Saskaņā ar ANO Statūtu 36. un 39. pantu.

Savukārt ANO Statūtu 40. panta pagaidu pasākumi ir tipiski Statūtu VII nodaļas pasākumi. To pagaidu daba ir saistīta ar mērķi novērst situācijas pasliktināšanos un tiesībām šī mērķa īstenošanai pieprasīt no ieinteresētajām pusēm izpildīt tādus pasākumus, ko uzskata par nepieciešamiem un vēlamiem. Šādu pasākumu ierobežojumu pamatā ir pienākums neaizskart ieinteresēto pušu tiesības, pretenzijas vai stāvokli. Šādi pasākumi tiek pieņemti kā pagaidu – līdz tiek sniegtas rekomendācijas vai veikti pasākumi, tipisks 40. panta pagaidu pasākums ir uguns pārtraukšana.

Pasākumi, kas neietver militāra spēka pielietošanu

ANO rīcībā ir ļoti plašs instrumentu klāsts, kas neietver militāra spēka pielietošanu, bet ir uzskatāmi par operacionāli ļoti efektīviem. To pamatojums sakņojas ANO Statūtu VII nodaļā. Šiem pasākumiem ir sankciju daba un tādējādi tie tiek piemēroti pret valsti, kas pēc Drošības padomes ieskatiem apdraud mieru vai tiek uzskatīta par agresoru. ANO Statūtu 41. pantā runāts par ekonomisko sakaru, dzelzceļa, jūras, gaisa, pasta, telegrāfa, radio vai citu saziņas līdzekļu, kā arī diplomātisko attiecību pilnīgu vai daļēju pārtraukšanu. Tomēr šis saraksts nav galīgs – Drošības padome var piemērot arī cita veida pasākumus, kuru mērķis ir sankcijas un kuri neietver militāra spēka pielietošanu.

Sankciju politiskā loģika balstās nepieciešamībā izmantot plašu instrumentu klāstu, kas nebūtu karš, spiediena izdarīšana pret valstīm, indivīdiem vai nevalstiskām grupām. Vienlaikus sankcijas ir operacionāli tālejošāks un efektīvāks instruments par iepriekš aprakstīto izmeklēšanu, 39. panta rekomendācijām un pagaidu pasākumiem. Citiem vārdiem sakot, sankcijas piedāvā vidusceļu „starp vārdiem un karu”.³⁰³ Tās ļauj izvairīties no militāras rīcības, taču vienlaikus piedāvā spēcīgākus politiskos instrumentus par tiem, ko sniedz diplomātijas rīcībā esošās iespējas. Ja sankcijas ir veidotas un pielietotas gudri, tās var kalpot kā pamats dinamiskai sarunu vešanai, kur apsolījums par sankciju atcelšanu kļūst par stimulu politiskas piekāpšanās un sadarbības veicināšanai.³⁰⁴

ANO sankcijas kopš 1990. gada ir kļuvušas par nozīmīgu daudzpusējās rīcības instrumentu. Var uzskatīt, ka līdz ar 1990. gada tirdzniecības sankciju piemērošanu

³⁰³ Vairāk skat. Wallenstein P., Staibano C. (Eds.) *International Sanctions: Between Words and Wars in the Global System*. New York: Frank Cass, 2005.

³⁰⁴ Skat. Cortright D., Lopez G. A. *The Sanctions Decade: Assessing UN Security Council Sanctions in the 1990*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000, pp. 13–35.

Irākai³⁰⁵ Drošības padome atklāja jaunu posmu piespiedu ekonomisko pasākumu lietošanā ar mērķi atbildēt uz starptautisko normu pārkāpumiem. Aukstā kara laikā sistēmisku nosacījumu dēļ Drošības padome bija pieņēmusi tikai divus saistošus lēmumus, balstoties uz Statūtu 41. pantu. Tās bija 1966. gada 16. decembra rezolūcija Nr. 232 un 29. maija rezolūcija Nr. 253 pret Dienvidrodēziju³⁰⁶, kā arī 1977. gada 4. novembra rezolūcija Nr. 418 pret Dienvidāfriku³⁰⁷ saistībā ar abu valstu īstenoto aparteīda politiku. Savukārt laiks pēc Aukstā kara raksturojams kā aktīva Drošības padomes lēmumu pieņemšanas fāze, kad ir pieņemtas arī rezolūcijas ar konkrētiem sankciju objektiem – tajā skaitā, pret tādām nevalstiskām grupām kā Alkaida un Taliban režīms, UNITA un miliciju vienības Kongo Austrumos. Sankcijas ir tikušas piemērotas dažādu mērķu sasniegšanai – lai novērstu agresiju, atjaunotu demokrātiski ievēlētās valdības, aizsargātu cilvēktiesības, izbeigtu starptautiskus un pilsoņu karus, kā arī lai cīnītos pret starptautiskā terorisma draudiem.

Sankcijas būtiski paplašina ANO rīcībā esošo instrumentu klāstu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai, piedāvājot iespēju ietekmēt situāciju bez militāra spēka pielietošanas, taču īstenojot par ierastajiem diplomātiskajiem līdzekļiem iedarbīgāku politisko spiedienu. No šī viedokļa raugoties, sankcijas un to pielietošanas dinamika pēc Aukstā kara spēcina ANO efektivitāti operacionālās funkcijas īstenošanā.

Kompleksāka un pretrunīgāka aina paveras, ja analizē sankciju sasniegto kopš 1990. gada. Kad Drošības padome sāka aktīvi pielietot sankcijas kā līdzekli sava mandāta miera un drošības jomā īstenošanai, jo sevišķi – Irākā, tā atklāja, ka šo pasākumu rezultāti var mazināt citas ANO dienaskārtības dimensijas, īpaši mērķi uzlabot cilvēku dzīves apstākļus.³⁰⁸ Ir bijis grūti, lai neteiktu – neiespējami, novērst kaitējumu iedzīvotājiem, kuriem nav nekādas saistības ar nevalstisko aktieru uzvedību.³⁰⁹ Tāpat ANO sankciju efektivitāti mazina situācija, ka sankcijas var pat spēcīnāt režīmu, kuru mēģina ietekmēt, tās var būtiski paaugstināt trešo pušu

---

³⁰⁵ UN Doc. S/RES/0661, 1990. gada 6. augusts.

³⁰⁶ Paredzēja pilnīgu Dienvidrodēzijas izolāciju.

³⁰⁷ Paredzēja ieroču embargo.

³⁰⁸ Cortright D., Lopez G. A., Gerber – Stellingwerf L. *The Sanctions Era: Themes and Trends in UN Security Council Sanctions Since 1990*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 206.

³⁰⁹ Knight W. A. *Improving the Effectiveness of UN Arms Embargoes*. In: Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan, 2004, p. 39.

izmaksas bez iespējām tās pilnībā kompensēt, sankciju nozīmi būtiski var mazināt arī problēmas piemērošana, ieviešana un monitorēšana.³¹⁰

Tieši sankcijas pret Irāku var tikt uzskatītas par ilustrējošāko piemēru šī ANO instrumenta analīzei, jo tās ir bijušas gan visilgstošākās un visaptverošākās, gan vispretrunīgākās ANO pastāvēšanas vēsturē. Lai arī tās pamatoti tiek kritizētas par negatīvo humanitāro iespaidu³¹¹, tās tomēr lielā mērā ir bijušas efektīvas, sasniedzot Irākas atbrūņošanu un piespiežot režīmu akceptēt ANO ieroču monitorēšanas mandātu.³¹² Atbilstoši ANO Monitoringa, pārbaudes un inspekcijas komisijas vadītāja Rolfā Ekeusa (*Rolf Ekéus*) teiktajam, sankcijas bija izšķirošas ANO ieroču inspekcijas veiksmi.³¹³ Sankcijas arī samazināja Irākas militārās spējas un ienākumus no Irākas naftas pārdošanas ārpus Sadama Huseina ietekmes. Tomēr mazāk iedarbīgas bija sankcijas, ar kurām tika mēģināts veicināt lielāku Irākas sadarbību ar starptautisko sabiedrību.³¹⁴

ANO Drošības padome, atbildot uz pretrunīgo sankciju iespaidu uz humanitāro situāciju, 1990. gadu vidū uzsāka jaunu praksi, kuras ietvaros aizvien vairāk tiek piemērotas mērķorientētas vai selektīvas sankcijas pret fiziskām personām vai grupām.³¹⁵ Tās tiek dēvētas arī par „gudrajām sankcijām” (*smart sanctions* – angļiski). Šādas sankcijas spēj īstenot precīzi mērķētu spiedienu uz elitēm, lēmumu pieņēmējiem un uzņēmējiem vai grupām, ko tie kontrolē, tādējādi daudz mazākā mērā skarot plašus sabiedrības slāņus.

Laik posmā pēc 1990. gada ANO Drošības padome ir piemērojusi sankcijas 21 gadījumā.³¹⁶ Pārsvarā tās ir iekļāvušas minētos mērķorientētos vai selektīvos

---

³¹⁰ Vairāk par šo skat. Mack A., Khan A. *UN Sanctions: A Glass Half Full?* In: Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan, 2004, pp. 111–113.

³¹¹ Vairāk par sankciju pret Irāku negatīvo humanitāro iespaidu skat. Gordon J. A. *Peaceful, Silent, Deadly Remedy: The Ethics of Economic Sanctions*. *Ethics and International Affairs*, 13, 1999, pp. 123–142; Gordon J. A. *Cool War: Economic Sanctions as a Weapon of Mass Destruction*. *Harper's Magazine*, Nov. 2002, pp. 43–52;

³¹² Skat. Lopez G. A., Cortright D. *Containing Iraq: Sanctions Worked*. In: *Foreign Affairs*, 83, No. 4, Jul./Aug. 2004, pp. 1–14.

³¹³ Ekéus R. *Speech to the Carnegie Endowment for International Peace*. Conference on Nuclear Non-Proliferation and the Millennium: Prospects and Initiatives. Washington, DC, 13 Feb. 1996; Ekéus R. *Shifting Priorities: UNMOVIC And the Future of Inspections in Iraq: An Interview with Ambassador Rolf Ekéus*. *Arms Control Today*, 30, No. 2, Mar. 2000, p. 6.

³¹⁴ Cortright D., Lopez G. A., Gerber – Stellingwerf L. *The Sanctions Era: Themes and Trends in UN Security Council Sanctions Since 1990*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 208.

³¹⁵ Skat. 11. pielikumu ANO autorizētas sankcijas, 1945–2010.

³¹⁶ Vairāk skat. <http://www.un.org/sc/committees>. Pēdējo reizi aplūkota 01.09.2010.

pasākumus. Tikai trijos gadījumos – Irākā, Haiti un Dienvidslāvijā (1992.–1995. gads) – tika piemērotas visaptverošas tirdzniecības sankcijas. Savukārt Angolas gadījumā ir kombinētas gan selektīvas sankcijas (ieroču un naftas 1993. gadā, ceļošanas un diplomātiskās 1997. gadā, dimantu sankcijas 1998. gadā), gan gandrīz visaptverošs tirdzniecības embargo teritorijai, ko kontrolēja UNITA. Citi sankciju gadījumi aptver finanšu ierobežojumus, patēriņa preču boikotu, ceļošanas sankcijas un ieroču embargo. Ir tikušas piemērotas arī diplomātiska rakstura sankcijas.³¹⁷

Mērķorientēto sankciju efektivitāte ir atkarīga no mērķa noteikšanas precizitātes un leģitimitātes. Citi efektivitātes faktori ir plaša un pilnvērtīga priekšmetu saraksta veidošana par valsti, uz kuru tiek attiecināts embargo, valsts kapacitātes spēcīgāšana, subsidiāras pieejas veidošana, kā arī monitlēšanas un ieviešanas uzlabošana.³¹⁸ Tas īpaši attiecas uz Drošības padomes mērķorientētajām finanšu un ceļošanas aizlieguma sankcijām pret konkrētām personām. Šobrīd visplašākais saraksts ir bijis 2006. gada Alkaidas un Taliban sankciju komitejas izveidotais saraksts, kas aptver gandrīz 500 fiziskas personas un organizācijas.³¹⁹ Šādi saraksti ir veidoti arī citos gadījumos, tomēr nereti to veidošana ir saskārusies ar cilvēktiesību jautājumu, tādējādi radot izaicinājumus saistībā ar sankciju leģitimitāti un efektivitāti. Ņemot vērā šos secinājumus, 2005. gada Pasaules samita gala dokumentā ANO Ģenerālā asambleja aicināja Drošības padomi „nodrošināt godīgas un skaidras procedūras, kā ierindo fiziskas personas un organizācijas sankciju sarakstos un izņemt no tiem, kā arī nodrošina humanitārus izņēmumus.”³²⁰

Kopumā netiek uzskatīts, ka sankcijas vienas pašas būtu ļoti efektīvs piespiedu pasākums valstu uzvedības savaldīšanai. Drīzāk tās var kalpot kā veicinošs faktors vai viens no instrumentiem kompleksas situācijas risināšanai.

Miera uzturēšanas operācijas

ANO miera uzturēšana daļēji attīstījās kā mehānisms kara varbūtības samazināšanai starp ANO Drošības padomes dalībvalstīm, kuras bija ieslēgtas cīņā

³¹⁷ Vairāk par ANO Drošības padomes autorizētajām sankcijām laikposmā no 1945. gada līdz 2010. gadam skat. 11. pielikumā *ANO autorizētas sankcijas, 1945–2010*.

³¹⁸ Knight W. A. *Improving the Effectiveness of UN Arms Embargoes*. In: Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan, 2004, pp. 43–49.

³¹⁹ *The New Consolidated List of Individuals and Entities Belonging to or Associated with the Taliban and Al-Qaida Organisation as Established and Maintained by the 1267 Committee*. Skat.

www.un.org/Docs/sc/committees/1267/1276ListEng.htm. Pēdējo reizi aplūkota 01.09.2010.

³²⁰ UN Doc. A/RES/60/1, 2005. gada 24. oktobris, para. 109.

par politisko un ideoloģisko ietekmi, tomēr bija nobažījusās par tiešu konfrontāciju.³²¹ Miera uzturēšana ir bijis viens no visredzamākajiem simboliem ANO lomā starptautiskā miera un drošības jomā.³²² Operacionālās funkcijas kontekstā jāuzsver divi miera uzturēšanas operāciju aspekti. Pirmkārt, miera uzturēšanas operācijas ir ANO ģenerālsekretāra D. Hammaršelda radīts instruments, un tas norāda uz augstu ANO piemērošanās spēju starptautiskajai videi. Otrkārt, tiešā veidā miera uzturēšanas operācijas ANO Statūtos kā instruments nav minētas, tomēr šis fakts nav bijis šķērslis šī instrumenta attīstīšanai sešdesmit gadu garumā. Arī šis fakts runā par labu ANO efektivitātei operacionālās funkcijas īstenošanai, jo šajā gadījumā strukturāli apsvērumi nav bijis šķērslis aktīvai darbībai starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

ANO Statūtu 43. pants paredz, ka ANO Drošības padomei vajadzētu būt savai pastāvīgai armijai. Lai arī tā nekad nav tikusi radīta, tas nav traucējis katrā konkrētajā gadījumā komplektēt armiju no dalībvalstu piedāvātajiem spēkiem. ANO miera uzturēšanas operācijas veido spēki, kas darbojas ANO vadībā un to kontrolē. Spēkus piešķir valstis, un to mērķis ir novērot un sekmēt pamiera vai miera līguma ieviešanu. Gandrīz visas ANO miera uzturēšanas operācijas ir izveidojusi un vadījusi Drošības padome; tikai dažos izņēmuma gadījumos šo lomu ir uzņēmusies Ģenerālā asambleja. „[...] [Drošības] padome ir dziļi iesaistījusies miera uzturēšanas operāciju – darbības formas, kas nav minēta Statūtos, bet ir kļuvusi par vienu no ANO galvenajām darbības formām un pat pašas organizācijas simbolu – veidošanā un vadīšanā.”³²³ Tomēr tas nenozīmē, ka miera uzturēšanas operācijas būtu nelikumīgas – Statūtu plašie formulējumi sniedz Drošības padomei pietiekami plašu rīcības brīvību. Tādējādi miera uzturēšanas spēku izveide, lai arī tiešā veidā nav minēta Statūtos, iekļaujas Padomes pilnvarās Statūtu VI un VII nodaļas ietvaros. Līdzīgi, autorizētu militāru spēku un koalīciju izmantošana atbilst Drošības padomes pilnvarām, kas minētas Statūtu 48. un 53. pantā un paredz darbības, ko īsteno atsevišķi ANO dalībnieki vai reģionāli veidojumi.

---

³²¹ Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 176.

³²² Thakur R. *The United Nations, Peace and Security*. New York: Cambridge University Press, 2006, p. 37.

³²³ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 20.

Tradiccionāli ANO miera uzturēšanas karavīriem ir vieglie ieroči, ko var lietot pašaizsardzībai³²⁴. Pašaizsardzības princips ir būtisks miera uzturēšanas operācijās ar mērķi aizsargāt ANO personālu, ēkas, iekārtas un aprīkojumu un nodrošināt personāla pārvietošanās brīvību. Operācijas, kas atbilst šiem priekšrakstiem jeb ir klasiskas miera uzturēšanas operācijas, ir UNDOF, UNIFIL un UNTSO Vidējos Austrumos; MINURSO un UNMEE Āfrikā, UNFICYP, UNOMIG un UNMOP Eiropā un UNMOGIP Āzijā. Šo operāciju mandāts ir ierobežots attiecībā uz spēka lietošanu.

ANO miera uzturēšanas operāciju kontekstā ir jānorāda uz dažādiem operāciju veidiem starptautiskā miera nodrošināšanai, kur šķērums ir ne tikai attiecībā uz spēku iesaisti dažādās konfliktu fāzēs, bet arī attiecībā uz mandātu spēku lietot. 1992. gadā ANO ģenerālsekretāra B. Butross-Gali rīcībpolitikas paziņojums *Dienaskārtība mieram*³²⁵ skaidri definēja trīs sadaļas operācijām, kas saistītas ar starptautisko mieru un drošību. Pirmkārt, miera uzturēšana (*peacekeeping*) nozīmēja pamieru novērošanu. Otrkārt, miera ieviešana (*peace enforcement*) nozīmēja militāri smagāku misiju, kam atļauta spēka pielietošana ar vai bez konfliktā iesaistīto pušu piekrišanas. Treškārt, pēckonflikta miera veidošana (*post-conflict peacebuilding*) nozīmēja misijas, kuru mērķi bija nostiprināt un spēcīnāt mieru pēc pilsoniskiem konfliktiem

Tomēr skaidras robežas starp šiem atsevišķajiem procesiem ANO miera uzturēšanas operācijās nav bijušas un nav skaidri novelkamas, jo ANO darbībā iezīmējusies tendence veidot daudzfunkcionālas misijas, kas satur elementus no visām iepriekšminētajām. Pastāv trīs situācijas, kad ANO miera uzturēšanas spēki var tikt iesaistīti miera ieviešanā:

1) konkrētu miera uzturēšanas spēku duālā loma. Daudzām ANO miera uzturēšanas operācijām ir bijušas izteiktas miera uzturēšanas un miera ieviešanas funkcijas. Tādas, piemēram, ir bijušas ONUC 1960.–1964. gadā, UNPROFOR bijušajā Dienvidslāvijā 1992.–1995. gadā, UNOSOM II 1993.–1995. gadā un UNAMSIL 1999.–2005. gadā. Visām, izņemot ONUC, bija spēcīgs mandāts lietot spēku, atsaucoties uz Statūtu VII nodaļu, bet visas piedzīvoja lielus sarežģījumus, īstenojot šo miera uzturēšanas un miera ieviešanas kombināciju;

---

³²⁴ Pašaizsardzības jēdzienu skat. *General Guidelines for Peace-keeping Operations*, UN Doc. UN/210/TC/GG95, 1995. gada oktobris, http://www.un.org/Depts/DPKO/training/tes_publications/books/peacekeeping_training/genguide_en.pdf. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009.

³²⁵ *An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc. A/47/277 – S/24111, 1992. gada 17. jūnijs.

2) ANO miera uzturētāju operācija savienojumā ar ANO autorizētiem spēkiem. Atsevišķos gadījumos, piemēram, Bosnijā 1992.–1995. gadā, Somālijā 1992.–1993. gadā un Ruandā 1994. gadā ANO miera uzturēšanas spēki ir darbojušies savienojumā ar citiem ANO autorizētiem spēkiem, kuriem ir miera ieviešanas funkcijas un kurus vada un kontrolē valsts vai alianse (šajos gadījumos attiecīgi NATO, ASV un Francija);

3) ANO miera uzturētāju operācija savienojumā ar nacionāliem spēkiem. Atsevišķos gadījumos ir notikusi sadarbība starp ANO miera uzturēšanas spēkiem un nacionāliem spēkiem, kuri, lai arī bez formāla ANO Drošības padomes mandāta, ir asistējuši miera uzturēšanas spēkiem Drošības padomes mērķu īstenošanā. Piemēri ietver operācijas Namībijā – 1989. gadā UNTAG darbā asistēja Dienvidāfrikas spēki; Sjerraleonē 2000. gadā UNAMSIL sadarbojās ar Lielbritānijas Kopīgajiem operatīvajiem spēkiem³²⁶.

Tā kā uzdevumi starptautiskā miera un drošības jomā ir kļuvuši kompleksāki, šķērsums starp miera uzturēšanu un miera ieviešanu, starp VI nodaļas un VII nodaļas operācijām ir kļuvis aizvien izplūdušāks.³²⁷ Drošības padome ir atzinusi, ka bez drošības kompleksi politiskie uzdevumi nav īstenojami. Drošības padome ir uzsākusi praksi piešķirt skaidrākus mandātus, ieskaitot, kur nepieciešams, autorizāciju lietot spēku VII nodaļas ietvaros. Tādējādi miera uzturēšanas operācijas ir attālinājušās no tādām, kas tiek saprastas kā klasiskas miera uzturēšanas operācijas. Tomēr, lai arī tām ir spēka lietošanas mandāts, tās atšķiras no miera ieviešanas operācijām, kurās parasti piedalās daudznacionāli spēki vienotas komandstruktūras vadībā, kas nepaļaujas uz uzņēmējvalsti, savā darbībā ir izteikti militāras un kuras autorizē Drošības padome kā miera ieviešanas operāciju Statūtu VII nodaļas ietvaros. Spēka pielietošana miera uzturēšanas misijās tiek autorizēta, lai sasniegtu misijas mērķus un aizsargātu civiliedzīvotājus.

Robežšķirtnes starp miera uzturēšanu un miera ieviešanu saplūšana pirmo reizi notika deviņdesmito gadu sākumā – bijušajā Dienvidslāvijā un Somālijā. UNPROFOR bijušajā Dienvidslāvijā tika izveidota 1991. gadā kā tradicionāli miera uzturēšanas spēki, bet tika nosūtīti uz Horvātiju un Bosniju bez pušu sadarbības, t. i.,

---

³²⁶ ANO un UNAMSIL mērķi Sjerraleonē ir izklāstīti UN Doc. S/RES/1289, 2000. gada 7. februāris, un tajā ir atsauce uz VII nodaļu. UNAMSIL nespēja veikt galvenās savas misijas daļas.

³²⁷ Zacklin R. *The Use of Force in Peacekeeping Operations*. In: Blokker Niels, Schrivjer Nico (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005. p. 91.

nepastāvot efektīvam pamieram, un tika autorizēti lietot spēku humanitārās palīdzības nogādāšanas aizsardzībai. 1993. gadā šīs operācijas mandāts tika pastiprināts ANO Statūtu VII nodaļas ietvaros – lietot spēku pašaizsardzības nolūkos un „droša patvēruma” aizsardzības nolūkos. Tomēr šai operācijai netika piešķirti pietiekami resursi mandāta īstenošanai un „tās centieni aizsargāt vienas etniskās grupas civiliedzīvotājus tika uztverti kā tās neitralitāti pazeminoši”³²⁸.

Miera uzturēšanas operācija Somālijā tika izvietota pilsoņu kara laikā, kad valstī nepastāvēja funkcionējošas valdības vai nacionālās drošības institūcijas. UNOSOM II bija pirmā misija, ko Drošības padome bija autorizējusi lietot spēku ārpus pašaizsardzības mērķiem, lai īstenotu tās mandātu.³²⁹ Šāda – miera uzturēšanas un Statūtu VII nodaļas – kombinācija tika lietota, lai UNOSOM II nodrošinātu pakļaušanos pamiera līgumam, novērstu vardarbības atjaunošanos, nodrošinātu atbrūnošanos un humanitārās palīdzības saņemšanu. Tomēr UNOSOM II tika iesaistīts konfliktā ar vienu no karojošajām pusēm un nebija spējīga īstenot savu mandātu efektīva pamiera neesamības apstākļos.

Kopš tā laika vairāku ANO miera uzturēšanas operāciju mandāti ir tikuši pieņemti Statūtu VI nodaļas ietvaros ar militāru komponentu – Libērijā³³⁰, Kotdivuārā³³¹ un Haiti³³². 1999. gadā tāds bija arī Drošības padomes lēmums attiecībā uz UNAMSIL³³³ un 2000. gadā – attiecībā uz MONUC³³⁴. Abos gadījumos misijām tiek piešķirts mandāts pielietot spēku, aizstāvot civiliedzīvotājus nenovēršamu draudu priekšā, un tas ir vērtējams kā plašs solis miera uzturēšanas koncepta paplašināšanas virzienā.

Tādējādi jāsecina, ka viens no argumentiem bruņota spēka pielietošanas miera uzturēšanas misijās autorizēšanai ir misijas mērķu sasniegšana un civiliedzīvotāju aizsardzība. Neveiksmes Somālijā, bijušajā Dienvidslāvijā, kā arī Ruandā bija pietiekams iemesls, lai domātu par miera uzturēšanas nākotni. Otrs iemesls bija nepieciešamība paplašināt pašaizsardzības principu, kas ir raksturīgs klasiskajām miera uzturēšanas operācijām. Pieaugošā miera uzturēšanas operāciju kompleksitāte deviņdesmitajos gados gan saistībā ar sarežģītiem mandātiem, gan nevalstisku grupu

---

³²⁸ Ibid, p. 95.

³²⁹ UN Doc. S/RES/814, 1993. gada 26. marts.

³³⁰ UNMIL, UN Doc. S/RES/1509, 2003. gada 19. septembris.

³³¹ UNOCI, UN Doc. S/RES/1528, 2004. gada 27. februāris.

³³² MINUSTAH, UN Doc. S/RES/1542, 2004. gada 30. aprīlis.

³³³ UN Doc. S/RES/1270, 1999. gada 22. oktobris.

³³⁴ UN Doc. S/RES/1291, 2000. gada 24. februāris.

iesaistīšanos (īpaši *failed states*³³⁵) noveda pie nepieciešamības pārskatīt paš aizsardzības konceptu. Pēdējos gados ANO miera operācijas aizvien vairāk tiek konfrontētas ar situācijām, kas ietver nopietnas „likuma un kārtības” un „policijas kontroles” problēmas. Civilās policijas kapacitātes un nacionālās drošības institūciju trūkums ir novedis pie paļaušanās uz militārajiem spēkiem likuma un kārtības nodrošināšanā. Situācijas kļūst tikai kompleksākas, kad ANO ir uzņēmusies valdības kontroli pār teritoriju kā Kosovā un Austrumtimorā.

Pēc Aukstā kara ANO miera operācijas raksturo dažādas partnerības formas. Pirmkārt, tās ir secīgas operācijas – dažādas miera operāciju platformas, kas seko viena otrai.³³⁶ Otrkārt, tās ir paralēlās operācijas – divas platformas, kas operē vienā vietā, bet ar atšķirīgām komandstrukturām.³³⁷ Treškārt, tās ir integrētās operācijas – visretākā sadarbības forma, ko raksturo vienota vai kopīga komandstruktūra.³³⁸ Šīs sadarbības formas ir solis uz priekšu ANO spējā adaptēties mainīgajā vidē. Tomēr turpmākajiem izaicinājumiem sadarbības veicināšanā tiek arī norādīts uz kopīgas plānošanas nepieciešamību stratēģiskās koordinēšanas uzlabošanai, personāla piesaistīšanu, pietiekamu un paredzamu finanšu apjoma piesaistīšanu, kā arī kopīga politiskā ietvara radīšanu.³³⁹

ANO miera operācijas kā viens no konfliktu regulēšanas instrumentiem ir kļuvušas par vienu no ANO galvenajām darbības jomām un pat organizācijas simbolu. Starptautiskajai videi kļūstot kompleksākai, ir mainījušās arī šo operāciju pamatiezīmes – ja to radīšanas sākumā būtiskākie bija neitralitātes un spēka nelietošanas principi, tad mūsdienās ar mērķi pilnvērtīgi īstenot uzticēto mandātu un aizsargāt civiliedzīvotājus tiek veidotas daudzfunkcionālas operācijas, kas ietver arī mandātu pielietot spēku. Operacionālās funkcijas ietvaros ANO miera uzturēšanas operācijas kā konfliktu regulēšanas instruments ir efektīvas.

---

³³⁵ *Failed state* pazīmes: 1) nespēja kontrolēt teritoriju un uzturēt vardarbības monopolu; 2) leģitīmās varas erozija un nespēja pieņemt kolektīvi saistošus lēmumus; 3) nespēja piedāvāt elementārus sabiedriskos pakalpojumus; 4) nespēja sadarboties ar citām valstīm kā pilnvērtīgai starptautiskās kopienas loceklei.

³³⁶ Austrālija un ANO Austrumtimorā 1999. gadā; ECOWAS un ANO Libērijā 2003. gadā; NATO, ANO un ES Balkānos deviņdesmitajos gados.

³³⁷ ANO un NVS Gruzijā 1994. gadā; ANO un Francija Kotdivuārā 2003. gadā; ES un ANO Kongo Demokrātiskajā Republikā 2003. gadā un 2006. gadā; ANO un NATO Kosovā 1999. gadā; ANO, NATO un ASV Afganistānā 2002. gada sākumā.

³³⁸ Integrētās operācijas vislabāk raksturo UNAMID Dārfūrā. Citi sadarbības piemēri – ANO un AVS Haiti; ANO, ES, UNHCR un EDSO Kosovā.

³³⁹ *Annual Review of Global Peace Operations: 2008*. Center on International Cooperation at New York University, 2008.

ANO autorizētas militāras operācijas

Atbilstoši ANO sniegtajam miera uzturēšanas definējumam³⁴⁰, miera uzturēšanu var īstenot ANO spēki (zilās ķiveres) vai citi spēki (reģionālās organizācijas vai *ad hoc* koalīcijas). Atkarībā no īstenojošajiem spēkiem pastāv būtiska atšķirība miera operāciju mandātā – „citi spēki” parasti īsteno arī miera ieviešanas funkciju, kuras ietvaros tiek pielietots militārs spēks.

2000. gada Brahimi ziņojums izšķir divus būtiskus konceptus: „Darba grupa atzīst, ka ANO nekaro. Kur ir nepieciešama miera ieviešana, tā ar Drošības padomes autorizāciju ir konsekventi tikusi uzticēta brīvprātīgo valstu koalīcijām, darbojoties Statūtu VII nodaļas ietvaros.”³⁴¹ Šis nošķirums ir būtisks, tas ietver divus elementus. Pirmkārt, tas atsaucas uz faktisko situāciju uz vietas, kur tiek sūtīts karaspēks, un operācijas mērķi. Miera uzturēšanas gadījumā nepieciešamais nosacījums ir – lai pastāvētu situācija, kuru iespējams raksturot kā „mieru”, jo operācijas mērķis ir šo mieru uzturēt. Koalīciju autorizēšanas gadījumā šāds „miers” nepastāv vai pastāvošais ir trausls; tādējādi operācijas mērķis ir radīt mieru, kurš ir stabils. Otrkārt, šis nošķirums attiecas uz dažāda veida karaspēkiem: ANO spēki un citi spēki, kas darbojas ar Drošības padomes autorizāciju. ANO spēki darbojas ANO vadībā un kontrolē; ANO šādu vadību un kontroli īsteno spēku komandieris ANO ģenerālsekretāra uzdevumā un uz ANO Drošības padomes rezolūcijas pamata. Autorizācijas operācijas, kas ietver arī miera ieviešanas funkciju, īsteno koalīcijas, kuras nedarbojas ANO vadībā un kontrolē. Tās nav ANO operācijas, lai arī saņem Drošības padomes mandātu.

Šīs operācijas tiek īstenotas ar specifisku ANO mandātu, kas ietver bruņota spēka pielietošanu mērķiem, kas ir plašāki par paš aizsardzību un kurus vada un kontrolē nacionāla valsts vai valstu alianse. Šie spēki valkā nacionālas formas un nenēsā zilās beretes vai ķiveres. Šādu spēku funkcijās var ietilpt:

---

³⁴⁰ ANO miera uzturēšanu definē šādi: „ANO Statūti piešķir ANO Drošības padomei varu un atbildību īstenot kolektīvu rīcību starptautiskā miera un drošības uzturēšanai. Tādēļ starptautiskā sabiedrība parasti meklē ANO Drošības padomes autorizāciju miera uzturēšanas operācijām. Lielāko daļu šo operāciju veido un ievieš pati ANO ar karaspēku, kas kalpo ANO operacionālajai vadībai. Citos gadījumos, kur ANO tieša iesaiste netiek uzskatīta par piemērotu vai iespējamu, Padome autorizē reģionālās organizācijas, tādās kā Ziemeļatlantijas līguma organizāciju, Rietumāfrikas valstu ekonomisko kopienu vai brīvprātīgo valstu koalīcijas īsteno noteiktas miera uzturēšanas vai miera ieviešanas funkcijas.” Vairāk skat. *What is Peacekeeping?* In: www.un.org/Depts/dpko/dpko/faq/q1.htm. Pēdējo reizi aplūkota 29.06.2009.

³⁴¹ *Report of the Panel on the United Nations Peace Operations (The Brahimi Report)*. UN Doc. A/55/305 – S/2000/809, 2000. gada 17. augusts, p. 10, para. 53.

1) spēka pielietošana, atbalstot starptautiskus pasākumus, piemēram, sankcijas. Tādas, piemēram, bija jūras spēku sankcijas pret Irāku atbalstam 1990.–2003. gadā vai pret Dienvidslāvijas Federālo Republiku 1992.–1995. gadā;

2) kaujas aktivitātes pret ienaidnieku. Piemēram, ASV vadītās aktivitātes pret Ziemeļkoreju 1950.–1953. gadā un Irāku 1991. gadā. Abos gadījumos militārās darbības likumība galvenokārt bija balstīta uz specifisku Drošības padomes autorizāciju, bet arī sakņojās (īpaši tūlītējās pretinieka uzbrukuma sekās) individuālās un kolektīvās paš aizsardzības tiesībās ANO Statūtu 51. panta ietvaros;

3) vardarbīga intervence valstī. Piemēram, ASV vadītie Apvienotie operatīvie spēki Somālijā 1992.–1993. gadā, Francijas vadītā *Óperation Turquoise* Ruandā 1994. gadā vai ASV vadītie daudznacionālie spēki Haiti 1994.–1995. gadā;

4) vienošanās par mieru, ietverot miera ieviešanu. Tādi, piemēram, ir bijuši NATO vadītie IFOR un SFOR Bosnijā 1995.–2004. gadā, EUFOR Bosnijā kopš 2004. gada un KFOR Kosovā kopš 1999. gada.

Rezolūcijas, kas autorizē miera ieviešanas operācijas, atsaucas uz ANO Statūtu VII nodaļu, tādēļ tās nereti tiek dēvētas par VII nodaļas operācijām. Tomēr šis jēdziens var būt maldinošs, jo šīs ANO Statūtu nodaļas ietvaros tiek pieņemtas arī cita veida rezolūcijas, kas attiecas uz sankcijām un arī miera uzturēšanu.

Šādai miera ieviešanai ar autorizācijas palīdzību ir savi plusi un mīnusi. ANO ģenerālsekretārs K. Anans ir norādījis: „No pozitīvās puses, šādi veidojumi organizācijai sniedz miera ieviešanas kapacitāti, kas tai citādi nepiemistu, un ir par labāku atzīstama dalībvalsts vienpusējai spēka lietošanai bez atsaucē uz ANO. No otras puses, šim veidojumam var būt negatīvs iespaids uz Organizācijas cieņu un ticamību. Pastāv arī briesmas, ka iesaistītās valstis var pieprasīt starptautisku leģitimitāti un atzīšanu spēka lietošanai, ko Drošības padome patiesībā nebija paredzējusi, kad tām deva savu autorizāciju.”³⁴² Šim ANO ģenerālsekretāra vērtējumumam vēl var piebilst, ka „*ad hoc* koalīcijām arī bieži trūkst neitralitātes un tādējādi arī leģitimitātes”.³⁴³ Nereti tiek arī norādīts, ka šāda prakse – autorizēt valstu koalīcijas spēka lietošanai – neatbilst ANO garam: „[...] [Drošības] padomes,

---

³⁴² *Supplement to an Agenda for Peace, Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations*. UN Doc. A/50/60-S/1995/1, 1995. gada 3. janvāris, pp. 18–19, para. 80.

³⁴³ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker Niels, Schrijver Nico (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 114.

autorizējot spēka lietošanu koalīcijām, ko vada individuālas valstis, atšķiras no galvenās Statūtu vīzijas par militāru darbību, kas tiek īstenota ANO vadībā un kontrolē”³⁴⁴. Daudzos gadījumos ANO Drošības padome ir autorizējusi valstu koalīcijas īstenot ar spēka lietošanu saistītas darbības ar vienu valsti vadošajā lomā. ASV, Lielbritānija, Itālija un Austrālija dažādās krīzēs ir uzņēmušās šādas lomas.

Miera ieviešanas funkcija ANO parasti tiek uzticēta valstu *ad hoc* koalīcijām, jo ANO miera uzturēšanas spēki spēku pielieto tikai īpašos apstākļos ar īpašu mandātu. Lai arī pastāv iespēja, ka šādiem spēkiem trūkst ANO miera operācijām raksturīgās neitralitātes un leģitimitātes, šāda operacionālā instrumenta izveide no ANO operacionālās funkcijas konfliktu regulēšanas aspekta ir vērtējama pozitīvi. Šādas operācijas papildina ANO miera uzturēšanas operāciju aktivitātes militārā jomā un paaugstina organizācijas operacionālo efektivitāti.

ANO institūcijas, misijas un spēki, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas

Līdzās miera uzturēšanas un miera ieviešanas operācijām pastāv arī citas ANO un ANO autorizētas struktūras, kas savā darbībā saskaras ar starptautiskā miera un drošības jautājumiem. Šīm struktūrām, kuras var autorizēt dažādas ANO institūcijas, tajā skaitā Drošības padome, ģenerālsekrētārs un Ģenerālā asambleja, ir dažādas formas. Šīs struktūras var iedalīt sekojošos tipos:

1) **krimināltribunāli konkrētiem konfliktiem vai valstīm**. Tādi, piemēram, ir 1993. gadā izveidotais starptautiskais bijušās Dienvidslāvijas krimināltribunāls³⁴⁵ un 1994. gadā izveidotais Ruandas tribunāls³⁴⁶. Dienvidslāvijas un Ruandas tribunāli ir starptautiskie krimināltribunāli, ko ir izveidojusi ANO Drošības padome, īstenojot tai Statūtu VII nodaļas ietvaros paredzētās pilnvaras.

Citus tribunālus savukārt ir veidojusi nevis Drošības padome, bet tie ir izveidoti līguma veidā starp ANO un pusēm. Tādi, piemēram, ir tribunāli Kambodžas un Sjerraleones konfliktā īstenoto noziegumu izmeklēšanai;

2) misijas, kuru galvenais uzdevums ir atbruņošanās monitorēšana. Tāda, piemēram, bija ANO īpašā komisija (UNSCOM) Irākā 1991.–1998. gadā, un tās

---

³⁴⁴ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 20.

³⁴⁵ Izveidots 1993. gada 25. maijā ar ANO Drošības padomes 827. rezolūciju. Skat. UN Doc. S/RES/827, 1993. gada 25. maijs.

³⁴⁶ Ruandas tribunāls ir izveidots 1994. gada 8. novembrī, pamatojoties uz šādām rezolūcijām: UN Doc. S/RES/995, 1994. gada 8. novembris; UN Doc. S/RES/978, 1995. gada 27. februāris; UN Doc. S/RES/1165, 1998. gada 30. aprīlis.

sekotāja ANO monitorēšanas, pārbaudes un inspicēšanas komisija (UNMOVIC) Irākā 2002.–2003. gadā un ārpus Irākas līdz 2007. gadam;

3) misijas, kuru uzdevums ir ieviest miera līguma nosacījumus. Tāda, piemēram, ir ANO Atbalsta misija Austrumtimorā (UNAMET), izveidota 1999. gadā, vai ANO misija Kotdivuārā (MINUCI), izveidota 2003. gadā;

4) misijas, kuru darbība saistīta ar humanitāro palīdzību un pēckonflikta rekonstrukcijas funkcijām pēc pārvaldes sabrukuma. Tāda, piemēram, ir ANO Atbalsta misija Afganistānā (UNAMA), izveidota 2002. gadā, un ANO Atbalsta misija Irākā (UNAMI), izveidota 2003. gadā;

5) Izmeklēšanas ekspertu grupas un misijas. Tāda, piemēram, bija 2005. gadā ANO Drošības padomes izveidotā misija bijušā Libānas premjerministra Rafika Hariri (*Rafiq Hariri*) slepkavības izmeklēšanai³⁴⁷, pēc kuras darbības beigām ANO Drošības padome 2007. gadā izveidoja šīs slepkavības izmeklēšanai izveidoja Starptautisko tribunālu³⁴⁸.

Papildus pastāv vēl dažādi ANO spēki un misijas, kam ir būtiska loma operacionālās funkcijas īstenošanā un kuras ir izveidojušas citas institūcijas, nevis Drošības padome.

1) *good offices* misijas, ko izveido ģenerālsekretārs, parasti darbojoties pats vai nozīmējot īpašo sūtni vai īpašo pārstāvi konfliktu mediācijai vai citu funkciju veikšanai. *Good offices* koncepts ANO Statūtos tieši nav minēts. Tā īstenošanu varētu skatīt Statūtu 33. panta pirmā punkta kontekstā, kas starp pasākumiem, kas ir valstu rīcībā strīdu miermīlīgai atrisināšanai, uzskaita „citus miermīlīgus līdzekļus pēc izvēles”. Tāpat to ir iespējams skatīt kontekstā ar Statūtu 99. pantu, kurš ģenerālsekretāram piešķir diskrešu varu miera un drošības jomā. Tomēr šī frāze var nozīmēt gandrīz jebko.³⁴⁹ ANO ģenerālsekretārs var īstenot *good offices* ar vai bez īpaša mandāta, pamatojoties uz morālo autoritāti, ko tam sniedz ANO Statūti un pati ANO;

2) liecību izmeklēšana par tādu ieroču pielietošanu, kuru izmantošana ir aizliegta. Tā, piemēram, 1984. gadā ANO ģenerālsekretārs izveidoja misiju liecību

---

³⁴⁷ Bijušais Libānas premjers R. Hariri tika nogalināts 2005. gada 14. februārī, Beirūtā eksplodējot mīnētā automobīlī. Kopā ar Hariri gāja bojā vēl 22 cilvēki. Libānas varas iestādes līdzdalībā terora aktā apsūdz Sīrijas specdienestus, tomēr Damaska vairākkārt noraidījusi šīs apsūdzības.

³⁴⁸ Starptautiskais tribunāls uzsāka savu darbu 2009. gada 1. martā un tam ir piešķirts mandāts uz trim gadiem.

³⁴⁹ Whitfield T. *Good offices and „groups of friends”*. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 86.

izmeklēšanai par ķīmisko ieroču izmantošanu Irānas–Irākas konfliktā. Misija darbojās līdz 1988. gadam;

3) vēlēšanu monitorēšanas un civiliedzīvotāju atbalsta misijas, kurās nav miera uzturēšanas elementa. Tādas ir tikušas veidotas pēc pilsoņu kariem, piemēram, ANO misijas vēlēšanu pārbaudei Nikaragvā (ONUVEN) 1989.–1990. gadā, ko izveidoja ģenerālsekretārs;

4) ANO sardzes izvietošana. Piemēram, 1991. gadā ANO ģenerālsekretārs izveidoja ANO sargu kontingentu Irākā (UNGCI), kā arī Ziemeļirākā, lai nodrošinātu kurdu bēgļiem drošu atgriešanos mājās;

5) misijas ar cilvēktiesību jautājumiem saistītiem mandātiem. Tāda, piemēram, ir bijusi ANO pārbaudes misija Gvatemalā (MINUGUA), ko 1994. gadā izveidoja Ģenerālā asambleja fāzē pirms un pēc tās miera uzturēšanas funkcijām no janvāra līdz martam 1997. gadā.

Plašais ANO institūciju, misiju un spēku, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas, klāsts un to daudzveidīgais aktivitāšu un kompetenču loks norāda uz ANO daudzdimensionālu pieeju konfliktu regulēšanā. Šie instrumenti papildina miera uzturēšanas misiju un ANO autorizēto militāro operāciju darbības starptautiskā miera un drošības jomā, tās nedublējot un padarot ANO iespējas regulēt pasaules konfliktus efektīvi.

Secinājumi

ANO operacionālās funkcijas regulatīvo spēju ietvaros pastāv ļoti plašs instrumentu klāsts grupu uzvedības kontrolēšanai. Tie ietver gan izmeklēšanu un dažādus pasākumus, kuri nav saistīti ar bruņota spēka pielietošanu, gan pasākumus, kuru ietvaros bruņots spēks tiek izmantots.

ANO miera operācijas, lai arī tiešā veidā nav minētas ANO Statūtos, ir kļuvušas par vienu no ANO galvenajām darbības jomām un pat par organizācijas simbolu, tādēļ ANO efektivitātes izvērtējumā starptautiskā miera un drošības jomā tās ieņem īpašu vietu. Starptautiskajai videi kļūstot kompleksākai, ir mainījušās arī šo operāciju pamatiezīmes – mūsdienās tiek veidotas daudzfunkcionālas operācijas, kuru mandāts pārsniedz tradicionālo miera operāciju darbības pamata principus, jo ietver spēka pielietošanu. Tās operacionālās funkcijas ietvaros kā konfliktu regulēšanas instruments ir efektīvas.

Miera ieviešanas funkcija ANO parasti tiek uzticēta valstu *ad hoc* koalīcijām, un šāds instruments ANO miera uzturēšanas operāciju aktivitātes militārā jomā papildina, kā arī paaugstina organizācijas operacionālo efektivitāti.

ANO pēc Aukstā kara ir izveidojusi daudzskaitlīgus sankciju režīmus un, kļūdu analīzes rezultātā, ir uzsākta prakse īstenot tā dēvētās gudrās sankcijas, kuras ir mērķorientētas, selektīvas un maksimāli cenšas ierobežot iespējamo ietekmi uz plašākiem sabiedrības slāņiem, pret kuriem sankcijas netiek vērstas. Lai arī sankcijas netiek uzskatītas par absolūti efektīvu instrumentu un tās drīzāk ir aplūkojamas kā komponents kompleksas situācijas risināšanai, tās spēcina ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā kā instruments, kas atrodas starp diplomātiskiem un militāriem līdzekļiem. Arī plašais ANO institūciju, misiju un spēku, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas, klāsts un to daudzveidīgais aktivitāšu un kompetenču loks norāda uz ANO daudzdimensionālu pieeju konfliktu regulēšanā.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte operacionālās funkcijas institucionālo instrumentu konfliktu regulēšanas indikatora ietvaros ir augsta.

4.2. PASTĀVĪGĀS UN SPECIFISKĀS STRUKTŪRAS KONFLIKTU REGULĒŠANAI

ANO operacionālās funkcijas regulatīvais aspekts attiecas uz spējām īstenot kontroli pār valstu uzvedību. ANO ir izveidotas pastāvīgas un specifiskas struktūras valstu strīdu izskatīšanai un starptautisku noziegumu izmeklēšanai, un šajā nodaļā jātiek atbildētiem jautājumiem par to, vai iekšēju un ārēju konfliktu regulēšanā iesaistītās ANO institūcijas ir birokrātiski labi attīstītas šīs funkcijas īstenošanai. Tīks analizēta Starptautiskā tiesa un ANO Drošības padomes izveidotie starptautiskie tribunāli.

Starptautiskā tiesa

Dibinot ANO, 1945. gadā tās Statūtos tika paredzēta Starptautiskās tiesas izveidošana.³⁵⁰ 1946. gada 18. aprīlī Hāgā šī tiesa uzsāka savu darbu kā galvenā ANO

---

³⁵⁰ Par Starptautisko tiesu runāts ANO Statūtu XIV nodaļā.

tiesas institūcija, un tās statūti ir pakļauti ANO Statūtiem.³⁵¹ Tiesa izskata starpvalstu strīdus, kā arī sniedz konsultatīva rakstura atzinumus ANO un tās specializētajām aģentūrām.³⁵² ANO operacionālās funkcijas konfliktu regulēšanas aspekta ietvaros ir jāaplūko Starptautiskās tiesas darbības joma, kas attiecas uz starpvalstu strīdu izskatīšanu; konsultatīvā funkcija tiks analizēta šīs darba 4.5. nodaļā *Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā*.

Starptautiskā tiesa izšķir strīdus tikai starp valstīm, nevis fiziskām personām, uzņēmumiem vai starptautiskām organizācijām. Starpvalstu strīdu gadījumā Starptautiskās tiesas lēmumi ir saistoši konkrētajos tiesas procesos iesaistītajām valstīm bez apelācijas tiesībām.

Starpvalstu strīdu izšķiršanā svarīgākais jautājums visbiežāk ir par tiesas piekritību – Starptautiskajai tiesai ir tiesas piekritība tikai uz valstu piekrišanas pamata.

Pirmkārt, valstu strīdus gadījumi visbiežāk tiek iesniegti tiesā līdz ar paziņojumu par vienošanos, kas ir pazīstama kā īpašā vienošanās, ko strīdus puses ir noslēgušas īpaši šim mērķim.³⁵³ Šis var tikt uzskatīts par efektīvu Starptautiskās tiesas piekritības pamatu, jo valstis, kas ir iesaistītas strīdā, vairumā gadījumu vēlas tā atrisināšanu, līdz ar to pastāv lielāka ticamība, ka tās būs gatavas pildīt tiesas lēmumu. ANO vēsturē gan ir bijuši astoņi gadījumi, kad Starptautiskā tiesa atzina, ka tā nevar veikt tālākas darbības, jo viena no pusēm neatzina tās tiesas piekritību.³⁵⁴ Visi šie gadījumi attiecas uz Aukstā kara perioda sākumposmu, un šādai valstu rīcībai ir sistēmiskas pazīmes.

---

³⁵¹ ANO Statūtu 92. pants.

³⁵² Par Starptautiskās tiesas nozīmi varas dalījumā starptautiskā miera un drošības jautājumos skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā*.

³⁵³ Starptautiskajā tiesā līdz šim ir tikuši iesniegti šādi gadījumi, kuros noslēgta īpašā vienošanās: *Patvērumš* (Kolumbija/Peru); *Menkijē un Ekreu* (Francija/Apvienotā Karaliste); *Konkrētas pierobežas zemes suverenitāte* (Beļģija/Nīderlande); *Ziemeļu jūras kontinentālais šelfs* (Vācijas Federālā Republika/Dānija; Vācijas Federālā Republika/Nīderlande); *Kontinentālais šelfs* (Tunisija/ Lībijas Arābu Džamahīrija); *Jūras robežas noteikšana pamata teritorijas līcī* (Kanāda/ASV); *Kontinentālais šelfs* (Lībijas Arābu Džamahīrija/ Malta); *Robežstrīds* (Burkinafaso/Mali Republika); *Strīds par zemes, salas un jūras robežu* (Salvadora/Hondurasa); *Teritoriāls strīds* (Lībijas Arābu Džamahīrija/Čada); *Gabcikovo–Nagyymaros projekts* (Ungārija/Slovākija); *Kasikili/Sedudu sala* (Botsvānana/Namībija); *Pulau Ligitan un Pulau Sipadan suverenitāte* (Indonēzija/Malaizija); *Robežstrīds* (Benina/Nigēra); *Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Vidējo klinšu un Dienvidu rīfa suverenitāte* (Malaizija/Singapūra).

³⁵⁴ *Izturēšanās pret ASV lidmašīnu un apkalpi Ungārijā* (ASV pret Ungāriju) (ASV pret PSRS); *1953. gada 10. marta aviācijas incidents* (ASV pret Čehoslovākiju); *Antarktika* (Apvienotā Karaliste pret Argentīnu) (Apvienotā Karaliste pret Čīli); *1952. gada 7. oktobra aviācijas incidents* (ASV pret PSRS); *1954. gada 7. septembra aviācijas incidents* (ASV pret PSRS); *1954. gada 7. novembra aviācijas incidents* (ASV pret PSRS).

Otrkārt, Starptautiskās tiesas Statūtu 36. panta pirmais punkts piešķir Starptautiskajai tiesai tiesas piekritību “jautājumos, kas paredzēti ANO Statūtos vai līgumos un spēkā esošajās konvencijās”. Mūsdienu līgumi ietver klauzulu, kas paredz kompromisu jeb strīdu risināšanu Starptautiskajā tiesā.³⁵⁵ Šādos gadījumos jautājums tiek iesniegts tiesā ar pieteikumu, kas ir pamats procesa uzsākšanai³⁵⁶, palīdzību. Tas ir vienpusējs dokuments, kurā jānorāda strīdus temats, strīdus puses³⁵⁷ un, ciktāl tas iespējams, jāspecificē nosacījumi, uz kuru pamata iesniedzējs šo lietu uzskata par Starptautiskās tiesas piekritībā esošu.

Tiek gan atzīts, ka gadījumi, kuru iesniegšanas pamats ir kompromisa klauzulas, nav bijuši tik efektīvi kā gadījumi, kuru iesniegšanas pamats ir īpašā vienošanās, jo otra strīdus puse var nebūt ieinteresēta jautājuma izskatīšanā Starptautiskajā tiesā un var atteikties pildīt tiesas lēmumu. Šāds piemērs ir Irānas ķīlnieku krīze. Irāna atteicās piedalīties lietā, ko Starptautiskajā tiesā bija iesniegusi ASV, balstoties uz kompromisa klauzulu, kas ietverta Vīnes konvencijā par diplomātiskajiem sakariem. Irāna arī atteicās pildīt Starptautiskās tiesas lēmumu.³⁵⁸ Kopš septiņdesmitajiem gadiem šādu pantu pielietošana ir samazinājusies; daudzi mūsdienu līgumi paredz paši savu strīdu risināšanas kārtību, bieži vien balstītu uz arbitražu.³⁵⁹

Treškārt, valstu strīdi var tikt izskatīti Starptautiskajā tiesā, ja pastāv obligātā tiesas piekritība tiesiskos strīdos. Starptautiskās tiesas Statūti nosaka, ka valsts attiecībās ar citu valsti, kas akceptē tās pašas saistības, var atzīt par saistošu Starptautiskās tiesas piekritību tiesiskos strīdos. Apstākļi, kādos obligātā tiesas piekritība var tikt atzīta, ir atrunāti Starptautiskās tiesas Statūtu 36. pantā. Tā otrais punkts nosaka, ka „valsts, kas ir šo Statūtu puses, katrā laikā var deklarēt, ka tās atzīst kā obligātu *ipso facto* un bez īpaša līguma attiecībā uz jebkuru citu valsti, kas akceptē tās pašas saistības, Tiesas jurisdikciju visos tiesiskajos strīdos [...]”. Katrai valstij, kas ir atzinusi Starptautiskās tiesas obligāto tiesas piekritību, ir tiesības iesūdzēt tiesā jebkuru citu valsti, kas ir atzinusi tās pašas saistības ar Starptautisko tiesu, un, pretēji,

---

³⁵⁵ Līgumu un konvenciju, kas nosaka Starptautiskās tiesas piekritība strīdus gadījumos, sarakstu skat. <http://www.icj-cij.org/jurisdiction/index.php?p1=5&p2=1&p3=4>. Pēdējo reizi aplūkota 10.09.2009.

³⁵⁶ Izņemot 16 lietas, kas minētas 5. atsaucē, pārējās ir Starptautiskajā tiesā iesniegtas ar iesnieguma, kas ir pamats procesa uzsākšanai, palīdzību.

³⁵⁷ Starptautiskās tiesas Statūtu 40. panta pirmais punkts.

³⁵⁸ *Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (USA v Iran)*, 1979. ICJ Reports 7.

³⁵⁹ Skat. Charney J. *Compromissory Clauses and the Jurisdiction of the International Court of Justice*. *American Journal of International Law*. 1987, No. 81, p. 855.

tā ir uzņēmusies stāties Starptautiskās tiesas priekšā, ja pret to tiek uzsākta tiesvedība.³⁶⁰

Šeit gan jāmin, ka daudzas valstu deklarācijas satur atrunas, kas izslēdz no Starptautiskās tiesas obligātās tiesas piekritības konkrētus strīdu veidus (*ratione materia*). Piemēram, ASV un Austrālija, kas 2002. gadā izmainīja savu deklarāciju, no tās izslēdzot strīdus par jūras robežām. Jurisdikciju tālāk ierobežot var arī savstarpīguma princips – patlaban tikai 67 valstīm ir spēkā esošas deklarācijas³⁶¹, no Drošības padomes pastāvīgo locekļu vidus tāda ir tikai Lielbritānijai. Kopš Nikaragvas gadījuma izskatīšanas, sākot ar astoņdesmitajiem gadiem, strauji pieauga attīstības valstu deklarāciju skaits, kas norāda uz pieaugošu uzticēšanos Starptautiskās tiesas lēmumiem un spēcina ANO efektivitāti operacionālās funkcijas konfliktu regulēšanas aspektā.

Starptautiskās tiesas piekritība var tikt arī atzīta, balsoties uz *forum prorogatum*. Ja valsts nav atzinusi Starptautiskās tiesas piekritību laikā, kad pret to ir iesniegts pieteikums, kas ir pamats procesa uzsākšanai, tai ir iespēja tiesas piekritību atzīt arī pēc tam, lai dotu Starptautiskajai tiesai iespēju uzsākt lietas izskatīšanu. Tādējādi Starptautiskā tiesa ir interpretējusi savu Statūtu 36. panta pirmā punkta frāzi „visi gadījumi, kuros puses pie tās vēršas” kā atļauju pieņemt *forum prorogatum* doktrīnu kā tiesas piekritības principu un piemērotu šo doktrīnu starptautiskās tiesas procesam kā neformālu veidu tās tiesas piekritības atzīšanai strīdus jautājumos. Šāda prakse radās, izskatot Korfu kanāla lietu 1949. gadā (Lielbritānija pret Albāniju), kad Starptautiskā tiesa uzskatīja, ka Albānijas vēstule, kurā tā paziņo par pakļaušanos Starptautiskās tiesas jurisdikcijai, ir pietiekams pamats jurisdikcijas piešķiršanai Starptautiskajai tiesai. Līdz ar to lieta Starptautiskās tiesas jurisdikcijā atrodas no brīža, kad ir stājies spēkā *forum prorogatum*.

Visbeidzot, pastāv gadījumi, kad Starptautiskā tiesa pati var izlemt, vai konkrētais jautājums atrodas tās tiesas piekritībā. Statūtu 36. panta sestais punkts nosaka – strīdus gadījumā par to, vai gadījums atrodas Starptautiskās tiesas piekritībā, šo jautājumu izlemj pati tiesa.

Starptautiskās tiesas lēmumi strīdus pusēm ir saistoši, un iesniegums par lēmuma pārskatīšanu var tikt iesniegts tikai gadījumā, ja tas ir balstīts uz jauniem

---

³⁶⁰ Skat. <http://www.icj-cij.org/jurisdiction/index.php?p1=5&p2=1&p3=3>. Pēdējo reizi aplūkota 09.09.2009.

³⁶¹ Šo deklarāciju sarakstu skat. <http://www.icj-cij.org/jurisdiction/index.php?p1=5&p2=1&p3=3>. Pēdējo reizi aplūkota 09.09.2009.

faktiem, kas Tiesai un pusēm lietas izskatīšanas un sprieduma pasludināšanas brīdī nebija zināmi un kuru būtība līdzinās izšķirošam faktoram.³⁶²

Tiesas piekritības jautājums ir galvenais Starptautiskās tiesas darbības kā ANO operacionālās funkcijas konfliktu regulēšanas institucionālā instrumenta efektivitātes izvērtēšanā. B. Conforti norāda: „Šī aktivitāte (tā dēvētā strīdus tiesas piekritība) tomēr ir cieši saistīta ar principu, kas tiek uzskatīts par starptautiskajām tiesībām raksturīgu un kurš diez vai piedāvā konstruktīvu lomu taisnīgumu sasniegšanas mērķiem attiecībās starp cilvēkiem. Šis ir princips, ka, lai arī tā ir izveidota, starptautiska tiesa nekad nevarētu spriest tiesu, ja tās jurisdikciju iepriekš nav akceptējušas visas valstis, kas ir strīdus puses.”³⁶³ Neskatoties uz šo ierobežojošo principu, praksē Starptautiskā tiesa ar šādiem ierobežojumiem ir saskārusies reti.

Starptautiskie tribunāli

1993. gadā izveidotais starptautiskais bijušās Dienvidslāvijas krimināltribunāls un 1994. gadā izveidotais Ruandas tribunāls ir starptautiski krimināltribunāli, kurus izveidojusi ANO Drošības padome, īstenojot tai Statūtu VII nodaļas ietvaros paredzētās pilnvaras. Abu starptautisko tribunālu radīšana Drošības padomes darbā izraisīja svarīgu un bezprecedenta soli un „sniedza dzīvību un cerību piecdesmit gadus ilgajiem centieniem radīt pastāvīgu krimināltiesu”³⁶⁴. Šis solis ANO efektivitātes izvērtēšanā ir zīmīgs divu apstākļu dēļ. Pirmkārt, šī bija pirmā reize, kad ANO Drošības padome izveidoja tiesu institūciju. Otrkārt, izmantojot plašās pilnvaras, ko tai sniedz ANO Statūti, Drošības padome pirmo reizi izveidoja institucionālu instrumentu cīņai pret nesodāmību noziegumos starptautiskā miera un drošības jomā. Šie tribunāli ir pirmie vēsturē, kuros plašās krimināltiesās tiek tiesātas fiziskas personas par trīs veidu starptautiskiem noziegumiem: kara noziegumi, genocīds un noziegumi pret cilvēci. Turklāt šie tribunāli demonstrēja tiesisku atbildi kara mainīgajai dabai, jo izskatīja arī konfliktus, kas nav uzskatāmi par tradicionāli

---

³⁶² Starptautiskās tiesas Statūti, 61. panta pirmais punkts.

³⁶³ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, pp. 274–275.

³⁶⁴ Kirsch P., Holmes J. T., Johnson M. *International Tribunals and Courts*. In: Malone D. M. (Eds.) *The Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2004, p. 281.

starptautiskiem. „No plašas vēsturiskās perspektīvas kara vēsturē šis ANO panāktās attīstības revolucionārā nozīme nevar tikt pārvērtēta.”³⁶⁵

Bijušās Dienvidslāvijas krimināltribunāls – ANO institūcija, kas izveidota ar mērķi veikt kriminālvajāšanu saistībā ar kara noziegumiem bijušajā Dienvidslāvijā³⁶⁶ – ir izveidots 1993. gada 25. maijā ar ANO Drošības padomes rezolūciju Nr. 827.

Neraugoties uz tā izveides starptautisko nozīmību, pret bijušās Dienvidslāvijas Republikas tribunāla izveidi un darbību ir tikusi vērsta asa kritika. Viens no būtiskākajiem argumentiem ir tāds, ka tribunālu izveidoja ANO Drošības padome, nevis ANO Ģenerālā asambleja, lai arī ANO Statūti specifiski ekskluzīvās tiesības veidot šādas institūcijas piešķir tieši Ģenerālajai asamblejai. Šis fakts deva formālu pamatu bijušā Dienvidslāvijas Republikas prezidenta Slobodana Miloševića (*Slobodan Milošević*) prasībai atzīt, ka tribunāls darbojas bez tiesiska pamatojuma. ANO Drošības padome izveidoja tribunālu, pamatojoties uz Statūtu VII nodaļu, kas paredz, ka Drošības padome var veikt pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. Ir ticis diskutēts par to, vai tribunāls patiešām varētu tikt uzskatīts par “pasākumu”, kas uztur vai atjauno starptautisko mieru un drošību. Dienvidslāvijas Federālā Republika apšaubīja tribunāla tiesiskumu, argumentējot, ka “neviens neatkarīgs tribunāls, un konkrēti starptautisks tribunāls, nevar būt kādas institūcijas subsidiārs orgāns, ieskaitot Drošības padomi”.³⁶⁷

Neskatoties uz deviņdesmitajos gados izskanējušiem pārmētiem un šaubām, mūsdienās Drošības padomes tiesiskā vara radīt tribunālus ANO Statūtu VII nodaļas ietvaros vairs netiek apšaubīta.³⁶⁸ Pasākumi, kas minēti ANO Statūtu 41. un 42. pantā, nav vienīgie iespējamie, un, līdzīgi kā miera uzturēšanas misiju gadījumā, arī tribunāli var tikt iekļauti šādu pasākumu klāstā, par kuriem tiešā veidā Statūti nerunā, bet kuru leģitimitāte vairs netiek apšaubīta. Turklāt *ad hoc* tribunālu tiesiskumu palielina “to nozīmīgi efektīvā darbība, neskatoties uz daudziem izaicinājumiem; taisnīgie lēmumi un Ģenerālās asamblejas institucionālās

---

³⁶⁵ Lee J., Price R. *International Tribunals and the Criminalization of International Violence*. In: Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan 2004, p. 125.

³⁶⁶ 1991. gadā un 1992. gadā Kosovā, Bosnijā un Hercegovinā, un citās bijušās Dienvidslāvijas daļās notika bruņota kampaņa, kas tika rīkota, lai padzītu dažādu tautību iedzīvotājus, kas nav serbi, no aptuveni trešdaļas Horvātijas teritorijas. Tiek lēsts, ka masu slaktiņos bojā gājuši ap 800 000 cilvēku. Augstākais sprieduma veids, ko tribunāls var piespriest, ir mūža ieslodzījums.

³⁶⁷ UN Doc. A/48/170, 1993. gada 21. maijs.

³⁶⁸ Kirsch P., Holmes J. T., Johnson M. *International Tribunals and Courts*. In: Malone D. M. (Ed.) *The Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2004, p. 285.

pārraudzības loma”³⁶⁹. Tiek uzsvērtā arī to paradigmas mainītāja loma, kas norāda uz spēcīgu ANO potenciālu, adaptējoties mainīgajai starptautiskajai videi: „Ja Nirnbergas un Tokijas militārie tribunāli pēc 2. pasaules kara radīja lielu pavērsienu paradigmā par tiesisko atbildību kara vešanā no valsts uz indivīdiem, tad jaunākie tribunāli simbolizē izšķirošu virzību projām no „uzvarētāja tiesas” uz universālāku mehānismu atbildīguma nodrošināšanai par smagiem noziegumiem, kas paveikti kara un pat miera laikā.”³⁷⁰

Ruandas tribunāls savukārt ir izveidots 1994. gada 8. novembrī, pamatojoties uz šādām ANO Drošības padomes rezolūcijām: 1994. gada 8. novembra Nr. 995; 1995. gada 27. februāra Nr. 978; 1998. gada 30. aprīļa Nr. 1165. Tā ir tiesa ANO paspārnē, ko izveidoja ANO Drošības padome ar mērķi tiesāt tās personas, kas ir atbildīgas par genocīdu un citiem nopietniem starptautisko tiesību pārkāpumiem, kas tika veikti Ruandas teritorijā vai ko veica Ruandas pilsoņi blakus esošajās valstīs laika posmā no 1994. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim.³⁷¹

Ruandas tribunāls 1998. gadā pirmo reizi cilvēces vēsturē panāca apsūdzošu spriedumu par genocīda noziegumiem. Tajā pašā apsūdzībā tribunāls noteica, ka mērķtiecīga izvarošana ir noziegums pret cilvēci un ka seksuālā vardarbība ir viens no genocīda veidiem. Tā paša gada decembrī Arušā pirmo reizi tika notiesāts bijušais valsts vadītājs Žans Kambanda (*Jean Kambanda*). Pateicoties šī ANO tribunāla darbībai, aptuveni divdesmit pasaules valstīs tika arestēti bijušie hutu cilts līderi, no tiem 11 bijušie Ruandas valdības ministri.

No starptautisko krimināltiesību tālākveidošanas viedokļa tribunāli ir vērtējami kā efektīvi, tomēr to sakarā izskanējusi arī kritika. Tā pirmām kārtām ir tikusi vērsta pret Drošības padomi, kurai nav pilnvaru VII nodaļas ietvaros tribunālus veidot un kas ar savu praksi apdraud Starptautiskās krimināltiesības efektivitāti. Lai arī tiešā veidā tribunālu izveide ANO Statūtos nav minēta, tomēr tiek atzīmēts, ka „neviens valsts nevar atteikties atzīt šos tribunālus, un Padomes varas lietojums piešķir tiem tik daudz leģitimitātes, cik starptautiskā tiesiskā sistēma var apkopot”³⁷².

---

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ Ibid, p. 123.

³⁷¹ Ruandas genocīds tiek uzskatīts par vienu no 20. gadsimta nežēlīgākajiem notikumiem. No 1994. gada 6. aprīļa līdz jūlija vidum 100 dienas Ruandā katru dienu notika masu slepkavošanas, turklāt nežēlība izpaudās ne tikai no bruņotu spēku puses, bet arī civiliedzīvotāju starpā. Dažādi avoti ziņo par 500 tūkstošiem līdz 1 miljonom nogalināto. Ruandas genocīds radīja gandrīz 5 miljonus bēgļu.

³⁷² Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 43.

Kritika vērsta arī pret pašiem tribunāliem, īpaši no Starptautiskās tiesas puses, jo tiek uzskatīts, ka tie savā interpretācijā ir pārāk “brīvi”.

Ir arī izskanējusi kritika, ka tribunālu veidošanā Drošības padomes rīcību raksturo selektivitāte un lēmumu politizēšana. Tiek pamatoti uzdots jautājums – ja starptautiskās kara noziegumu tiesības ir neitrālas, vai nevajadzētu būt izveidotiem daudziem citiem tribunāliem arī citos gadījumos?³⁷³

Neskatoties uz minēto kritiku, starptautisko tribunālu izveide raksturojama kā ANO efektivitāti operacionālās funkcijas īstenošanā būtiski paaugstinoša. Bijušās Dienvidslāvijas krimināltribunāla un Ruandas tribunāla izveide 1993. gadā un 1994. gadā demonstrē bezprecedenta pagrieziena punktu ANO centienu vēsturē īstenot savu galveno misiju – kara ierobežošanu un novēršanu.³⁷⁴

Secinājumi

ANO operacionālās funkcijas institucionālo konfliktu regulēšanas mehānismu kritērijs attiecas uz Starptautiskās tiesas un starptautisko tribunālu analīzi. Starptautiskās tiesas darbības kā ANO operacionālās funkcijas konfliktu regulēšanas institucionālā instrumenta efektivitātes izvērtēšanā galvenais ir tiesas piekritības jautājums. Lai arī tiek norādīts, ka tā dēvētā strīdus tiesas piekritība nav efektīvākais starptautisku strīdu risināšanas veids, Starptautiskās tiesas Statūti paredz virkni veidu, kā lietas izskatīšana var nonākt tās tiesas piekritībā, turklāt tā savā praksē reti ir saskārusies ar gadījumiem, kad iesniegtās lietas nav izskatāmas, jo kāda valsts ir atteikusies atzīt tās tiesas piekritību.

ANO Drošības padomes izveidotie starptautiskie tribunāli ir iezīmējuši pagrieziena punktu ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā, jo tajos pirmo reizi par smagiem starptautiskiem noziegumiem tiek tiesātas personas. Tribunālu leģitimitāte netiek apšaubīta, un to izveide un darbība ir ANO efektivitāti operacionālās funkcijas īstenošanā būtiski paaugstinoša.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte operacionālās funkcijas pastāvīgo un specifisko ANO struktūru konfliktu regulēšanai kritērija izpildē ir augsta.

---

³⁷³ Skat. Lee J., Price R. *International Tribunals and the Criminalization of International Violence*. In: Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan 2004, pp. 126–126.

³⁷⁴ *Ibid*, p. 124.

4.3. BUDŽETA VEIDOŠANAS PRINCIPI UN DROŠĪBA

Šajā apakšnodaļā tiks analizēti ANO operacionālās funkcijas ieguves un pārdaļīšanas aspekti – finanšu pietiekamības, budžeta veidošanas principu un galveno finansētāju indikatori starptautiskā miera un drošības jomā. Ņemot vērā darba tematu, uzmanības lokā ir miera uzturēšanas budžets un ANO spēja esošā budžeta apjoma un tā veidošanas principu ietvaros īstenot starptautiskā miera un drošības uzturēšanas funkciju.

Tā kā šie indikatori attiecas uz sistēmas ieguves un sadales spējām, uz ANO efektivitāti norādītu resursu un budžeta veidošanas atbilstība mērķu izpildei starptautiskā miera un drošības jomā.

ANO pastāvīgā budžeta veidošanas principi

Analizējot ANO finanšu pārdales efektivitātes kritēriju, sākotnēji jāaplūko organizācijas budžeta veidošanas pamata principi. Tie iezīmē pamata ietvaru tālākai ANO budžeta krīžu izcelšanās un risinājumu analīzei.

ANO sistēma tiek finansēta divējādi – no dalībvalstīm noteiktajiem ikgadējiem maksājumiem un dalībvalstu brīvprātīgajiem maksājumiem.³⁷⁵ ANO budžetu veido dalībvalstīm noteiktie maksājumi, kuru apmēru katrai valstij nosaka Ģenerālā asambleja. Apmērs pamatā tiek balstīts uz katras valsts relatīvajām spējām maksāt – finanšu kapacitāti, ko mēra attiecībā pret nacionālo ienākumu un citiem ekonomiskajiem rādītājiem. Dalībvalstīm noteiktie maksājumi katru trešo gadu tiek pārskatīti.

ANO budžeta veidošanā ir ticis iedibināts princips, ka organizācijai tās operāciju veikšanā nevajadzētu būt finansiāli pārāk atkarīgai no kādas dalībvalsts – tas radītu draudus budžeta stabilitātei, kā arī organizācija varētu kļūt finansiāli un operacionāli atkarīga no kādas nacionālas valsts interesēm, politikas un darbības. Tāpēc ANO budžetā pastāv maksājumu griesti.

2000. gadā ANO dalībvalstīm noteikto maksājumu griesti tika pazemināti no 25% līdz 22% no kopējā budžeta; proti, lai īstenotu iepriekš minēto budžeta veidošanas neatkarības principu, vienas valsts maksājumi budžetā nedrīkst procentuāli

---

³⁷⁵ Īpašas ANO programmas – UNICEF, UNDP, UNHCR un WFP – netiek iekļautas pastāvīgajā budžetā un tiek finansētas no dalībvalstu valdību brīvprātīgajiem maksājumiem.

pārsniegt konkrētu kopējā budžeta robežu. Šāda principa iedibināšana ir vērtējama kā ANO efektivitāti finanšu kritērija izpildē veicinoša.

Tomēr jāņem vērā, ka praksē dalībvalstīm noteikto maksājumu pastāvīgajā budžetā griesti attiecas uz vienu valsti – ASV.³⁷⁶ 22% no kopējā budžeta ir ASV maksājumu robeža, un ASV ir vienīgā valsts, kam jāmaksā šādā apmērā – citām valstīm likmes ir zemākas. Atbilstoši Ģenerālajā asamblejā pieņemtajai maksājumu skalai, citi lielākie maksātāji budžetā ir Japāna (19,47%), Vācija (8,66%), Apvienotā Karaliste (6,13%), Francija (6,03%), Itālija (4,89%), Kanāda (2,81%), Spānija (2,52%) un Ķīna (2,05%). Valstīm noteikto maksājumu skala un ASV dominēšana tajā liek apšaubīt, vai 22% maksājumu robeža pastāvīgajā budžetā aizsargā ANO pret pārāk lielu ASV finanšu ietekmi.

ANO budžeta veidošanas principi un to īstenošana praksē norāda, ka, neskatoties uz maksājumu griestiem kā principu budžeta stabilitātei, praksē ANO var kļūt finansiāli un operacionāli atkarīga no kādas nacionālas valsts interesēm, politikas un darbības. Tā, pirmkārt, ir ASV, otrkārt – Japāna, kurai noteiktais maksājumu līmenis sasniedz gandrīz 20% no kopējā ANO budžeta. Šo risku pastiprina fakts, ka pārējām valstīm noteiktie maksājumi ir daudz zemāki un to īpatsvars ANO kopējā budžetā ir salīdzinoši neliels.

ANO miera uzturēšanas budžeta veidošanas principi

Miera uzturēšanas operācijas var būt dārgas izejvielu un materiālu, aprīkojuma, algu un dažādu administratīvo izmaksu ziņā tās var ieilgt vairāku desmitgažu garumā.³⁷⁷ ANO miera uzturēšanas izdevumi atspoguļo ANO aktivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā – Aukstā kara laikā tie ar nelieliem izņēmumiem bija salīdzinoši zemi, bet strauji pieauga pēc Aukstā kara beigām, virsotnes sasniedzot laika posmā starp 1994. un 1995. gadu. 1995. gada beigās tās bija sasniegušas jau 3,5 miljardus ASV dolāru, tādējādi atspoguļojot ANO iesaisti krīžu risināšanā bijušajā Dienvidslāvijā un Somālijā. Miera uzturēšanas izmaksas samazinājās 1996. gadā un 1997. gadā līdz attiecīgi 1,4 miljardiem un 1,3 miljardiem ASV dolāru, bet 1998. gadā izmaksas jau bija nokritušās zemāk par 1 miljardu ASV dolāru. Līdz ar plaša mēroga operāciju atjaunošanos ANO miera uzturēšanas izmaksas

³⁷⁶ Skat. 12. pielikumu *Dalībvalstīm 2010. gadā noteiktie maksājumi ANO pastāvīgajā budžetā (%) – lielākie noteiktie maksātāji*.

³⁷⁷ Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2003, p. 75.

1999. gadā pieauga līdz 1,7 miljardiem ASV dolāru un, saglabājot augošu tendenci, 2005. gadā sasniedza pagaidām augstāko izmaksu virsotni – vairāk nekā 5 miljardus ASV dolāru.³⁷⁸

ANO miera uzturēšanas operācijas pamatā tiek finansētas no dalībvalstīm noteiktajiem maksājumiem, lietojot budžeta maksājumu skalas formulu, tomēr iekļaujot atlaides nabadzīgākajām valstīm un papildu maksājumus ANO Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem. Miera uzturēšanas operācijas nereti tiek papildus finansētas no dalībvalstu brīvprātīgajiem maksājumiem. Tie var būt finanšu ieguldījumi no to valstu puses, kas jūt spēcīgas saistības ar operāciju vai ieguldījumi helikopteru, izejvielu, materiālu u. tml. veidā no ieinteresēto valstu vai to valstu puses, kas ir piešķirušas operācijai karaspēku.³⁷⁹

Ņemot vērā, ka ANO miera uzturēšanas budžeta veidošanas principi ir tādi paši kā vispārējā budžeta veidošanai, arī šajā gadījumā jāsecina, ka ANO var kļūt finansiāli un operacionāli atkarīga no kādas nacionālas valsts interesēm. Tāpat kā vispārējā budžeta gadījumā, arī miera uzturēšanas budžetā vairāk nekā 40% maksājumu veic divas valstis – ASV un Japāna, bet pārējo valstu iemaksas ir daudz mazākas.³⁸⁰

ASV bāzētā pētnieciskā institūta *RAND Corporation* pētnieks Džeimss Dobinss (*James Dobbins*) norāda, ka ANO spēki izmaksu ziņā tomēr ir salīdzinoši efektīvi. ANO galvenās mītnes ierēdņu stingrā pieeja saglabā miera operāciju izmaksas zemā līmenī, tomēr vienlaikus ierobežo organizācijas kapacitāti plānot un atbalstīt plašas vai augsti kompleksas misijas.³⁸¹

Dalībvalstu parādi ANO budžetā

Dalībvalstīm iemaksas gan vispārējā budžetā, gan miera uzturēšanas budžetā formāli būtu jāveic laikā, pilnībā un bez nosacījumiem. Tomēr praksē jau kopš 20. gadsimta sešdesmitajiem gadiem daudzas dalībvalstis paliek parādā vai neveic maksājumus nemaz.

---

³⁷⁸ Skat. 13. pielikumu *Izdevumi ANO miera uzturēšanas operācijām 1950–2005 (milj. ASV dolāros)*.

³⁷⁹ Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2003, p. 75.

³⁸⁰ Skat. 14. pielikumu *Lielākie maksātāji ANO miera uzturēšanas budžetā 2008.–2010. gadā (%)*.

³⁸¹ Dobbins J. *A Comparative Evaluation of United Nations Peacekeeping*. Testimony presented before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on International Organizations, Human Rights, and Oversight on June 13, 2007. RAND Corporation, 2007, p. 3.

Šī ir uzskatāma par vienu no lielākajām ANO problēmām – mehānisma trūkums dalības maksājumu veikšanas piespiešanai pazemina ANO efektivitāti operacionālās funkcijas izpildē. Bez adekvātiem līdzekļiem nemaksātāju sodīšanai nav liela pamudinājuma, tikvien kā pašieinteresētība vai morāls pienākums veikt prasītos maksājumus.³⁸² Vienīgais sankciju instruments noteikto iemaksu neveikšanas gadījumā paredzēts ANO Statūtu 19. pantā – valstis, kas organizācijai ir parādā vairāk nekā divu gadu pilnus maksājumus, Ģenerālajā asamblejā automātiski zaudē balsstiesības. Turklāt Starptautiskā tiesa ir atzinusi, ka miera uzturēšanas izdevumi veido šādus ANO pamata izdevumus.³⁸³ Gan ANO Statūtu 19. pants, gan Starptautiskās tiesas lēmums tomēr ir kļuvis nenozīmīgs, kopš 1964. gadā ANO nolēma to nepiemērot.³⁸⁴

Daudzi parādnieki saglabā savas balsstiesības, iemaksājot simboliskas summas, un atbilstošā ANO Statūtu norma praksē izrādījusies darboties nespējīga. 2008. gada augustā 6 attīstības valstis neatbilda ANO Statūtu 19. panta nosacījumiem – Centrālāfrikas Republika, Komorosa, Gvineja-Bisava, Libērija, Santome, Principe un Somālija. Arī šajā gadījumā tika piemērota ikgadējā prakse, kad Ģenerālā asambleja nolēma līdz sesijas beigām šīm dalībvalstīm atļauj balsot.³⁸⁵

Kopumā valstu skaits, kas veic noteiktos maksājumus ANO pastāvīgajā budžetā pilnībā un bez kavēšanās, ir salīdzinoši neliels – 21. gadsimtā to skaits ir svārstījies robežās no 20 līdz 42.³⁸⁶ Turklāt šo valstu maksājumi veido, augstākais, 23% no ANO kopējā budžeta. Tas nozīmē, ka absolūti lielākā ANO pastāvīgā budžeta daļa – vairāk nekā 75% – ir atkarīga no valstīm, kas sev noteiktos maksājumus neveic laikā un/vai pilnā apmērā. Šie secinājumi norāda uz zemu ANO operacionālās funkcijas izpildi finanšu ieguves spēju kontekstā.

Līdzīga situācija pastāv arī miera uzturēšanas budžetā. Skat. 2. Grafiku *lielāko maksātāju parādi ANO miera uzturēšanas budžetā – 2009. gada janvāra dati*

---

³⁸² Diehl P.F. *International Peacekeeping*. Baltimor, London: The John Hopkins University Press, 2003, p. 75.

³⁸³ *Certain Expenses of the United Nations (1962)*. International Court of Justice.

³⁸⁴ 1964. gadā ASV mēģināja uz laiku atņemt balsstiesības PSRS, jo tā bija parādā ANO pastāvīgajā budžetā. Mazās izredzes un atsevišķu valstu nevēlēšanās piemērot pret PSRS ANO Statūtu 19. pantu (lai netiktu nākotnē vērsti pret pašām) lika ASV no šī nodoma atteikties. Kopš tā laika 19. pants joprojām ir izteikts pirmatnējā redakcijā, tomēr nav ticis nopietni ņemts vērā, pat milzīgo ASV parādu ANO pastāvīgajā budžetā laikā astoņdesmitajos. gados.

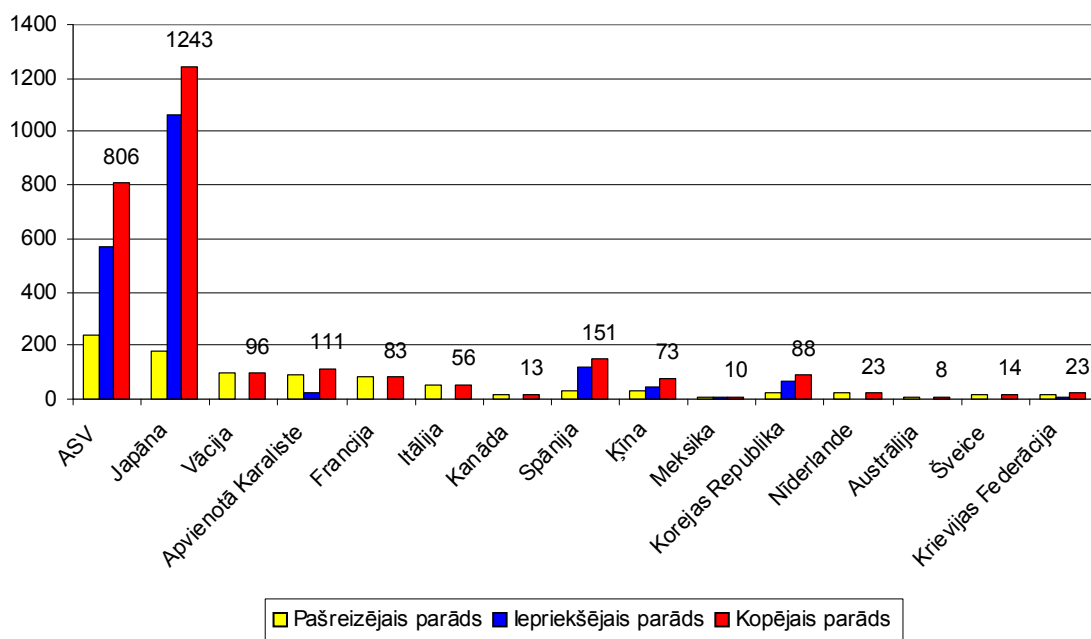
³⁸⁵ ANO Ģenerālās asamblejas 2008. gada 13. oktobra rezolūcija Nr. 63/4. Skat. UN Doc. A/RES/63/4, 2008. gada 13. oktobris.

³⁸⁶ Skat. 15. pielikumu *Valstu skaits, kas pilnībā un nekavējoties ir veikušas tām noteiktos maksājumus (% ANO pastāvīgajā budžetā, 1991–2009)*.

(miljonos ASV dolāru). Piespiedu mehānisma nepastāvēšana vairākām valstīm ir atļāvusi ignorēt to finansiālās saistības miera uzturēšanas operācijām. Šādā sistēmā mazāko valstu pusē pastāv dabiska tendence dzīvot uz citu rēķina; lielākas valstis jutīsies saistītas maksāt un turpināt operāciju, jo tām operācijas turpināšanā ir lielākais ieguldījums.³⁸⁷ Bez tam daudzām attīstības valstīm ir spiedīgas ekonomiskās problēmas, kas tās noved pie parādiem ANO. Visuzskatāmākais piemērs ir atsevišķu valstu nemaksāšana miera operācijām, jo tām ir pretenzijas pret misiju vai arī tās uzskata, ka izdevumi būtu jāsedz tiem, kam no misijas ir lielākie ieguvumi – galvenās valstis.³⁸⁸ Šie trīs faktori ir galvenie, kas rada plaisu starp miera uzturēšanas izdevumiem un finansēm, kas nepieciešamas to segšanai.³⁸⁹

2. grafiks. 15 lielāko maksātāju parādi ANO miera uzturēšanas budžetā – 2009. gada janvāra dati (miljonos ASV dolāru)

Avots: Global Policy Forum. In: www.globalpolicyforum.com. Pēdējo reizi aplūkots 03.109.2009.

Statistika rāda, ka pēc 1993. gada būtiski palielinājušies dalībvalstu parādi miera uzturēšanas operāciju finansēšanai, turklāt palielinājums ir vērtējams kā lēcienveidīgs. Tomēr šos datus nedrīkst aplūkot vienus pašus – tieši šajā laikposmā

³⁸⁷ Diehl P.F. *International Peacekeeping*. Baltimor, London: The John Hopkins University Press, 2003, pp. 75–76.

³⁸⁸ Turpat, p. 76.

³⁸⁹ Skat. 16. pielikumu *ANO miera uzturēšanas izdevumi pret dalībvalstu parādiem (miljardos ASV dolāru, 1975–2005)*.

būtiski palielinājās miera uzturēšanas operāciju skaits un līdz ar to arī ANO miera uzturēšanas spēku lielums.

2008. gadā 59 dalībvalstis bija parādā ANO pastāvīgajā budžetā, miera uzturēšanas budžetā un Galvenajam ģenerālplānam 3,4 miljardus ASV dolāru. Lielākais parādnieks ir ASV, kura ir atbildīga par 94% parāda pastāvīgajā budžetā un vairāk nekā 40% no kopējā parāda.³⁹⁰ Pie tam, lai arī atsevišķi ANO dalībnieki nemaksā noteiktos maksājumus finanšu problēmu dēļ, citas dalībvalstis, un konkrēti ASV, nemaksā politisku iemeslu dēļ. Tieši tādēļ finanšu krīzes bieži vien tiek dēvētas par politiskajām krīzēm, jo to pamats ir politiskas diskusijas.

ASV politika pierāda, ka ANO budžets ir ķīlnieks plašākām ģeopolitiskām un ģeostratēģiskām diskusijām par ANO lomu pasaulē kopumā, un šis secinājums ir attiecināms arī uz Aukstā kara periodu. Līdz septiņdesmitajiem gadiem ASV Ģenerālajā asamblejā ieņēma stabilu vairākumu un maksāja sev noteiktos maksājumus pastāvīgajā budžetā un miera uzturēšanas maksājumus. Taču septiņdesmito gadu beigās ASV ANO finanšu jautājumā pārņēma citu pieeju. Iepriekšējās dekādes laikā ASV politiskā kontrole pār ANO bija mazinājusies, bet būtiski palielinājies trešās pasaules bloks. Tādi jautājumi kā Palestīna un Dienvidāfrika ASV Kongresā saskārās ar nopietnu pretestību. ASV politika attiecībā pret ANO, kā ietekmes instrumentu izmantojot budžetu, tika uzsākta astoņdesmitajos gados, un lielā mērā var uzskatīt, ka šo politiku ASV īsteno arī mūsdienās. Ņemot vērā, ka ASV ir lielākā parādniece gan pastāvīgajā, gan miera uzturēšanas budžetā, turpmākās ANO finanšu krīzes ir bijušas cieši saistītas ar ASV politiku.

Kad ASV nevēlējās maksāt ANO budžetā, senators Dž. Helms 1996. gadā publiskajā diskusijā ieviesa jaunu ieceru, kas gan bija izskanējusi jau piecdesmitajos gados saistībā ar pirmo nopietno miera uzturēšanas operāciju finansēšanu – maksā tas, kas iesaistās. “Sistēmai būtu jāpieļauj trešā iespēja: atļaut ANO īstenot misijas bez ASV finansējuma un dalības. Ja citi pasaulē vēlas veikt nācijas veidojošas misijas, nav iemesla, kāpēc lai ASV tos atrunātu – tikmēr, kamēr ASV nodokļu maksātājiem nav jāmaksā trešā daļa.”³⁹¹ Šāds priekšlikums nozīmē ne tikai fundamentālu finansēšanas principu maiņu, bet arī iestāšanos pret ANO pamata vērtībām un pamata uzdevumu – kolektīvu miera un drošības uzturēšanu. Uz ANO instrumentalizāciju

³⁹⁰ Skat, 17. pielikumu *ASV parādi pret kopējiem parādiem ANO budžetā (miljardos ASV dolāru, 1996–2009)*.

³⁹¹ Helms J. *Saving the U.N.: A Challenge to the Next Secretary-General*. Foreign Affairs. September-October, 1996. In: www.foreignaffairs.org. Pēdējo reizi aplūkots 09.09.2009.

norāda arī turpmākais Dž. Helmsa domu gājiens: „[...] un ANO aktivitātēm būtu jābūt balstītām uz brīvprātības principa. Tas pēc būtības pakļautu visas ANO programmas pieprasījuma testam. Katra valsts izsvērtu programmas vērtību ar to, cik par to vēlētos maksāt.”³⁹² 2004. gadā *Guardian* rakstīja: „Šī atkarība no Savienotajām Valstīm Apvienotajām Nācijām ir kaitējoša. Tā rezultējas ASV hegemonijā pār to, kam jābūt demokrātiskai, neatkarīgai organizācijai.”³⁹³

Kopumā ANO miera uzturēšanas operāciju un dalībvalstu parādu miera uzturēšanas budžetā attiecība ir mainīga – deviņdesmitajos gados un 21. gadsimtā parādi salīdzinājumā ar izdevumiem ir bijuši proporcionāli mazāki deviņdesmito gadu sākumā, kad ANO iesaistījās krīzes risināšanā bijušajā Dienvidslāvijā, kā arī 21. gadsimta sākumā. Savukārt deviņdesmito gadu beigās šī proporcija ir bijusi apgriezta.³⁹⁴

Ar finanšu nepietiekamību vai nestabilitāti nesastopas ANO Drošības padomes autorizētas militāras operācijas, kuras īsteno valstu *ad hoc* koalīcijas. Viena no daudznacionālu spēku galvenajām priekšrocībām ir operācijas finanšu stabilitāte. Atšķirībā no ANO operācijas, kurā organizācijas dalībnieki sastāda lielāko finanšu resursu apjomu, daudznacionālo spēku izdevumus pamatā sedz iesaistītās valstis. „Daudznacionālu spēku finansēšanas nasta gulstas uz tām valstīm, kurām ir tieša ieinteresētība operācijas veiksmīgumā, ar iepriekšēju pieņēmumu, ka tās būs vairāk pretimnākošas operācijas izdevumu segšanā un mazāk ieinteresētas aizturēt finanses politisku vai ekonomisku iemeslu dēļ.”³⁹⁵ „Kopumā daudznacionālo miera uzturēšanas spēku finansiālās stabilitātes priekšrocības iepretī ANO operācijām ir skaidras. Tomēr šīs priekšrocības nozīmība nav augsta, un pastāv politiski riski paļauties uz karaspēku piešķirošo valstu finanšu atbalstu un galvenajām konflikta strīdus pusēm.”³⁹⁶

Patlaban jauns papildu riska faktors ANO miera uzturēšanas operācijām no finanšu ieguves un pārdales viedokļa ir globālā finanšu krīze – “kamēr tādas attīstības valstis kā Indija un Pakistāna piešķir lielāko daļu ANO spēku, tās ir bagātās valstis, kas apmaksā rēķinu. ASV viena pati sedz apmēram ceturto daļu no miera uzturēšanas

---

³⁹² Ibid.

³⁹³ Falck R., Krieger D. *United Nations Should Be Less Reliant on US*. Daily Bruin. November 13, 2002. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 09.09.2009.

³⁹⁴ Skat. 16. pielikumu *ANO miera uzturēšanas izdevumi pret dalībvalstu parādiem (miljardos ASV dolāru, 1975–2005)*.

³⁹⁵ Ibid, p. 135.

³⁹⁶ Ibid, p. 136.

budžeta, bet mazāk nekā divpadsmit attīstīto valstu sedz ap 90 procentiem. Visas tagad ir saskārušās ar recesijas draudiem.³⁹⁷ Bagātās ANO valstis izjūt fiskālu spiedienu, kas ir bezprecedenta gadījums visā ANO miera uzturēšanas vēsturē. “Laikā, kad ANO miera uzturēšanas izmaksas būs visu laiku vislielākās (pāri par 7 miljardiem ASV dolāru 2009. gadā), finanšu pamudinājums rūpīgi izvērtēt miera uzturēšanas aktivitātes ir katram saskatāms.”³⁹⁸

Apkopojot atzinumus par ANO budžeta veidošanas pamata principiem un finanšu grūtībām, var secināt, ka organizācija finanšu resursu ieguves un pārdales efektivitātes kritēriju izpildē uzrāda trūkumus. „Notiek debate par miera uzturēšanas pastāvošo dabu, bet, godīgi sakot, galvenās problēmas, ar ko šajā jomā ir saskārusies ANO, ir adekvātu resursu nodrošināšana.”³⁹⁹ Finanšes ir nepietiekamas, budžeta veidošanas mehānisms – nedrošs un galvenais finansējuma avots viens – ASV maksājumi. P. Dīls, veicot gadījumu izpēti, gan ir secinājis, ka finanšes miera uzturēšanas operācijām ir „kaitinoša problēma”, tomēr tās nav bijušas nopietns šķērslis misijas īstenošanai vai veiksmīgumam. „Finanšu problēmas, vismaz tajā līmenī, kādā tās līdz šim ir piedzīvojušas ANO miera operācijas, nav nozīmīgs faktors, kas ietekmētu miera uzturēšanas operāciju veiksmīgumu.”⁴⁰⁰

Secinājumi

Analizējot ANO operacionālās funkcijas finanšu ieguves un pārdales efektivitātes kritērija indikatorus, jāsecina, ka ANO šajā jomā saskaras ar efektivitātes problēmām un ka tās ir strukturālas un sistēmiskas. Pirmkārt, ANO ar finanšu krīzēm ir saskārusies kopš pašiem miera uzturēšanas operāciju sākumiem. Otrkārt, galvenā problēma gadu desmitiem ir viena un tā pati – valstis neveic noteiktos maksājumus ANO pastāvīgajā budžetā un miera uzturēšanas budžetā. Treškārt, ASV organizāciju instrumentalizē – ASV veica maksājumus budžetā ANO pirmsākumos, kad tai Ģenerālajā asamblejā bija lielāka vara, kā arī maksā tad, kad ANO iesaistās ASV intereses skarošās krīzēs. ANO finanšu resursu pārdales efektivitātes kritērija izpildē

---

³⁹⁷ Charbonneau L. *UN Peacekeeping Faces Crisis as Funds, Troops Dry Up*. Reuters, 07.12.2008.

³⁹⁸ *Expected Council Action*. Security Council Report, January 16, 2009. In: www.securitycouncilreport.org. Pēdējo reizi aplūkota 10.09.2009.

³⁹⁹ Gray C. *The Charter Limitations on the Use of Force: Theory and Practice*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 89.

⁴⁰⁰ Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2003, p. 77.

saskaras ne tikai ar vienas valsts pārāk lielu ietekmi uz finansēm – arī tad, kad galvenais finansētājs maksājumus sāk veikt disciplinētāk, krīze nesamazinās, jo neefektīvs un nedrošs ir pats budžeta veidošanas mehānisms un principi. Apkopojot iepriekš minēto, jāsecina, ka ANO operacionālās funkcijas finanšu ieguves un pārdales kritērijs tiek pildīts zemā līmenī.

4. 4. MIERA OPERĀCIJU PERSONĀLA PIESAISTE UN PIETIEKAMĪBA

Operacionālās funkcijas pārdales aspekts attiecas uz finanšu un cilvēkresursu piesaistes spējām. ANO cilvēkresursu piesaistes spējas starptautiskā miera un drošības jautājumos attiecas uz personāla piesaisti un tā pietiekamību miera operācijām.

ANO Statūtu 43. pantā⁴⁰¹ un 45. pantā⁴⁰² runāts par ANO pastāvīgo armiju, tomēr tāda nekad nav tikusi izveidota – „lai arī daudzas valstis ir noslēgušas droša atbalsta līgumus ar ANO, tās nekad nav padarījušas spēkus pastāvīgi pieejamus ANO veidā, kā to paredz Statūti. Visos šādos līgumos valstis ir saglabājušas rīcības brīvību tajā, kur un kā to spēki tiek pielietoti”.⁴⁰³ Iemesls tam ir drošības jautājumu pietuvinātība nacionālās suverenitātes jautājumam un nevēlēšanās lemt par tiesības šajos jautājumos deleģēt pārnacionālam līmenim. „Visas valstis saglabā augstu uzmanības pakāpi attiecībā uz apstākļiem, kuros to bruņotie spēki varētu tikt lietoti, un nevēlas izrakstīt ANO tukšu čeku. Plānojot bruņoto spēku lietošanu – miera ieviešanai vai miera uzturēšanai – Padome nekad nav spējusi pieņemt, ka visas valstis gaidītu, lai izpildītu tās aicinājumu. Tai pastāvīgi ir bijis jāpiemēro sava politika tam, kas būtu pieņemams dalībvalstīm, un konkrēti – spēkus piešķirošajām valstīm”.⁴⁰⁴

---

⁴⁰¹ ANO Statūtu 43. panta pirmais punkts ir formulēts šādi: ”Visām Organizācijas dalībvalstīm, lai sniegtu savu ieguldījumu starptautiskā miera un drošības uzturēšanā, pēc Drošības padomes pieprasījuma un saskaņā ar īpašu nolīgumu vai nolīgumiem ir pienākums nodot tās rīcībā starptautiskā miera un drošības uzturēšanai bruņotos spēkus, sniegt palīdzību un nodrošināt attiecīgos apkalpošanas līdzekļus, ieskaitot šķērsošanas tiesības.”

⁴⁰² ANO Statūtu 45. pants ir formulēts šādi: „Lai nodrošinātu Apvienoto Nāciju Organizācijai iespēju uzsākt neatliekamas militāras operācijas, Organizācijas dalībvalstīm jātur nacionālo gaisa kara spēku kontingenti pilnīgas gatavības stāvoklī kopējām starptautiskām piespiedu darbībām. Šo kontingentu skaitlisko sastāvu, gatavības pakāpi un kopīgās darbības plānus nosaka Drošības padome kopīgi ar Militāro štāba komiteju tajās robežās, kas noteiktas 43. pantā minētajā īpašajā nolīgumā vai nolīgumos.”

⁴⁰³ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 20.

⁴⁰⁴ *Ibid*, p. 21.

Šis apstāklis ietekmē ANO operacionālās funkcijas īstenošanu, tomēr nav iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka tā dēļ būtiski pazeminātos ANO efektivitāte – lai arī pastāvīgā ANO armija nav izveidota, pastāv citi veidi personāla piesaistei ANO miera uzturēšanas operācijām.

ANO miera uzturēšanas operācijas sastāv no spēkiem, kas darbojas ANO vadībā un kontrolē. Tos piešķir valstis un to mērķis ir novērot un sekmēt pamiera vai miera līguma ieviešanu. ANO miera uzturēšanas spēku apjoms atspoguļo konfliktu, krīžu un karu dinamiku pasaulē. Tas bija vidēji zems Aukstā kara laikā, nedaudz palielinoties sešdesmito gadu sākumā Kongo un Somālijas krīžu dēļ, pēc tam strauju kāpumu piedzīvojot deviņdesmito gadu sākumā saistībā ar krīzi bijušajā Dienvidslāvijā un Somālijā un sasniedzot augstāko punktu 2007.–2009. gadā, tādējādi atainojot konfliktu tipu maiņu pasaulē un ANO iesaisti pilsoņu karu un humanitāro krīžu risināšanā.⁴⁰⁵

Analizējot miera uzturēšanas personālu, jāsecina, ka lielākās uniformētā personāla piešķirējas ir attīstības valstis un ka to vidū ir tikai dažas attīstītās valstis vai Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis.⁴⁰⁶ Tieši tādēļ, ka pastāvīgās Drošības padomes dalībvalstis nelabprāt piešķir karaspēkus, miera uzturēšanas operācijas atrodas finansiālā un politiskā spriedzē.⁴⁰⁷ Daudziem no tradicionālajiem karaspēku piešķirējiem⁴⁰⁸ vairs nav kapacitātes piešķirt karaspēkus tādēļ, ka šīs valstis lielā mērā ir iesaistījušās operācijās, ko nevada ANO. Rietumu valstis norāda, ka dalība misijās Irākā un Afganistānā nozīmē to, ka tām vairs nav rezerves karavīru citām ANO misijām. Šīs valstis aicina ANO miera uzturēšanas operācijās vairāk iesaistīties citas valstis, piemēram, Krieviju.⁴⁰⁹ Savukārt daudzām valstīm, kas ir jaunās spēku piešķirējas – attīstības valstīm – bieži vien trūkst infrastruktūras, aprīkojuma un apmācības sistēmas, lai savus spēkus efektīvi integrētu kompleksās misijās. ANO spēkiem trūkst arī kvalificētu policijas spēku un kvalificētu civilo spēku.

Dž. Dobinss, analizējot ANO miera operācijas, uzsver: „ANO operācijas gandrīz vienmēr ir cietušas no karavīru un resursu trūkuma. Tas ir nevis tāpēc, ka ANO vadītāji domātu, ka mazāk ir labāk, bet tāpēc, ka dalībvalstis reti ir gatavas

---

⁴⁰⁵ Skat. 18. pielikumu *ANO miera uzturēšanas spēku apjoms: 1945–2009*).

⁴⁰⁶ Skat. 19. pielikumu *20 lielākie uniformētā personāla piešķirēji ANO miera uzturēšanas operācijām*.

⁴⁰⁷ *Expected Council Action*. Security Council Report, January 16, 2009. In: www.securitycouncilreport.org. Pēdējo reizi aplūkots 10.09.2009.

⁴⁰⁸ Šis jēdziens tiek lietots, iekļaujot Eiropas, Skandināvijas, atsevišķas Latīņamerikas un citas valstis, kas piešķir lielāko miera uzturētāju skaitu līdz deviņdesmito gadu sākumam.

⁴⁰⁹ Charbonneau L. *UN Peacekeeping Faces Crisis as Funds, Troops Dry Up*. Reuters, 07.12.2008.

piedalīties ar cilvēkresursiem vai naudu tādā apjomā, kā varētu vēlēties pat vispiesardzīgākais militārais komandieris. Rezultātā ikdienišķa prakse ir izvietot mazus un vājus ANO spēkus situācijās, kuras, balstoties uz pieņēmumiem par labāko iznākumu, varētu izrādīties pēckonflikta situācijas. Kur šādi pieņēmumi ir nepareizi, ANO spēkus ir nācies pastiprināt vai, ekstrēmās gadījumos, pat glābt.”⁴¹⁰

Secinājumi

Kaut arī ANO nav izveidojusi pastāvīgo armiju, par ko runāts ANO Statūtu 23. un 45. pantā, tas nav uzskatāms par iemeslu, kura dēļ būtiski pazeminātos ANO efektivitāte – personāla piesaistei ANO miera uzturēšanas operācijām pastāv citi veidi. ANO miera uzturēšanas spēku apjoms pēdējo gadu laikā jau ir pārsniedzis 90 000 vīru, un tas ir augstākās rādītājs ANO vēsturē.

Tradicionālie karaspēka piešķirēji ir iesaistījušies operācijās, kuras nevada ANO, tādēļ tie saskaras ar kapacitātes trūkumu dalībai jaunās ANO operācijās. Jaunie karaspēku piešķirēji – attīstības valstis – savukārt saskaras ar infrastruktūras, aprīkojuma un atbilstošas apmācības trūkumu. ANO Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis nelabprāt piešķir ANO savus karaspēkus, tādēļ ANO miera uzturēšanas operācijas atrodas pastāvīgā finansiālās un politiskās spriedzes stāvoklī.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka operacionālās funkcijas cilvēkresursu piesaistes kritērija izpildē ANO efektivitāte ir vidēja.

4.5. VARAS DALĪJUMS STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šajā nodaļā tiks analizēts ANO operacionālās funkcijas varas pārdales kritērijs. Uzmanība tiks pievērsta gan varas sabalansētībai, kompetenču nošķiršanai, gan pilnvaru sadalījumam institūciju starpā starptautiskā miera un drošības uzturēšanas jomā.

Kaut arī starptautiskas organizācijas darbības mehānismi tiešā veidā nav pielīdzināmi varas dalīšanai valsts ietvaros, princips, kas nodrošina varas sabalansētību un nepieļauj kāda varas atzara dominēšanu, ir viens no ANO efektīva

---

⁴¹⁰ Dobbins J. *A Comparative Evaluation of United Nations Peacekeeping*. Testimony presented before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on International Organizations, Human Rights, and Oversight on June 13, 2007. RAND Corporation, 2007, p. 5.

varas sadales kritērija priekšnoteikumiem. Tādēļ šajā darbā varas dalījuma kritērijs tiks aplūkots nevis klasiskā varas dalījuma kontekstā, bet gan – izvērtējot, vai ANO starptautiskā miera un drošības jomā pastāv efektīvs sabalansētas varas princips, kas kādu no galvenajām institūcijām varas un pilnvaru ziņā neizceļ pāri citām.

Jau šīs nodaļas sākumā ir jānorāda, ka formālā varas sadalījuma raksturiezīmes ir sistēmiskas un strukturālas, jo pamatā tās ir saglabājušās nemainīgas kopš ANO izveides un ir ietvertas ANO Statūtos. Šo iezīmju sistēmisko dabu pasvītro bijušā ANO ģenerālsekretāra vietnieka B. Urkuharta norāde: „Nākotnes miera uzturēšanas plāns bija balstīts, un tas nav pārsteigums, uz aliansi, kas tikko bija uzvarējusi karā. Statūtu rakstītāji pieņēma, ka sabiedrotie varētu turēties kopā un kļūt par jaunās pasaules organizācijas mugurkaulu.”⁴¹¹

ANO Drošības padomes pilnvaras starptautiskā miera un drošības jomā

ANO Statūtu izstrādes procesā 1945. gadā lielvaras vienojās, ka svarīgāko jautājumu izlemšana attiecībā uz mieru un drošību tiks nodota ANO Drošības padomei. Tādējādi Drošības padome ir uzskatāma par ANO galveno politisko institūciju, kura saskaņā ar ANO Statūtu 24. pantu ir atbildīga par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu. Jāuzsver, ka ANO Drošības padomes darbības analīzē šī atziņa ir galvenā vadlīnija, un būtu jāizvairās no pārspīlētas Drošības padomes uzdevumu starptautiskā miera un drošības jomā interpretācijas. „Liela daļa Padomes kritikas izriet no pārprastas tās lomas. Šai lomai plaši tiek saskatīti trīs aspekti. Uz Padomi lūkojas kā uz tādu, kam Statūtu ietvaros par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu ir primāra atbildība; kā uz instrumentu starptautisko tiesību aizstāvēšanai; un, visbeidzot, kā uz instrumentu tiesiskuma aizstāvēšanai starptautiskajā sabiedrībā. Patiesībā tikai pirmā no šīm funkcijām ir skaidri piešķirta Padomei, Statūtu 24(1) panta ietvaros. Pārējas divas ir tai uztiptas, piešķirot tai galvenā garanta lomu situācijās, kurās kāda starptautiskās sabiedrības daļa vēlas uzspiest savu gribu tam, ko tā uzskata par nepakļāvīgu valsti.”⁴¹²

Valstu ietekmei uz starptautiskās drošības jautājumiem ANO ir trīs mehānismi, tos pamatā ir pārņēmuši Drošības padomes pieci pastāvīgie locekļi. Pirmie divi mehānismi attiecas uz ietekmes hierarhiju Drošības padomē, trešais –

⁴¹¹ Urquhart B. *The Next Secretary-General. How to Fill a Job With No Description*. Foreign Affairs, Volume 85, No. 5., September/October 2006.

⁴¹² Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 34.

ārpus tās. Pirmkārt, tās ir ierobežotās pastāvīgās dalības tiesības⁴¹³. Otrkārt, tas ir neproporcionālais balsošanas spēks Drošības padomes locekļu starpā. Treškārt, tā ir Drošības padomes nozīme ANO kopumā, proti, fakts, ka tām valstīm, kas atrodas Drošības padomē, ir lielāka ietekme nekā tām, kas tur neatrodas. *London Free Press* 2000. Gadā tēlaini rakstīja: “Pieci politiskie dzīvnieki ir līdzīgāki par pārējiem: ASV, Krievija, Francija, Lielbritānija un Ķīna.”⁴¹⁴

Drošības padomes sastāvā ir piecpadsmit dalībvalstis, no kurām piecas ir pastāvīgās locekles, savukārt pārējās ir nepastāvīgās locekles, kuras ievēl uz diviem gadiem. Drošības padomes pastāvīgo dalībvalstu galvenie raksturlielumi ir to pastāvīgā vieta un veto tiesības, kas tām pieder jau no organizācijas dibināšanas brīža – „[...] nākotnes pastāvīgās dalībvalstis skaidri norādīja, ka veto tiesības ir *conditio sine qua non* to dalībai jaunajā pasaules organizācijā”⁴¹⁵. ANO Statūtos noteiktais vienprātības princips pastāvīgo Drošības padomes locekļu starpā substanciālu lēmumu pieņemšanā ir ilgstošu diskusiju rezultāts, ieskaitot Vašingtonas un Jaltas konferences. Apvienotā Karaliste, ASV, PSRS un Francija atbalstīja vienprātības principu, ko motivēja nepieciešamība aizsargāt šo valstu suverēnās tiesības un nacionālās intereses. Harijs Trumens (*Harry S. Truman*), kurš 1945. gadā kļuva par ASV prezidentu, savos memuāros raksta: “Visi mūsu eksperti – civilie un militārie – to atbalstīja, un bez šāda veto Senātā nebūtu bijusi iespējama nekāda vienošanās.”⁴¹⁶ No šī jāsecina, ka veto tiesību, kas pieder ANO Drošības padomes pastāvīgajām dalībvalstīm, izcelsme ir sistēmiska, jo to noteica 2. pasaules kara beigu fāzes un pēckara starptautiskās sistēmas pazīmes. Pie tam šie nosacījumi ir raduši stingru un praktiski negrozāmu izpausmi ANO Statūtos, kas ļauj secināt, ka šo ANO Drošības padomes lielo pilnvaru avots ir arī strukturāls.

Veto tiesības tiek kritizētas jau kopš Sanfrancisko konferences, jo starptautiskajās tiesībās pārsvarā pastāv vairākuma balsu princips.⁴¹⁷ Kritika tiek vērsta uz to, ka tās piešķir Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem milzīgas

---

⁴¹³ ANO Statūtu 23. panta pirmais punkts nosaka, ka Ķīna, Francija, PSRS, Apvienotā Karaliste un ASV ir pastāvīgās Drošības padomes locekles, un tas nozīmē pastāvīgu ietekmi un lēmumu pieņemšanas procesu Drošības padomē.

⁴¹⁴ *Blessed Little Security*. Editorial from *London Free Press*. 03.01.2000. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkora 15.09.2009.

⁴¹⁵ Blokker N. *The Security Council and the Use of Force: On Recent Practice*. In: Blokker N., Schrivjer N. (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 8.

⁴¹⁶ Truman H. S. *Year of Decisions: 1945*. London: Hodder and Stoughton, 1955, p. 207.

⁴¹⁷ Brownlie T. *Principles of public international law*. Oxford: Oxford University Press, 1998, p.689.

pilnvaras, kas ir definējamas kā „absolūta privilēģija” un „ekskluzīvs klubs” un ka veto tiesības ir pretējas ANO statūtos reglamentētajam valstu līdztiesības principam.⁴¹⁸

Attiecībā uz nepastāvīgajām Drošības padomes locekļēm tiek minēts, ka tās faktiski nespēj konceptuāli svarīgos jautājumos ietekmēt pastāvīgo valstu nolemto, jo saskaņā ar ANO Statūtu 23. panta otro punktu tās tiek ievēlētas uz diviem gadiem un nav pārvēlējamas. Tiek atzīts, ka valstis nespēj tik ātri piemēroties Drošības padomes procedūrām. Rezultātā nepastāvīgajām valstīm ir daudz grūtāk īstenot jebkādu ietekmi uz Drošības padomes darbu. Tā kā nepastāvīgās valstis Drošības padomē nevar tikt atkārtoti pārvēlētas, tās nevar iegūt *de facto* pastāvīgā locekļa statusu arī ar Ģenerālās asamblejas vairākuma atbalstu.

ANO Drošības padomei ANO Statūti piešķir varu īstenot piespiešanas pasākumus, ieskaitot ekonomiskas sankcijas un militāru rīcību.⁴¹⁹ Nereti tiek argumentēts, ka šādas pilnvaras ir neproporcionāli lielas, starptautisku organizāciju darbībai neraksturīgas un nedemokrātiskas. “Ir valstis, kas norāda, ka tik plašas pilnvaras var izraisīt dubultus standartus un tiesību pārkāpjošas iejaukšanās dominējošo varu interesēs.”⁴²⁰ Tādēļ ir izteikti priekšlikumi precizēt Drošības padomes pilnvaras, nosakot konkrētus kritērijus attiecībā uz pielietojamajiem līdzekļiem pārkāpuma novēršanai, pamatojot to ar viedokli, ka noteiktas vadlīnijas krīžu likvidēšanai palielinātu starptautiskās sabiedrības uzticību Drošības padomes lēmumiem un būtu nodrošināts lēmumu caurspīdīgums un tiesiskums.

ANO Drošības padome vienlaikus kombinē gan likumdošanas, gan izpildvaras pienākumus. ANO Statūti piešķir Drošības padomei pilnvaras noteikt jebkura miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un sniegt rekomendācijas vai lemt par to, kādi pasākumi jāveic starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai.⁴²¹ Tādējādi ANO Drošības padome pati lemj, vai konkrētai situācijai ir jābūt tās uzmanības lokā, vai un kādu miera apdraudējumu tā ietver, tad – kādu, tad – kā konkrētajā situācijā rīkoties, un tad pati pieņemto lēmumu īsteno. Tā kā joprojām nepastāv definīcijas tādiem jēdzieniem kā draudi vai miera pārkāpums, Drošības

---

⁴¹⁸ ANO statūtu 1. panta otrais punkts paredz, ka ANO mērķis ir attīstīt draudzīgas attiecības starp nācijām, pamatojoties uz tautu līdztiesību un pašnoteikšanās principa respektēšanu, kā arī veikt citus attiecīgus pasākumus vispārēja miera nostiprināšanai

⁴¹⁹ Skat. ANO Statūtu VII nodaļu.

⁴²⁰ Paul J. A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system*. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

⁴²¹ To nosaka ANO Statūtu 39. pants.

padomes locekļi ir tie, kas lemj, kā konkrēto situāciju traktēt un kā tajā rīkoties. Turklāt, tā kā starptautiskajā sabiedrībā pastāv vienprātība par to, ka miers nevar un nedrīkstētu tikt definēts vienīgi militārā vai drošības izpratnē, bet tam jāietver arī tādas dimensijas kā nabadzība, vide, veselība, izglītība u. tml., tas ir leģitimizējis dažus spēcīgus ANO Drošības padomes locekļus aktualizēt visus šos jautājumus arī ANO Drošības padomē.⁴²² ANO Drošības padomei līdz ar to piemīt ļoti plaša diskretā vara.⁴²³

Drošības padome ir apveltīta ar lielu varu, tomēr nav iespējams apgalvot, ka tā bieži būtu pieņēmusi nedemokrātiskus lēmumus, un tam par piemēru var kalpot arī krīze Irākā 2003. gadā. Drošības padome pieņēma lēmumus un rīkojās atbilstoši starptautiskās sabiedrības vairākuma nostājam, kam kā pretstats minama ASV rīcība. Turklāt Drošības padomes darbības praksē tās sanāksmēs tiek uzklaustas ne tikai ANO Drošības padomes locekles, bet arī citas valstis, kaut arī bez tiesībām balsot.⁴²⁴

ANO Statūtu 31. pants nosaka, ka jebkura dalībvalsts bez balsstiesībām var piedalīties Drošības padomes sēdēs „visos tajos gadījumos, ja šīs organizācijas dalībvalsts intereses ir aizskartas”. Pamatojoties uz ANO Drošības padomes procedūras noteikumu 37. punktu, kas nosaka, ka ANO dalībvalstis, kuras nav Drošības padomes locekles, var tikt uzaicinātas piedalīties diskusijās bez balsstiesībām par jebkuru jautājumu, ja tas skar dalībvalsts intereses⁴²⁵, vairākas valstis tika uzaicinātas piedalīties diskusijā saistībā ar darbību Irākas krīzes kontekstā⁴²⁶. Uzklusot valstu viedokli, pirmām kārtām tiek uzsvērts, ka šie jautājumi skar visu starptautisko sabiedrību, tādēļ šāda pieeja norāda uz Drošības padomes spēju darboties atklāti un demokrātiski, rēķinoties arī ar starptautiskās sabiedrības viedokli un saskaņā ar ANO Statūtu mērķiem.

ANO Statūtu 32. pants savukārt nosaka, ka jebkura ANO dalībvalsts, kas nav Drošības padomes locekle, un jebkura valsts, kas nav ANO dalībvalsts, ja tā ir Drošības padomē izskatāmā strīda puse, bez balsstiesībām „tiek uzaicināta piedalīties apspriešanā, kas skar šo strīdu”. Šis Statūtu pants tieši norāda, ka Drošības padome nevar atteikt uzklusīt valsti, kas nav tās locekle. „32. pants ir svarīgs ne tikai tāpēc,

---

⁴²² Gharekhan Ch. R. *The Horseshoe Table: An Inside View of the UN Security Council*. Pearson, Longman, An imprint of Pearson Education, Third Impression, 2007, p. 2–3.

⁴²³ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 172.

⁴²⁴ Par šo vairāk skat. šī darba 2.1. nodaļā *ANO institucionālie un konferences mehānismi*.

⁴²⁵ *Provisional rules of procedure of the Security Council*. United Nations: 1983.

⁴²⁶ *The Security Council 4717th meeting*. In: www.un.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

ka ierobežo Padomes diskreto varu, bet arī tāpēc, ka tas, atšķirībā no 31. panta, attiecas arī uz valstīm, kas nav ANO dalībvalstis. Tikai uz 32. panta pamata tās var aktīvi piedalīties sanāksmēs.”⁴²⁷

Kopš deviņdesmito gadu vidus Drošības padome savā darbībā ir kļuvusi atvērtāka. Piemēram, ir samazināts neformālo konsultāciju izmantojums, tajās debatētie rezolūciju projekti un prezidenta ziņojumi tiek izplatīti arī citām ANO dalībvalstīm, tām seko prezidentūras atklātie paziņojumi; tiek noturēts aizvien vairāk publisku un privātu tikšanos, lai atļautu valstīm, kas nav ANO Drošības padomes dalībvalstis, paust savu viedokli specifiskos jautājumos, savukārt Drošības padomes dalībvalstīm – iepazīstināt ar savu pozīciju plašāku loku; ir ieviestas periodiskas „kopsavilkuma” sēdes, lai diskutētu par Drošības padomes darbu ar plašāku ANO dalībnieku loku, ANO sasniedz arī plašāku auditoriju, diskutējot par savu darbu ar nevalstiskajām organizācijām.⁴²⁸ Protams, šie pasākumi nenovērš lielākās pretenzijas pret Drošības padomes darbu, tomēr spēj tās kaut nedaudz balansēt.

Lai arī ANO Statūti Drošības padomei ir piešķirušī lielas pilnvaras, tās pastāvēšanas vēsturē ir bijuši posmi, kad tā savā rīcībā ir pasīva un savas pilnvaras neizmanto, un iemesli tam ir sistēmiski. Proti, Aukstā kara laikam bija raksturīga situācija, kad lielais piecinieks paralizē Drošības padomes darbu. Par to liecina gan ierobežotais izdoto rezolūciju skaits, gan veto izmantošanas statistika.⁴²⁹ Laikposmā no 1945. gada līdz 1990. gadam perifēriālā loma, ko Drošības padome spēlēja praksē, krasi kontrastēja ar to centrālo lomu kolektīvās drošības jomā, ko tai paredzēja Statūti. Šajā laikposmā ir pieņemti tikai daži Drošības padomes lēmumi par spēka lietošanas autorizēšanu, un šeit ir runa par četrām rezolūcijām – par palīdzību Dienvidkorejai⁴³⁰, par situāciju Kongo⁴³¹ un situāciju Dienvidrodēzijā⁴³². Turklāt ir skaidrs, ka šīs

---

⁴²⁷ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 82.

⁴²⁸ Skat. Bailey S. D., Daws S. *The Procedure of the UN Security Council*. 3rd edn. Oxford: Oxford University Press, 1998, pp. 66–75; Hulton S. C. *Council Working Methods and Procedure*. In: Malone, D. M. *The Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2004, pp. 237–251. Skat arī UN Doc. S/2006/78, 2006. gada 7. Februāris; UN Doc. S/2006/507, 2006. gada 19. jūlijs.

⁴²⁹ Skat. 36. pielikumu *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē – temats*.

⁴³⁰ UN Doc. S/151, 1950. gada 27. jūnijs (pieņemta ar 7 balsīm pret 1). Ēģipte un Indija balsojumā nepiedalījās, PSRS neieradās uz sēdi.

⁴³¹ UN Doc. S/4741, 1961. gada 21. februāris (pieņemta ar 9 balsīm pret 0, 2 atturas (Francija, PSRS)) un UN Doc. S/5002, 1961. gada 24. novembris (pieņemta ar 9 balsīm pret 9, 2 atturas (Francija, Apvienotā Karaliste)).

⁴³² UN Doc. S/RES/221, 1966. gada 9. aprīlis (pieņemta ar 10 balsīm pret 0, 5 atturas (Bulgārija, Francija, Mali, PSRS, Urugvaja)).

rezolūcijas drīzāk ir uzskatāmas par izņēmumu kopējā Drošības padomes tā laika praksē. „Tālu no Sanfrancisko sapņa īstenošanas par organizētu mieru, ko monitorē un nepieciešamības gadījumā ievieš pieci lielākie kara laika sabiedrotie (tagad Drošības padomes pastāvīgie locekļi) – jaunajai organizācijai bija jānodarbojas ar kataklizimiskās kodolkonfrontācijas starp tās galvenajiem locekļiem preventīvu novēršanu.”⁴³³

Jauns posms Drošības padomes darbā uzsākās astoņdesmito gadu otrajā pusē. PSRS sabrukums un Aukstā kara beigas pašos pamatos mainīja starptautisko politisko klimatu, kura daļa ir arī Drošības padome. Būtiski mainījās gan Drošības padomes izdoto rezolūciju, gan Drošības padomes prezidenta paziņojumu dinamika.⁴³⁴ Drošības padome sniedza izsmeļošu interpretāciju arī Statūtos minētajiem „draudiem drošībai”, kas ir viens no trim VII nodaļā paredzētajiem pamatiem Drošības padomes rīcībai.⁴³⁵

Drošības padomes nozīme ANO operacionālās funkcijas varas pārdales kritērija izpildē ir jāvērtē, atvirzoties no klasiskā varas dalīšanas principa – „ideja, ka ANO, un konkrēti Drošības padome, būtu jāuzlūko kā pasaules valdības prototips, varmācīgi ietekmē organizācijas kompleksajai lomai”.⁴³⁶ Šī ideja nereti maldīgi tiek saistīta ar „kļūdainu vietējās politikas analogiju” – „pieņēmumu, ka pasaules kārtībai noteikti jāpieņem forma, kas ir līdzīga suverēnas valsts pārvaldei, un tādēļ ietver vispārēju varas pārceļšanu no valstīm uz ANO”.⁴³⁷

---

⁴³³ Urquhart B. *The Next Secretary-General. How to Fill a Job With No Description*. Foreign Affairs, Volume 85, No. 5., September/October 2006, p. 16.

⁴³⁴ Skat. 20. pielikumu *ANO Drošības padomes rezolūciju un Prezidenta paziņojumu dinamika (1988–2009)*.

⁴³⁵ Skat. Drošības padomes prezidenta ziņojumu Padomes locekļu vārdā, 1992. gada 31. janvāris, UN Doc. S/23500, 1992. gada 31. janvāris, 3.lpp. (Situācija, kurā starp valstīm nav kara un militāru konfliktu, pati par sevi nenodrošina starptautisku mieru un drošību. Nemilitāri nestabilitātes avoti ekonomiskajā, sociālajā, humanitārajā un ekoloģiskajā laukā ir kļuvuši par draudu mieram un drošībai). Skat. arī UN Doc. S./Res/1296, 2000. gada 19. aprīlis, para. 5 (civiliedzīvotāju vai citu aizsargātu personu mērķtiecīga vajāšana un sistemātiska, drausmīga un plaši izplatīta starptautisko humanitāro un cilvēktiesību pārkāpšana bruņotu konfliktu situācijās var radīt draudus starptautiskajam mieram un drošībai). Specifiskos gadījumos Drošības padome lēma, ka, piemēram, miera apdraudējums pastāv situācijā, kur bija liels bēgļu skaits, humanitārās vajadzības vai nepieciešamība aizsargāt demokrātiju. Savā 1556 (2004) rezolūcijā Drošības padome klasificēja terorisma aktus kā „vienu no nopietnākajiem draudiem mieram un drošībai”; skat. UN Doc. S/RES/1566, 2004. gada 8. oktobris, para. 1. Genocīdu kā draudu mieram savā 2004. gada 26. janvāra runā Stokholmā ir minējis ANO ģenerālsekretārs K. Anans; skat. UN Secretary-General Kofi Annan. *Speech at the Stockholm International Forum* (26 Jan, 2004), www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2004/sgsm9216.html. Pēdējo reizi skatīta 27.06.2009. Tomēr Drošības padome genocīdu kā apdraudējumu mieram nekur nav minējusi.

⁴³⁶ Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 17.

⁴³⁷ Ibid.

Tādēļ ANO efektivitāti varas pārdales kritērija ietvaros pazemina nevis Drošības padomei piešķirtās plašās pilnvaras attiecībā pret citām institūcijām un pastāvīgo locekļu veto tiesības, bet gan ierobežotās dalības un ietekmes iespējas Drošības padomē un fakts, ka tām valstīm, kas atrodas Drošības padomē, ir lielāka ietekme nekā tām, kas tur neatrodas. Lai arī veto tiesības kopumā tiek uzskatītas par ANO efektivitāti pazeminošām, autore uzsver, ka būtiskāks ir jautājums par to, kāda ir šo tiesību ietekme uz starptautisko mieru un drošību, nevis vai un kam tās ir piešķirtas. Analīze liecina, ka ANO Drošības padomei Statūti ir piešķīruši lielas pilnvaras, kuras veto tiesību lietošanas dēļ Aukstā kara laikā – sistēmisku iemeslu dēļ – praktiski netika īstenotas. Tādēļ šajā aspektā veto tiesības, kurām ir sistēmiskas (radušās pēckara starptautiskās sistēmas ietekmē) un strukturālas (tās paredz ANO Statūti) pazīmes, ir vērtējamas kā ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības uzturēšanā pazeminošas.

ANO Drošības padomes reformēšanas iniciatīvas

Tā kā Drošības padome ir galvenā ANO politiskā institūcija, kas ir atbildīga par starptautiskā miera un drošības jautājumiem pasaulē un valstu starpā pastāv vienotība par pastāvošajām problēmām, šīs ANO institūcijas modernizēšana ir viens no lielākajiem organizācijas izaicinājumiem un vienlaicīgi pārbaudījums tās spējai reformēties. Pastāv viedoklis, ka „Drošības padome nekad nav bijusi demokrātiska institūcija”⁴³⁸ un tai trūkst paredzamības, atvērtības un spējas īstenot savas funkcijas.

Nepieciešamība veikt izmaiņas Drošības padomes sastāvā un darbā nav tikai pēdējo gadu ANO dienaskārtības jautājums – var uzskatīt, ka par to runāts jau gandrīz kopš ANO dibināšanas. Ir atzīts, ka Drošības padomei, lai palielinātu savu rīcībspēju, būtu jāmainās atbilstoši pārmaiņām, kas sešdesmitajos gados notikušas starptautiskajā vidē. Arī ANO ģenerālsekretāra 2005. gada reformu ziņojumā⁴³⁹ norādīts: ja Drošības padomes rokās ir tik nozīmīga vara pār mieru un karu, tai būtu vairāk jāreprezentē pasaule, kāda tā ir mainījies kopš 1945. gada.

Valstis ir vienisprātis, ka reformas ir nepieciešamas, tomēr nav īstas skaidrības un vienotības, kā tās būtu ieviešamas. Mūsdienās galvenie reformu priekšlikumi un

---

⁴³⁸ Paul J. A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system*. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

⁴³⁹ *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*. Report of the Secretary-General. In: www.un.org/largerfreedom. Pēdējo reizi aplūkots 03.09.2009.

diskusijas attiecas uz ANO Drošības padomes pārveidošanu par demokrātisku, reprezentatīvu un atbildīgu institūciju, to paplašinot.

Par pirmo notikušo Drošības padomes sastāva reformu ir uzskatāma 1965. gada reforma. Tika palielināts nepastāvīgo locekļu skaits – no sešiem līdz desmit. Šīs izmaiņas uzskatāmas kopumā par veiksmīgām, turklāt mazāk – demokrātiskas pārstāvības un vairāk – demokrātiskas lēmumu pieņemšanas kontekstā. Proti, pirms reformas nepastāvīgās locekles nevarēja pieņemt pat procedurālu rezolūciju bez vismaz vienas pastāvīgās locekles līdzdalības – bija nepieciešamas septiņas balsis, bet nepastāvīgās locekles bija tikai sešas. Substantīvu jautājumu gadījumā nepastāvīgās locekles atradās dubulti neizdevīgā situācijā – pastāvīgās locekles varēja jautājumu bloķēt, izmantojot veto tiesības, vai arī vienojoties par atturēšanos no balsojuma. Pēc reformas procedurālu jautājumu izlemšanai bija nepieciešamas deviņas balsis, un nepastāvīgo locekļu skaits bija pieaudzis līdz desmit. Tādējādi procedurālas rezolūcijas nepastāvīgās locekles varēja pieņemt arī bez pastāvīgo locekļu līdzdalības. Neskatoties uz šo sasniegumu, pastāv viedoklis, ka reformai kopumā tomēr bija tikai neliels efekts uz līdzsvaru lēmumu pieņemšanas procesā Drošības padomē.⁴⁴⁰

Otrs lielākais ANO reformēšanas nepieciešamības augstākais vilnis savu augstāko punktu sasniedz 2005. gadā, un daļa no piedāvātajiem reformu priekšlikumiem attiecās uz Drošības padomi. ANO ģenerālsēkretāra 2005. gada ziņojums⁴⁴¹ piedāvāja divus alternatīvus modeļus – katrā no tiem pašreizējai Drošības padomei ieteikts pievienot deviņus locekļus, lai tajā kopā būtu 24 valstis. Pašlaik esošās divpakāpju sistēmas vietā ģenerālsēkretāra ziņojumā tika piedāvāts izveidot trīspakāpju hierarhijas sistēmu ar pastāvīgajiem, daļēji pastāvīgajiem un rotējošajiem vai nepastāvīgajiem locekļiem.⁴⁴²

Par ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu pamata kandidātēm parasti tiek minētas tā dēvētās G4 valstis – Vācija, Japāna, Indija un Brazīlija. Ekonomikas ziņā Vācija un Japāna ir otrajā un trešajā vietā pasaulē. Turklāt līdz ar atkalapvienošanos Vācijā ir būtiski palielinājies iedzīvotāju skaits, kā arī paplašinājusies valsts teritorija.

---

⁴⁴⁰ Mc Carthy P. A. *Hierarchy and Flexibility in World Politics: Adaptation to Shifting Power Distribution in the United Nations Security Council and the International Monetary Fund*. Ashgate, 1998, p. 123.

⁴⁴¹ *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*. Report of the Secretary-General. In: www.un.org/largerfreedom. Pēdējo reizi aplūkots 03.09.2009.

⁴⁴² Skat. 21. pielikumu ANO ģenerālsēkretāra 2005. gadā piedāvātie ANO Drošības padomes sastāva reformēšanas modeļi.

Šobrīd Vācija vairs netiek uzskatīta par agresorvalsti, tā ir spēcīga valsts, kurai ir arī liela ietekme pasaules politiskajās un ekonomiskajās norisēs.

Vācijas iekļaušanu ANO Drošības padomē sastāvā aizstāv ne tikai pati Vācija, bet arī vairākas citas ES dalībvalstis, tādējādi saskatot potenciālu ES iegūt lielāku ietekmi starptautiskā miera un drošības jautājumos. Šādai nostājai gan iebilst Itālija un Spānija. Šīm valstīm bažas rada Vācijas ietekmes palielināšanās pasaules politikā un iespēja Itālijai zaudēt G8 statusu. Tā vietā Itālija iestājas par rotācijas sistēmu 30 valstu ietvaros, kas ik pa diviem gadiem mainītos un iegūtu vietu ANO Drošības padomē, un šo modeli atbalsta arī Spānija.

Pastāv arī otrs priekšlikums, kas saistīts ar ES nozīmes Drošības padomē palielināšanu - radīt vienotu un supranacionālu ES sēdekli, kas nav tieši saistīts ar nacionālajām interesēm. Šim priekšlikumam piekrīt liela daļa ES dalībvalstu, tomēr šāds plāns pārskatāmā termiņā nav īstenojams. Iniciatīva likumsakarīgi atduras pret vairākām tiesiskām grūtībām gan no ES, gan ANO puses⁴⁴³.

Savas prasības par Drošības padomes reformēšanu ir arī attīstības valstīm. Laikposmā starp 1963. un 1998. gadu valstu dalība ANO palielinājās vairāk nekā par 70%. Tā kā pieaugums pamatā ir noticis uz attīstības pasaules rēķina, aizvien vairāk iezīmējas pašreizējās Rietumu valstu priekšrocības Drošības padomē. Šāds pieaugums ir arī palielinājis grūtības attīstības valstīm tikt ievēlētām par Drošības padomes nepastāvīgajām locekļēm. Tādēļ attīstības valstis iestājas par Drošības padomes reformu. Āfrikas valstis, kurām Ģenerālajā asamblejā ir 53 balsis, 2005. gada reformas ietvaros ierosināja Drošības padomi paplašināt līdz 26 valstīm, lai Āfrika iegūtu divas pastāvīgās un divas mainīgās vietas.

Latvija ANO 2005. gada reformas ietvaros atbalstīja Vācijas un Japānas kļūšanu par Drošības padomes pastāvīgajām dalībvalstīm. Toreizējā Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga savā runā ANO Ģenerālās asamblejas 59. sesijā minēja, ka jāturpina nopietna diskusija par ANO Drošības padomes pastāvīgo un nepastāvīgo locekļu skaita palielināšanu: „Tādas valstis kā Japāna vai Vācija šajā forumā var uzņemt lielāku lomu, un tām tas ir jādara, ņemot vērā šo valstu ievērojamo ieguldījumu ANO aktivitātēs un saistībās.”⁴⁴⁴ Savukārt toreizējā Latvijas vēstniece ANO pārstāvniecībā Ņujorkā Solveiga Silkalna atzinusi, ka Latvija atbalsta

⁴⁴³ ANO Statūti paredz, ka organizācijas dalībnieks var būt tikai valsts. Lai radītu Eiropas Savienības sēdekli, būtu nepieciešami Statūtu grozījumi, paredzot supranacionālas organizācijas uzņemšanu.

⁴⁴⁴ *Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runa ANO Ģenerālās asamblejas 59. sesijā Ņujorkā. 22.09.2004.*

G4 valstu ierosinājumu palielināt Drošības padomes locekļu skaitu līdz 25, radot sešas pastāvīgās vietas (G4 un divām Āfrikas valstīm) un četras mainīgās. Vēstniece arī norādījusi, ka viens no iemesliem šādam atbalstam ir papildu vietas piešķiršana Austrumeiropas valstu grupai, un tā būtu mainīgā vieta.⁴⁴⁵

ANO 2005. gada septembra samitā lēmums par ANO Drošības padomes sastāva reformēšanu netika pieņemts, un jau pirms šīs vēsturiskās sanāksmes valstu starpā nebija vienotības par to, kuras valstis veiksmīgas reformas gadījumā varētu ieņemt jaunizveidotās vietas Drošības padomē. Bažas par neveiksmēm Drošības padomes sastāva reformēšanā pastāvēja jau pirms 2005. gada samita, jo valstis jau laicīgi pauda savu nostāju, norādot uz nepārvaramām pretrunām.

Lielbritānija, Francija un Krievija atbalstīja Vāciju, Brazīliju, Indiju un Japānu. Savukārt Ķīnas Tautas Republika, Ziemeļkoreja un Dienvidkoreja šaubījās par Japānu, kas maksā ANO budžetā gandrīz tikpat, cik ASV. Ķīnas un Korejas šaubas pamatā balstījās uz Japānas atteikšanos formāli atvainoties par Otrā pasaules kara notikumiem, kā arī tās potenciālo militārismu. ASV atturējās no publiska atbalsta Vācijai, toties atbalstīja Japānas iekļaušanu Drošības padomes pastāvīgo locekļu skaitā. Viens no ASV argumentiem bija, ka tādējādi Eiropas Savienība Drošības padomē ieņemtu jau trīs vietas. Taču pastāv arī cits – neoficiāls viedoklis: ASV šādi reaģēja uz Vācijas nesniegto atbalstu Irākas kara laikā. Pakistāna neatbalstīja Indijas kļūšanu par Drošības padomes pastāvīgo locekli. Meksika un Argentīna bija pret Brazīliju, kas ir portugāļu valodā runājoša valsts kontinentā, kurā pamatvaloda ir spāņu. Piedāvātās reformas kopumā neatbalstīja Itālija, kas iesniedza cita veida priekšlikumus, pamatojoties uz daļēji pastāvīgā locekļa statusa un rotācijas principa ieviešanu.

Šāda valstu nesamierināmība norāda uz vairākiem sistēmiskiem aspektiem. Pirmkārt, tas ir atkārtots apliecinājums ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu rokās esošajām lielajām pilnvarām. Otrkārt, lai kādām valstīm piešķirtu šādas – ekskluzīvas – veto tiesības acīmredzot ir jāpiepildās vairākiem sistēmiskiem nosacījumiem, kādi bija pēc 2. pasaules kara, bet nepiemīt starptautiskajai sistēmai patlaban. Treškārt, cīņa ap pastāvīgajiem sēdekļiem norāda arī uz zināmām pretrunām attieksmē pret Drošības padomi starptautiskajā politikā kopumā. No vienas puses, veto tiesības tiek kritizētas kā nedemokrātiskas, un pastāvīgā locekļa statuss – kā

---

⁴⁴⁵ Kasparāns Ģ. *Lielvalstis cīnās par ietekmi ANO*. Diena. 21.07.2005.

mūsdienu pasaulei neatbilstošs. No otras puses, līdzko starptautiskā līmenī tiek radīta diskusija, atrodas daudz valstu, kas labprāt ieņemtu šo 21. gadsimtam neatbilstošo sēdekli un izmantotu nedemokrātiskās veto tiesības.

ANO Drošības padomes reformu iniciatīvu analīze liecina, ka šīs institūcijas modernizēšana parasti aprobežojas ar dažādām iecerēm par Drošības padomes sastāva paplašināšanu vai pastāvīgo locekļu skaita palielināšanu, bet reti tiek uzdots jautājums par to, vai ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības jautājumos saistībā ar Drošības padomes darbu varētu uzlabot arī citos veidos.

ANO Drošības padomes reformu iniciatīvu analīze liecina, ka, līdzīgi kā kopējā ANO reformu procesā⁴⁴⁶, arī attiecībā uz šo institūciju ANO reformu process raksturojas ar augstu efektivitāti problēmu identificēšanas, aktualizēšanas un komunikācijas fāzē, bet ar zemu efektivitāti – lēmumu pieņemšanas fāzē. ANO Drošības padomes sastāva un pilnvaru iezīmes ir sistēmiskas un strukturālas, tādēļ straujas izmaiņas šeit nav gaidāmas.

ANO ģenerālsēkretāra pilnvaras starptautiskā miera un drošības jomā

ANO ģenerālsēkretāra institūcijā, analizējot tās pilnvaras starptautiskā miera un drošības jomā, sastopas normatīvie, politiskie un personības faktori. Vienlaikus ANO ģenerālsēkretārs ir viens no pasaulē labākajiem piemēriem atbildībai bez varas – situācijai, kas bieži netiek izprasta.⁴⁴⁷

ANO ģenerālsēkretāra darbība Statūtos tiek regulēta ar piecu pantu palīdzību. Šie panti uzliek ģenerālsēkretāram divas nošķirtas un šķietami pat nesaistītas funkcijas – būt „organizācijas galvenajam administratīvajam ierēdnim”⁴⁴⁸ un neatkarīgam ierēdnim, kuram Ģenerālā asambleja un Drošības padome varētu uzticēt īstenot konkrētas nespēcificētas (taču politiskas) funkcijas⁴⁴⁹. ANO Statūti⁴⁵⁰ arī piešķir ģenerālsēkretāram tiesības vērst Drošības padomes uzmanību uz situācijām, kas viņaprāt rada draudus starptautiskajam mieram un drošībai. Lai arī reti tiek piesaukts, tieši šis pants, kā uzskata pirmais ANO ģenerālsēkretārs D. Hamaršēlds, garantē ģenerālsēkretāram „plašu diskrēto varu veikt izmeklēšanas un iesaistīties

⁴⁴⁶ Par šo vairāk skat. šī darba 3.3. nodaļā *ANO reformu process*.

⁴⁴⁷ Urquhart B. E. *The evolution of the Secretary-General*. In: Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 31.

⁴⁴⁸ ANO Statūtu 97. pants.

⁴⁴⁹ ANO Statūtu 98. pants.

⁴⁵⁰ ANO Statūtu 99. pants.

neformālās diplomātiskajās aktivitātēs”.⁴⁵¹ ANO Statūtu 100. pants un 101. pants nostiprina ANO ģenerāļsekretāra un viņa darbinieku neatkarību.

Šie pieci panti uzrāda īpatnēju dualitāti starp ģenerāļsekretāra politisko un administratīvo darbu. „No viņa tiek sagaidīta darbība, ko atbalsta valdības, īpaši Drošības padomes patstāvīgo piecu [dalībvalsti valdības], tomēr viņam pašam jāstāv pāri lojalitātei valdībām.”⁴⁵² Ģenerāļsekretārs administrē kompleksu organizāciju un kalpo kā ANO sistēmas galva, tomēr viņam jāpilda šī loma ārpus budžeta un regulatīviem ierobežojumiem, ko viņam uzliek dalībvalstis. Vienlaikus viņa rokās ir dienaskārtības veidošanas vara, diplomātisko un publisko kontaktu veidošana, ikgadējie un periodiskie ziņojumi, kontakti ar medijiem, ikgadējā runa Ģenerālās asamblejas līderu priekšā pirms debatēm. Ģenerāļsekretārs var nākt klajā ar idejām, kuru īstenošanai viņam nav varas, un artikulēt globālas vīzijas, ko īstenot var tikai dalībvalstis.

ANO ģenerāļsekretāra nozīmīgāka vara starptautiskā miera un drošības jautājumos sakņojas ANO Statūtu 98. pantā, kas nosaka – ģenerāļsekretārs veic funkcijas, „kādas viņam uzliek Ģenerālā asambleja, Drošības padome, Ekonomiskā un sociālā padome un Aizbildnības padome”. Praksē tas ir novedis pie ievērojamas varas deleģēšanas ģenerāļsekretāram šo mandātu īstenošanai. Veids, kā šie pienākumi tikuši pildīti, tikpat lielā mērā ir bijis atkarīgs kā no politikas, tā no ģenerāļsekretāra personības.⁴⁵³

ANO ģenerāļsekretāra loma ir augusi un attīstījusies līdzās mainīgajai pasaulei vairāk nekā citas institūcijas. Praksē ģenerāļsekretāra uzdevumi ir attīstījušies pamatā kā atbilde laikam un dažādu pienākumu dažādažādām kvalitātēm.⁴⁵⁴ Vairāk nekā sešdesmit gadu laikā ģenerāļsekretāra birojs ir mainījies „no pārsvarā administratīva darba 1945. gadā uz biroju, kas ietver ļoti plašu funkciju klāstu, sešdesmit gadus vēlāk”⁴⁵⁵.

---

⁴⁵¹ Hammarskjöld D. *The International Civil Servant in Law and in Fact*. Lecture Delivered to Congregation at Oxford University, 30 May 1961. In: Foote W. (Ed.) *Servant of Peace: A Selection of the Speeches and Statements of Dag Hammarskjöld, Secretary-General of the United Nations 1953-1961*. New York: Harper&Row, 1962, p. 335.

⁴⁵² Tharoor S. „*The most impossible job*” description. In: Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 34.

⁴⁵³ Chesterman S. *Introduction: secretary or general?* In: Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 86.

⁴⁵⁴ Urquhart B. E. *The evolution of the Secretary-General*. In: Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 16.

⁴⁵⁵ *Ibid*, p. 29.

Ģenerālsēkretāra nozīmes pieaugumam ir izteikti sistēmiski iemesli. Aukstā kara laikā galveno politisko institūciju nespēja funkcionēt sākotnēji tām paredzētā veidā radīja iespēju ģenerālsēkretāram īstenot plašas iniciatīvas. Rezultātā ģenerālsēkretāra birojs kļuva par tādu, kam ir maz varas, bet vērā ņemama ietekme.⁴⁵⁶ Uzdevums risināt strīdus miermīlīgā ceļā, kā to nosaka ANO Statūtu VI nodaļa, visbiežāk nonāca tieši ģenerālsēkretāra rokās. Turklāt tieši ģenerālsēkretārs radīja ANO miera uzturēšanas operāciju institūciju un kļuva par savienojošo elementu to vadībā, kā arī par komunikācijas kanālu starp dažādiem aktieriem. Šī – politiskā – ANO Ģenerālsēkretāra loma starptautiskajā politikā pēc 1945. gada bija jauns fenomens.

Ja viens ANO ģenerālsēkretāra varas starptautiskā miera un drošības jautājumos avots balstās ANO Statūtos un citu institūciju deleģējumā, tad otrs avots sakņojas ģenerālsēkretāra personībā un diplomāta spējās – ANO ģenerālsēkretāra statuss un vara liela mērā ir atkarīga arī no „šī posteņa ieņēmēja personības un prasmēm, kā arī attiecību veida starp pasaules lielākajiem spēkiem”⁴⁵⁷. Proti, lai arī ANO Statūti runā par ANO ģenerālsēkretāru kā augstāko ANO ierēdni⁴⁵⁸, pat bez īpaša Drošības padomes vai Ģenerālās asamblejas deleģējuma ANO ģenerālsēkretārs ir bieži īstenojis strīdu risināšanas mierīgā ceļā funkciju, piedāvājot konfliktējošām pusēm savu lomu kā starpnieks. ANO Statūti gan šādas iniciatīvas specifiski neparedz, tādēļ „šķiet, ka ģenerālsēkretāra iniciatīvas ir jānovieto ārpus formālā ANO institucionālā ietvara”⁴⁵⁹.

Aukstā kara laikā strupceļš Drošības padomē bieži radīja varas un politikas vakuumu starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ANO kopumā, ko tikai ģenerālsēkretārs varēja aizpildīt ar savas lomas radošu interpretāciju. Runa ir gan par miera uzturēšanas operāciju radīšanu un pārraudzību, mediācijas centieniem, kā arī *good offices* lomu.⁴⁶⁰

Ģenerālsēkretāra kā augstas klases diplomāta standartu jau organizācijas pirmsākumos iedibināja toreizējais ANO ģenerālsēkretārs D. Hammaršelds.

---

⁴⁵⁶ Thakur R. *The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to protect*. New York: Cambridge University Press, 2006, p. 320.

⁴⁵⁷ Ibid, p. 323.

⁴⁵⁸ ANO Statūtu 97. pants.

⁴⁵⁹ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 230.

⁴⁶⁰ Roberts A., Kingsbury B. (Eds.) *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988, pp. 79–94

1954. gadā septiņpadsmit ASV gaisa flotes lidotāji Korejas kara beigu fāzē bija nosēdušies Ķīnā, un Ķīnas tiesa viņus pasludināja par spiegiem. Šī situācija radīja milzu spriedzi starp ASV un Ķīnu. „ASV valdībā bija liela kņada, un pieauga prasības par rīcību – ieskaitot kodoluzbrukumu Ķīnas cietzemei”.⁴⁶¹ D. Hammaršelds iesaistījās vairāk nekā sešu mēnešu ilgās diplomātiskās sarunās, kas vainagojās ar visu ASV lidotāju atbrīvošanu. „Šo epizodi ir vērts atcerēties, jo tas bija pagrieziena punkts ģenerālsekretāra biroja vēsturē. Tas izveidoja Hammaršeldu par nenovērtējamu resursu pasaulē, kas dzīvoja iespējama kodolkara ēnā. [...] D. Hammaršelda pirmā praktiskā diplomātiskā veiksmē pavēra ģenerālsekretāram jaunu, plašu darbības lauku. Tā apstiprināja, ka ģenerālsekretārs atrodas unikālās pozīcijās, lai risinātu bīstamas problēmas, kas radījušas grūtības citiem.”⁴⁶² Šīs sarunu vešanas spējas jeb „klusā diplomātiju” Hammaršelds vēlāk pielietoja arī citur – Vidējos Austrumos, Āfrikā.

Šī epizode iedibināja tā dēvēto „Pekinas formulu”, kas rada ģenerālsekretāram plašas darbības iespējas miera un drošības mandāta īstenošanai, ja to ir iniciējusi politiska institūcija. Tā arī nobruģēja ceļu UNEF atbildei Suecas krīzei 1956. gadā. Drošības padome tikās, lai apspriestu Izraēlas invāziju Sinajas pussalā un Lielbritānijas un Francijas īstenoto okupāciju Suecas kanāla zonā, bet Lielbritānijas un Francijas veto dēļ nespēja pieņemt lēmumu. Kā atbildi, rīkojoties agrākās Korejas krīzes laikā pieņemtās „Apvienoti mieram” rezolūcijas ietvaros, Ģenerālā asambleja pieprasīja D. Hammaršeldam plānu 48 stundu laikā „nodrošināt un kontrolēt karadarbības pārtraukšanu” pēc Izraēlas, Lielbritānijas un Francijas militārās rīcības Suecas kanāla pārņemšanai savā kontrolē.⁴⁶³ Ģenerālsekretārs kopā ar Ģenerālo asambleju rada veidu, kā radīt UNEF un tādējādi ar militāriem resursiem pārņemt daļu pilnvaru, kas pamatā atrodas Drošības padomes rokās. Ar UNEF radīšanu arī tika likti pamati tā dēvētajai „VI^{1/2} nodaļas” miera uzturēšanai, kas deviņdesmitajos gados ANO tika plaši pielietota.

D. Hammaršelds ir arī tas ģenerālsekretārs, kas uzsāka darbības, ko šobrīd dēvē par miera uzturēšanu. Tas tika izdarīts, meklējot vidusceļu starp paša diplomātiskajiem centieniem, kas nebija pietiekami konfliktu atrisināšanai, un ANO

---

⁴⁶¹ Urquhart B. *The Next Secretary-General. How to Fill a Job With No Description*. Foreign Affairs, Volume 85, No. 5., September/October 2006, p. 18.

⁴⁶² Ibid.

⁴⁶³ GAOR, 825th meeting, 11 June 1958, para. 86.

Statūtu VII nodaļas regulējumam, kas Aukstā kara apstākļos nebija pielietojams.⁴⁶⁴ D. Hammaršelda vadībā ANO kļuva par vitālu spēku mieram un starptautiskajām tiesībām⁴⁶⁵ un tieši viņš demonstrēja, cik daudz ģenerālsēkretārs var paveikt, „sameistarojot ekstraordināru oriģinālu tehniku klāstu Apvienotajām Nācijām”.⁴⁶⁶ Miera uzturēšana un *goof offices*, preventīvā diplomātija – tie visi ir ģenerālsēkretāra ieviesti jauninājumi starptautiskajās attiecībās. Turklāt tieši ANO ģenerālsēkretārs ir institūcija, kas savā darbībā vislielākajā mērā īsteno preventīvo diplomātiju un starpniecību – darbības, „lai novērstu strīdu izcelšanos starp pusēm, lai novērstu pastāvošu strīdu eskalēšanos konfliktā un ierobežotu pēdējos, kad tie rodas”⁴⁶⁷. Iesaistot uzticēšanos veidojošus pasākumus, faktu konstatēšanu, iepriekšēju informēšanu un iespējamu preventīvu ANO autorizētu spēku izvietošanu, preventīvā diplomātija mēģina samazināt vardarbības briesmas un palielināt mierīga risinājuma iespējas.⁴⁶⁸

Cita ģenerālsēkretāra ietekmes forma ir starptautiskā atbalsta mobilizēšana pārnacionāliem mērķiem. Tā, piemēram, 1992. gada nogalē ANO ģenerālsēkretārs B. Botross-Gali nāca klajā ar dokumentu, kas vērtējams kā ģenerālsēkretāra piedāvājums dienaskārtības maiņai, – „Dienaskārtība mieram”. Šis dokuments aicināja uz proaktīvāku, uzstājīgāku pieeju miera uzturēšanai, palielinātu ANO militāri kapacitāti, deklarējot, ka „absolūtas un ekskluzīvas suverenitātes laiks ir pagājis”.⁴⁶⁹ Tomēr jau 1995. gadā B. Butross-Gali bija spiests nākt klajā ar „Papildinājumu Dienaskārtībai mieram”, piedāvājot radikāli mazāk ambiciozu ietvaru miera uzturēšanas operāciju attīstībai.⁴⁷⁰ Iemesli pamatā bija pieaugošā dalībvalstu, un

---

⁴⁶⁴ Tharoor S. „*The most impossible job*” description. In: Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 42.

⁴⁶⁵ Urquhart B. E. *The evolution of the Secretary-General*. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 21.

⁴⁶⁶ Tharoor S. „*The most impossible job*” description. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, p. 42.

⁴⁶⁷ *An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc. A/47/277 – S/24111, 17 June 1992.

⁴⁶⁸ Doyle M. W. *Discovering the Limits and Potential of Peacekeeping*. In: Otunnu O. A., Doyle M. W. (Eds.) *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century*. Lanham, New York, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998, p. 2.

⁴⁶⁹ *An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc. A/47/277 – S/24111, 17 June 1992, para. 17.

⁴⁷⁰ *Supplement to An Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations*. UN Doc. A/50/60-S/1995/1, 3 January 1995.

īpaši – ASV, neuzticēšanās ģenerālsēkretāram, ko veicināja gan ASV karavīru bojāeja Somālijā, gan genocīds Ruandā.⁴⁷¹

Līdzīgi piemēri ANO ģenerālsēkretāra centieniem mobilizēt starptautisku atbalstu pārnacionāliem mērķiem ir Tūkstošgades attīstības mērķi, 2005. gada ANO reformu priekšlikumi u. c. Ģenerālsēkretāri ir arī īstenojuši normatīvas pārmaiņas, sākot no miera uzturēšanas tiesiskās bāzes attīstīšanas līdz „atbildības aizsargāt” koncepta radīšanai.

ANO ģenerālsēkretāra lomas starptautiskā miera un drošības jautājumos izvērtējums sniedz kompleksu ainu, un kopumā tās nozīme ANO varas pārdales kritērija izpildē ir vērtējama kā vidēja-augsta. Ģenerālsēkretāra formālās pilnvaras sakņojas citu par starptautisko mieru un drošību atbildīgo institūciju deleģējumā – ģenerālsēkretāra loma ir piedalīties un veicināt ANO galveno institūciju darbu informētu un pamatotu lēmumu pieņemšanā, bet ne pieņemt lēmumus pašam; un ieviest to lēmumus un atbilstoši ziņot. „Tādējādi Ģenerālsēkretārs var uzdot nepatīkamus jautājumus, bet nevar norādīt uz pareizo atbildi, var ietekmēt notikumus, nespējot tos kontrolēt un apelēt pie dalībvalstu labākajiem instinktiem, lai īstenotu pasaules cilvēku cerības un tiekšanās bez nosodošas pirksta kratīšanas, kad tām neizdodas.”⁴⁷² Tomēr ģenerālsēkretāra pilnvarām ir arī otra – neformālā – puse, kura savas nozīmības ziņā nav pakārtota formālajai. Atsevišķi ANO ģenerālsēkretāri ir sevi pierādījuši kā augstas klases diplomāti, iniciējuši plaša mēroga pārmaiņas un reformas, noteikuši jaunus rīcības virzienus starptautiskā miera un drošības jomā un popularizējuši jaunus konceptus. ANO ģenerālsēkretāra loma starptautiskā miera un drošības jomā ir vērtējama kā politiķis, diplomāts un ierēdnis vienā.

ANO Ģenerālās asamblejas pilnvaras starptautiskā miera un drošības jomā

Starptautiskā miera un drošības jomā, līdzīgi kā citās, ANO Ģenerālās asambleja var izdot rekomendācijas – tiesību aktus bez saistoša spēka. Tomēr Ģenerālās asamblejas nozīme starptautiskā miera un drošības jautājumos tādēļ nebūtu jānovērtē par zemu – „tā kā tā ir institūcija, kurā ir pārstāvētas visas valstis, Ģenerālās asamblejas pilnvarās ir diskutēt par jebkuru vispārīgu jautājumu, kam ir saistība ar starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, un potenciāli izdot rekomendācijas par

⁴⁷¹ Vairāk par šo skat. Cockayne J., Malone D. M. *Relations with the Security Council*. In: Chesterman S. (Eds.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 2007, pp. 80–81.

⁴⁷² Tharoor Sh. *The Role of the Secretary-General*. United Nations, 2004.

šādu jautājumu, ir ievērtības cienīga nozīme”⁴⁷³. Tieši šādās – vispārēja rakstura – diskusijās par svarīgākajiem politiskajiem un starptautiskajiem jautājumiem iezīmējas ANO Ģenerālās asamblejas kā starptautiska foruma, diplomātijas un „pasaules viedokļa atspoguļotājas” loma, kas būtiski sekmē ANO interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanu un kas vairāk ir aplūkota šī darba 2.1. nodaļā *ANO institucionālie un konferenču mehānismi*.

Attiecībā uz starptautiskiem strīdiem Ģenerālā asambleja īsteno strīdu risināšanu mierīgā ceļā ANO Statūtu VI nodaļas ietvaros. Šīs funkcijas piemērošanas loks ir visai plašs, kā to nosaka Statūtu 14. pants: „Ģenerālā asambleja ir pilnvarota sniegt rekomendācijas pieņemt pasākumus jebkuras situācijas mierīgai noregulēšanai neatkarīgi no tās izcelsmes, kas, pēc Asamblejas domām, varētu pārkāpt vispārējo labklājību vai draudzīgas attiecības starp nācijām, ieskaitot situācijas, kas radušās, pārkāpjot šo Statūtu noteikumus, kas nosaka Apvienoto Nāciju mērķus un principus.” B. Konforti norāda, ka Statūtu 14. panta plašie formulējumi ļauj Ģenerālajai asamblejai īstenot visus pasākumus, ko varētu pieņemt Drošības padome Statūtu 33. panta otrā punkta⁴⁷⁴, 36.⁴⁷⁵, 37.⁴⁷⁶ un 38. panta⁴⁷⁷ ietvaros. Asambleja var pielietot jebkuru instrumentu, kamēr tas ir nesaistošs.⁴⁷⁸

Ir bijušas plašas diskusijas par Ģenerālās asamblejas pilnvarām rīkoties miera aizsargāšanas mērķa vārdā un īstenot pasākumus, kas Drošības padomei specifiski ir paredzēti Statūtu VII nodaļā. Proti, jautājums ir par funkciju un pilnvaru sadali spēka lietošanas jautājumos starp Drošības padomi un Ģenerālo asambleju, kas kļuva aktuāls piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, kad Drošības padome veto tiesību lietošanas dēļ savā darbībā bija paralizēta. Ģenerālā asambleja, pamatojoties uz Drošības padomes nespēju pildīt efektīvi savu galveno funkciju, 1950.gadā – Aukstā

---

⁴⁷³ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 217.

⁴⁷⁴ Drošības padome, kad tā uzskata par nepieciešamu, pieprasa no pusēm to strīda atrisināšanu sarunu, apsekošanas, starpniecības, samierināšanas, arbitrāžas vai iztiesāšanas ceļā, kā arī, vēršoties pie reģionālajām institūcijām vai nolīgumiem, ar jebkuriem citiem mierīgiem līdzekļiem pēc saviem ieskatiem.

⁴⁷⁵ Pusēm, kas ir iesaistītas jebkurā strīdā, kura turpināšanās varētu apdraudēt starptautisko mieru un drošību, Drošības padomei ir tiesības ieteikt attiecīgu noregulēšanas procedūru vai metodi jebkurā strīda stadijā un situācijā.

⁴⁷⁶ Ja Drošības padome uzskata, ka šī strīda turpināšanās patiešām varētu apdraudēt starptautisko mieru un drošību, tā izlemj, vai rīkoties, pamatojoties uz Statūtu 36.pantu, vai ieteikt tādus strīda atrisināšanas nosacījumus, kādus tā uzskata par piemērotiem.

⁴⁷⁷ Drošības padomei ir tiesības sniegt pusēm rekomendācijas ar mērķi atrisināt šo strīdu mierīgā ceļā, ja visas strīdā iesaistītās puses to lūdz.

⁴⁷⁸ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 218.

kara saasinātā fāzē Korejas krīzes laikā – pieņēma rezolūciju „Vienoti mieram” (*Uniting for Peace*).⁴⁷⁹ Ar to Ģenerālā asambleja autorizēja sevi tikties un diskutēt iespējamo rīcību gadījumā, kad Drošības padomes lēmumu pieņemšana ir bloķēta ar veto, bet Drošības padomes vairākums vēlas rīcību. Šis, iespējams, ir bijis pārdrošākais varas pārdales mēģinājums ANO institūciju starpā, turklāt šāda prakse tika atkārtota ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijās 1956. gadā Suecas krīzes laikā. Tās laikā *Vienoti mieram* procedūras piemērošana ietekmēja Drošības padomes pilnvaras, uz laiku pārveidojot pastāvīgo locekļu lēmumu pieņemšanas modeli. Apstākļi, kādos tika izveidota UNEF I, sniedz mācību, ka pat ar paralizētu Drošības padomi Ģenerālā asambleja un ģenerālsekretārs tik un tā var radīt alternatīvu operācijas īstenošanai.⁴⁸⁰

Vienoti mieram procedūras ietvaros Ģenerālā asambleja ir ne tikai izveidojusi UNEF I, bet arī izdevusi virkni rezolūciju, piemēram, aicinot uz pamieru un spēku atvilkšanu reģionālos konfliktos.⁴⁸¹

Šīs procedūras kontekstā jāuzsver, ka ANO Statūtu 11. un 12. pants nodala divu pastāvīgo institūciju – Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes – pilnvaras, „bet šos divus ANO Statūtu pantus mēdz interpretēt tik plaši, ka institūciju pilnvaras netiek strikti nodalītas”.⁴⁸² Par pilnvaru nošķiršanā attiecībā uz spēka lietošanu galveno Statūtu normu var uzskatīt 11. panta otro punktu, kas nosaka: „Jebkuru šādu jautājumu, kad nepieciešams rīkoties, Ģenerālā asambleja pirms vai pēc apspriešanas nodod Drošības padomei.” B. Konforti norāda, ka tādējādi nevar būt nekādu šaubu par Ģenerālās asamblejas absolūto un pilnīgo kompetences neesamību ņemot vērā pasākumiem, kas ietver bruņotu spēku lietošanu.⁴⁸³ Tādējādi ir jāizslēdz arī iespēja, ka Ģenerālā asambleja var īstenot tādas darbības, kas ir paredzētas ANO Statūtu 42. pantā – veidot un vadīt bruņotus spēkus starptautiskām policijas operācijām vai autorizēt to izveidi un vadību ģenerālsekretāram. Šo secinājumu gaismā ANO Ģenerālās asamblejas pieņemtās rezolūcijas 1956. gada Suecas krīzes laikā, kas bija

---

⁴⁷⁹ 1950. gada 3. novembra Ģenerālās asamblejas rezolūcija nr. 377/V. Tā noteica Ģenerālajai asamblejai tiesības sasaukt nekavējošas ārkārtas sesijas gadījumos, kad tiek konstatēts apdraudējums mieram. Tādos gadījumos Ģenerālā asamblejai ir tiesības rekomendēt kolektīvos aizsardzības līdzekļus, tai skaitā nepieciešamības gadījumā pat militāro spēka pielietošanu. Skat. UN Doc A-RES-377(V).

⁴⁸⁰ Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States*. Complementing or Competing for Governance? New York: Oxford University Press, 2006, p. 61.

⁴⁸¹ Skat. 22. pielikumu *ANO Ģenerālās asamblejas darbība Aukstā kara laikā starptautisku konfliktu risināšanā*.

⁴⁸² Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 149.

⁴⁸³ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 221.

pamats UNEF I izveidei, ir nelikumīgas. Šādu pilnvaru izmantošanas rezultātā izvirzījās jautājums par Ģenerālās asamblejas rīcības tiesiskumu. Starptautiskajā tiesā *Certain Expenses* lietā (1962.gads) ANO statūtu 11. panta 2. punkts interpretēts tādējādi, ka Drošības padome ir pirmām kārtām, bet ne ekskluzīvi atbildīga par miera un drošības jautājumu.⁴⁸⁴ Šī ir arī vienīgā svarīgā operācija, ko ir īstenojusi ANO Ģenerālā asambleja starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

Lai arī ANO Ģenerālā asambleja *Uniting for Peace* procedūras ietvaros un spējusi veikt atsevišķus soļus starptautiskā miera un drošības jomā, dēļ tās izkliebtajām lēmumu pieņemšanas pilnvarām „Ģenerālajai asamblejai trūkst atbilstošas atbildīguma nozīmes darbībās, kas saistītas ar spēka lietošanu”⁴⁸⁵. Tādēļ tās efektivitāte ANO varas pārdales kritērija ietvaros ir zema.

Starptautiskās tiesas pilnvaras starptautiskā miera un drošības jomā

Starptautiskajai tiesai ir divas galvenās funkcijas – valstu strīdu izšķiršanas funkcija⁴⁸⁶ un konsultatīvā funkcija, un pēdējā šī darba ietvaros ir attiecināma uz ANO varas pārdales kritēriju. Par Starptautiskās tiesas konsultatīvo funkciju runā ANO Statūtu 96. pants un Starptautiskās tiesas Statūtu 65. pants un turpmākie panti. Kā to paredz ANO Statūtu 96. pants, konsultatīvo viedokli Starptautiskajai tiesai var prasīt Ģenerālā asambleja un Drošības padome, kā arī citas ANO institūcijas un specializētās aģentūras ar Ģenerālās asamblejas autorizāciju.

Starptautiskās tiesas *Expenses* lietā (1962. gads) norādīts: „Nacionālo valstu tiesību sistēmās bieži vien ir procedūra, saskaņā ar kuru var konstatēt likumdevēja vai valdības pieņemto aktu tiesiskumu, bet šāda analogiska procedūra nepastāv ANO ietvaros. Priekšlikumi, kas tika sniegti ANO Statūtu izstrādes laikā saistībā ar autoritatīvu galīgu lēmumu Starptautiskajā tiesā par to, kam būtu piešķirtas tiesības interpretēt ANO Statūtus, netika atbalstīts. Tādējādi tiesas viedoklim, ko tā sniedz pastāvīgajām ANO institūcijām, ir tikai konsultatīvs raksturs.”⁴⁸⁷ Šī situācija nozīmē, ka ne Ģenerālās asamblejas, ne Drošības padomes pieņemtie lēmumi nav pārsūdzami.

⁴⁸⁴ Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 149.

⁴⁸⁵ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrivver N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 114.

⁴⁸⁶ Par Starptautiskās tiesas strīdu izšķiršanas funkciju skat. šī darba 4.2. nodaļā *Pastāvīgās un specifiskās ANO struktūras konfliktu regulēšanai*.

⁴⁸⁷ Amerasinghe C. F. *Principles of the Institutional law of international organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 24.

Tieši neatkarīgas tiesas, kurā varētu tikt pārskatīti ANO galveno institūciju pieņemtie lēmumi, trūkums ir viens no galvenajiem faktoriem, kas pazemina ANO efektivitāti operacionālās funkcijas izpildē. B. Konforti gan norāda, ka, neskatoties uz Starptautiskās tiesas konsultatīvo viedokļu nesaistošo dabu, tie reizēm ir „veidojuši apstiprinājumu starptautisko tiesību parašu normām”⁴⁸⁸.

Starptautiskās tiesas paustais konsultatīvais viedoklis ir neobligāts un tam nav saistoša rakstura. Pirmkārt, ANO institūcijām nav pienākuma šādu viedokli prasīt, un, ja tas arī ir ticis prasīts un viedoklis ir ticis sniegts, institūcijām nav pienākuma to ievērot un pildīt. Šo saistošās varas trūkumu apstiprina ANO prakse. Tās kontrastu ar saistošajiem spriedumiem, kurus Starptautiskā tiesa pieņem valstu strīdu gadījumā, ir bieži apstiprinājusi pati Starptautiskā tiesa.⁴⁸⁹ Bieži Starptautiskās tiesas konsultatīvais viedoklis, lai arī atzīmēts ar „cieņu” attiecīgās institūcijas rezolūcijās, ir bijis veltīgs. „Šajā kontekstā nešķiet iespējams apgalvot, ka konsultatīvā funkcija būtu novietota tajā pat līmenī kā strīdus risināšanas funkcija.”⁴⁹⁰

Starptautiskā miera un drošības jautājumos varas dalījuma kontekstā ANO Statūti paredz, ka Ģenerālā asambleja un Drošības padome var prasīt konsultatīvu viedokli „jebkurā juridiskā jautājumā”⁴⁹¹. Nereti ir sastopamas diskusijas par to, vai šāds formulējums nesašaurina Starptautiskās tiesas piekritībā esošus jautājumus, nodalot politisko jomu no juridiskās. B. Konforti šādu ANO Statūtu interpretāciju noraida un atzīmē, ka Starptautiskās tiesas konsultatīvās funkcijas objekts ir pietiekami plaši definēts, „ka būtu patvaļīgi nepieņemt jebkuru jautājumu, kas ir piederīgs iesniegumam par tiesību normu interpretāciju”⁴⁹². Pie tam var arī argumentēt, ka strīdu iedalīšana juridiskajos un politiskajos ir visai nosacīta, jo gan juridiskajiem strīdiem var būt politiski aspekti, gan politiskajiem strīdiem – juridiski aspekti.⁴⁹³ Tādējādi ir jānoraida tie dažādie viedokļi, kurus Ģenerālajā asamblejā vai Starptautiskās tiesas priekšā paudušas valstis un kuri pastāv tiesību doktrīnā, kas

---

⁴⁸⁸ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 276.

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ Ibid, p. 276.

⁴⁹¹ ANO Statūtu 96. panta pirmais punkts.

⁴⁹² Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 277.

⁴⁹³ *Dokumentu krājums. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības, Starptautiskais civilprocess*. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: AGB, 2000, 26. lpp.

mēģina noņemt konkrētus tiesiskus jautājumus no Starptautiskās tiesas konsultatīvās tiesas piekritības.⁴⁹⁴

Secinājumi

Analizējot varas sadali ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos, jāsecina, ka ANO ir izteikti politiska organizācija ar savu sastāva līdzsvaru un politiskajām interesēm un ka tā šajā jomā nav vienota.

Starptautiskā miera un drošības jautājumos ANO nepastāv sabalansēti varas mehānismi, jo ANO Statūti Drošības padomei piešķir plašas pilnvaras un politisko ietekmi, turklāt ne tās, ne Ģenerālās asamblejas lēmumi nav pārsūdzami. Starptautiskajai tiesai no varas pārdales viedokļa piemīt tikai konsultatīvās funkcijas, un tās pilnvaras miera un drošības jautājumos ir vērtējamās kā nenozīmīgas. Šī situācija būtiski pazemina ANO efektivitāti operacionālās funkcijas varas pārdales kritērija izpildē. Šādu varas pārdales mehānismu ANO Statūtos ir nostiprinājuši tās veidotāji, tādēļ šīs efektivitātes problēmas cēlonis ir sistēmisks un strukturāls. Tajā pašā laikā jāpievienojas T. Jundža secinātajam, ka „ANO Drošības padome ir svarīga tādēļ, ka tā ir vienīgā institūcija pasaulē, kas pilnvarota risināt miera un drošības jautājumus starptautiskās sabiedrības vārdā, nevis atsevišķas valsts vai valstu interesēs. Tās pilnvaras šajā jomā būtu nostiprināmas”.⁴⁹⁵

No ANO pamata dokumenta – Statūtu – viedokļa raugoties, svarīgāko jautājumu izlemšana attiecībā uz mieru un drošību ir nodota Drošības padomei, tādējādi šajā jomā Drošības padome ir uzskatāma par galveno ANO politisko institūciju. ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu pilnvaras attiecībā pret pārējiem Drošības padomes locekļiem un ANO dalībvalstīm ir vērtējamās kā nesamērīgas, īpaši uz to norāda tām piešķirtās veto tiesības. Izpēte rāda, ka praksē veto tiesības tiek izmantotas nevis, lai izvairītos no pārsteidzīgiem vai pretrunīgiem lēmumiem, bet gan lai kāda no lielvarām ietekmētu ANO politikas veidošanas procesu. Īpaši to raksturo ASV un bijušās PSRS veto tiesību izmantošanas dinamika. Arī šis aspekts norāda uz varas līdzsvara trūkumu ANO Drošības padomē.

---

⁴⁹⁴ Skat. Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, pp. 277–292.

⁴⁹⁵ Jundzis T. *Politics and Law in the Context of European Security*. In: Jundzis T. (Eds.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference, 14–15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003, p. 108.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, autore secina, ka operacionālās funkcijas varas pārdales kritērija izpildē ANO efektivitāte ir zema–vidēja, un tās trūkums ir sistēmisks un strukturāls. Proti, tā izcelsme ir rodama ANO uzbūves pamata principos, Drošības padomes pilnvarās attiecībā pret citām ANO institūcijām, Drošības padomes pastāvīgo locekļu pilnvarās attiecībā pret citām dalībvalstīm, organizācijas tapšanas laikā un nosacījumos, tās nosaka arī starptautiskās sistēmas diktētās tendences. Šajā apakšnodaļā aplūkotajā jautājumā ANO ar efektivitātes problēmām saskaras neatkarīgi no savas attīstības gaitas un periodiem.

4.6. MIERA OPERĀCIJU KVALITATĪVIE UN KVANTITATĪVIE RĀDĪTĀJI

ANO ir piedalījies ļoti daudzās miera uzturēšanas operācijās; daļa no tām plaši pazīstamas kā neveiksmīgas. Tomēr „lielākā daļa cilvēku neaptver, cik bieži Apvienotās Nācijas iejaucas starp agresīviem karotājiem visapkārt pasaulei: Libāna, Kipra, Afganistāna, Irāna un Irāka, Namībija, Angola, Salvadora, Kambodža, Somālija, Mozambika, Ruanda, Gruzija, Libērija, Haiti, Tadžikistāna, bijusī Dienvidslāvija, Gvatemala, Sjerraleone, Etiopija un Ertitreja, Kotdivuāra, Kongo, Indija un Pakistāna un Austrumtimora, – tikai pēdējo divdesmit gadu laikā. Kurus no šiem gadījumiem cilvēki visvairāk asociē ar Apvienotajām Nācijām? Tos, kur ANO vienībām neizdevās novērst postu: Somālijā, Ruandā, Bosnijā.”⁴⁹⁶

Lai visaptveroši analizētu ANO efektivitāti miera un drošības uzturēšanā pasaulē, ir jāaplūko daudz plašāks faktoru loks, nekā organizācijas veiksmē vai neveiksmē atsevišķās sabiedrībā plaši zināmās starptautiskās krīzēs. Lai jautājumu aptvertu pēc iespējas plašāk, autore izmanto ANO miera uzturēšanas operāciju vispārēju kvantitatīvu un kvalitatīvu analīzi, no lielā operāciju klāsta neizvēloties atsevišķas operācijas un nepievēršoties atsevišķu gadījumu izpētei.

ANO miera operāciju rādītāju analīze ir neviennozīmīga tajā aspektā, ka kvantitatīvi dati šī kritērija ietvaros var nesniegt pilnvērtīgu ainu, savukārt visu ANO miera operāciju kvalitatīvai analīzei starptautiskajā politikas zinātnē nepastāv metodoloģiskas pieejas – nav vienotas veiksmīgas operācijas definīcijas. Vienotu analīzi arī būtiski apgrūtina fakts, ka mūsdienu miera operācijām tiek piešķirti ļoti

---

⁴⁹⁶ Paul J. A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system*. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

kompleksi mandāti, tomēr pietrūkst kopīgas pieejas ieviešanas, progresa un rezultātu monitorēšanā. Starptautiskais miera institūts norāda: „[...] līdzšinējā prakse nesasniedz iecerēto: centieni ir fragmentēti, ierobežoti un nekoordinēti”.⁴⁹⁷

Tādēļ šajā nodaļā autore norādīs gan uz ANO miera operāciju kvantitatīvajiem datiem, gan secinājumiem, kas izriet no ANO miera operāciju kvalitatīvās analīzes datiem, ciktāl tas ir iespējams.

ANO miera uzturēšanas operāciju kvantitatīvie rādītāji

Analizējot ANO veiksmes vai neveiksmes miera uzturēšanas operāciju kontekstā, visbiežāk izskan norādes par Drošības padomes nespēju rīkoties, ar to saprotot gadījumus, kad ANO Drošības padome vispār nav pieņēmusi lēmumu par iesaistīšanos kāda kara vai konflikta risināšanā. Šie pārmetumi ANO Drošības padomes virzienā ir izskanējuši kopš tās pirmsākumiem.

Aukstā kara laikā veto tiesību aktīvas izmantošanas⁴⁹⁸ dēļ ANO Drošības padome savā darbībā praktiski bija paralizēta. Šajā laikā tika pieņemti tikai daži lēmumi par spēka lietošanas autorizēšanu, – par palīdzību Dienvidkorejai⁴⁹⁹, par situāciju Kongo⁵⁰⁰ un situāciju Dienvidrodēzijā⁵⁰¹, un šim efektivitātes trūkumam ir sistēmiski un strukturāli iemesli.⁵⁰² ASV un Lielbritānijas veto 1977. gadā un 1987. gadā neļāva īstenot ANO sankcijas Dienvidāfrikā tālāk par ierobežojumiem ieroču piegādē. Lēmumu aizstāvēt Dienvidkoreju pret uzbrukumu 1950. gadā Drošības padome pieņēma vienīgi tāpēc, ka PSRS diplomāti boikotēja ANO darbu, un tas nozīmēja, ka PSRS vēstnieks nebija klāt, lai lietotu veto.⁵⁰³ Šo kļūdu Padomju Savienība turpmāk neatkārtoja. Tā rezultātā gan 1967. gadā, gan 1973. gadā, draudot karam, ANO aizgāja no Tuvajiem Austrumiem, atstājot Izraēlu, lai tā aizstāvētos pati. Saskaņoties ar Miloševića daudzkārtējo agresiju, ANO nespēja apturēt Balkānu karus. Līdzīgu neveiksmi ANO cieta Sarajevas, Srebrenicas un Kosovos musulmaņu

⁴⁹⁷ *Monitoring and Evaluation of Peace Operations*. NY: International Peace Institute, 2009, p. 2.

⁴⁹⁸ Lietoto veto tiesību sarakstu skat. 36. pielikumā *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē – temats*.

⁴⁹⁹ UN Doc. S/1511, 1950. gada 29. jūnijs (pieņemta 1950. gada 27. jūnijā ar 7 balsīm pret 1). Ēģipte un Indija balsojumā nepiedalījās, PSRS neieradās uz sēdi.

⁵⁰⁰ UN Doc. S/4741, 1961. gada 21. februāris (pieņemta 1961. gada 21. februārī ar 9 balsīm pret 0, 2 atturass (Francija, PSRS)) un UN Doc. S/5002, 1961. gada 24. novembris (pieņemta 1961. gada 24. novembrī ar 9 balsīm pret 9, 2 atturass (Francija, Apvienotā Karaliste)).

⁵⁰¹ UN Doc. S/RES/221, 1966. gada 9. aprīlis (pieņemta 1966. gada 9. aprīlī ar 10 balsīm pret 0, 5 atturas (Bulgārija, Francija, Malī, PSRS, Urugvaja)).

⁵⁰² Par šo vairāk skat. šī darba 4.5. nodaļā *Varas dalījums ANO starptautiskā miera un drošības jomā*.

⁵⁰³ Skat. 36. pielikumu *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē – temats*.

glābšanas jautājumos – tie nekad neguva Drošības padomes piekrišanu.⁵⁰⁴ Veto tiesību izmantošana norobežoja ANO no iesaistīšanās lielākajā daļā Aukstā kara laikā notikušo starptautisko konfliktu. Dažos konfliktos veto tiesību izmantošanas dēļ paralizētās Drošības padomes laikā aktivitāti pārņēma ANO Ģenerālā asambleja un ANO ģenerālsēkretārs.⁵⁰⁵

ANO kā trešā puse daudzos gadījumos ir iejaukusies starptautiskajās krīzēs, tomēr šī darba 23. pielikumā *Bruņoti konflikti un krīzes (1945–2009)* apkopotie dati par ANO iesaisti konfliktu un krīžu risināšanā liecina, ka lielākajā daļā konfliktu ANO nav bijusi iesaistīta vispār vai visu to norises laiku, un šo situāciju tomēr nevar attaisnot tikai ar Aukstā kara apstākļiem. Kā raksta Elizabete Kusens (*Elizabeth Cousens*), pastāv „garš saraksts” ar pēc Aukstā kara „krīzēm un konfliktiem, kas nav tikuši uzrunāti nekādā nozīmīgā veidā – Alžīrija, Burundi, Čečenija, Kolumbija, Nepāla, Sudāna, un, pārsteidzoši, pat ne Izraēlas-Palestīnas konflikts, kas, neskatoties uz to, ka ir bijis Padomes apsvērumu objekts, nav saņēmis produktīvu ieguldījumu rezolūcijas veidā.”⁵⁰⁶

Visaptverošu ANO nozīmes starptautisko krīžu novēršanā Aukstā kara periodā ir veikuši Maikls Vilkenfelds (*Michael Wilkenfeld*) un Džonatans Brečers (*Jonathan Brecher*), analizējot atklātos balsojumus ANO Ģenerālajā asamblejā laikposmā no 1945. līdz 1975. gadam.⁵⁰⁷ Lai pētītu ANO efektivitāti šajā jomā, tiek analizēti trīs pamata kritēriji. Pirmkārt, specifisku ANO institūciju (Drošības padome, Ģenerālā asambleja, ģenerālsēkretārs), kas aktīvi piedalās krīžu vadībā, iesaistes līmenis. Otrkārt, pakāpe, līdz kurai ir tikusi veikta rezolūta darbība (rezolūcijas, kas pilnvaro dalībvalstu rīcību, novērošanu vai krīzes militāro spēku iesaisti) vai nerezolūta darbība (apstākļu noskaidrošanas misijas, starpniecība). Treškārt, ANO efektivitāte krīžu mazināšanā, t. i., preventīvā karadarbībā vai palīdzībā krīzes izbeigšanā. ANO aktivitātes šajā izpratnē tiek uzskatītas par efektīvām, ja tās ir bijušas vienīgais faktors krīzes izbeigšanā vai ja aktivitātei bijis nozīmīgs ieguldījums līdzās citu starptautisko, krīzē iesaistīto aktieru darbībai.

---

⁵⁰⁴ Skat. turpat.

⁵⁰⁵ Skat. 22. pielikumu ANO Ģenerālās asamblejas darbība Aukstā kara laikā starptautisku konfliktu risināšanā.

⁵⁰⁶ Cousens E. M. *Conflict Prevention*. In: Malone D. M. (Ed.). *The UN Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004, pp 114–115. Pēc šī raksta uzrakstīšanas ANO ir iesaistījies Burundi un Sudānas konflikta regulēšanā.

⁵⁰⁷ Skat. Wilkenfeld J., Brecher M. *International Crises, 1945–1975: The UN Dimension*. In: Diehl P. F. *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 156.

Balstoties uz šo analīzi, tiek secināts, ka ANO laikposmā no 1945. gada līdz 1975. gadam ir bijusi iesaistīta 95 no 160 starptautisko krīžu gadījumiem, tādējādi aptverot 59% no kopējā krīžu skaita. Pirmām kārtām, šie autori secina, ka ANO darbība par efektīvu krīžu izbeigšanā var tikt uzskatīta tikai 18% no visu starptautisko krīžu skaita.⁵⁰⁸ Jāsecina, ka ANO minētajā laikposmā ir iesaistījusies nedaudz vairāk kā pusē no starptautiskajā sistēmā radušās krīzēm, un no šiem gadījumiem mazāk nekā trešdaļā tās darbība ir uzskatāma par efektīvu.⁵⁰⁹

Savukārt, analizējot ANO aktivitāti pēc Aukstā kara beigām, jāsecina, ka operacionālā efektivitāte šajā periodā pieaug. Salīdzinot konfliktu skaitu pasaulē un ANO misiju skaitu, acīmredzama ir plaisas sarūkšana starp šiem diviem rādītājiem – ja 1990. gadā pasaulē bija 50 aktīvi konflikti un nevienas ANO misijas, tad 2006. gadā 32 aktīvu konfliktu kontekstā ANO ir izveidojusi 22 misijas.⁵¹⁰

Analizējot ANO aktivitāti bruņotu konfliktu un krīžu kontekstā līdz par mūsdienām, jāsecina, ka lielākajā daļā gadījumu ANO nav iesaistījusies vispār (151 gadījums), savukārt lielā daļā gadījumu aktivitāte ir bijusi ļoti zema vai zema (54 gadījumi). Citos gadījumos aktivitāte ir bijusi vidēja, augsta vai mainīga.⁵¹¹

ANO proporcionāli nelielo iesaisti pasaules bruņotajos konfliktos, krīzēs un karos kopumā raksturo dati par ANO Drošības padomes autorizēto misiju skaitu.⁵¹² Vienlaikus jāatzīmē, ka maldīgi būtu par efektivitātes augstāko punktu uzskatīt ANO iesaisti visos vai absolūti lielākajā konfliktu, karu un krīžu skaitā – daļā no tām nav nepieciešama starptautiska iejaukšanās, daļā aktīvas ir reģionālās organizācijas.

Pārmetumi par ANO neiesaistīšanos ir vēršami ne tikai no vispārēji kvantitatīva skata punkta, bet arī raugoties uz ANO aktivitāti konfliktos, kas vērtējami kā smagi vai starptautisko nozīmīgi. Tā, piemēram, no pieciem kariem ar augstākajiem kauju laikā bojāgājušo rādītājiem⁵¹³ – Vjetnama (1954/1959–1975), Koreja (1950–1953), Ķīnas pilsoņu karš (1946–1949), Irāka–Irāna (1980–1988) un Afganistānas pilsoņu karš (1978–2002) – ANO ir bijusi dziļi iesaistīta tikai vienā (Korejā) un piedalījās Irākas–Irānas kara noslēgumā. Vēl divi starptautiski nozīmīgi

---

⁵⁰⁸ Skat 28. pielikumu *ANO iesaiste starptautiskajās krīzēs, 1945–1975*.

⁵⁰⁹ Skat. turpat.

⁵¹⁰ Skat. 25. pielikumu *Konflikti pasaulē, ANO misijas un ANO misijas, kas izveidotas uz Statūtu VII nodaļas pamata (1990–2006)*.

⁵¹¹ Skat. 24. pielikumu *ANO aktivitāte bruņotos konfliktos un krīzēs (1945–2009)*.

⁵¹² Skat. 26. pielikumu *ANO Drošības padomes autorizēto misiju skaits (1948–2007)*.

⁵¹³ Lacina B. L., Gleditsch N. P. *Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths*. *European Journal of Population* 21 (2005), pp. 154, 156–157.

konflikti, kur ANO Drošības padome nespēlēja būtisku lomu vai spēlēja marginālu lomu ir Indijas–Pakistānas konflikts un Ķīnas–Taivānas konflikts ar ASV iesaistīšanos.⁵¹⁴

Tai pat laikā, lai arī ANO tiek pamatoti kritizēta par neiesaistīšanos konfliktos, karos un krīzes, tomēr daudzkārt organizācija nesaskaņas ir spējusi apturēt, lai tās nepāraugtu karos. Neilgi pēc dibināšanas, ANO izdevās novērst krīzi Berlīnē (1948–1949); tāpat no kara glāba krīzes novēršana Kubā 1996. gadā un Tuvo Austrumu krīzes atrisināšana 1973. gadā. ANO bija galvenā loma, lai 1964. gadā tiktu izbeigts karš Kongo, 1988. gadā – Irānas un Irākas karš, bet laikposmā no 1994. līdz 1996. gadam – kari Salvadorā, Mozambikā un Gvatemalā.

ANO miera operāciju un aktivitātes konfliktu, krīžu un karu kontekstā analīze ļauj secināt, ka lielākajā daļā gadījumu ANO nav bijusi aktīva vai tās aktivitāte ir bijusi zema. ANO misiju skaits attiecībā pret konfliktu, krīžu un karu skaitu pasaulē ir proporcionāli neliels, lai gan situācija 21. gadsimtā uzlabojas. Analīze arī ļauj secināt, ka ANO nav bijusi aktīva vairākās nozīmīgās starptautiskās krīzēs un konfliktos, un iemesli tam vairākumā gadījumu ir sistēmiski un strukturāli. Vienlaikus ANO ir izdevies vairākos gadījumos arī novērst pastāvošo spriedzi, lai tā nenonāktu līdz atklātam konfliktam.

ANO miera operāciju kvalitatīvie rādītāji

Lai veiktu plaši sistēmisku un metodoloģiski pamatotu ANO miera operāciju kvalitatīvo analīzi, pastāv vairāki būtiski ierobežojumi. Kā norāda Starptautiskais miera institūts, ”ir ļoti grūti veidot cēloņsakarību saites starp konkrētiem ieguldījumiem, atdevi, rezultātiem un ietekmi dēļ izaicinājuma izolēt vienu aktivitātes efektu no citiem faktoriem, kas varētu būt novedis pie konkrēta rezultāta”.⁵¹⁵ Citiem vārdiem – mūsdienās ir gandrīz neiespējami noteikt viena konkrēta dalībnieka vai donora tiešo ietekmi vai sasniegto rezultātu kompleksa mandāta ietvaros, kura īstenošanā piedalās daudz pušu. To apgrūtina arī fakts, ka dažādas puses viena mandāta īstenošanā iesaistās dažādos laikos ar dažādiem darbības laikiem. Tāpat kompleksu miera operāciju apstākļos, veicot plaši sistēmisku analīzi, īpaša uzmanība ir veltāma visu nepieciešamo elementu iekļaušanai analīzē. „Šādi izvērtējumi pētniekiem ir liels izaicinājums, jo dažādi aktieri intervences laikā nāk ar dažādiem

⁵¹⁴ Vairāk par ANO aktivitāti bruņotos konfliktos un krīzēs kopš 1945. gada skat. 23. pielikumā *Bruņoti konflikti un krīzes (1945–2009)*.

⁵¹⁵ *Monitoring and Evaluation of Peace Operations*. NY: International Peace Institute, 2009, p. 1.

laika ietvariem, plānošanas pieņēmumiem, pasaules skatījumiem un organizacionālajām kultūrām.”⁵¹⁶

Ņujorkas Universitātes Starptautiskās sadarbības centrs ziņojumā ANO Miera uzturēšanas operāciju un operāciju atbalsta departamentam norāda uz nepieciešamību miera uzturēšanas operāciju efektivitātes izvērtējumā nošķirt simptomus no iemesliem.⁵¹⁷ Simptomi ietver ilgas kavēšanās spēku izvietošanā, neveiksmes operācijas norisē, finanšu spiedienu un dažādu izpratni par situāciju nopietnību Drošības padomē. Savukārt iemesli ir divu veidu. Pirmkārt, operacionāli – miera izturētāji tiek sūtīti uz plašākām un smagākām situācijām, nekā paredzēts, un viņi tur uzskatās ilgāk, nekā paredzēts. Citiem vārdiem – šeit ir runa par precīzu situācijas novērtējumu un mandāta atbilstību tam. Otrie iemesli ir politiski - miera uzturētāji tiek izvietoti situācijās, kur miera process ir sabrucis vai nav piekrišanas spēku izvietošanai no uzņēmējvalstu puses. Šie iemesli būtiski mazina ANO miera uzturēšanas operāciju efektivitāti un tie ir strukturāli – tradicionālās miera uzturēšanas operācijas bieži nav piemērots instruments mūsdienu konfliktu un krīžu risināšanai.

Pastāv dažādi veiksmīgas vai efektīvas miera operācijas raksturlielumu kopumi, kuru kombinēšanas rezultātā ir bijuši mēģinājumi izveidot „veiksmīgas misijas” ideālo modeli. Šie raksturlielumi var būt izpildīts mandāts, situācijas stabilizēšana un vardarbības pārtraukšana, konflikta izbeigšana un cēloņu savaldīšana. Katrā atsevišķā situācijā tiek izstrādāti savi efektivitātes kritēriji, pie kuriem tad arī pieturas.⁵¹⁸

Pētnieki mēdz izmantot atšķirīgus analītiskus ietvarus operācijas veiksmīguma noteikšanai – tās var būt tādas īpašības kā cilvēku skaits, apgāde, finansējums, vadība un kontrole, izvietošanas vieta u. c. Pastāv arī dalījums stratēģiskajā efektivitātē, kas attiecas uz misijas resursu bāzi, mandātu un vadību; operacionālajā efektivitātē, kas iekļauj misijas rīcības plānu, iekšējo koordināciju un adaptēšanās spēju; un taktisko efektivitāti, kuras ietvaros var pētīt konkrēta uzdevuma izpildi vai neizpildi.⁵¹⁹ Tomēr ir pētnieki, kas šādam analītiskajam ietvaram nepiekrīt konceptuāli. Piemēram, P. Dīls

---

⁵¹⁶ *Ibid.*

⁵¹⁷ *Building on Brahimi. Peacekeeping in an Era of Strategic Uncertainty.* A Report by the NYU Center on International Cooperation, submitted to the UN Department of Peacekeeping Operations and Field Support for the „New Horizons” Project. New York, April 2009, p. i.

⁵¹⁸ Crocker C. A. *Lessons on Intervention.* In: *Managing Conflict in the Post-Cold War World: The Role of Intervention.* Report of the Aspen Institute Conference, August 2–6, 1995, Aspen, Colorado. Aspen: Aspen Institute, 1996, p. 83.

⁵¹⁹ *Challenges of Peace Operations: Into the 21st Century.* Challenges Project Concluding Report 1997–2002. Stockholm: Swedish National Defense College, 2002, pp. 257–269.

norāda, ka problēmas ar mandāta skaidrību, finansēm vai vadību nekad nav bijušas tik nopietnas, lai ietekmētu kopējo misijas iznākumu.⁵²⁰ Tādējādi var secināt, ka misijas funkcionālās problēmas izriet nevis tikai no misijas struktūras un vadības, bet arī no paša konflikta struktūras un specifikas. Miera uzturēšanas operācijas nevar radīt visus priekšnosacījumus pašu veiksmīgumam. Ir jāpievērš uzmanība arī miera uzturēšanas misijas kontekstam.⁵²¹

Pastāv arī analīzes modeļi, kas pievēršas konfliktā iesaistīto aktieru izpētei – tās ir gan konfliktējošās puses, gan citas valstis un starptautiskās organizācijas. Šādas analīzes galvenais trūkums ir tāds, ka ir visai grūti noteikt precīzu saistību starp aktieriem, to rīcību un misijas veiksmīgumu, lai gan atsevišķas sakarības rast ir iespējams. Tā, piemēram, ANO dalībvalstu lēmums atsaukt savus kontingentus no misijas sastāva parasti nopietni ietekmē tās darboties spēju, jo samazina misijas reaģēšanas pakāpi un operatīvās spējas.⁵²²

Dž. Vilkenfelds un J. Brečers ANO veiksmes starptautiskā miera un drošības jomā noteikšanai izvirza astoņus pamata indikatorus, uz kuru pamata tālāk tiek veikta izpēte.⁵²³ Tie ir šādi:

1. ANO aktivitāte⁵²⁴;
2. krīzes vadības tehnika⁵²⁵;
3. vardarbības smaguma pakāpe⁵²⁶;
4. iesaistīto aktieru skaits⁵²⁷;
5. lielvaru iesaiste⁵²⁸;
6. krīzes atrisinājuma forma⁵²⁹;

---

⁵²⁰ Diehl P. F. *The Conditions for Success in Peacekeeping Operations*. In: Diehl P.F. (Eds.) *The Politics of International Organizations: Patterns and Insights*. Pacific Grove: Brooks, Cole Publishing, 1989, p. 185.

⁵²¹ Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003, p. 62.

⁵²² Cervenak C. M. *Lessons of the Past: Experiences in Peace Operations*. In: Chayes A. H., Raach G. T. (Eds.) *Peace Operations: Developing an American Strategy*. Washington, D. C.: National Defense University Press, 1995, p. 54.

⁵²³ Skat. Wilkenfeld J., Brecher M. *International Crises, 1945–1975: The UN Dimension*. In: Diehl P. F. (Eds.) *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 156.

⁵²⁴ Zema līmeņa – vispārēja aktivitāte, subordinēto orgānu un specializētu komiteju aktivitāte un ģenerālsekretāra aktivitāte; augsta līmeņa – Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes aktivitāte; aktivitātes neesamība.

⁵²⁵ Sarunas un citas mierīgas krīzes vadības tehnikas, nevardarbīgas militāras tehnikas un vardarbīgas tehnikas.

⁵²⁶ Vardarbības neesamība, nelielas sadursmes, nopietnas sadursmes, visaptverošs karš.

⁵²⁷ Viens aktieris; 2–3 aktieri; 4 un vairāk aktieri.

⁵²⁸ Lielvaras nav iesaistītas; ASV un/vai PSRS neliela iesaiste (politiskā, propagandas, slēpta, militāra); krīzes, kur viena no lielvarām ir krīzes aktieris; krīzes, kur abas lielvaras ir krīzes aktieri.

7. krīzes atrisinājuma saturs⁵³⁰;

8. krīzes ilgums.

Šāds analīzes modelis ļauj rast korelāciju starp dažādiem konfliktus un krīzes raksturojošiem elementiem. Šī modeļa vājā puse ir tā, ka tas nepiedāvā indikatorus ANO operāciju veiksmīguma noteikšanai, kā arī tajā nav ņemti vērā dažādi operācijas administratīvie faktori (komandēšana, kontrole, finanses u. c.), kas arī var būt operācijas rezultāta sasniegšanā. J. Vilkenfelda un Dž. Brečera modelis ļauj saskatīt sakarības starp dažādiem faktoriem, tomēr tie nebūtu uzskatāmi par veiksmīgas miera uzturēšanas operācijas priekšnosacījumiem.

Savukārt P. Dīls, analizējot ANO miera uzturēšanas misiju veiksmīgumu, izvirza divus galvenos kritērijus – bruņota konflikta ierobežošana un konflikta atrisināšana. Šis autors izvērtē miera uzturēšanas veiksmi pēc operāciju spējas atturēt vai novērst vardarbību, piemērojot virkni faktoru.⁵³¹ Bruņota konflikta ierobežošana ir atkarīga no miera uzturēšanas operācijas raksturlielumiem (neitralitāte, operacionālais raksturojums, operācijas izvietojuma vieta), autorizācijas raksturlielumiem (mandāts, finansējums) un politiskā un militārā konteksta (strīdus veids, uzņēmējvalsts un citu galveno strīdus pušu uzvedība, trešās puses valstis, subnacionāli aktieri, lielvaru uzvedība). Šie raksturlielumi dažādā veidā var sekmēt vai kavēt miera uzturēšanas operācijas misijas sasniegšanu.⁵³²

Citu pieeju ir izveidojuši Maikls Doils (*Michael Doyle*) un Nikolass Sembanis (*Nicholas Sambanis*), radot „miera uzturēšanas trīsstūri”. Autori uzsver trīs savstarpēji saistītus elementus – starptautiskās spējas, naidīgumu un vietējās spējas (skat. 5. attēlu *Miera uzturēšanas trīsstūris*). Ar starptautiskajām spējām tiek saprasta miera uzturēšanas misija *per se*; ar naidīgumu – vardarbības līmenis konflikta gaitā; ar vietējām spējām – valsts politiskā, ekonomiskā un sociālā stabilitāte.⁵³³

---

⁵²⁹ Vienošanās – formālas vienošanās (vienošanās-līgumi, karadarbības izbeigšana, pamiers un uguns pārtraukšana), gan pusformālas vienošanās (vēstules, mutiskas deklarācijas); “klusējošā vienošanās” – abpusēja vienošanās (izpratne), kas nav izteikta ne rakstveida formā, ne kā citādi fiksēta; vienošanās neesamība.

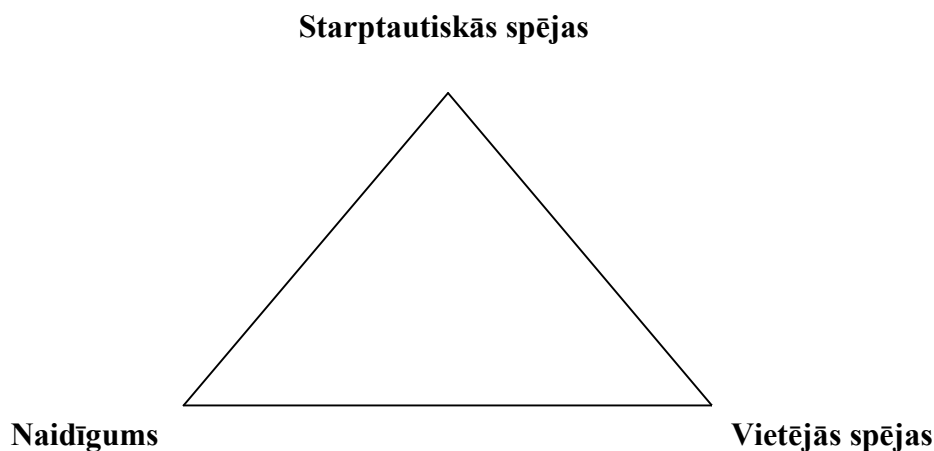
⁵³⁰ Kompromiss – kāda vai visas iesaistītās puses uzrāda daļēju pamata mērķu sasniegšanu; strupceļš – nav nekādu sasniegumu mērķu sasniegšanā; uzvara vai sakāve – pilnīga mērķu sasniegšana vai pilnīga to nesasniegšana). Kompromiss un strupceļš ir uzskatāms par neizšķirošu iznākumu, savukārt uzvara vai sakāve – par izšķirošu.

⁵³¹ Skat. Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003.

⁵³² Skat. 27. pielikumu *Bruņota konflikta ierobežošana noteicošie faktori*.

⁵³³ Doyle M. W., Sambanis N. *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton: Princeton University Press, 2006, p. 64.

5. attēls. Miera uzturēšanas trīsstūris

Avots: Doyle M. W., Sambanis N. Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations. Princeton: Princeton University Press, 2006, p. 64.

No šī modeļa izriet šādi pieņēmumi: jo mazāka ir vardarbība, jo lielāka ir iespēja, ka miera uzturēšanas pasākumi būs pietiekami, lai veidotu ilgtspējīgu mieru un savstarpējo uzticēšanos, un otrādi. Jo lielāka ir sociālā un ekonomiskā nesakārtotība, jo zemākas ir miera uzturēšanas spējas un pastāv nepārtraukta konkurence par resursiem starp konfliktā iesaistītajām pusēm, un otrādi. Šī pieeja tādējādi akcentē konflikta raksturlielumu un vietējo apstākļu lielo nozīmi miera uzturēšanas veiksmīgumā, atvirzoties no konfliktā iesaistīto aktieru vai operāciju administratīvo rādītāju prevalēšanas pāri citiem faktoriem.

Tā, piemēram, ja puses ne tikai nevēlas patraukt karadarbību un veicināt valsts attīstību, bet arī pielieto vardarbību pret miera uzturētājiem, tad misija var ciest neveiksmi, un miera uzturēšanas legimititātes trūkums konflikta zonā var novest pie misijas sabrukuma.⁵³⁴ Vienlaikus – jo vairāk pušu pielieto vardarbību, jo grūtāk to izbeigt.⁵³⁵

Šāds miera uzturēšanas modelis labi raksturo konfliktu un krīžu komplekso dabu, kuras kontekstā jādarbojas miera uzturētājiem. Vienlaikus tā arī ir norāde starptautisku organizāciju ierobežoto iespēju virzienā – pastāv dažādi sistēmiski nosacījumi, kas objektīvi samazina miera uzturēšanas veiksmīguma iespējas.

⁵³⁴ *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*. New York: United Nations, Department of Field Support, Department of Peacekeeping Operations, 2008, pp. 36–37.

⁵³⁵ Doyle M. W., Sambanis N. *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton: Princeton University Press, 2006, p. 65.

Piemērojot dažādos ANO miera uzturēšanas operāciju kvalitatīvas izvērtēšanas modeļus, iespējams izdarīt secinājumus par ANO operacionālo efektivitāti vai tās trūkumu iemesliem.

J. Vilkenfelda un M. Brečera analīze ļauj secināt, ka laikposmā no 1945. gada līdz 1975. gadam 28 krīžu gadījumos, kur ANO darbība ir uzskatāma par efektīvu, 21 gadījumā (75%) tā ir bijusi militāri vardarbīga. Šajos gadījumos augsta līmeņa iesaiste ir bijusi efektīvāka nekā zema līmeņa iesaiste.⁵³⁶ No 32 visaptveroša kara gadījumiem tikai trijos gadījumos (9% – Indija–Ķīna 1962; ASV–Ziemeļvietnama 1972) nav bijis nekādas ANO aktivitātes.⁵³⁷ No visiem visaptveroša kara gadījumiem ANO iesaiste bijusi augsta līmeņa 63% gadījumu.⁵³⁸ Tomēr ANO darbība 45% no visiem visaptveroša kara gadījumiem, kur organizācija piedalījās, ir klasificējama kā efektīva.⁵³⁹

Analizējot krīzē iesaistīto aktieru skaitu un ANO aktivitāti pēc J. Vilkenfelda un M. Brečera modeļa, jāsecina – jo lielāks krīzē iesaistīto skaits, jo lielāka ir ANO aktivitāte, turklāt tā šādā situācijā ir arī augstāka līmeņa. Dati rāda – krīzēs, kur bijuši iesaistīti četri un vairāk aktieri, ANO aktivitāte ir visaugstākā – 63% jeb 25 krīzēs⁵⁴⁰, turklāt visaugstākajā līmenī.⁵⁴¹ Analizējot lielvaru iesaisti krīzēs un ANO aktivitāti, jāsecina – jo plašāka ir lielvaru iesaiste krīzē, jo lielāka iespējamība, ka tajā iesaistīsies arī ANO. Vēl vairāk – jo augstāks lielvaru iesaistes līmenis, jo lielāks ANO aktivitātes līmenis – sešās no 10 krīzēm piedalījās arī Ģenerālā asambleja vai Drošības padome. Pat pie nelielas ASV vai PSRS iesaistes – 40% jeb 31 gadījumā – ANO aktivitāte ir bijusi augsta līmeņa. ANO iesaiste palielinās līdz ar lielvaru iesaistes plašumu – kad viena no lielvarām vai abas lielvaras bija krīzes aktieri⁵⁴²,

---

⁵³⁶ Skat. 28. pielikumu *ANO iesaiste starptautiskajās krīzēs, 1945–1975* un 29. pielikumu *Krīzes vadības tehnika un ANO aktivitāte, 1945–1975*.

⁵³⁷ Skat. 30. pielikumu *Vardarbības smaguma pakāpe un ANO aktivitāte, 1945–1975*.

⁵³⁸ Skat. turpat.

⁵³⁹ Skat. 28. pielikumu *ANO iesaiste starptautiskajās krīzēs* un 30. pielikumu *Vardarbības smaguma pakāpe un ANO aktivitāte, 1945–1975*.

⁵⁴⁰ Lielākās starptautiskās krīzes šajā kontekstā iesaistījušas 6 aktierus – Vidējo Austrumu krīze 1948. gadā, 1956. gadā un 1967. gadā; Berlīnes mūra krīze 1968. gadā un Čehoslovākijas krīze 1968. gadā.

⁵⁴¹ Skat. 31. pielikumu *Krīzē iesaistīto aktieru skaits un ANO aktivitāte, 1945–1975*.

⁵⁴² Laika posmā no 1945. gada līdz 1975. gadam abas lielvaras kā krīžu aktieri darbojās desmit krīzēs – Irānas hegemonija 1946. gadā; Berlīnes blokāde 1948.-49. gadā; Korejas oktobris 1950. gadā; Sueca 1956. gadā; Berlīne 1958. gadā; Berlīnes mūris 1961. gadā; Kubas raķešu krīze 1962. gadā; Kongo 1964. gadā; Sešu dienu karš 1967. gadā un Vidējo Austrumu karš 1973. gadā

ANO augta līmeņa aktivitāte bija vērojama attiecīgi 44% jeb 17 gadījumos un 60% jeb 6 gadījumos.⁵⁴³

Apkopojot iepriekš minētos analīzes datus, var secināt, ka nopietnas krīzes, kurās tika pielietota vardarbīga krīzes vadības tehnika, kur bija iesaistīts liels aktieru skaits un tajās iejaucās ANO, ir sešas.⁵⁴⁴ Nav tādu krīžu, kuras uzrādītu augstāko nopietnības pakāpi un kurās ANO nebūtu piedalījusies.⁵⁴⁵

Kā iepriekš minēts, citu metodoloģisko pieeju ANO miera uzturēšanas operāciju veiksmīguma noteikšanai izmanto P. Dīls. Šis autors definē veiksmīgas miera uzturēšanas operācijas kritērijus un tos pārbauda gadījumu izpētes ietvaros.

Ir pieejami divi apjomīgi P. Dīla pētījumi, kurā viņš izmanto aprakstīto metodoloģiju. Vienā pētījumā šis autors analizē piecas Aukstā kara ANO miera uzturēšanas operācijas – Suecas krīzē (UNEF I), Kongo (ONUC), Kiprā (UNFICYP), vidutāju spēkus Libānā (UNIFIL) un daudznacionālo amerikāņu, britu, franču un itāļu armiju Beirutā (MNF) un secina, ka rezultāti ir dažādi. Tomēr galvenie neveiksmju iemesli ir trešo pušu un subnacionālu grupu opozīcija.⁵⁴⁶ “Miera uzturēšana ir veiksmīga vienīgi tad, kad visas puses vēlas pārtraukt cīņu. Miera uzturēšanas spēki spēj veikt zināmas darbības (piemēram, palikt neitrāli), lai nodrošinātu vēlmes pēc miera saglabāšanos. Tomēr miera uzturēšana cietīs neveiksmi vai tiks spēcīgi iedragāta, ja mieru jau sākotnēji nevēlas visas iesaistītās puses.”⁵⁴⁷ Šie secinājumi norāda uz to, ka ANO efektivitāti miera uzturēšanas operāciju kontekstā ietekmē ārēji faktori, kuru saknes nav meklējamas pašas organizācijas funkcionēšanas veidā vai lēmumu pieņemšanas mehānismā.

Otrs P. Dīla pētījums ir plašāks. Minēto piecu tradicionālo miera uzturēšanas operāciju gadījumu izpētei ir pievienota arī sestā⁵⁴⁸ – UNEF II, iekļautas trīs operācijas, kas darbojās pilsoņu kara apstākļos un ir uzskatāmas par otrās paaudzes

---

⁵⁴³ Skat. 32. pielikumu *Lielvaru iesaistes plašums un ANO aktivitāte, 1945–1975*.

⁵⁴⁴ Šiem kritērijiem atbilst Izraēlas neatkarība 1948.–49. gadā; Korejas jūnijs 1950. gadā; Korejas oktobris 1950. gadā; Sueca 1956. gadā; Indija–Pakistāna 1971. gadā.

⁵⁴⁵ Wilkenfeld J., Brecher M. *International Crises, 1945–1975: The UN Dimension*. In: Diehl P. F. (Eds.) *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 164.

⁵⁴⁶ Skat. Diehl P. F. *The Conditions for Success in Peacekeeping operations*. In: Diehl P. F. (Eds.) *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 184.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, p. 185.

⁵⁴⁸ Gadījumu izvēles metodoloģiju skat. Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003, pp. 40–45.

miera uzturēšanas operācijām – UNOSOM I un II, UNTAC un UNPROFOR, un analīze ir veikta par operāciju darbību līdz pat 21. gadsimtam.⁵⁴⁹

Analizējot Aukstā kara perioda tradicionālās miera uzturēšanas operācijas, P. Dīls norāda uz atšķirīgo operāciju veiksmes novērtējumu, balstoties uz diviem galvenajiem faktoriem – bruņota konflikta ierobežošana un konflikta izbeigšana. Bruņota konflikta ierobežošanas faktora ietvaros iegūtie secinājumi ir kompleksi. Galvenie neveiksmju cēloņi ir trešo pušu valstu un subnacionālo grupu opozīcija. Atsakoties apturēt vardarbību un atsevišķos gadījumos uzbrūkot miera uzturētāju spēkiem, šie divi aktieru kopumi var iedragāt visas operācijas veiksmi.⁵⁵⁰ Operāciju veiksmi nosaka arī ģeogrāfijas un neitralitātes aspekti.⁵⁵¹

Šī analīze uzrāda tendenci, ka pašu ANO miera uzturēšanas operāciju iekšējiem raksturlielumiem ir relatīvi neliela ietekme uz operācijas veiksmīgumu un ANO efektivitāti nosaka citu konfliktā iesaistīto aktieru uzvedība. Skaidrs mandāts ir viens no veiksmīgas operācijas elementiem, tomēr tas nekādā ziņā nav kritiskais rādītājs operācijas veiksmīguma izvērtēšanā. Līdzīgi secinājumi ir attiecināmi uz finansējumu – tā trūkums var samazināt operācijas administratīvo efektivitāti, tomēr ne kopējo veiksmīgumu. Arī komandēšanas, kontroles un koordinēšanas grūtības nekad nav bijušas tik nopietnas, lai pakļautu briesmām kādu no operācijām.

Tādējādi jāsecina, ka miera uzturēšana var būt veiksmīga vienīgi gadījumos, kad visas iesaistītās puses vēlas vardarbības pārtraukšanu, un miera uzturēšanas operācijas ir vispiemērotākais instruments starpvalstu konfliktu gadījumos. Mandāta un lielvaru nozīmīgums ir zemāks, nekā parasti tiek pieņemts. P. Dīls norāda, ka arī loģistisko nosacījumu nozīmīgums bieži tiek pārvērtēts.

Attiecībā uz miera uzturēšanas operāciju veiksmīgumu otrā faktora – konflikta atrisināšanas – izpildē, P. Dīls secina, ka šajā jomā tās nav veiksmīgas – ANO miera uzturēšanas operācijas pārsvarā gadījumu nespēj atrisināt strīdu, kas pastāv starp galvenajiem aktieriem. Tiek minēti trīs galvenie neveiksmes iemesli.⁵⁵² Pirmkārt, miera uzturēšanas operācijām nevajadzētu nodarboties ar konflikta izbeigšanu, ja tām nav izdevies apturēt vardarbību. Otrkārt, jāpastāv ciešai saiknei starp miera uzturēšanas centieniem un diplomātiskiem centieniem atrisināt konfliktu. Vairumā

---

⁵⁴⁹ Gadījumos, kad operāciju darbība turpinās – UNFICYP, UNIFIL, MNF, UNTAC, UNOSOM, UNPROFOR.

⁵⁵⁰ Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003, p. 89.

⁵⁵¹ *Ibid.*, p. 90.

⁵⁵² Vairāk skat. *Ibid.*, pp. 98–106.

gadījumu operāciju cieta neveiksmi, jo operāciju ietvaros nepastāvēja pietiekamā apmērā vai vispār nebija diplomātisku mehānismu konflikta noregulēšanai mierīgā ceļā. Trešais būtiskais neveiksmju iemesls ir miera uzturēšanas operāciju vispārēja nepiemērotība konfliktu atrisināšanai.

Pēc Aukstā kara izveidotās UNOSOM I un II, UNTAC un UNPROFOR ir operācijas, kurām raksturīgs ir konteksts, kas tiek raksturots kā sarežģītākais, kādā ANO operē, turklāt tām piemīt daudzas no jaunajām miera uzturēšanas operāciju funkcionālajām lomām.⁵⁵³ Izmantojot izveidoto kritēriju kopumu, P. Dīls secina, ka tikai UNTAC var tikt uzskatīta par veiksmīgu operāciju, un to noteica tās izvietošana pēc miera līguma noslēgšanas un jaunas lomas – vēlēšanu procesa pārraudzīšanas – uzņemšanās. Citās operācijās neveiksmju avots sakņojas galvenajā uzdevumā – humanitārā palīdzība, kas nav piemērots viegli bruņotiem miera uzturētājiem. Citi neveiksmju avoti ir uzdevumu pildīšana sarežģītos apstākļos – kara saspringtākajā fāzē, ģeogrāfiski apsvērumi un trešo pušu uzvedība. Lai arī šie trīs gadījumi nevar tikt uzskatīti par indikatīviem 21. gadsimta miera uzturēšanai, P. Dīls norāda uz galveno secinājumu – miera uzturēšana 21. gadsimtā var arī nebūt veiksmīgāka par to, kāda tā bija iepriekšējo 45 gadus, kaut arī operāciju skaits un plašums ir pieaudzis. Miera uzturēšanas operācijas arī nav aizvietotājs pilnībā attīstītajām miera ieviešanas operācijām⁵⁵⁴ – tās var būt politisks aizvietotājs, ņemot vērā ANO dalībvalstu nepatiku pret miera ieviešanas darbību autorizēšanu, tomēr praktiski tās nespēj sasniegt tos pašus mērķus.⁵⁵⁵

Citu starptautisko organizāciju vidū miera operāciju veikšanā ANO izceļas ar plašāko leģitimitāti un lielāko formālo autoritāti. Tās darbības ietver arī starptautisku sankciju iespējamību. Dž. Dobinss norāda: „Tā vienīgā starp organizācijām var piespiest savu dalībvalstu valdības finansēt šādas operācijas, pat pieprasot maksājumus no tām, kas pretojas konkrētajai intervencei. ANO ir vismērķtiecīgākais lēmumu pieņemšanas aparāts un visvienotākās komandēšanas un kontroles struktūras.”⁵⁵⁶ Viņa analīze liek arī secināt, ka ANO spēki ir salīdzinoši efektīvi gan

---

⁵⁵³ Ibid, p. 199.

⁵⁵⁴ Tiek autorizētas ANO Statūtu VII nodaļas ietvaros.

⁵⁵⁵ Diehl P. F. *The Conditions for Success in Peacekeeping operations*. In Diehl P.F. (Eds.) *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p. 200.

⁵⁵⁶ Dobbins J. *A Comparative Evaluation of United Nations Peacekeeping*. Testimony presented before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on International Organizations, Human Rights, and Oversight on June 13, 2007. RAND Corporation, 2007, p. 2.

rezultāta sasniegšanas, gan izmaksu ziņā, „ANO gadā par savām deviņpadsmit misijām maksā tikpat, cik ASV par vienu mēnesi operācijā Irākā”.⁵⁵⁷

P. Dīla pētījumi par ANO miera uzturēšanas operāciju kvalitatīvajiem rādītājiem ļauj secināt, ka operacionālās funkcijas ietvaros ANO miera uzturētāju veiksmē lielā mērā ir atkarīga no trešo pušu un galveno iesaistīto aktieru uzvedības, bet ANO efektivitātes trūkums citu sistēmisko funkciju ietvaros, piemēram, varas pārdales vai finanšu pārdales kritēriju kontekstā, maz ietekmē miera uzturēšanas operāciju veiksmi. Šie secinājumi norāda gan uz efektivitātes problēmu cēloņu sistēmisko dabu, gan uz trūkumiem operacionālās funkcijas adaptēšanās elementā. Proti, ANO miera uzturēšanas operācijas var būt veiksmīgas ļoti skaidros un labvēlīgos apstākļos – starpvalstu konfliktu laikā pie labiem ģeogrāfiskajiem parametriem, pie konfliktējošo pušu vēlmes izbeigt vardarbību un pie trešo pušu un subnacionālo grupu izteikti draudzīgas uzvedības. Mūsdienās konfliktu ar šādiem parametriem praktiski nav, tādēļ ANO miera uzturēšanas operāciju galvenais trūkums ir to nepiemērotība mainīgajiem starptautiskajiem apstākļiem.

Secinājumi

Kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes miera operāciju efektivitātes noteikšanā ir jālieto savstarpēji papildinošā veidā, jo tādējādi ir iespējams iegūt maksimāli pilnvērtīgu ainu. Šādu analīzi gan būtiski apgrūtina apstākļi, ka politikas zinātnē nepastāv vienota metodoloģija miera operāciju analīzei plaši sistēmiskā kontekstā – līdzšinējie centieni ir fokusēti uz gadījumu analīzi un ir fragmentēti, ierobežoti un nekoordinēti. Šādas metodoloģijas trūkums apgrūtina ne tikai plašu akadēmisku pētījumu veikšanu, bet būtiski ietekmē arī pašas ANO operacionālās spējas. Bez plašu sistēmisku izvērtējumu iespējām mūsdienu komplekso miera operāciju apstākļos ANO vienu no saviem miera uzturēšanas instrumentiem nespēj veidot maksimāli efektīvu. Monitorēšanas un izvērtēšanas metodoloģija ANO ir nepieciešama divu galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, ANO ir jābūt spējīgai piemērot mandātus, atbildot uz mainīgo situāciju. Otrkārt, gan valstu intereses un spiediens, gan ANO Statūtos noteiktais, ka konflikti primāri ir risināmi mierīgā ceļā, rada nepieciešamību misijas veidot kompakts, ar iespējami īsu darbības termiņu. Tāpat uzsvars uz miera operāciju

---

⁵⁵⁷ Ibid, p. 3.

vienotu monitorēšanu un izvērtēšanu rodas nepieciešamības tās padarīt efektīvākas arī izmaksu ziņā dēļ; īpaši nozīmīgi tas ir ANO budžeta krīžu kontekstā.

Pēc Aukstā kara pasaulē ir samazinājies karu skaits, un konfliktu dominējošais tips ir iekšējie konflikti. Kvalitatīvo datu analīze norāda, ka ANO miera uzturēšanas operācijas nav piemērots instruments šo kompleksu draudu novēršanai un konfliktu mazināšanai un atrisināšanai. Secinājumi norāda uz to, ka miera uzturēšanas operāciju neveiksmju pamatā ir ārēji sistēmiski faktori; operāciju iekšējie aspekti – finansējums, komandēšana, kontrole un koordinēšana spēlē mazu lomu.

Starptautiskas organizācijas operacionālās funkcijas ietvaros analizējot ANO dalību un aktivitāti starptautisko krīžu risināšanā, iegūtie rezultāti ir kompleksi. Lai arī kvantitatīvi ANO iesaiste starptautisko krīžu risināšanā un kopējā aktivitāte nav vērtējama kā augsta, tomēr pietiekami augsts efektivitātes rādītājs ir sasniegts to krīžu risināšanā, kurās ANO ir bijusi iesaistīta. Pamatojoties uz ANO miera operāciju un aktivitātes kvantitatīvo datu analīzi, iespējams secināt, ka ANO vispārīgās kategorijās nav pilnībā uzskatāma par aktīvu un efektīvu institūciju kolektīvās drošības veidošanai pasaules mērogā. Tā tika šim mērķim iecerēta kā kara laika alianses projekcija miera laikā un ir kļuvusi tikai par mudināšanas, pierunāšanas instrumentu.⁵⁵⁸ ANO nav strīdu risināšanas un atrisināšanas forums. Problēmas mierīgā ceļā var tikt novērstas tikai tiešu sarunu veidā starp abām iesaistītajām pusēm.⁵⁵⁹ No otras puses, ANO ir bijusi aktīvi un augstākajā līmenī iesaistīta lielākajās un pretrunīgākajās starptautiskajās krīzēs un tajās pārsvarā darbojusies augstākā mērā efektīvi. Līdz ar to atklāts paliek jautājums, vai tikai kvantitatīvā iesaiste krīzēs vien un atsevišķas neveiksmes pasaules lielākajās krīzēs var būt iemesls organizācijas nozīmīguma un efektivitātes apšaubīšanai vai pat noliegšanai.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte operacionālās funkcijas miera uzturēšanas kvalitatīvo un kvantitatīvo rādītāju kritērija izpildē ir vidēja.

---

⁵⁵⁸ Parsons A. *The United Nations and the National Interests of States*. In: Roberts A., Kingsbury B. (Eds.) *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988, p. 50

⁵⁵⁹ *Ibid*, p. 51

4.7. MIERA UZTURĒŠANAS KONCEPTA ATTĪSTĪBA

Šajā nodaļā ANO operacionālās funkcijas reaģēšanas aspekta ietvaros tiks aplūkota ANO miera uzturēšanas koncepta attīstība. Ņemot vērā mainīgo starptautisko vidi, arī miera uzturēšanai ir jāmainās tai līdzī – gan kā operacionālā reaģēšana uz ārējo vidi, gan kā adaptēšanās tai.

ANO miera uzturēšanas koncepts organizācijas pastāvēšanas laikā ir mainījies vairākkārtīgi – tas ir gan paplašinājies, gan padziļinājies, no klasiskās miera uzturēšanas mūsdienās attīstoties līdz pēckonflikta miera veidošanai – pasākumiem, kas tiek īstenoti, lai veicinātu ekonomisko un sociālo sadarbību un veidotu uzticēšanos starp iepriekš karojušajām pusēm, attīstītu sociālo, politisko un ekonomisko infrastruktūru ar mērķi novērst vardarbību nākotnē, kā arī ielikt pamatus ilgstošam mieram.⁵⁶⁰

ANO miera uzturēšanas koncepta attīstību ir pieņemts aplūkot posmu veidā. Deniss Džets (*Dennis C. Jett*) norāda uz septiņiem periodiem miera uzturēšanas koncepta attīstībā – „raššanās posms” (1946–1956); „veidošanās posms” (1956–1967), „sarušanas posms” (1967–1973), „atdzīvināšanas posms” (1973–1978); „attīstības posms” (1978–1988); „ekspansijas posms” (1988–1993) un „sarašanās posms” (1993 –mūsdienas).⁵⁶¹ Pārsvarā gan miera uzturēšanas koncepts tiek dalīts paaudzēs vai fāzēs.

Pirmās paaudzes jeb klasiskā miera uzturēšana

Miera uzturēšana kopumā no operacionālās efektivitātes viedokļa ir vērtējama kā ANO efektivitāti paaugstinoša, jo sistēmas reaģēšanas un adaptēšanās ietvaros tā ir uzskatāma par ANO jaunievedumu starptautiskajā politikā, kas pakāpeniski ir kļuvis par vienu no pazīstamākajām aktivitātēm, ar ko asociē ANO darbību pasaulē.

Tā dēvētajā „pirmajā paaudzē”, klasiskajā jeb tradicionālajā miera uzturēšanā tiek iekļautas pirmās 13 miera uzturēšanas misijas, kas tika izveidotas laikposmā no 1948. gada līdz 1987. gadam. Pirmā ANO misija ir 1948. gada UNTSO, un tieši šīs operācijas gaitā tika noformulēti trīs galvenie miera uzturēšanas principi: konfliktējošo pušu piekrišana noslēgt pamieru un izvietot ANO miera uzturētājus,

⁵⁶⁰ Doyle M. W. *Discovering the Limits and Potential of Peacekeeping*. In: Otunnu O. A., Doyle M. W. (Eds.) *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century*. Lanham, New York, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998, p. 3.

⁵⁶¹ Jett D. C. *Why Peacekeeping Fails*. New York: Palgrave, Macmillan, 2000, pp. 21–34.

misijas neitralitāte un ieroču nepielietošana. Pirmās paaudzes miera misijām kopumā raksturīgas divas svarīgākās funkcijas – pamiera uzraudzīšana un kontrole un buferzonas starp konfliktējošām pusēm nodrošināšana.⁵⁶² Šīm misijām raksturīgi bija trīs elementi – uzņemošās valsts piekrišana, minimāla spēka lietošana ar izņēmumu pašaisardzības nolūkā un neitralitāte.⁵⁶³ Tā ir militāru un civilu spēku izvietošana, lai radītu „ANO klātbūtni uz vietas ar visu iesaistīto pušu piekrišanu”⁵⁶⁴. Miera uzturēšana tiek pielietota kā uzticēšanos veidojoši pasākumi, lai monitorētu pamieru pušu starpā, kamēr diplomāti ved sarunas par mieru vai amatpersonas cenšas ieviest miera līgumus.

D. Džeta minēto „rašanās posmu” pirmās paaudzes miera uzturēšanā noslēdz ANO UNEF misija (1956–1967), kura pirmā saskārās ar grūtībām drošības prasību un politisko jautājumu atdalīšanā praksē.⁵⁶⁵ Vēlāk tika apšaubīti arī galvenie klasisko miera operāciju pamata principi – spēka nelietošana, neiejaukšanās valstu iekšējās lietās un lielvaru neiesaistīšanās. Neitralitātes ievērošana kļuva aizvien sarežģītāka, pieaugot spēka pielietošanai konflikta laikā.

No operacionālās efektivitātes viedokļa tradicionālā miera uzturēšana ir vērtējama kā visefektīvākā, jo miera uzturēšana kopumā ir visveiksmīgākā starpvalstu konfliktu gadījumos, kad konfliktā iesaistītās puses vēlas vardarbības pārtraukšanu⁵⁶⁶, un Aukstajam karam šāda veida konflikti proporcionāli bija raksturīgāki nekā laika posmā pēc tam.⁵⁶⁷

Otrās paaudzes miera uzturēšana

ANO Drošības padomes autorizēto miera uzturēšanas operāciju skaits strauji palielinājās pēc Aukstā kara. Ja no 1945. gada līdz 1988. gadam bija autorizētas 15 šādas operācijas, tad kopš 1988. gada līdz 1998. gadam – jau vairāk nekā 25.

---

⁵⁶² Weiss T. G., Forsythe D. P., Coate R. A. *The United Nations and Changing World Politics*. Boulder: Westview Press, 1997, p. 53.

⁵⁶³ Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 177.

⁵⁶⁴ *An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 UN Doc. A/47/277 – S/24111, 1992. gada 17. jūnijs.

⁵⁶⁵ Thakur R. *The United Nations, Peace and Security*. New York: Cambridge University Press, 2006, p. 35.

⁵⁶⁶ Skat. Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003.

⁵⁶⁷ Skat. 34. pielikumu *Aktīvi konflikti pasaulē pēc konfliktu tipiem un gada, 1946–2006*.

Astoņdesmito gadu beigas starptautiskajā politikā attiecībā uz konfliktu veidu ienesa būtiskas pārmaiņas – konflikti ar pieaugošu tendenci sāka uzliesmot valstu iekšienē, un starpvalstu konflikti, uz kuriem reaģēja pirmās paaudzes miera misijas, pakāpeniski samazinājās.⁵⁶⁸ Mainoties konfliktu raksturlielumiem un ņemot vērā, ka iekšējos konfliktos cieta civiliedzīvotāji, kuriem bija nepieciešama humānā palīdzība, un palielinājās bēgļu skaits, ANO nācās attīstīt savu miera uzturēšanas konceptu atbilstoši mainīgajai videi. Tika izveidotas miera uzturēšanas operācijas, kas bija plašāks, sarežģītāks un dārgāks process, jo prasīja sniegt humāno palīdzību un atjaunot valstī spējīgu un efektīvu valdību, un “tās sauc par otrās paaudzes miera uzturēšanas operācijām”.⁵⁶⁹ Tām ir raksturīgs jauns elements miera uzturēšanas konceptā – miera nodibināšana – mediācija un sarunas, „lai novestu naidīgās puses līdz vienošanās” ar miermīlīgu līdzekļu palīdzību⁵⁷⁰.

Otrās paaudzes miera misijas kļuva par miera procesa sastāvdaļu, kurš vairs nefokusējās tikai uz starpvalstu konfliktu stabilizēšanu un miera līgumu noslēgšanu un ieviešanas monitorēšanu, bet gan radīja sadarbību starp konfliktā iesaistītajām pusēm. ANO šajā salīdzinošajā laika posmā mēģināja veicināt ieilgušu reģionālo konfliktu atrisināšanu. Tas arī bija nozīmīgu sasniegumu periods darbībā uz vietas, kas ļāva radīt jaunas cerības par organizācijas nākotnes lomu, kur miera uzturēšanas instruments varētu mūsdienās – bez Aukstā kara sacensības pastāvīgo locekļu starpā - būt paplašināts un attīstīts jaunā, daudz ambiciozākā veidā.⁵⁷¹

Attiecīgi lēcienveidīgi pieauga arī miera operāciju skaits un tām nepieciešamais finansējums. Ja 1988. gadā darbojās 7 miera uzturēšanas misijas ar 12 500 vīru lielu kontingentu un izmaksām 230 miljonu ASV dolāru apmērā, tad 1994. gadā tās jau bija 17 misijas ar 87 500 vīru lielu kontingentu un izmaksām ap 4 miljardu ASV dolāru apmērā.⁵⁷²

Otrās paaudzes miera misijas iekļāva konfliktējošo pušu atbrīvošanu un kārtības atjaunošanu, ieroču savākšanu un iznīcināšanu, bēgļu repatriāciju, vēlēšanu monitoringu, pārvaldes institūciju reformēšanu un spēcīnāšanu, politiskās līdzdalības

---

⁵⁶⁸ Skat. 34. pielikumu *Aktīvi konflikti pasaulē pēc konfliktu tipiem un gada, 1946–2006*.

⁵⁶⁹ Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 159.

⁵⁷⁰ Minēti ANO Statūtu VI nodaļa.

⁵⁷¹ Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 178.

⁵⁷² Thakur R., Schnabel A. *Cascading Generations of Peacekeeping: Across the Mogadishu line to Kosovo and Timor*. In: Schnabel A., Thakur R. (Eds.) *United Nations Peacekeeping Operations*. Tokyo: United Nations University Press, 2001, p. 11.

veicināšanu u.c. Klasiskās jeb pirmās paaudzes miera misijas paļāvās uz karavīriem, savukārt otrās paaudzes misijas – uz civilo ekspertu un karavīru saskaņotu darbību publiskajā pārvaldē, humānās palīdzības piegādē, vēlēšanu organizēšanā u. c.⁵⁷³ Otrās paaudzes miera operācijās ANO spēlēja četras galvenās lomas. Kā miera veidotāja tā veicināja miera līgumu noslēgšanu starp pusēm. Kā miera uzturētāja tā uzraudzīja militāro spēku izformēšanu, bēgļu plūsmu un pārejas perioda pārvaldes struktūru darbu. Kā miera dibinātāja tā organizēja cilvēktiesību, vēlēšanu un ekonomiskās pārstrukturēšanās kontroli. Kā ceturrtā loma tiek minēta ANO tiesības atsevišķos gadījumos piespiest karojošās puses noslēgt mieru, ja vienošanās netiek pildītas.⁵⁷⁴

No sistēmas reaģēšanas kritērija viedokļa otrās paaudzes miera misiju izveide ir vērtējama kā ANO efektivitāti spēcinoša. Šī attīstība arī norāda uz spēcīgu adaptēšanās elementu operacionālās funkcijas izpildē.

Trešās paaudzes jeb daudzfunkcionālā miera uzturēšana

1992. gadā radās jauna rakstura operācijas – tā dēvētās miera ieviešanas operācijas ar mandātu pielietot militāru spēku ne tikai pašaizsardzības nolūkos, bet arī situācijas stabilizēšanai un iedzīvotāju aizsardzībai. Trešās paaudzes miera misijas gradējas no neliela mēroga militārām operācijām humānās palīdzības piegādes aizsargāšanai līdz plašām militārām operācijām. Hibrīda, kompleksās jeb daudzdimensionālās operācijas sāka nodarboties ar jautājumiem, kas kvalitatīvi atšķīrās no tiem, ar ko miera operācijas nodarbojās līdz tam. Paplašinātais uzdevumu loks iekļāva šādas aktivitātes:⁵⁷⁵

– vēlēšanu organizēšana, gradējoties no ierobežotas iesaistīšanās līdz pat pilnai atbildībai par vēlēšanu procesu⁵⁷⁶;

– bēgļu un pārvietoto personu repatriācija⁵⁷⁷;

---

⁵⁷³ Gareiz S. B., Varwick J. *The United Nations; An Introduction*. New York: Palgrave, Macmillan, 2005, p. 104.

⁵⁷⁴ Doyle M. W. *War Making and Peace Making. The United Nation's Post-Cold War Record*. In: Crocker C. A., Hampson F. O., Aall P. (Eds.) *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*. Washington D. C.: United States Institute of Peace Press, 2001, p. 533.

⁵⁷⁵ Skat. Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, pp. 190–191.

⁵⁷⁶ UNTAC Kambodžā, ONUVEN Nikaragvā, ONUMOS Mozambikā, MINURCA Centrālāfrikas Republikā, MINURSO Rietumsahārā, UNOMIL Libērijā un MONUC Kongo Demokrātiskajā Republikā.

⁵⁷⁷ UNTAC Kambodžā, UNOSOM II Somālijā, UNAMIR Ruandā, UNPROFOR bijušajā Dienvidslāvijā, UNTAES Austrumslāvijā un MONUC Kongo Demokrātiskajā Republikā.

– ne tikai pamiera līgumu buferzonu, bet arī atbilstības saistībām cilvēktiesību jautājumos monitorēšana⁵⁷⁸;

– preventīva ANO spēku izvietošana⁵⁷⁹;

– militāro spēku atšķiršana, ieskaitot neregulāru karaspēku veidošanu, to demobilizācija un ar to saistīti ieroču kontroles pasākumi⁵⁸⁰;

– drošu apstākļu nodrošināšana humanitārās palīdzības nogādāšanai⁵⁸¹.

Šādās misijās nav nepieciešama uzņēmējvalsts piekrišana operācijas izvietošanai – ANO ir tiesības pielietot militāru spēku un piespiest karojošās puses atrisināt konfliktu pie sarunu galda. Miera ieviešana nozīmē gūt tādu dominanci, kurā ANO un valdības karaspēkam ir militārs pārkums un pārkums sabiedrības atbalstā, kas ļauj uzspiest miera noteikumus pretējiem grupējumiem un to atbalstītājiem.⁵⁸²

Trešais periods miera uzturēšanā iezīmē divas tendences, kas šo miera uzturēšanas paaudzi konceptuāli nošķir no divām iepriekšējām – ANO operāciju izvietošana iekšējos konfliktos un Drošības padomes gatavība pievērsties jautājumiem, kas līdz tam tika klasificēti kā valstu iekšējas lietas un pamatā attiecas uz humanitāriem jautājumiem.⁵⁸³ Šajā periodā ANO dalībvalstis paplašināja pieņemamo ANO aktivitāšu loku, pārveidojot definīciju par to, kas būtu uzskatāma par suverēnu, nacionālu aktivitāti. Jautājumi, kas agrāki bija juridiski aizsargāti no ANO iejaukšanās, tādī kā pilsonisks konflikts un humanitāras dabas notikumi suverēnās valstīs, kļuva par jautājumiem, kas leģitīmi iekļaujas ANO darbības lokā.⁵⁸⁴

ANO Statūtu 2. panta septītais punkts nosaka, ka „šie Statūti nekādā mērā nedod tiesības Apvienoto Nāciju Organizācijai iejaukties lietās, kas pēc savas būtības ietilpst jebkuras valsts iekšējā kompetencē un neprasa no Apvienoto Nāciju

⁵⁷⁸ ONUSAL Salvadorā, UNTAC Kambodžā un UNMIH Haiti.

⁵⁷⁹ UNPROFOR un UNPREDEP bijušajā Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikā.

⁵⁸⁰ UNPROFOR bijušajā Dienvidslāvijā, ONUMOZ Mozambikā, UNOSOM II Somālijā, UNOMIG Gruzijā, UNOMIL Libērijā, UNAMIR Ruandā, UNMOT Tadžikistānā, UNAVEM III Angolā, UNTAES Austrumslavonijā, MINUGUA Gvatemalā, MONUA Angolā, MINURCA Centrālāfrikas Republikā, UNOMSIL Sjerraleonē, UNMIK Kosovā, UNAMSIL Sjerraleonē un MONUC Kongo Demokrātiskajā Republikā.

⁵⁸¹ UNPROFOR bijušajā Dienvidslāvijā, UNOSOM I un II Somālijā, UNAMIR Ruandā, UNAMSIL Sjerraleonē un MONUC Kongo Demokrātiskajā Republikā.

⁵⁸² Doyle M. W., Sambanis N. *Peacekeeping Operations*. In: Weiss T. G., Daws S. (Eds.) *The Oxford Handbook on the United Nations*. Oxford, New York: Oxford University Press., 2007, pp. 327, 332.

⁵⁸³ Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, pp. 188–189.

⁵⁸⁴ Doyle M. W. *Discovering the Limits and Potential of Peacekeeping*. In: Otunnu O. A., Doyle M. W. (Eds.) *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century*. Lanham, New York, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998, p. 3.

Organizācijas dalībvalstīm šīs lietas nodot izskatīšanai saskaņā ar šiem Statūtiem; tomēr šis princips neattiecas uz piespiedu līdzekļu lietošanu saskaņā ar VII nodaļu". Valstu iekšējā kompetence jeb iekšējā jurisdikcija ir „vienīgais vispārējais *ratione materiae* ierobežojums organizācijas aktivitātēm”.⁵⁸⁵ Joprojām tomēr nav vienota viedokļa un vienotas prakses par šī jēdziena saturu. Viedokļi gradējas no ļoti konservatīviem līdz progresīviem, kas cenšas valstu iekšējās kompetences jēdzienu paplašināt atbilstoši starptautiskās sadarbības pieaugumam.

ANO Drošības padome arī paplašināja ANO Statūtu 2. panta septītā punkta (draudi mieram, miera pārkāpumi un agresijas akti) operacionālo nozīmi. Jaunā ANO piekritības nozīme drīz iekļāva plašu aktivitāšu loku, kas iepriekš tika uzskatīti par tradicionālās suverenitātes pārkāpumu. Proti, draudi mieram, miera pārkāpumi un agresijas akti sāka nozīmēt ieilgušus pilsoņu karus, kuri pretojās starptautiskiem centieniem tos atrisināt, bruņotu iejaukšanos, kā arī citus gadījumus, ko ANO Drošības padome par tādiem uzskatīja.

Tomēr konflikti bijušajā Dienvidslāvijā, Somālijā un Sjerraleonē parādīja trešās paaudzes miera uzturētāju kaujas spēju ierobežotību un vienlaikus raisīja diskusijas par šāda tipa operāciju atbilstību ANO miera uzturēšanas konceptam kopumā. 1995. gadā ANO ģenerālsekretārs atzīmēja: „Miera uzturēšanas loģika izriet no politiskajiem un militārajiem apsvērumiem, kuri spēcīgi atšķiras no piespiešanas apsvērumiem; un pēdējo dinamika ir nesavienojama ar politisko procesu, kura veicināšanai ir paredzēta miera uzturēšana. Atšķirības starp šīm divām lietām izlīdzināšana var iedragāt miera uzturēšanas operācijas dzīvotspēju un apdraudēt tās personālu”.⁵⁸⁶ Savukārt 2000. gadā speciālistu grupa rezumēja: „ANO neuzsāk karus. Kur miera ieviešana ir nepieciešama, tai ir jābūt uzticētai valstu koalīcijai saskaņā ar Statūtu VII nodaļu.”⁵⁸⁷

Tomass Veiss (*Thomas G. Weiss*) norāda uz cēloņiem, kāpēc šāda pieeja ir pamatota un ANO nevajadzētu iesaistīties spēka pielietošanā. Pirmkārt, valstis nevēlas nodrošināt ģenerālsekretāru ar resursiem, lai karotu. Otrkārt, ģenerālsekretāra ietekme balstās uz viņa neatkarību un neiesaistīšanos. Viņš var izmantot visus savus resursus, bet tikai tad, kad konfliktējošās puses jau ir noslēgušas pamieru: jebkura intervence

⁵⁸⁵ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 131.

⁵⁸⁶ *Supplement to An Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations*. A/50/60-S/1995/1, 3 January 1995, para. 35–36.

⁵⁸⁷ *Report of the Panel on United Nations Peace Operations (Brahimi Report)*. A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000, para. 53.

var novest pie neuzticēšanās ANO operācijai, bet neuzticēšanās var rezultēties uzbrukumos ANO personālam.⁵⁸⁸ Šie trešās paaudzes miera operāciju vērtējumi no operacionālās efektivitātes viedokļa ir pretrunīgi. No vienas puses, kā sistēmas reaģēšanas un adaptēšanās spēju rādītājs, trešās paaudzes miera operācijas norāda uz „eksploziju ANO operācijās, daudz tiešāku Drošības padomes iesaisti individuālās operācijās”⁵⁸⁹ un ANO gatavību mainīties līdzīgai starptautiskajai videi. No otras puses, trešās paaudzes miera uzturēšanas operācijas ir ieviesušas ANO miera uzturēšanās konceptā tik būtiskas izmaiņas, ka tas liek uzdot jautājumu, vai šīs izmaiņas nav bijušas pārāk krāsas un tādējādi netiek apdraudēta šīs starptautiskās organizācijas loma kā neitrālam starptautiskā miera un drošības uzturētājam kopumā.

Secinājumi

ANO miera uzturēšanas koncepts ir ticis attīstīts līdz ar izmaiņām starptautiskajā vidē un konfliktu raksturlielumos. No sistēmas reaģēšanas kritērija viedokļa miera uzturēšanas koncepta izmaiņas ir vērtējamas kā ANO efektivitāti spēcinošas, un šī attīstība norāda arī uz spēcīgu adaptēšanās elementu operacionālās funkcijas izpildē. Vienlaikus tiek paustas bažas, vai jaunākās paaudzes miera misijas savā attīstībā jau nav pārkāpušas pāri ANO miera uzturēšanas pamata ietvaram un potenciāli neapdraud ANO lomu kā neitrālu starptautiskā miera un drošības uzturētāju kopumā. Tomēr trešās paaudzes miera misiju leģitimitāte netiek apšaubīta.

Pamatojoties uz šiem atzinumiem, autore secina, ka ANO efektivitāte operacionālās funkcijas miera uzturēšanas koncepta attīstības indikatora izpildē ir augsta.

---

⁵⁸⁸ Weiss T. G., Forsythe D. P., Coate R. A. *The United Nations and Changing World Politics*. Boulder: Westview Press, 1997, p. 93.

⁵⁸⁹ Berdal M. *The Security Council and Peacekeeping*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 178.

4.8. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE OPERACIONĀLĀS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

Šajā darba nodaļā tika analizēta ANO efektivitāte operacionālās funkcijas īstenošanā. Šai funkcijai ir četri aspekti – regulatīvais, ieguves, sadales un reaģēšanas aspekts, un katram no tiem ir savs kritēriju un indikatoru loks.

Sistēmas regulatīvo spēju ietvaros tika analizēti ANO institucionālie instrumenti konfliktu kontrolēšanai starptautiskā miera un drošības jomā un pastāvīgās un specifiskās ANO institūcijas konfliktu regulēšanai. Mūsdienās tiek veidotas daudzfunkcionālas operācijas, kuru mandāts pārsniedz tradicionālo miera operāciju darbības pamata principus, jo ietver spēka pielietošanu, un tās operacionālās funkcijas ietvaros kā konfliktu regulēšanas instruments ir efektīvas. Arī plašais ANO institūciju, misiju un spēku, kas nav klasificēti kā miera uzturēšanas misijas, klāsts un to daudzveidīgais aktivitāšu un kompetenču loks norāda uz ANO daudzdimensionālu pieeju konfliktu regulēšanā. Savukārt sistēmas regulatīvo spēju ietvaros ANO operacionālās funkcijas institucionālo konfliktu regulēšanas mehānismu kritērijs attiecas uz Starptautiskās tiesas un starptautisko tribunālu analīzi. Kaut arī tiek norādīts, ka tā dēvētā strīdus tiesas piekritība nav efektīvākais starptautisku strīdu risināšanas veids, Starptautiskās tiesas Statūti paredz virkni veidu, kā lietas izskatīšana var nonākt tās tiesas piekritībā, turklāt tā savā praksē ir reti saskārusies ar gadījumiem, kad iesniegtās lietas nav izskatāmas, jo kāda valsts ir atteikusies atzīt tās tiesas piekritību. ANO Drošības padomes izveidotie starptautiskie tribunāli ir iezīmējuši pagrieziena punktu ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā, jo tajos pirmo reizi par smagiem starptautiskiem noziegumiem tiek tiesātas fiziskas personas. Tribunālu darbība ir ANO efektivitāti operacionālās funkcijas īstenošanā būtiski paaugstinoša.

Otrs operacionālās funkcijas aspekts ir sistēmas ieguves spējas, un tās kritēriji ir finanšu un cilvēkresursu piesaiste starptautiskā miera un drošības jautājumos. Finanšu ieguves un pārdales efektivitātes kritērija indikatoru ietvaros ANO saskaras ar efektivitātes problēmām, un tās ir konstitucionālas un sistēmiskas. Pirmkārt, ANO ar finanšu krīzēm ir saskārusies kopš pašiem miera uzturēšanas operāciju sākumiem. Otrkārt, galvenā problēma gadu desmitiem ir viena un tā pati – valstis neveic noteiktos maksājumus ANO pastāvīgajā budžetā un miera uzturēšanas budžetā. Treškārt, ASV organizāciju instrumentalizē. Piecas lielākās maksātājas nodrošina

ANO budžetu ar vairāk nekā 50% līdzekļu, vienlaikus vairāk nekā 75% līdzekļu ir atkarīgi no valstīm, kas savus maksājumus neveic laikā un/vai noteiktajā apjomā.

Trešais operacionālās sistēmas aspekts ir sistēmas sadales spējas, un šeit kritēriji ir varas un ietekmes sadalījums ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos. Attiecībā uz cilvēkresursu indikatoru jānorāda, ka tradicionālie karaspēku piešķirēji ir iesaistījušies operācijās, kuras nevada ANO, tādēļ tie saskaras ar kapacitātes trūkumu dalībai jaunās ANO operācijās. Jaunie karaspēku piešķirēji – attīstības valstis – savukārt saskaras ar infrastruktūras, aprīkojuma un atbilstošas apmācības trūkumu. ANO Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis nelabprāt piešķir ANO savus karaspēkus, tādēļ ANO miera uzturēšanas operācijas atrodas pastāvīgā finansiālā un politiskā spriedzē.

Kompleksi secinājumi attiecināmi uz sadales spēju aspekta varas pārdales kritēriju. Starptautiskā miera un drošības jautājumos ANO nepastāv sabalansēti varas mehānismi, jo ANO Statūti Drošības padomei piešķir plašas pilnvaras un politisko ietekmi, bet ne tās, ne Ģenerālās asamblejas lēmumi nav pārsūdzami. Starptautiskajai tiesai no varas pārdales viedokļa piemīt tikai konsultatīvā funkcija, un tās pilnvaras miera un drošības jautājumos ir vērtējamās kā nenozīmīgas. ANO Drošības padomes pastāvīgo locekļu pilnvaras attiecībā pret pārējiem Drošības padomes locekļiem un ANO dalībvalstīm ir vērtējamās kā nesamērīgas, īpaši uz to norāda tām piešķirtās veto tiesības. Izpēte rāda, ka praksē veto tiesības tiek izmantotas nevis, lai izvairītos no pārsteidzīgiem vai pretrunīgiem lēmumiem, bet gan lai kāda no lielvarām ietekmētu ANO politikas veidošanas procesu. Šādu varas pārdales mehānismu ANO Statūtos ir nostiprinājuši tās veidotāji, tādēļ šīs efektivitātes problēmas cēlonis ir sistēmisks un strukturāls.

Ceturrtā operacionālās funkcijas aspekta – reaģēšanas spēju – ietvaros tika analizēti ANO miera operāciju kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem un miera uzturēšanas koncepta attīstībai atbilstoši mainīgajai starptautiskajai videi rādītāji. ANO miera uzturēšanas koncepts ir ticis attīstīts līdz ar izmaiņām starptautiskajā vidē un konfliktu raksturlielumos. No sistēmas reaģēšanas kritērija viedokļa miera uzturēšanas koncepta izmaiņas ir vērtējamās kā ANO efektivitāti spēcinošas, un šī attīstība arī norāda uz ievērojamu adaptēšanās elementu operacionālās funkcijas izpildē. Kvalitatīvo datu analīze norāda uz to, ka ANO miera uzturēšanas operācijas nav piemērots instruments šo komplekso draudu novēršanai un konfliktu mazināšanai un atrisināšanai. Secinājumi norāda uz to, ka miera uzturēšanas operāciju neveiksmju

pamatā ir ārēji sistēmiski faktori; operāciju iekšējie aspekti – finansējums, komandēšana, kontrole un koordinēšana spēlē mazu lomu. No otras puses, ANO ir bijusi aktīvi un augstākajā līmenī iesaistīta lielākajās un pretrunīgākajās starptautiskajās krīzēs un tajās pārsvarā darbojusies augstākā mērā efektīvi.

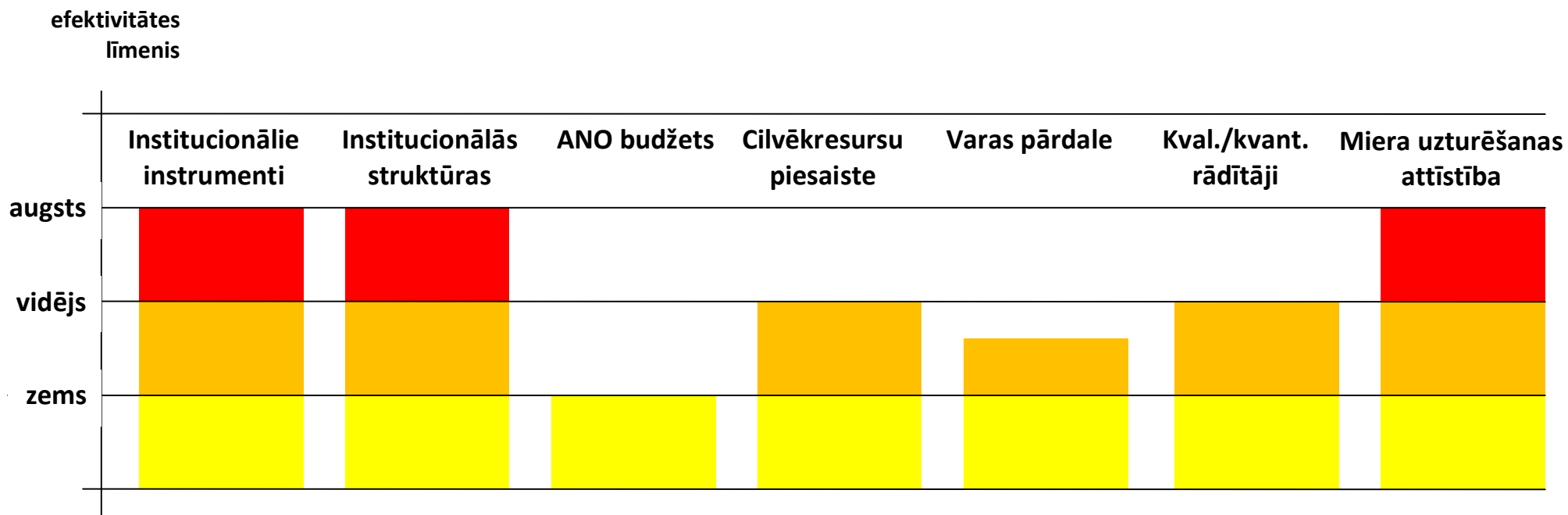
Gan ANO operacionālajai darbībai, gan pētniecībai ANO jautājumos būtiska ir šī darba atziņa, ka miera uzturēšanas operāciju izvērtējumam trūkst gan praktiskas, gan akadēmiskas vienotas metodoloģijas. Tas ir plašs secinājums, jo attiecas gan uz pētniecību kopumā, gan uz ANO efektivitāti operacionālās funkcijas veikšanā.⁵⁹⁰ Bez vienotiem operāciju izvērtēšanas kritērijiem ANO nespēj sistematizēti apkopot labo un sliktu praksi un attīstīt operācijas, balstoties uz šādi sistematizētu pieeju. Līdzīgi kā pētniecībā, arī praksē dominē gadījumu analīze, kas var sniegt nozīmīgus secinājumus par konkrētās operācijas sasniegumiem un neveiksmēm, tomēr reti sniedz plašāku ainu un tālejošus secinājumus.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem secinājumiem, autore konstatē, ka kopumā ANO efektivitāte operacionālās funkcijas izpildē ir vidēja.

---

⁵⁹⁰ Uz šādu nepieciešamību ir norādījis Starptautiskais miera institūts augsta līmeņa seminārā, kur piedalījušies dažādi pētnieciskie institūti, kas nodarbojas ar pētījumiem ANO miera operāciju jomā, ANO dalībvalstu un ANO Miera uzturēšanas departamenta pārstāvji. Vairāk skat. *Monitoring and Evaluation of Peace Operations*. NY: International Peace Institute, 2009.

6. attēls. ANO efektivitātes līmenis operacionālās funkcijas indikatoru izpildē*

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

5. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE NORMU RADĪŠANAS FUNKCIJAS IZPILDĒ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Normatīvā funkcijai starptautiskas organizācijas darbībā iezīmē tās lomu kā vispāratzītu starptautisku uzvedības noteikumu radītāju. Pētījumi par to, kā normas ietekmē valstu un citu aktieru uzvedību, tiek saistīti ar „konstruktīvistu pagriezienu” starptautisko attiecību teorijā.⁵⁹¹ Konstruktīvisti apšaubā, ka interesēs balstītas stratēģiskas kalkulācijas spēj sniegt pilnu priekšstatu par starptautiskajā politikā notiekošo. Tiek argumentēts, ka starptautisko sistēmu veido ne tikai materiālās spējas – militārā vara, ekonomiskie un dabas resursi – bet arī sociālās attiecības. Valstu intereses un identitātes tiek definētas ar sociālas mijiedarbības palīdzību, kas norisinās normatīva konteksta ietvaros.

Starptautisku organizāciju normatīvā funkcija kā „kopējais iespējamo uzvedību kopums parasti ir plašāks par to, kas jebkādā sociālajā sistēmā ir iespējams, normas darbojas kā “kognitīvs enerģijas taupītājs”, tuvinot kopējo uzvedību kopumu vadāmiem ierobežojumiem”⁵⁹². Sociālie konstruktīvisti normas definē kā „kolektīvas gaidas par noteiktas identitātes aktieru atbilstošu uzvedību”.⁵⁹³ Roberts Džeksons (*Robert Jackson*)⁵⁹⁴ normas definē kā „tiesisku vai morālu pienākumu vai prasību, vai cerības, kā cilvēku uzvedības standartu”⁵⁹⁵. Šis definējums ir līdzīgs tam, ko piedāvā Marta Finnemore (*Martha Finnemore*) un Katrīna Sikinka (*Kathryn Sikkink*)⁵⁹⁶ –

---

⁵⁹¹ Checkel J. *The Constructivist Turn in International Relations Theory*. World Politics, vol. 50 (1998), p. 324.

⁵⁹² Florini A. *The Evolution of International Norms*. International Studies Quarterly, 40:3, September 1996, p. 366.

⁵⁹³ Katzenstein P. *Introduction: Alternative Perspectives on National Security*. In: Katzenstein P. (Eds.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996, p. 5; Finnemore M., Sikkink K. *International Norm Dynamics and Political Change*. International Organization, vol 52 (1998), p. 887.; Klotz A. *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1995; Finnemore M. *National Interests in International Society*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996; Florini A. *The Evolution of International Norms*. International Studies Quarterly, vol 40, 1996, p. 363.

⁵⁹⁴ Britu skolas pārstāvis.

⁵⁹⁵ Jackson R. *The Global Covenant. Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 49.

⁵⁹⁶ Konstruktīvisma skolas pārstāves.

„pienācīgas uzvedības standarts aktieriem ar noteiktu identitāti”⁵⁹⁷. Tā kā normas runā par standartiem, tās darbojas kā sociāli priekšraksti.⁵⁹⁸ Balstoties uz šiem normu definējumiem, ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas izpildē jāvērtē pēc tā, cik lielā mērā tā spējusi radīt kolektīvas uzvedības standartus un noteikumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanā.

Šajā nodaļā tiks analizēta ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas izpildē, pievēršoties diviem galvenajiem kritērijiem – ANO kā starptautisko normu radītājam un spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumam starpvalstu attiecībās kā vienai no galvenajām starptautisko attiecību praksē ieviestajām normām. Šī ANO ieviestā starptautiskā norma ir izvēlēta savas nozīmības dēļ – „kopā ar suverenitātes un neiejaukšanās principu aizliegums pielietot spēku veido *post* 1945. gada starptautiskās sabiedrības pamata normas”.⁵⁹⁹ Iemesls šīs norma izvēlei ir arī argumenti, ka, neskatoties uz pamata normas statusu, spēka nelietošanas norma bieži vien tiek uzskatīta par tādu, kas praksē nedarbojas, jo valstis starptautiskajās attiecībās joprojām lieto spēku un tādējādi šo normu pārkāpj, ieviešot praksē tādas jauninājumus kā humanitārās intervences principus, karu pret terorismu un preventīvu spēka pielietošanu.

5. 1. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJA KĀ STARPTAUTISKO NORMU RADĪTĀJA

Par vienu no ANO spēcīgākajām pusēm tiek uzskatīta tieši tās loma kā starptautisku normu veidotājai un ieviesējai. Daudzi no mūsdienu starptautisko tiesību principiem pirmo reizi fiksēti tieši ANO Statūtos; tie arī lielā mērā ir pārņēmuši savulaik Tautu Savienības Statūtos noteikto. Starptautisko tiesību profesore Ineta Ziemele uzsver, ka ANO ir bijis tas valstu sadarbības institucionālais ietvars, kas ļāvis valstīm vai pat starptautiskajai sabiedrībai pēdējo piecdesmit gadu laikā „izstrādāt un

---

⁵⁹⁷ Finnemore M., Sikkink K. *International Norm Dynamics and Political Change*. In: International Organization, Vol. 52, No. 4, 1998, p. 891.

⁵⁹⁸ Kowert P., Legro J. *Norms, Identity and Their Limits: A Theoretical Reprise*. In: Katzenstein P. J. (Eds.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996, p. 452.

⁵⁹⁹ Jackson R. *The Global Covenant. Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 18.

pilnveidot starptautiskos juridiski saistošos standartus”.⁶⁰⁰ ANO ietvaros ir radīta arī plaša miera uzturēšanas doktrīna, kuras pamats ir ANO Statūti un ANO Drošības padomes rezolūcijas un kuru papildina dažādi normatīvie dokumenti.

Kopš 1948. gada daudzas normas tikušas veidotas ANO ietvaros – valstu suverenitāte, spēka un spēka draudu nelietošana, neiejaukšanās valstu iekšējās lietās u. c. “ANO ir bijusi neapšaubāma nozīme to kopējās kultūras elementu veidošanā, kas ir sastopami visur pasaulē. Piemēram, organizācija būtiski ietekmēja ideju par to, ka koloniālisms nav leģitīms, piedalījās dekolonizācijā.”⁶⁰¹ „[Drošības] padome ir spēlējusi galveno lomu normu, gan jaunu, gan jau pastāvošu, artikulēšanā un izplatīšanā. Viens sens piemērs ir pašnoteikšanās princips, kuru gan pastāvīgās, gan nepastāvīgās dalībvalstis ir spiedušas Padomei veicināt savās rezolūcijās. Nesenākā pagātnē Padomes paziņojumi un rīcība ir sniegušas ieguldījumu cilvēku drošības un pienākuma aizstāvēt idejas attīstībā.”⁶⁰²

ANO ieguldījums demokrātisko procesu, cilvēktiesību izpratnē un ievērošanā, tiesiskuma nostiprināšanā, kā arī citu pasaules progresam nepieciešamu procesu nostiprināšanā attiecīgi universālā un reģionālā līmenī, ir samērā ievērojams, tas kopumā ir skaitāms simtos starptautisku līgumu par dažādiem jautājumiem, bet rekomendējoša rakstura dokumenti ir pieņemti vēl daudz lielākā skaitā. Daudzi no tiem ir bijuši pamatā starptautiski saistošas valstu prakses veidošanai vai starptautisko paražu tiesību normu veidošanai.⁶⁰³

Neskatoties uz šiem visnotaļ pozitīvajiem ANO kā normu veidotājas vērtējumiem, ANO dalībvalstu vidū pastāv atšķirīga nostāja attiecībā uz diviem ilggadīgi jūtīgiem starptautiskās politikas elementiem, kas vienlaicīgi ir būtiski ANO Statūtos iekļauti starptautiskās politikas principi: valstu tiesības pielietot spēku un tiesības iesaistīties cilvēktiesību vai citu līdzīgu jautājumu risināšanā citu valstu jurisdikcijā. Jāmin gan, ka Statūti tiešā veidā atsauces uz plaši lietoto, taču ārkārtīgi problemātisko “nāciju pašnoteikšanās” principu neietver, tā vietā lietojot daudz

---

⁶⁰⁰ Ziemele I. *Latvija Apvienoto Nāciju Organizācijā un Eiropas Padomē. Kā tiek izmantotas starptautisko tiesību sniegtās iespējas?* Skat.: *Latvija starptautiskajās organizācijās*. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie rasti nr. Nr. 1(2)/2005. Rīga: Zinātne, 2005, 19.–20. lpp.

⁶⁰¹ Robert A., Kingsbury B. (Eds.). *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988, p. 14.

⁶⁰² Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. (Eds.) *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 54.

⁶⁰³ Ziemele I. *Latvija Apvienoto Nāciju Organizācijā un Eiropas Padomē. Kā tiek izmantotas starptautisko tiesību sniegtās iespējas?* Skat.: *Latvija starptautiskajās organizācijās*. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie rasti nr. Nr. 1(2)/2005. Rīga: Zinātne, 2005, 19.–20. lpp.

vājāku "cilvēku vienādu tiesību un pašnoteikšanās" formulējumu⁶⁰⁴. No otras puses, šis visai nenoteiktais formulējums starptautiskajās attiecībās tiek saprasts kā neiejaukšanās citu valstu iekšējās lietās, un mūsdienās tiek uzsvērts, ka gadījumos, kad cilvēktiesību pārkāpumi pāraug nopietnās krīzēs – tādās kā liela apmēra etniskās tīrīšanas vai genocīds, „Drošības padomei jābūt spējīgai mobilizēt starptautisku rīcību. Aizvien vairāk tiek argumentēts, ka šādos ekstrēmos gadījumos neiejaukšanās principam jāpiekāpjas „pienākuma aizsargāt” sevišķi apdraudētu iedzīvotāju fakta priekšā”⁶⁰⁵.

Starptautiska norma leģitimitāti un vispārēju atzīšanu iegūst ilgākā laika posmā – tas ir viens no aspektiem, ar ko normas atšķiras no lēmumiem vai likumiem. M. Finnemore un K. Sikkink runā par trīs līmeņu normu dzīves ciklu: jaunas normas rašanās un tās aizstāvēšana no normas „īpašnieka” puses; normas kaskāde, kad aktieru kritiskās masas vienošanās par radušos normu rod kopsaucēju; normas starptautiskošana, līdz tā tiek uzskatīta par nodrošinātu, un normu apstipriņošana uzvedība ir rutinizēta un neprasa turpmāku apstipriņāšanu.⁶⁰⁶ ANO darbojas kā organizējoša platforma normas aizstāvēšanai pirmajā fāzē, forumu izvēlei kaskādei otrajā fāzē un forumu izvēlei apstipriņājuma meklēšanai, apstipriņāšanai no jauna un pakļaušanās trešajā un pēdējā fāzē. Tieši drošības jautājumos, kas ir visvairāk pietuvināti nacionālās suverenitātes jautājumiem, starptautisko normu iesakņošanās, starptautiskošana un rutinizēšana ir īpaši ilglaicīgs un jutīgs process.

Vienlaikus jānorāda, ka jau pašos organizācijas pastāvēšanas sākumos ir norādīts uz normu ciešo saistību ar valstu gatavību un ieinteresētību tās ievērot: „ANO Statūtu normas, protams, pašas par sevi nenodrošinās cilvēktiesību un pamatbrīvību realizāciju visiem cilvēkiem. Normas nav radītas tādējādi, lai tās varētu piemērot kāds starptautisks mehānisms. Atbildība gulstas uz dalībvalstu valdībām tās īstenot.”⁶⁰⁷ Arī I. Ziemeles norāda: „Atšķirībā no nacionālajām tiesībām un to tiesībsargājošām instancēm, starptautiskās tiesības balstās uz valstu godaprātu un labo

---

⁶⁰⁴ Skat. ANO Statūtu preambulu.

⁶⁰⁵ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker Niels, Schrivjer Nico (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 115.

⁶⁰⁶ Finnemore M., Sikkink K. *International Norm Dynamics and Political Change*. International Organization, 52:4, Autumn 1998, p. 894.

⁶⁰⁷ *Stettinius paziņojums preseī*. 1945. gada 15. maijs, 12 Department of State Bulletin 929, citēts pēc Robinson J. *Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations. A Commentary, From War to Peace*. No. 4, May 1946, p. 72.

gribu ievērot pasaules tiesisko kārtību. Tāpēc kopš ANO izveidošanas ir bijuši salīdzinoši daudzi Statūtu un citu starptautisko tiesību normu un principu pārkāpumi, par kuriem atbildīgas ir valstis to valdību personā. Taču tas nenozīmē, ka starptautiskās tiesības neeksistē vai tās var ignorēt. Mēs taču nesakām, ka krimināllikums ir jāaizmirst, jo valstī ir daudz kriminālu nodarījumu. Vairākumā gadījumu starptautiskās tiesības tomēr ir nodrošinājušas kārtību un sekmējušas pasaules virzību.⁶⁰⁸

Lai arī ANO mērķi nereti tiek uzskatīti par ambicioziem un pārspīlētiem un pārstāvētās vērtības un principi pat par neīstenojamiem, organizācija ir sasniegusi to, kā trūka Tautu Savienībai – mūsdienās valstis uzskata par pienākumu pamatot savu rīcību, pat ja tā ir pretēja ANO Statūtiem, vēl pirms savu vērtējumu paušanas ANO galvenās institūcijas. Kā piemēru var minēt ASV rīcību Kubas krīzes laikā – valsts ar ANO palīdzību varēja leģitimizēt savu rīcību un politikas pozīciju. Praksē sastopami arī citi piemēri – ASV pozīcija Irākas kara vai NATO pozīcija Dienvidslāvijas krīzes sakarā.

Secinājumi

ANO Statūti ir snieguši būtisku ieguldījumu starptautiskajā politikā kā starptautiskas organizācijas normatīvo funkciju īstenojoša struktūra. Daudzi no mūsdienu starptautisko tiesību principiem pirmo reizi fiksēti tieši ANO Statūtos, un tajos ir ietverti starptautiski saistoši standarti.

Lai arī praksē nereti vērojami ANO normu kā starptautisko uzvedības standartu pārkāpumi, tas tomēr nenorāda uz pašu normu vājumu vai zemu ANO efektivitāti. Normas nav radītas tādējādi, lai tās spētu piemērot kāds starptautisks mehānisms, atbildība par to piemērošanu gulstas uz dalībvalstīm, un tas norāda uz sistēmisku aspektu klātesamību šīs funkcijas īstenošanā.

Balstoties uz veikto analīzi, autore secina, ka ANO normatīvās funkcijas Statūtu kā starptautisko tiesību normu avota kritērijs tiek īstenots augstā līmenī.

---

⁶⁰⁸ Ziemele I. *Irāka (2). Mazo valstu interese starptautiskajā tiesiskajā kārtībā*. Skat: http://www.politika.lv/temas/starptautiska_politika/6397/. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

5. 2. SPĒKA UN SPĒKA DRAUDU LIETOŠANAS AIZLIEGUMS

Viens no svarīgākajiem jaunajiem mūsdienu starptautisko tiesību principiem ir spēka un spēka draudu nelietošana starptautiskajās attiecībās. Tā ir gan paražu tiesību norma (Starptautiskās tiesas spriedums Nikaragvas lietā⁶⁰⁹), gan ANO Statūtu norma. Ar to likvidētas citas tiesības – klasiskajās starptautiskajās tiesībās pastāvošās tā dēvētās valstu svētās tiesības uz karu (*jus ad bellum* – latīņu val.).

Spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums labi raksturo saikni starp principiem, normām un noteikumiem. Noteikumi ir specifiski rīcības priekšraksti, kamēr normas ir vispārinātāki priekšraksti. Normas rodas no pamata principiem, kas ir „pārlicība par taisnīgumu”⁶¹⁰. Kopā ar principiem normas rada pamatu, kas definē starptautiskās kārtības iezīmes, un tas ir iemesls, kāpēc „pamata politiskie argumenti vairāk nodarbojas ar normām un principiem nekā ar noteikumiem un procedūrām”⁶¹¹. Spēka nelietošanas norma ir labs piemērs šādām kompleksām attiecībām starp principiem, normām un noteikumiem. Šīs normas pamata princips ir konfliktu risināšana mierīgā ceļā, norma ir spēka nelietošana, un noteikums ir ANO Statūtu 2. panta ceturtais punkts, kas specifizē aizliegumu starpvalstu attiecībās pielietot spēku.

Spēka un spēka draudu nelietošanas normas attīstība

Spēka lietošanas aizliegums starptautiskajās attiecībās kā norma ir iesakņojies diezgan ilgā laika periodā – sākot no tādiem šauriem ierobežojumiem kā 1907. gada Drago–Portera konvencija⁶¹² un atsevišķiem diplomātiskiem ierobežojumiem 1919. gada Tautu Savienības līgumā⁶¹³. 1928. gada Kelloga–Briāna pakts aizliedza spēka pielietošanu kā valsts politikas instrumentu starpvalstu attiecībās. Šis aizliegums ir kļuvis par vienu no pamata principiem ANO Statūtos un starptautiskajās tiesībās ieguvīš *ius cogens* (imperatīvas normas) statusu. Statūtos tas ir formulēts šādi: “Visas

⁶⁰⁹ *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. US)*. 1986 ICJ Rep. 14, 27 June.

⁶¹⁰ Krasner S. D. *Structural Causes and Regimes Consequences: Regimes as Intervening Variables*. In: *International Organization*, Vol. 36, No. 2, International Regimes, Spring 1982, p. 186.

⁶¹¹ *Ibid*, p. 188.

⁶¹² Oficiālais tā dēvētās Drago–Portera konvencijas nosaukums ir Hāgas konvencija (II). Skat. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague072.htm>. Pēdējo reizi skatīta 07.07.2009. Šī konvencija tika pieņemta kā kopīga ASV un Venecuēlas atbilde Venecuēlas ostu blokādei un bombardēšanai, ko 1902.–1903. gadā īstenoja Lielbritānija, Vācija un Itālija. Tā aizliedz militāra spēka lietošanu parādu iekasēšanas nolūkā pie nosacījuma, ka parādniece valsts nenoliedz arbitrālu strīda risināšanu un pakļaujas atbilstošam lēmumam.

⁶¹³ Skat. Tautu Savienības līguma preambulu, 10.–15. pants.

dalībvalstis savās starptautiskajās attiecībās atturas no spēka draudiem vai tā lietošanas kā pret jebkuras valsts teritoriālo neaizskaramību vai politisko neatkarību, tā arī jebkurā citā veidā, kas nav savienojams ar Apvienoto Nāciju mērķiem.”⁶¹⁴ ANO Statūtos ir sastopamas arī citas tiešas norādes uz spēka lietošanu, no kurām var secināt, ka militāra spēka lietošana izņēmuma kārtā ir pieļaujama tikai miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai⁶¹⁵.

Aukstā kara laikā spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums tika konsolidēts un ieguva normatīvu statusu starptautiskajās tiesībās caur dažādiem dokumentiem. To starpā kā būtiskākie jāmin 1960. gada Dekolonizācijas deklarācija⁶¹⁶, 1966. gada Neiejaukšanās deklarācija⁶¹⁷, 1970. gada Deklarācija par starptautisko tiesību principiem attiecībā uz draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem⁶¹⁸, kā arī 1974. gada Agresijas definīcija⁶¹⁹ un 1987. gada Deklarācija par spēka nelietošanu⁶²⁰.

Izņēmumi aizliegumam pielietot spēku vai spēka draudus

Aizliegumam pielietot spēku vai spēka draudus pastāv trīs izņēmumi – Drošības padomes tiesības autorizēt spēka lietošanu, neatņemamās (dabiskās) valstu tiesības uz paš aizsardzību un darbības pret bijušajiem ienaidniekiem.

Pirmkārt, ANO Statūtu 24. pants kā Drošības padomes primāro atbildību min starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, savukārt VII nodaļa nosaka Drošības padomes kompetenci noteikt jebkuru miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un sniegt rekomendācijas vai lemt par nepieciešamajiem līdzekļiem starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai⁶²¹ un tos īstenot.⁶²² Šo līdzekļu vidū var būt arī militāri pasākumi. Tomēr Aukstā kara laikā Drošības padomes dalībvalstu starpā reti kad bija panākama vienošanās, tādēļ šī diskrētā vara tika īstenota ārkārtīgi retos gadījumos. Periodā pēc Aukstā kara šī prakse

---

⁶¹⁴ ANO Statūtu 4. pants.

⁶¹⁵ ANO Statūtu preambula, 1. panta pirmais punkts, 2. panta ceturtais punkts, Statūtu 42. pants, 43. panta pirmais punkts, 44. pants, Statūtu 51. pants, 53. panta pirmais punkts, 107. pants; svītrots no ANO Statūtiem ANO 2005. gada reformas ietvaros.

⁶¹⁶ *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and People*. UN Doc. A/4684, 31 October 1961.

⁶¹⁷ *Declaration on the Inadmissibility of Intervention*. UN Doc. A/6014, 1966.

⁶¹⁸ UN Doc. A/8028, 1970, Annex.

⁶¹⁹ UN Doc. A/9631, 17 September 1974.

⁶²⁰ *Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of refraining from the Threat or Use of Force in International Relations*. UN Doc. A/RES/42/22, 18 November 1987.

⁶²¹ ANO Statūtu 39. pants

⁶²² ANO Statūtu 42. pants.

pilnībā mainījās, pamatā autorizējot valstu, kuras spēj un vēlas, *ad hoc* koalīcijas „īstenot visus nepieciešamos pasākumus”.⁶²³

Otrs spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums savulaik bija daļa no pēckara „uzvarētāja tiesībām”⁶²⁴ un attiecās uz pasākumiem pret kādreizējiem ienaidniekiem. Proti, gan Statūtu 53. panta 1. punkts, gan 107. pants leģitimizē šādas darbības bez Drošības padomes autorizācijas. Tomēr, līdz ar Itālijas, Japānas un Vācijas kļūšanu par ANO dalībvalstīm (attiecīgi 1955. gadā, 1956. gadā un 1973. gadā) šis Statūtos iekļautais izņēmums zaudēja aktualitāti. Tomēr tas no Statūtiem tika izslēgts daudz vēlāk – 2005. gada ANO reformas ietvaros.

Trešais būtiskais izņēmums spēka nelietošanas principam ir iekļauts ANO Statūtu 51. pantā, kurā noteikts valstu paš aizsardzības princips. Tam šajā darbā tiks veltīta plašāka uzmanība.

Paš aizsardzības tiesības darbojas līdz brīdim, kad Drošības padome uzsāk konflikta risināšanu, turklāt valstij ir pienākums nekavējoties informēt Drošības padomi par to, kā tā šīs tiesības izmanto. Šī norma parasti ir tikusi interpretēta tādējādi, ka valstīm ir tiesības lietot spēku tikai gadījumā, ja notiek uzbrukums dalībvalsts teritorijai. Šī interpretācija ir gramatiska un izriet no Statūtu 51. panta formulējuma.

Tomēr realitāte ir sarežģītāka – ANO vēsturē ir atrodami piemēri, kuri nav tik viegli samērojami ar iepriekš minēto paš aizsardzības standartu: spēka lietošana teritoriālu pretenziju gadījumā, nojaušot potenciālu uzbrukumu, politisku norišu attīstības apstādīnāšanai tā dēvētajā “ietekmes zonā” u. c. Pastāv būtiskas debātes par paš aizsardzības tiesību plašuma samērojamību ar kolektīvo drošību. Valstis ANO vēsturē nereti mēģinājušas pamatot savu rīcību ar Statūtu 51. pantu, radot preventīvās paš aizsardzības, humanitārās intervences⁶²⁵, atbildību aizsargāt⁶²⁶ un citus konceptus, kas Statūtos nav minēti.

---

⁶²³ Skat. Blokker N. M. *Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by „Coalitions of the Able and Willing”*. In: *European Journal of International Law*, 541, 2000, p. 11.

⁶²⁴ Schrijver N. *Challenges to the prohibition to use force: Does the straitjacket of Article 2(4) UN Charter begin to gall too much?* In: Blokker N., Schrijver N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Reality – A Need for Change?* Legal Aspects of International Organization, Vol. 44. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 36.

⁶²⁵ Kosovas gadījumā. Skat., piemēram, *NATO's Kosovo Intervention*. *American Journal of International Law* 824, 1999, 93, pp. 824–862.

⁶²⁶ *The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001)*. <http://iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009.

Tā, piemēram, 1986. gadā, kad ASV gaisa spēki bombardēja Lībiju kā atbildi Lokerbijas terora aktam – teroristu uzbrukumam ASV pilsoņiem –, šī rīcība saskaņā ar ANO Statūtiem tika klasificēta kā ASV paš aizsardzība. Daudzas valstis šo interpretāciju neatbalstīja, tomēr piemērs labi ilustrē valstu tendenci paplašināt paš aizsardzības ideju loku ārpus Statūtu 51. panta burtiskajām robežām. Nedaudz vēlāk – 1990. gadā – Drošības padomes aktīva iesaistīšanās krīzē pēc Irākas invāzijas Kuveitā radīja debates par Statūtu 51. panta praktisko pusi. Proti, savā rezolūcijā Drošības padome apstiprināja „neatņemamās individuālās vai kolektīvās paš aizsardzības tiesības, atbildot bruņotam Irākas uzbrukumam Kuveitai, saskaņā ar Statūtu 51. pantu”⁶²⁷. Kā norāda T. Jundzis, „Nepieciešamību lietot militāru spēku Kosovā ASV valsts sekretārs Strobs Talbots pamatoja ar acīmredzamām briesmām ASV vitālajām nacionālajām interesēm.”⁶²⁸ Šādas intereses ASV un citām valstīm pietrūka Kambodžā, kur Pola Pota režīma laikā no 1975. līdz 1979. gadam iznīcināja apmēram ceturto daļu valsts iedzīvotāju (1–2 miljonus), un Ruandā, kur 1994. gada trijos mēnešos hutu ekstrēmisti uznīcināja 0,5–1 miljonu cilvēku⁶²⁹.⁶³⁰

Viens no pēdējiem gadījumiem, kas rosināja nopietnu debati par paš aizsardzības principa lietojumu, ir saistīts ar 2001. gada 11. septembra notikumiem, Tāpat 2001. gadā, tūlīt pēc 11. septembra teroristu uzbrukumiem, Drošības padome savā 1368. rezolūcijā atzina „neatņemamas individuālās vai kolektīvās paš aizsardzības tiesības saskaņā ar Statūtiem”⁶³¹. Šīs tiesības specifiski tika vēlreiz apstiprinātas 1373. rezolūcijā⁶³², tomēr būtiski ir uzsvērt, ka šīs rezolūcijas pieprasītie pasākumi savā būtībā bija vispārīgi, preventīvi un nebija specifiski mērķēti Al Kaida un Taleban radīto draudu novēršanai starptautiskajam mieram un drošībai.

⁶²⁷ UN Doc. S/RES/661, 1990. gada 6. augusts, preambula.

⁶²⁸ T. Jundzis šeit atsaucas uz *Deputy Secretary Strobe Talbott, Kenyon C. Bolton Memorial Lecture to the Cleveland Council on World Affairs*, Cleveland, Ohio, 9 October 1998, cited from Craig R. Nation. *US Policy and the Cosovo Crisis*. The International Spectator. Vol. XXXIII, No. 4 (Oct./Dec. 1998)

⁶²⁹ T. Jundzis, minot šos datus, atsaucas uz Lambourne W. *The Pursuit of Justice and Reconciliation: Responding to Genocide in Cambodia and Rwanda*. Conference Proceedings. International Studies Association. 40th Annual Convention. Washington D. C. 16–20 Feb. 1999, cited from <http://www.ciaonet.org/isa/law01>. Dati par Ruandas genocīdā bojāgājušo un emigrējušo skaitu patiesi ir ļoti dažādi. Atkarībā no informācijas avota par genocīda rezultātā bojāgājušiem tiek uzskatīti no pusmiljona līdz pat miljonam ruandiešu.

⁶³⁰ Jundzis T. *Politics and Law in the Context of European Security*. In: Jundzis T. (Eds.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference, 14–15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003, p. 97.

⁶³¹ UN Doc. S/RES/1368, 2001. gada 12. septembris, preambula.

⁶³² UN Doc. S/RES/1373, 2001. gada 28. septembris, preambula.

Ja ANO Drošības padomes iepriekšējās reakcijas uz 1990. gada Irākas intervenci Kuveitā tiek uzskatīta par skaidru pašaizsardzības piemēru⁶³³, tad Drošības padomes 1368. rezolūcija jau radīja daudz vairāk jautājumu par to, vai Drošības padome nav sniegusi pārāk vispārēju atsauci uz pašaizsardzības tiesībām, sniegusi apstiprinājumu Al Kaida un Taleban režīma saistībai ar 11. septembra uzbrukumiem bez skaidriem parametriem un pierādījumiem un vai nav ieviesusi jaunas, brīvākas pašaizsardzības tiesības pret teroristu uzbrukumiem.⁶³⁴ Tai pat laikā, palūkojoties uz šiem notikumiem retrospektīvi un ņemot vērā atklāto Al Kaida un Taleban režīma saistību ar notikumiem un pierādījumus par citiem plānotiem uzbrukumiem, tiek argumentēts –, „šķiet taisnīgi secināt, ka 1368. rezolūcija un tās atkārtots apstiprinājums 1373. rezolūcijā palika uz pietiekami stingra pamata”⁶³⁵.

Savukārt 2003. gada invāzijas Irākā gadījumā attiecīgās rezolūcijas⁶³⁶ neietvēra pat vispārēju atsauci uz valsts neatņemamajām pašaizsardzības tiesībām. ASV vadītā interence Irākā radīja asas diskusijas par Statūtu piemērotību mūsdienu draudiem, no vienas puses, un piemērotu vienpusēja spēka lietošanas apmēru, no otras. Tika norādīts, ka priekšlaicīga pašaizsardzība neietver „draudu apsteigšanu vai, lielāka skaidrībai, skaidri „preventīvu” karu”⁶³⁷. Proti, ANO Statūtu 51. pants neparedz preventīvo pašaizsardzību. Preventīvās pašaizsardzības teoriju Aukstā kara gados proponēja gan ASV, gan PSRS, attaisnojot intervences citās valstīs. Taču bija skaidrs, ka abas valstis pārkāpa starptautiskās tiesības.⁶³⁸

Draudu apsteigšanas koncepts, ko ASV izmantoja, pamatojot invāziju Irākā, ir iekļauts arī 2002. gada ASV Nacionālās drošības stratēģijā. ASV valdība apgalvo, ka masu iznīcināšanas ieroču, globālo teroristisko tīklu un agresīvu valstu pieplūdums pieprasa tai gatavību lietot spēku preventīvi topošo draudu novēršanai.⁶³⁹ Šī pieeja tiek plaši kritizēta – „[...] tā patiesībā vispār nav norma, jo atstāj draudu novērtējumu

⁶³³ Skat. Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrivjer N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 131.

⁶³⁴ Ibid.

⁶³⁵ Ibid, p. 132.

⁶³⁶ Skat. UN Doc. S/RES/1441, 2002. gada 8. novembris

⁶³⁷ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrivjer N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005. p. 119.

⁶³⁸ Ziemele I. *Irāka (2). Mazo valstu interese starptautiskajā tiesiskajā kārtībā*. Skat. http://www.politika.lv/temas/starptautiska_politika/6397/. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

⁶³⁹ *National Security Strategy of the United States of America (Sept. 2002)*, pp. 13–16, <http://whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009.

pilnībā pašieinteresēta aktiera, valsts, kas pieprasa tiesības nodarboties ar preventīvu karu, ziņā”⁶⁴⁰. Tiek norādīts, ka „pastāv liela bīstamība, ka karš tiek pārāk vienkārši atzīts par aizsardzības veidu”, un „draudu” kontūras, kas pieprasīja atbildi, kļūst neskaidras, un attaisnojuma kategorijas ir sapludinātas, sajauktas un galu galā sakropļotas”⁶⁴¹. Starptautisko tiesību eksperts B. Konforti, analizējot ASV preventīvās paš aizsardzības doktrīnu, izdarījis vēl asākus secinājumus: „Tās nav tiesības, bet gan rupja un aroganta spēka izpausme.”⁶⁴²

Neskatoties uz atsevišķu valstu vēlmi plaši interpretēt ANO Statūtu normu par spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumu starpvalstu attiecībās, starptautisko tiesību eksperti nosliecas par labu ANO Statūtu formulējuma nemainīšanai – „[...] [ANO Statūtu] 51. pants un papildu paražu tiesības paliek plašā nozīmē adekvātas, nospraužot robežas vienusējām militārām atbildēm uz drošības draudiem”⁶⁴³. „Radikālām pārmaiņām Statūtu ietvaros attiecībā uz spēka lietošanu ir jāpretojas kā nevajadzīgām un nesaprātīgām. Balanss starp individuālām un kolektīvām tiesībām ķerties pie militāra spēka paliek pilnībā stabils.”⁶⁴⁴

Netiek apšaubīts arī spēka un spēka draudu nelietošanas principa normatīvais statuss – neskatoties uz atsevišķiem visai plašiem Statūtu formulējumiem un statistiku par bruņotu konfliktu skaitu pasaulē⁶⁴⁵, „praktiski nav šaubu par to, vai spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums patiešām ir uzskatāms par fundamentālu starptautisko tiesību normu, kas ir ieguvis spēcīgu statusu mūsdienu starptautiskajās tiesībās”⁶⁴⁶. Starp valstīm pastāv vispārēja vienošanās, ka spēka pielietošanas aizliegums ANO Statūtu 2. Panta ceturtajā punktā reprezentē paražu starptautiskās tiesības, un fakts, ka notiek pārkāpumi, nesagrauj aizlieguma normatīvo statusu.⁶⁴⁷

---

⁶⁴⁰ Brunnée J. *The Security Council and Self-Defence: Which Way to Global Security?* In: Blokker N., Schrijver N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers. Legal Aspects of International Organization. Volume 44, 2005, p. 119.

⁶⁴¹ Ibid, p. 126.

⁶⁴² Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 175.

⁶⁴³ Ibid, p. 121.

⁶⁴⁴ Ibid, p. 132.

⁶⁴⁵ Skat. 34. pielikumu *Aktīvi konflikti pasaulē pēc konfliktu tipiem un gada, 1946–2006*.

⁶⁴⁶ Schrijver N. *Challenges to the prohibition to use force: Does the straitjacket of Article 2(4) UN Charter begin to gall too much?* In: Blokker N., Schrijver N. (Eds.) *The Security Council and the Use of Force. Theory and Reality – A Need for Change?* Legal Aspects of International Organization, Vol. 44. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 40.

⁶⁴⁷ Gray C. *The Charter Limitations on the Use of Force: Theory and Practice*. In: Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 87.

Tiek norādīts, ka „Neviena valsts nekad nav noliegusi starptautisko tiesību principus imperatīvās normas jautājumos par militāra spēka lietošanu. Tomēr, piemērojot tās, nereti nacionālās intereses ir bijušas augstākas, *ius ad bellum* biežāk nekā citas starptautisko tiesību normas tikušas interpretētas paplašināti.”⁶⁴⁸

Ņemot vērā iepriekš minētos argumentus, var secināt, ka ANO kā normu veidotājas efektivitāte ir augsta. Vēl vairāk – pēc tam, kad ANO pirmā savos Statūtos iekļāva spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumu, to ir pārņēmušas arī citas starptautiskās organizācijas – 1949. gada NATO līgums⁶⁴⁹, 1949. gada Starpamerikas līgums par abpusēju palīdzību⁶⁵⁰, kādreizējais 1955. gada Varšavas pakts⁶⁵¹, kā arī 2001. gada Āfrikas Savienības dibināšanas akts⁶⁵². Savukārt ANO 1982. gada Jūras tiesību konvencijas 301. pantā⁶⁵³ un Starptautiskās krimināltiesas 1998. gada Romas statūtos⁶⁵⁴ ir iekļauts spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums, izmantojot ANO Hartas 2. panta ceturtajam punktam identisku formulējumu.

Secinājumi

ANO nozīmes izvērtējumā būtisku vietu ieņem organizācijas devums normu – vērtību un principu – radīšanā, kas pasaulē kļuvuši par vispāratzītiem. Kopš 1948. gada daudzas normas tikušas veidotas ANO ietvaros – valstu suverenitāte, spēka un spēka draudu nelietošana, neiejaukšanās valstu iekšējās lietās u. c. Viens no svarīgākajiem jaunajiem mūsdienu starptautisko tiesību principiem, kas ietverti ANO Statūtos, ir spēka un spēka draudu nelietošana starptautiskajās attiecībās. Neskatoties uz atsevišķu valstu vēlmi plaši interpretēt ANO Statūtu normu par spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumu starpvalstu attiecībās, starptautisko tiesību eksperti nosliecas par labu ANO Statūtu formulējuma nemainīšanai un neapšaubā šī principa normatīvo statusu. „Tomēr neatrisinātie jautājumi nav uzskatāmi par argumentu, lai

⁶⁴⁸ Jundzis T. *Politics and Law in the Context of European Security*. In: Jundzis T. (Eds.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference, 14–15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003, p. 99.

⁶⁴⁹ *Ziemeļatlantijas Līgums*, atvērts parakstīšanai 1949. gada 4. aprīlī, art. 1, 34 UNTS 243.

⁶⁵⁰ *Starpamerikas līgums par abpusēju palīdzību*, atvērts parakstīšanai 1947. gada 2. septembrī, 21 UNTS 93.

⁶⁵¹ *Draudzības, sadarbības un savstarpējas palīdzības līgums*, atvērts parakstīšanai 1955. gada 14. maijā, 1. pants, 219 UNTS 3.

⁶⁵² *Āfrikas Savienības dibināšanas akts*, atvērts parakstīšanai 2000. gada 11. jūlijā, 4(f) pants, OAU Doc. CAB/LEG/23.15 (stājies spēkā 2001. gada 26. maijā), pieejams https://www.africa-union.org/About_AU/Constitutive_Act.htm. Pēdējo reizi aplūkots 09.07.2009.

⁶⁵³ *ANO Jūras tiesību konvencija*, 19(2) (a) pants un 39(1) (b) pants, UN Doc. A/CONF.62/122, 1982. gada 7. oktobris.

⁶⁵⁴ *Starptautiskās krimināltiesas Romas Statūti*, atvērti parakstīšanai 1998. gada 17. jūlijā, preambula, UN Doc. A/CONF. 183/9, 1998. gada 17. jūlijs.

ANO Drošības padomes pilnvaras militārā spēka lietošanas jautājumos piesavinātos citas starptautiskās institūcijas vai valstis un valstu grupas.”⁶⁵⁵

Balstoties uz iepriekš minētajiem argumentiem, autore secina, ka ANO efektivitāte normu veidošanas funkcijas izpildē ir augsta.

5.3. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE NORMU RADĪŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

Šajā nodaļā tika analizēta ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas izpildē, pievēršoties diviem galvenajiem kritērijiem – ANO kā starptautisko normu radītājam un spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumam starpvalstu attiecībās kā vienai no galvenajām starptautisko attiecību praksē ieviestajām normām starptautiskā miera un drošības jomā. Tika secināts – lai arī ANO mērķi nereti tiek uzskatīti par ambicioziem un pārspīlētiem, organizācija ir sasniegusi situāciju, kad valstis uzskata par pienākumu pamatot savu rīcību, pat ja tā ir pretēja ANO Statūtiem. ANO Statūti ir snieguši būtisku ieguldījumu starptautiskajā politikā kā šīs starptautiskās organizācijas normatīvās funkcijas īstenošanas pamats.

Šajā nodaļā tika argumentēts, ka daudzi no mūsdienu starptautisko tiesību principiem pirmo reizi fiksēti tieši ANO Statūtos un ka tajos ir ietverti starptautiski saistoši standarti. Viens no svarīgākajiem jaunajiem mūsdienu starptautisko tiesību principiem, kas ietverti ANO Statūtos, ir spēka un spēka draudu nelietošana starptautiskajās attiecībās. Neskatoties uz atsevišķu valstu vēlmi plaši interpretēt ANO Statūtu normu par spēka un spēka draudu lietošanas aizliegumu starpvalstu attiecībās, starptautisko tiesību eksperti nosliecas par labu ANO Statūtu formulējuma nemainīšanai un neapšaubā šī principa normatīvo statusu.

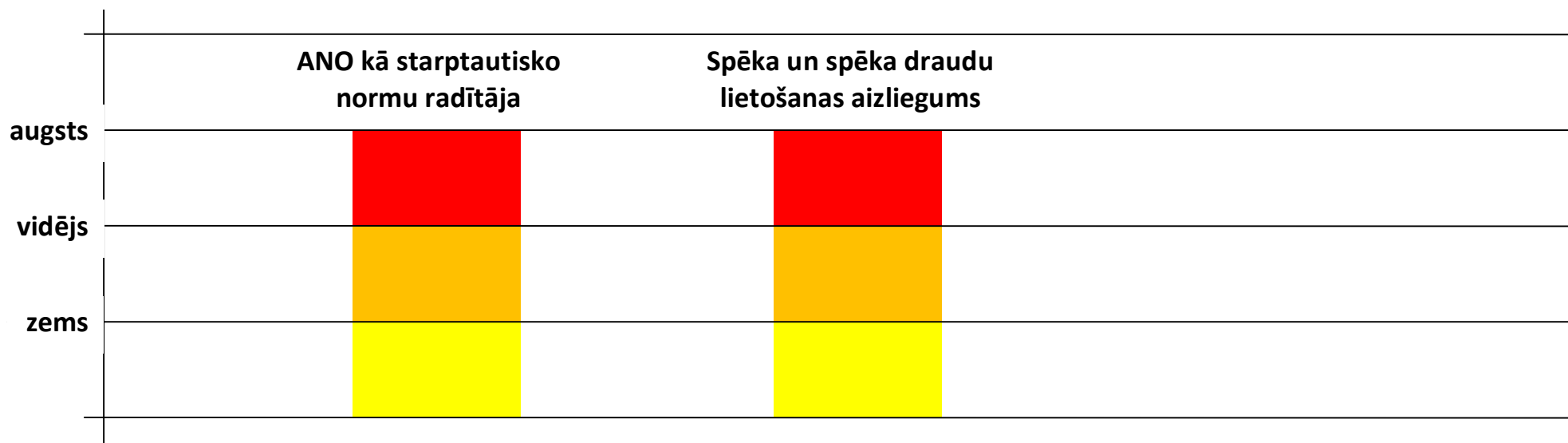
Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas īstenošanā kopumā ir augsta.

---

⁶⁵⁵ Jundzis T. *Politics and Law in the Context of European Security*. In: Jundzis T. (Eds.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference, 14–15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003, p. 98.

7. attēls. ANO efektivitātes līmenis normu radīšanas funkcijas indikatoru izpildē*

efektivitātes
līmenis

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

6. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE NOTEIKUMU RADĪŠANAS, PIEMĒROŠANAS UN PĀRSKATĪŠANAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šajā nodaļā tiks analizēta ANO efektivitāte noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas īstenošanā. Šī funkcija attiecas uz lēmumiem, kas tiek pieņemti starptautiskas organizācijas ietvaros un var ietekmēt gan katru atsevišķu valsti, gan starptautisko sistēmu kopumā, turklāt starptautiskas organizācijas ietvaros pastāv arī nepieciešamība izvērtēt, vai kādi konkrēti noteikumi ir tikuši pārkāpti un kāds sods par to pienākas, un šis process norisinās noteikumu pārskatīšanas funkcijas ietvaros.

Jau analīzes pašā sākumā jānorāda, ka efektivitāti šīs funkcijas izpildē būtiski pazemina situācija, ka ANO galveno institūciju – Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes – pieņemtie lēmumi nav pārsūdzami. Tas nozīmē, ka viena no noteikumu radīšanas, piemērošanas un pārskatīšanas funkcijas fāzēm ANO starptautiskā miera un drošības jomā netiek īstenota vispār. Starptautiskajai tiesai Ģenerālā asambleja un Drošības padome, kā arī citas ANO institūcijas un specializētās aģentūras ar Ģenerālās asamblejas autorizāciju, var prasīt konsultatīvu viedokli⁶⁵⁶, bet tas viedokļa prasītājam nav saistošs.⁶⁵⁷

6.1. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS RĪCĪBĀ ESOŠIE STARPTAUTISKO TIESĪBU INSTRUMENTI VALSTU STARPTAUTISKO ATTIECĪBU REGULĒŠANAI

ANO pastāv plašs starptautisko tiesību instrumentu klāsts noteikumu radīšanai un valstu starptautisko attiecību regulēšanai starptautiskā miera un drošības jomā. Pamatā tos var iedalīt divās kategorijās – saistošie un nesaistošie instrumenti. Juridiski saistošie starptautisko tiesību avoti ir līgumi, paražas un starptautisko tiesību principi. Nesaistošie instrumenti pamatā ietver deklarācijas un rezolūcijas, tomēr to tiesiskais

⁶⁵⁶ ANO Statūtu 96. pants.

⁶⁵⁷ Par Starptautiskās tiesas nozīmi kopējā varas dalījumā ANO starptautiskā miera un drošības jomā vairāk skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO starptautiskā miera un drošības jomā*.

statuss var būt arī citāds, ja tās starptautiskajā sabiedrībā iegūst plašu atbalstu. Deklarācijām, principiem, vadlīnijām, noteikumiem un rekomendācijām nepiemīt tiesiski saistošs raksturs, šiem instrumentiem ir vairāk morāls spēks un tie sniedz valstīm praktiskus ieteikumus. Juridiski nesaistošiem tiesību avotiem, tai skaitā, atzītu tiesību ekspertu atzinumiem, ir papildavotu spēks. Tas nozīmē, ka jebkuram paziņojumam, tai skaitā, augstu valsts amatpersonu paziņojumiem, var būt normatīvas sekas.⁶⁵⁸ Pārskatu par ANO rīcībā esošajiem starptautisko tiesību instrumentiem skat. 9. tabulā *ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti*.

ANO rezolūcija ir ANO institūciju lēmums. Katra ANO institūcija var pieņemt rezolūciju, bet praksē starptautiskā miera un drošības jomā rezolūcijas pieņem ANO Ģenerālā asambleja un Drošības padome. Ģenerālās asamblejas rezolūcijas tiek pieņemtas, balsojot visām ANO dalībvalstīm, un to pieņemšana pieprasa vienkāršo vairākumu (50% visu balsu plus viena). Izņēmums ir “nozīmīgi jautājumi”⁶⁵⁹, kuru pieņemšanai nepieciešams divu trešdaļu vairākums.

Atkarībā no izdevēj institūcijas ANO rezolūcijas var aicināt vai ieteikt konkrētu rīcības virzienu, nosodīt rīcību, kā arī pieprasīt rīcību vai sankcijas no dalībvalstu puses. ANO Ģenerālā asambleja var aicināt vai ieteikt rīkoties. Tikai ANO Drošības padome var pieprasīt rīcību vai sankcijas no dalībvalstīm, un dalībvalstīm Drošības padomes lēmums ir jāpilda, kā to paredz ANO Statūtu 24. pants un 25. pants. Izņēmums ANO vēsturē ir 1956. gada rezolūcija “Vienoti mieram”, kad Ģenerālā asambleja pieņēma saistošu lēmumu Drošības padomes kompetences sfērā. Ar rezolūciju pēc tam, kad Drošības padomes izmantoto veto tiesību dēļ ANO nespēja izšķirīgi rīkoties Suecas krīzes ietvaros, Ģenerālā asambleja izveidoja Nāciju krīzes spēkus.

ANO Drošības padomes rezolūcijas

ANO Drošības padomes rezolūcijas tiek pieņemtas, balsojot tās 15 locekļiem. Drošības padomes rezolūcijas ir saistošas ne tikai dalībvalstīm, bet visām valstīm – arī tām, kas nav ANO dalībvalstis. Tas izriet no ANO Statūtu 2. panta sestā punkta, kas paredz, ka organizācija nodrošina, lai valstis, kuras nav tās dalībvalstis, rīkotos saskaņā ar šiem principiem tik lielā mērā, kā tas var izrādīties nepieciešams starptautiskā miera un drošības uzturēšanai.

---

⁶⁵⁸ Ignatāne G. *ANO un starptautiskās tiesības*. Skat.: Ignatāne G., Lulle A. *Rokasgrāmata par ANO*. Rīga: UNDP, 2005, 59. lpp.

⁶⁵⁹ ANO Statūtu 18. panta otrais punkts.

9. tabula. ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti

Instrumenti	Saistošais raksturs	Komentārs
Starptautiskie līgumi	Tiesiski saistoši līgumi valstīm, kas tās ir parakstījušas un tām pievienojušās.	ANO konvencijas sākotnēji tiek pieņemtas ar Ģenerālās asamblejas rezolūciju un tad atvērtas parakstīšanai un ratifikācijai. Tās valstis, kas konvenciju nav parakstījušas un ratificējušas, var tai pievienoties arī vēlākā periodā. Konvencijas stājas spēkā, kad iepriekš noteikts valstu skaits to ir ratificējušas vai tai pievienojušās.
Rezolūcijas	Rezolūcijas pamatā ir dokumenti bez tiesiski saistoša spēka (izņemot ANO Drošības padomes rezolūcijas – tās ir valstīm saistošas). Tomēr rezolūcijas dažkārt var būt saistošas, piemēram, ja tās attiecas uz iekšējās darbības jautājumiem (Ģenerālās asamblejas rezolūcijas par palīginstitūciju izveidošanu u. c.).	Rezolūcijas izdod dažādas ANO institūcijas (Drošības padome, Ģenerālā asambleja, Cilvēktiesību komisija u. c.). Attiecībā uz Drošības padomi jānoskaidro dažādi tiesiskie līdzekļi savu funkciju īstenošanai saskaņā ar Statūtu VI un VII nodaļu.
Deklarācijas un rekomendācijas	Deklarācijas un rekomendācijas ir nodomu dokumenti. Pārsvārā gadījumā tām nav tiesiski saistoša rakstura un tās nevar tikt ratificētas.	Atsevišķās instancēs deklarācijas un rekomendācijas var iegūt juridiski saistošu spēku, ja to saturs starptautiskajā sabiedrībā ir plaši akceptēts. Tādā gadījumā tās iegūst starptautisko paražu tiesību statusu. Valstis parasti tiek aicinātas ieviest rekomendācijas, lai arī tās nav formāli saistošas.
Dienaskārtības un platformas/rīcības programmas	Parasti ir pievienotas deklarācijām.	Dienaskārtību, platformu un rīcības programmu statuss ir tāds pats kā deklarācijām, pamatā nosakot saistības un nolūkus, kam ir vairāk politisks, un mazāk – tiesiski saistošs raksturs.

Avots: Ignatāne G. ANO un starptautiskās tiesības. Skat.: Ignatāne G., Lulle A. Rokasgrāmata par ANO. Rīga: UNDP, 2005, 60. lpp.

Drošības padomes lēmumi procedūras jautājumos tiek pieņemti ar deviņu padomes locekļu balsu vairākumu. Savukārt Drošības padomes lēmumi visos citos jautājumos tiek pieņemti ar deviņu balsu vairākumu, ieskaitot visu pastāvīgo padomes locekļu piekrītošās balsis. Drošības padomes pastāvīgie locekļi jautājumos, kas nav procedūras jautājumi, var īstenot veto tiesības ar nosacījumu, ka saskaņā ar ANO Statūtu VI nodaļu un 52. panta trešo punktu izskatāmos jautājumos pusei, kura piedalās strīdā, jāatturas no balsojuma.

Ņemot vērā to, ka galvenā par starptautisko mieru un drošību atbildīgā institūcija ir Drošības padome, ANO efektivitāti noteikumu ieviešanas funkcijas veikšanā viennozīmīgi mazina ANO Drošības padomes rezolūciju pārkāpumi no pašu ANO dalībvalstu puses. Atsevišķos gadījumos pat ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi ir pārkāpuši noteikumus, par kuriem iepriekš Drošības padome ir vienojusies rezolūcijā. Viens no zīmīgākajiem piemēriem ir ieroču embargo pārkāpums bijušajā Dienvidslāvijā (1991–1995) – ASV un citas valstis pieļāva ieroču iegūvi no ārpuses vairākām konfliktā iesaistītajām pusēm, tajā skaitā Bosnijai un Horvātijai. Cits piemērs ir vairākkārtēji sankciju pārkāpumi Irākā (1991–2003), kas iekļāva tirgošanos ar Irāku, kā arī liela apmēra kontrabandas aktivitāšu pieļaušanu starp Irāku un tās kaimiņvalstīm.

Praksē ir radušās diskusijas par pieņemto Drošības padomes rezolūciju tiesisko pamatu un saistošo dabu, un šajā kontekstā ir vēlreiz jāatzīmē, ka ANO starptautiskā miera un drošības jomā lēmumu pieņemšanas procesā nepastāv pārraudzība – nav institūcijas, kas Drošības padomes lēmumus varētu atcelt. ANO izdoto lēmumu tiesiskas pārskatīšanas iespējas trūkums „ir negatīva ANO sistēmas iezīme, vismaz līdzvērtīga efektīvu līdzekļu trūkumam organizācijai izdarīt spiedienu uz valstīm”.⁶⁶⁰ Diskusijās par Drošības padomes rezolūciju tiesiskā pamata saistošo dabu galvenais arguments ir prakse spēka lietošanas gadījumā rezolūcijās neatsaukties uz konkrētu Statūtu punktu. „Kad Drošības padome rīkojās saskaņā ar ANO statūtu VII nodaļu, tās pieeja bija vispārēji elastīga, nevis formāla, parasti neatsaucoties uz kādu konkrētu ANO Statūtu pantu, saskaņā ar kuru tā rīkojas.”⁶⁶¹ ANO Drošības padome šādos gadījumos atsaucas vispārīgi uz ANO Statūtu VII nodaļu.⁶⁶² Šāda pat pieeja ir izmantota, arī pieņemot rezolūcijas, kas nosaka ekonomiskās sankcijas vai

⁶⁶⁰ Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 306.

⁶⁶¹ Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

⁶⁶² Piemēram, skat. UN Doc. S/RES/1441, 2002. gada 8. novembris.

leģitimizē bruņoto spēku pielietošanu. Viens no izņēmumiem ir Drošības padomes 598. rezolūcija⁶⁶³ saistībā ar Irākas–Irānas konfliktu, kurā tika norādīts, ka tā rīkojas saskaņā ar ANO Statūtu 39. pantu un 40. pantu.⁶⁶⁴ Tādējādi saistībā ar Drošības padomes iedibināto praksi – pieņemot rezolūcijas, nenorādīt konkrētus Statūtu pantus, saskaņā ar kuriem tā izmanto sev piešķirtās funkcijas – ir radīts iemesls Drošības padomes rīcības tiesiskā pamata apšaubīšanai. Turklāt nepastāv vienotība arī jautājumā, vai Drošības padomes saistošās rezolūcijas ir visas vai tikai tās, kas pieņemtas, atsaucoties uz ANO Statūtu VII nodaļu. ANO Statūtu 25. pants paredz, ka ANO dalībvalstīm ir pienākums “saskaņā ar šiem Statūtiem pakļauties Drošības padomes lēmumiem un tos pildīt”, tomēr ir iespējamās diskusijas, kāda veida rezolūcijas sevī ietver jēdziens “lēmumi”.

ANO pretterorisma konvencijas – pieņemšana un ieviešana

Noteikumu radīšanas funkcijas izpildē kā tiesiski saistoši instrumenti līdzās ANO Drošības padomes rezolūcijām nozīmīgu vietu ieņem ANO pieņemtās konvencijas, kas attiecas uz starptautiskā miera un drošības jomu un ir tiesiski saistoši līgumi valstīm, kas tās ir parakstījušas un tām pievienojušās. Šī darba ietvaros ANO konvenciju pieņemšana un ieviešana tiks analizēta, balstoties uz konvencijām vienā no ANO darbībām starptautiskā miera un drošības jautājumos pēdējā laika aktuālākajā jomā – pretterorisma centienos.

Kopš 1963. gada ANO ir tikušas pieņemti 13 universāli tiesiskie instrumenti teroristu aktu novēršanai. Konvencijas ir radījušas bāzi sadarbībai valstu starpā, lai cīnītos ar teroristu finansēšanu, kā arī lai veiktu kopīgu likumu ieviešanu un izlūkošanas centienus pret teroristu uzbrukumiem. Tās ir radījušas arī tiesisko bāzi krimināltiesības standartu harmonizēšanai un savstarpējās tiesiskās palīdzības līgumu diskutēšanai.

Viens no objektīvākajiem un ticamākajiem rādītājiem globālajās pretterorisma aktivitātēs un ANO noteikumu pieņemšanas un ieviešanas funkcijas izpildē ir to valstu skaita palielināšanās, kas ir pievienojušās 13 ANO pretterorisma konvencijām un to protokoliem. No kopējā konvenciju klāsta par būtiskākajām pretterorisma konvencijām ir uzskatāmas divas – 1997. gada Starptautiskā konvencija par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem (*Convention for Suppression of Terrorist Bombings*)

⁶⁶³ UN Doc. S/RES/598, 1987. gada 20. jūlijs.

⁶⁶⁴ Skat. turpat.

un 1999. gada Starptautiskā konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu (*Convention on Suppression of Financing of Terrorism*). Neskatoties uz faktu, ka starptautiskais terorisms ir aktuāla starptautiskās dienaskārtības problēma jau kopš septiņdesmitajiem gadiem, valstis šīs konvencijas ratificēja ļoti nelabprāt, kas norāda uz visai zemu noteikumu ieviešanas funkcijas īstenošanu. Tomēr tieši šīs pretterorisma konvencijas ir labs ilustrējošs piemērs tam, ka būtiski notikumi starptautiskajā politikā var strauji mainīt valstu uzvedību un kāpināt šīs funkcijas īstenošanu. Proti, abas minētās pretterorisma konvencijas piedzīvoja krasu ratifikācijas skaita pieaugumu tūlīt pēc 2001. gada septembra teroristu uzbrukuma Dvīņu torņiem un Pentagona ēkai ASV.

Starptautisko konvenciju par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem pirmajos četros gados bija parakstījušas tikai 28 valstis, bet pēc 2001. gada 11. septembra šis skaits strauji pieauga, un 2010. gadā konvenciju jau ir ratificējušas 166 valstis. Tikai pateicoties šim straujajam ratificējušo valstu pieaugumam, konvencija 2001. gada 23. maijā varēja stāties spēkā.⁶⁶⁵

Savukārt Starptautisko konvenciju par cīņu pret terorisma finansēšanu pirmajos divos tās gados bija ratificējušas tikai 5 valstis, bet kopš 2001. gada 11. septembra šīm 5 valstīm ir pievienojušās vēl 172 valstis.⁶⁶⁶ Arī šī konvencija, pateicoties straujajam ratifikācijas pieaugumam, stājās spēkā drīz pēc traģiskajiem 11. septembra notikumiem – 2002. gada 10. aprīlī.⁶⁶⁷ Šī dinamika ir aplūkojama 35. pielikumā *Dalībnieku pievienošanās ANO pretterorisma konvencijām*.

Savukārt citām pretterorisma konvencijām atbalsta pieaugums nav bijis tik krass. Viens no iespējamiem iemesliem ir tāds, ka, piemēram, konvencijas, kas attiecas uz drošību gaisā, arī līdz tam bija aktuālas un bija guvušas plašu atbalstu.

---

⁶⁶⁵ Vairāk par šīs konvencijas ratifikācijas procesu skat. ANO mājaslapā http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-9&chapter=18&lang=en. Pēdējo reizi aplūkota 01.09.2010.

⁶⁶⁶ *UN Security Council, Second Report of the Monitoring Group Established Pursuant to Security Council Resolution 1363 (2001) and Extended by Resolution 1390 (2002) and 1455 (2003) on Sanctions Against Al-Qaida, the Taliban and Individuals and Entities Associated with them*, UN Doc. S/2003/1070, 2003. gada 2. decembris.

⁶⁶⁷ Vairāk par šīs konvencijas ratifikācijas procesu skat. ANO mājaslapā http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&lang=en. Pēdējo reizi aplūkota 01.09.2010.

Citas konvencijas – kas runā par specifiskām teroristu aktivitāšu jomām – kopš 2001. gada septembra piedzīvojušas 20–40% ratifikācijas pieaugumu.⁶⁶⁸

Šobrīd ANO dalībvalstis diskutē par nākamo starptautisko pretterorisma instrumentu – tiek izstrādāts Vispārējās starptautiskā terorisma konvencijas projekts.⁶⁶⁹ Šai konvencijai jāpapildina jau pastāvošais pretterorisma instrumentu ietvars, tā balstītos uz tiem pamata principiem, kas jau šobrīd sastopami pretterorisma konvencijās.

ANO ir labi attīstīts globālais pretterorisma tiesiskais ietvars, un tas norāda uz efektivitāti noteikumu radīšanas funkcijas izpildē. Lai arī 2001. gada 11. septembra notikumi mudināja daudzas valstis pievienoties pretterorisma konvencijām, izaicinājums ANO joprojām dalībvalstu rosināšana pievienoties starptautiskajiem instrumentiem, ja nepastāv tieši, acīmredzami draudi. Šis secinājums savukārt norāda uz zemāku efektivitātes līmeni noteikumu ieviešanas funkcijas izpildē.

Secinājumi

ANO rīcībā starptautiskā miera un drošības jomā ir plašs starptautisko instrumentu klāsts. Starptautiskā miera un drošības jomā juridiski saistoša daba ir konvencijām un Drošības padomes rezolūcijām. ANO pretterorismu konvenciju kontekstā iespējams secināt, ka noteikumu radīšanas procesā ANO efektivitāte ir augsta, bet to pazemina situācija noteikumu pieņemšanas fāzē – dalībvalstis ir gatavas pievienoties šiem starptautisko tiesību instrumentiem, sastopoties ar reāliem draudiem, bet ne mierīgā situācijā. ANO normu radīšanas un ieviešanas funkcijas efektivitāti mazina arī Drošības padomes rezolūciju neievērošana, kā arī diskusijas par šīs institūcijas izdoto rezolūciju tiesiskumu.

Balstoties uz šiem atzinumiem, autore secina, ka ANO efektivitāte starptautisko instrumentu klāsta indikatora izpildē ir vidēja–augsta.

---

⁶⁶⁸ *Council Resolution 1363 (2001) and Extended by Resolution 1390 (2002) and 1455 (2003) on Sanctions Against Al-Qaida, the Taliban and Individuals and Entities Associated with them*, UN Doc. S/2003/1070, 2003. gada 2. decembris.

⁶⁶⁹ Skat. *Adopting a global counter-terrorism strategy*. In: <http://www.un.org/terrorism/framework.shtml>. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

6. 2. VETO, DUBULTAIS VETO, ATTURĒŠANĀS NO BALSOJUMA UN KLĀT NEESAMĪBA

DROŠĪBAS PADOMĒ

ANO noteikumu radīšanas, ieviešanas un kontroles funkcijas analīzē jāpievēršas arī atsevišķiem lēmumu pieņemšanas elementiem, kas ietekmē šīs funkcijas īstenošanas efektivitāti. Runa ir par Drošības padomes pastāvīgo locekļu veto tiesībām, dubultā veto problēmu, kā arī ANO Statūtu interpretāciju attiecībā uz lēmumu pieņemšanu situācijās, kad balsojumā par substantīviem jautājumiem kāds no Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem atturas vai nepiedalās sēdē.

Veto tiesības

Veto tiesības ir uzskatāmas par galveno ietekmējošo elementu ANO lēmumu pieņemšanā un tādējādi arī noteikumu radīšanas funkcijas īstenošanā starptautiskā miera un drošības jomā. Tās ANO Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem tika piešķirtas ar mērķi, lai ANO nespētu rīkoties pret nopietnu spēcīgāko valstu opozīciju, un šīs pilnvaras ir saglabājušās arī mūsdienās, neskatoties uz starptautiskās vides izmaiņām. Par ANO pastāvīgo dalībvalstu veto tiesībām jautājumu izlemšanā, kas nav procedūras jautājumi, runā ANO Statūtu 27. pants, kas nosaka, ka „Drošības padomes lēmumi visos citos jautājumos ir uzskatāmi par pieņemtiem, ja tie saņēmuši deviņas Padomes locekļu balsis, ieskaitot Padomes visu pastāvīgo locekļu piekrītošās balsis.”

ANO Statūtu veidošana tika uzsākta ilgi pirms 2. pasaules kara beigām un pat pirms tā sākuma. Proti, 1942. gadā ideja par četriem sabiedrotajiem (Lielbritānija, Ķīna, Padomju Savienība, ASV) kā pasaules policistiem jau bija kļuvusi par galveno pēckara plānu vadlīniju. Turpmāko trīs gadu laikā tika debatētas šo četru lielvaru, vēlāk arī Francijas, veto tiesības lēmumu pieņemšanā svarīgākajos ar starptautisko mieru un drošību pasaulē saistītajos jautājumos, turklāt „debate bija par tiesību plašumu, nevis par to, vai lielvarām vajadzētu piešķirt veto tiesības. Tas bija apstiprināts”.⁶⁷⁰ 1945. gada februārī Jaltas konferences laikā Vinstons Čērčils, Teodors Rūzvelts un Josifs Staļins diskutēja par ANO lēmumu pieņemšanas procesu un katram pastāvīgajam Drošības padomes loceklim piešķīra veto tiesības – iespēju ar negatīvu balsojumu bloķēt jebkuru Drošības padomes lēmumu, kas nav izteikti procedūras jautājums. Šos noteikumus dēvē arī par Jaltas formulu.

---

⁶⁷⁰ Ibid.

Šī vēsturiskā atkāpe ir nepieciešama, jo tā skaidri norāda uz veto tiesību izcelsmi, rašanās laiku un apstākļiem – tie ir izteikti sistēmiski, jo to rašanos diktēja 2. pasaules kara beigu apstākļi un nepieciešamība veidot pēckara starptautiskās sistēmas pamatiezīmes. Veto rašanās iemesli ir arī izteikti strukturāli, jo tos jau pirms ANO dibināšanas lielvaras iestiprināja kā šīs starptautiskās organizācijas vienu no galvenajiem lēmumu pieņemšanas mehānismiem starptautiskā miera un drošības jomā.

Veto tiesības saskaņā ar ANO statūtu 27. pantu laika posmā no 1945. gada līdz 2010. gadam ir izmantotas 264 reizes⁶⁷¹, no 1949. gada līdz 1970. gadam gandrīz vienmēr tā bija PSRS.⁶⁷² Šī valsts bloķēja tādu valstu uzņemšanu, kurām bijušas vai veto izmantošanas laikā joprojām bija saites ar fašismu, joprojām tika uzskatītas par nekoloniālām satelītvalstīm vai bija katoliskas konservatīvas valstis.⁶⁷³ 1949. gada 13. septembrī PSRS nepieļāva Austrijas, Ceilonas, Somijas, Īrijas, Itālijas, Portugāles un Transjordānas uzņemšanu ANO dalībvalstu lokā. 1952. gada septembrī tā izmantoja veto pret Lībijas, Japānas, Kambodžas, Laosas un Dienvidvjetnamas pievienošanos ANO. Ik pa brīdim ANO darbības pirmajos gados veto ticis lietots arī nopietnos ar drošību saistītos jautājumos, piemēram, kad Lielbritānija un Francija bloķēja nosodošās rezolūcijas Suecas krīzes sakarā. Pēdējo reizi veto tiesības ir izmantotas 2009. gadā, kad Krievija tādējādi bloķēja ANO novērotāju misijas mandāta pagarināšanu Gruzijā un Abhāzijā.⁶⁷⁴ Pārskatu par izmantotajām veto tiesībām ANO Drošības padomē skat. 3. grafikā *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē (1946–2010)*.

1970. gadā pirmo reizi veto tiesības izmantoja ASV, un kopš tā laika šajā ziņā ir pārspējušas Krieviju, izmantojot tās gandrīz 50 reizes, vairāk nekā visas citas patstāvīgās locekles kopā šajā laika periodā.⁶⁷⁵ Šī rīcība ir izskaidrojama ar to, ka ANO savas darbības pirmajā posmā virzījās ASV interešu virzienā. Pirmo reizi ASV veto izmantoja 1970. gadā, kopā ar Lielbritāniju balsojot pret Ģenerālās asamblejas iejaukšanos Dienvidrodēzijas jautājumā. Šis balsojums simboliskā veidā iezīmē jauna

---

⁶⁷¹ Skat. 3. grafiku *Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē (1946–2008)*.

⁶⁷² Skat. 36. pielikumu *Izmantotās veto tiesības ANO DP – temats*.

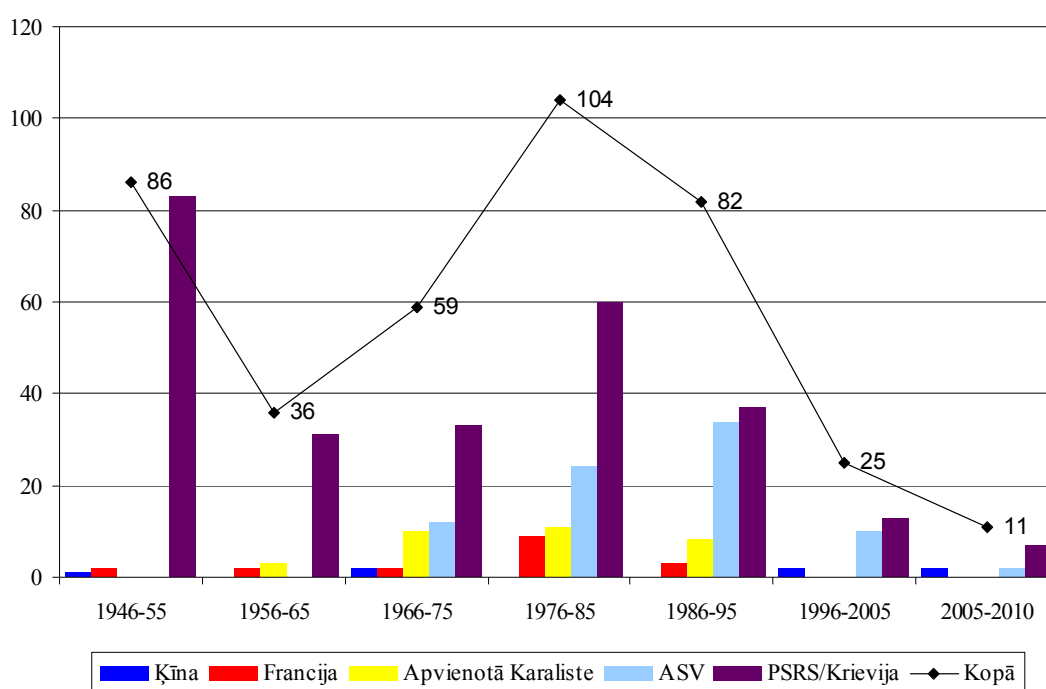
⁶⁷³ Kennedy P. *The Parliament of Man: The Past, Present, and Future of the United Nations*. New York: Random House, 2006, p. 53.

⁶⁷⁴ Skat. UN Doc. S/PV. 6143, 2009. gada 15. jūnijs.

⁶⁷⁵ Zunes A. *A global affairs commentary: United Nations Security Council resolutions currently being violated by countries other than Iraq*. Foreign Policy in Focus. In: www.fpif.org. Pēdējo reizi aplūkota 10.09.2009.

laikposma iestāšanos ANO – Ģenerālajā asamblejā sāka dominēt Āfrikas, Āzijas un Latīņamerikas valstis, dienaskārtība mainījās uz dekolonizācijas, Ziemeļu–Dienvidu attiecībām un pilsoņu kariem Āfrikā. ASV tika bloķēta rezolūciju gadījumos, kuros tai bija intereses – Panamas kanāls, Ziemeļkorejas dalība, Angola, Nikaragva. ASV caur ANO tika ierauta Vidējo Austrumu lietās, īpaši bloķējot balsis pret Izraēlu. Ar šo PSRS un ASV veto balsojumi mainījās. Piemēram, starp 1985. un 1990. gadu nav neviena PSRS veto, toties ASV šīs tiesības ir izmantojusi 27 reizes.

3. grafiks. Izmantotās veto tiesības ANO Drošības padomē (1946–2010)*

*Dati apkopoti līdz 2010. gada 1. septembrim..

Avots: Autores izveidots pārskats, balstoties uz Global Policy Forum sniegto informāciju. In: www.globalpolicyforum.com. Pēdējo reizi aplūkota 01.09.2010.

Veto tiesības periodā pēc Aukstā kara tiek izmantotas ļoti reti,⁶⁷⁶ un tad, kad tas notiek, visbiežāk runa ir par konfliktu Vidējos Austrumos.⁶⁷⁷ Tā, piemēram, notika 2003. gadā, kad ASV bloķēja rezolūciju, ar kuru būtu atbalstīta Jasira Arafata (*Yasser Arafat*) un palestīniešu varas leģitimitāte, tādējādi apstiprinot tās nozīmīgumu miera procesā. 12 no 15 dalībvalstīm šo priekšlikumu atbalstīja, ieskaitot Krieviju, Franciju

⁶⁷⁶ Skat. 36. pielikumu *Izmantotās veto tiesības ANO DP – temats*.

⁶⁷⁷ Littlejohns M. *US Veto Kills a UN Resolution*. EarthTimes. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

un Ķīnu. Lielbritānija un Norvēģija atturējās.⁶⁷⁸ Arī 2002. gadā ASV veto tiesības izmantoja tikai vienu reizi, tas attiecās uz Drošības padomes rezolūciju par konfliktu Vidējos Austrumos.⁶⁷⁹

Veto tiesības ir bijis nopietns šķērslis ANO operacionālajai efektivitātei. Izmantoto veto tiesību dēļ Drošības padome spēja tikai ļoti nosacīti piedalīties Suecas bruņotā konflikta (1956), Vjetnamas konflikta (1946–1975), Ķīnas–Vjetnamas sadursmes (1979) un Afganistānas bruņotā konflikta (1979–1989) novēršanā. Nopietnas saistošas sankcijas tikušas piemērotas tikai Rodēzijā (1966–1979) un Dienvidāfrikā (1977–1989). Lai arī ANO ir iejaukusies daudzos citos konfliktos, šie starptautiski nozīmīgie konflikti un Drošības padomes nespēja rīkoties ir iemesls, kāpēc iespējams argumentēt, ka Drošības padome nespēj efektīvi īstenot savu galveno funkciju tieši veto tiesību izmantošanas dēļ – tās dažkārt paralizē darbu, jo saduras dažādas valstu intereses. Turklāt „ne tik vien veto tiesību izmantošana aizliedza Drošības padomei darboties, bet arī valstu draudi izmantot veto tiesības, pieņemot rezolūciju”.⁶⁸⁰ Iepriekš minētais ir apstiprinājies arī pavisam nesenā pagātnē attiecībā uz Irākas krīzi 2003. gadā, kad Francija jau pirms jaunas rezolūcijas izstrādes nāca klajā ar paziņojumu, ka izmantos savas veto tiesības.

Veto tiesībām kā zīmīgam ANO lēmumu pieņemšanas elementam starptautiskā miera un drošības jautājumos ir gan pretinieki, gan aizstāvji. Veto tiesību kritizētāji lieto argumentus par to nedemokrātiskumu, neatbilstību mūsdienu pasaules realitātēm un neproporcionālām pilnvarām, kas līdz ar tām ir piešķirtas ANO Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem.⁶⁸¹ Veto tiesību atbalstītāji savukārt apgalvo, ka Drošības padomes pastāvīgie locekļi ir atbildīgi par mieru un drošību pasaulē, tāpēc nevienam no viņiem nevar piespiest balsot pretēji pārliecībai, kā arī: „veto tiesības ir tās, kuru dēļ lielvalstis vispār var iesaistīt šādā organizācijā”⁶⁸². Kamerons Hjūms (*Cameron R. Hume*) vēl 1996. gadā argumentēja, ka „pirmkārt, veto izslēdz nesaskaņu iespējamību starp pastāvīgajām dalībvalstīm vai starp kādām no tām un Padomi. [...] Otrkārt, tas nodrošina, ka gadījumos, kad Padome rīkojas, tā rīkojas ar tās varenāko

---

⁶⁷⁸ Skat. 36. pielikumu *Izmantotās veto tiesības ANO DP – temats*.

⁶⁷⁹ Skat. turpat.

⁶⁸⁰ Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 145.

⁶⁸¹ Vairāk par veto tiesībām, to kritiku un atspēkojumu skat. šī darba 3.3.5. nodaļā *Varas dalījums ANO sistēmā starptautiskā miera un drošības jomā*.

⁶⁸² Paul J. A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system*. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

locekļu atbalstu. Tās pasākumi tādējādi ir uzticamāki un iedarbīgāki”.⁶⁸³ Veto tiesības atbalsta arī arguments, ka lielvalstu veto tiesības tieši dažādo interešu rezultātā var tikt uzskatītas par nepieciešamām kā līdzsvars, kas nepieļauj pārsteidzīgu lēmumu pieņemšanu, jo ir vajadzīgs ilgs un pamatīgs darbs, lai censtos sabalansēt valstu intereses ANO mērķu kontekstā un visas lielvalstis nonāktu pie vienas nostājas.

Secinājumi par veto tiesībām kā nozīmīgāko elementu ANO lēmumu pieņemšanas procesā ir kompleksi. Pastāv argumenti, kas atbalsta tās kā stabilizējošu faktoru nozīmīgu lēmumu pieņemšanā, gan tādi, kas veto tiesības uzskata par nedemokrātiskām. Analizējot veto tiesību izmantošanu praksē, jāsecina, ka Aukstā kara beigās ir iezīmējušas jauna perioda sākumu – līdz 1996. gadam veto tiesības ir izmantotas 244 reizes no 263 lēmumu pieņemšanas gadījumiem, bet līdz ar krīzes normalizēšanos bijušajā Dienvidslāvijā veto tiesības tiek izmantotas ārkārtīgi retos gadījumos. Tomēr, lai arī mūsdienās veto tiesības tiek izmantotas maz, tās joprojām nezaudē savu nozīmību, jo lēmumu pieņemšanā svarīga ir arī to lietošanas iespēja.

Dubultais veto

ANO lēmumu pieņemšanas procesā līdzās veto tiesībām pastāv arī tā dēvētā dubultā veto problēma. ANO Statūtu 27. pants nosaka nevienlīdzību Drošības padomes locekļu starpā lēmumu pieņemšanas procesā – tā ir atkarīga no tā, vai izskatāmais jautājums tiek klasificēts kā procedūras vai substantīvs, kur ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi var izmantot veto tiesības. Lai arī sākotnēji balsošanas procedūra šķiet skaidra, neskaidrības rodas, ja analizē, kurš izlemj, vai jautājums attiecas uz procedūru vai tas ir substantīvs. Atbilde apstiprina bažas par Drošības padomes pilnvaru koncentrēšanos ANO Drošības padomes pastāvīgo dalībvalstu rokās – to dara pastāvīgās dalībvalstis.⁶⁸⁴

Jau Sanfrancisko konferencē izvirzījās jautājums attiecībā uz situāciju, ja nebūs iespējams noteikt jautājuma juridisko dabu, proti, vai tas ir procedūras jautājums vai nav – vai valstis balsos, lai izšķirtos ar vienkāršu balsu vairākumu vai arī, ņemot vērā visas pastāvīgo valstu piekrītošās balsis. Līdz ar to jāsaskaras ar tā dēvēto „dubultā veto” problēmu jeb risku, ka procedūras jautājumi tiek izlemti,

---

⁶⁸³ *Statement by Cameron R.Hume, US Minister Counselor for Political Affairs*. May 23, 1996. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

⁶⁸⁴ Mc Carthy P. A. *Hierarchy and Flexibility in World Politics: Adaptation to shifting power distribution in the United Nations Security Council and the International Monetary Fund*. Ashgate, 1998, p. 101.

pielietojot veto, bet citi – ar balsu vairākumu. Tas nozīmē, ka Statūtu 27. pantā minētais, ka katram Drošības padomes loceklim ir viena balss, attiecas tikai uz procedūras jautājumiem.

Dubultā veto problēmu precīzi ilustrē krīze bijušajā Čehoslovākijā 1948. gadā. Pēc komunistu īstenotā valsts apvērsuma Čehoslovākijā PSRS pirmo reizi veiksmīgi lietoja veto, lai panāktu, ka jautājums par Drošības padomes apakškomisijas izveidi liecību uzklaušīšanai tiktu klasificēts kā substantīvs. Pēc tam tika bloķēts lēmums par apakškomisijas izveidi, pielietojot veto otru reizi.⁶⁸⁵

Lai arī dubultā veto problēma ANO lēmumu pieņemšanas procesā ir pazīstama kopš četrdesmito gadu beigām, ANO Statūti nesatur problēmas atrisinājumu. Turklāt – „ja situācijas risinājums nav iespējams saskaņā ar ANO Statūtiem, tad to arī nav iespējams konstatēt no prakses, kura šajā gadījumā ir nekonsekventa”.⁶⁸⁶ Tas nozīmē, ka ANO Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis patur tiesības izmantot dubulto veto, turklāt atkarībā no situācijas, jo konsekvence to lietošanā nav novērojama. „Lietderīgi šajā gadījumā ir uzdot jautājumu par ANO institūciju tiesībām interpretēt ANO Statūtus, jo nevienai no tām saskaņā ar Statūtiem nav piešķirta absolūta un suverēna vara interpretēt ANO Statūtus un uzspiest tās interpretāciju dalībvalstīm.”⁶⁸⁷

“Dubultā veto” problēma nozīmē, ka pastāvīgie locekļi veto var pielietot visos gadījumos, kuros tie ir ieinteresēti, pat tādos, kuri pēc objektīviem standartiem būtu klasificējami kā procesuāli.⁶⁸⁸ Šie secinājumi mazina ANO efektivitāti noteikumu pieņemšanas funkcijas īstenošanā.

Atturēšanās no balsojuma un klāt neesamība

Trešais nozīmīgais elements ANO lēmumu pieņemšanas procesā starptautiskā miera un drošības jautājumos ir atturēšanās no balsojuma vai klāt neesamība Drošības padomes balsojumā. Atturēšanās no balsojuma ietver ļoti būtiskas sekas un saturu atkarībā no tā, vai to īsteno pastāvīgais vai nepastāvīgais Drošības padomes loceklis.

Ja Drošības padomes pastāvīgais loceklis brīvprātīgi atturas no balsojuma, tas netiek uzskatīts par šķērsli Drošības padomes rezolūcijas pieņemšanai. Šis princips iedibināts saskaņā ar vairākiem precedentiem, tajā skaitā ar Starptautiskās tiesas

---

⁶⁸⁵ Ibid, p. 102.

⁶⁸⁶ Conforti B.: *The Law and Practice of the United Nations*. Kluwer Law International, 1996, p. 70.

⁶⁸⁷ Ibid, p. 74.

⁶⁸⁸ Mc Carthy P.A. *Hierarchy and Flexibility in World Politics: Adaptation to shifting power distribution in the United Nations Security Council and the International Monetary Fund*. Ashgate, 1998, p. 102.

1971. gada konsultatīvo lēmumu Namībijas lietā. Šajā gadījumā par Drošības padomes rezolūciju, ar kuru Dienvidāfrikas spēku turpmākā atrašanās Namībijā tika pasludināta par prettiesisku, divas lielvaras atturējās no balsojuma. Drošības padome vērsās Starptautiskajā tiesā ar lūgumu sniegt konsultatīvo viedokli.⁶⁸⁹ Tiesa noraidīja Dienvidāfrikas argumentu, ka Drošības padomes lēmums ir prettiesisks, jo divas no piecām patstāvīgajām padomes locekļēm balsojumā ir atturējušās. Tiesa lēma, ka ANO Statūtos pieprasītās „piekrītošās balsis” ietver arī atturēšanos no balsojuma, un atstāja balsojumu spēkā.

Šāda pat prakse tika pielietota attiecībā uz Drošības padomes pastāvīgā locekļa klāt neesamību. Nepiedalīšanās tādējādi nedod veto efektu. Labākais ANO Statūtu 27. panta interpretācijas piemērs ir Korejas krīze 1950. gadā, lai arī ir agrāk ir bijuši citi precedenti. PSRS pārstāvji nepiedalījās Drošības padomes darbā kopš 1950. gada augusta, protestējot pret to, ka Ķīnas vietu ieņem Ķīnas Republikas – nacionālistu valdības – pārstāvis. PSRS pārstāvja nepiedalīšanās Ziemeļkorejas agresijas pret Dienvidkoreju apspriešanā radīja iespēju Drošības padomei izdot nozīmīgu rezolūciju, tajā skaitā, pirmo reizi ANO vēsturē, rekomendācijas par piespiedu pasākumiem.⁶⁹⁰

Atturēšanās un nepiedalīšanās situāciju traktējums norāda gan uz ANO Statūtu interpretācijas, gan iedibinātās prakses nozīmību lēmumu pieņemšanas procesā. Tiek atzīts, ka starptautiskas organizācijas noteikumi ietver sevī ne tikai formālos noteikumus, bet arī organizācijas „iedibinātu praksi”.⁶⁹¹ „Vislabāk zināmais piemērs šādai praksei „likumu radīšanas funkcijai” ir Drošības padomes balsošanas prakse, klasificējot pastāvīgo dalībvalstu atturošās balsis kā tādas, kas neaizkavē likumīgu lēmuma pieņemšanu, lai arī strikti tekstuāla Statūtu 27. panta trešā panta interpretācija šķietami pieprasa šo dalībvalstu pozitīvu balsojumu. Starptautiskā tiesa savā 1971. gada Namībijas konsultatīvajā viedoklī akceptēja šo praksi, kad secināja, ka „starp ANO dalībvalstīm tā ir vispārpieņemta un pierāda šīs organizācijas vispārēju praksi”⁶⁹². Tādējādi tiek vispārēji atzīta starptautiskas organizācijas prakses normatīvā

---

⁶⁸⁹ Drošības padomes lēmumi Starptautiskajā tiesā nav pārsūdzami.

⁶⁹⁰ Werner J., Feld J., Robert S., Hurwitz L. *International Organizations: A Comparative Approach*. Second edition. New York, Westport, Connecticut, London: Praeger, 1988, p. 130.

⁶⁹¹ Skat. *Vienna Convention on the Law of Treaties Between States and International Organizations or Between International Organizations*. Opened for signature 21 Mar. 1986, art. 2(1) (j), UN Doc. A/CONF.129/15, 25 ILM 543, 1986. gada 21. marts.

⁶⁹² *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*. Advisory Opinion, 1971 ICH Rep. 16, 22, para. 22, 21 June.

nozīmība, lai arī reizēm var būt grūtības novilkt skaidru robežšķirtni starp praksi, kas ir iedibināta vai vispāratzīta, un tādu, kas nav.

Secinājumi

ANO noteikumu radīšanas, ieviešanas un kontroles funkcijas izpildi ietekmē trīs lēmumu pieņemšanas elementi – Drošības padomes pastāvīgo locekļu veto tiesības, dubultā veto problēma, kā arī ANO Statūtu interpretācija attiecībā uz lēmumu pieņemšanu situācijās, kad balsojumā par substantīviem jautājumiem kāds no Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem atturas vai nepiedalās sēdē.

Veto tiesību analīzē iegūtie secinājumi ir kompleksi – no vienas puses, tās tiek kritizētas kā nedemokrātiskas. No otras puses, to piešķiršana Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem bija vienīgais veids, kā piesaistīt lielvaras globālas starptautisko mieru un drošību uzturošas starptautiskas organizācijas radīšanā. Izmantoto veto tiesību dēļ ANO Drošības padome savā darbībā lielā mērā bija paralizēta Aukstā kara apstākļos, un tam ir sistēmiski iemesli. Savukārt pēc Aukstā kara veto tiesības lēmumu pieņemšanā Drošības padomē tiek izmantotas ļoti reti, turklāt tiek arī argumentēts, ka veto tiesības līdzsvaro lēmumu pieņemšanu svarīgu jautājumu izlemšanā un neļauj pieņemt pārsteidzīgus lēmumus, īpaši attiecībā uz spēka lietošanu.

Analīze ļauj secināt, ka ANO lēmumu pieņemšanas procedūrā pastāv dubultā veto problēma, un risinājumu nesniedz ne ANO Statūti, ne prakse. Tika arī secināts, ka starptautiskas organizācijas noteikumi ietver sevī ne tikai formālos noteikumus, bet arī organizācijas iedibinātu praksi, vislabāk zināmais piemērs šādai praksei „likumu radīšanas funkcijai” ir Drošības padomes balsošanas prakse, klasificējot pastāvīgo dalībvalstu nepiedalīšanos un atturošās balsis kā tādas, kas neaizkavē likumīgu lēmuma pieņemšanu substantīvos jautājumos.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autore konstatē, ka ANO noteikumu pieņemšanas, ieviešanas un kontroles funkcijas specifisko lēmumu pieņemšanas elementu kritēriju īsteno vidējā līmenī.

6. 3. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVĪTĀTE NOTEIKUMU RADĪŠANAS, PIEMĒROŠANAS UN KONTROLES FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

Šajā nodaļā tika analizēta ANO efektivitāte noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas īstenošanā, kas pamatā attiecas uz lēmumu pieņemšanas procedūru un praksi šajā starptautiskajā organizācijā.

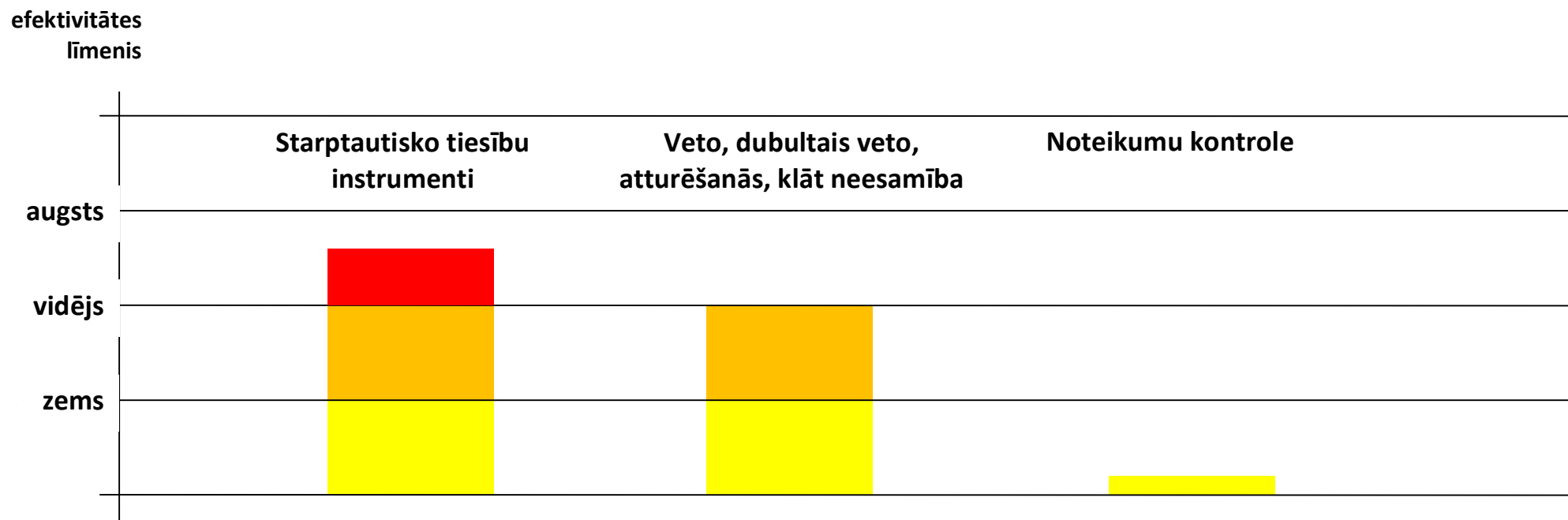
ANO rīcībā starptautiskā miera un drošības jomā ir plašs starptautisko instrumentu klāsts. Noteikumu radīšanas kontekstā ANO efektivitāte ir augsta, bet attiecībā uz starptautiskām konvencijām to pazemina situācija noteikumu pieņemšanas fāzē – dalībvalstis ir gatavas pievienoties šiem starptautisko tiesību instrumentiem, sastopoties ar reāliem draudiem, bet ne mierīgā situācija. ANO normu radīšanas un ieviešanas funkcijas efektivitāti mazina arī Drošības padomes rezolūciju neievērošana, diskusijas par šīs institūcijas izdoto rezolūciju tiesiskumu un neatrisinātā dubultā veto problēma.

Veto tiesību kā nozīmīgākā ANO lēmumu pieņemšanas elementa analīzes rezultāti ir neviennozīmīgi. Izmantoto veto tiesību dēļ ANO Drošības padome savā darbībā lielā mērā bija paralizēta Aukstā kara apstākļos, un tam ir sistēmiski iemesli. Savukārt pēc Aukstā kara veto tiesības lēmumu pieņemšanā Drošības padomē tiek izmantotas ļoti reti. Lai arī tās tiek kritizētas kā nedemokrātiskas, to piešķiršana Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem bija vienīgais veids, kā piesaistīt lielvaras globālas starptautisko mieru un drošību uzturošas starptautiskas organizācijas radīšanā. Turklāt tiek arī argumentēts, ka veto tiesības līdzsvaro lēmumu pieņemšanu svarīgu jautājumu izlemšanā un neļauj pieņemt pārsteidzīgus lēmumus, īpaši attiecībā uz spēka pielietošanu.

Būtisks ANO efektivitātes noteikumu pieņemšanas, ieviešanas un kontroles funkcijas īstenošanā ir secinājums, ka ANO galveno institūciju – Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes – pieņemtie lēmumi nav pārsūdzami. Tas nozīmē, ka viena no noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas fāzēm ANO starptautiskā miera un drošības jomā netiek īstenota vispār.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem secinājumiem, autore secina, ka ANO efektivitāte noteikumu pieņemšanas, ieviešanas un kontroles funkcijas īstenošanā kopumā ir zema–vidēja.

8. attēls. ANO efektivitātes līmenis noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas indikatoru izpildē*

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējais efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

7. NODAĻA

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE KOMUNIKĀCIJAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS UZTURĒŠANĀ

Šajā nodaļā tiks analizēta ANO efektivitāte komunikācijas funkcijas īstenošanā, to dalot iekšējā komunikācijā un ārējā komunikācijā. H. Jakobsons norāda, ka „starptautiskas organizācijas palīdz izplatīt informāciju, kalpojot kā forumi, kuros var apmainīties ar dažādiem viedokļiem”⁶⁹³. Būtiska nozīme komunikācijas funkcijas īstenošanā ir starptautisko organizāciju diplomātijai. Proti, starptautiskās organizācijas ir daļēji pārņēmušas informācijas izplatīšanas un komunikācijas funkciju, kas vēsturiski ir bijusi nacionālu valstu diplomātisko dienestu kompetence. Šajā gadījumā starptautiskas organizācijas darbojas trijos dažādos veidos: pirmkārt, kā instruments informācijas sniegšanai un komunikācijas aktivizēšanai; otrkārt, kā arēna vai forums, kurā informācija tiek apkopota un tālāk nodota mērķauditorijai; treškārt, kā aktieris, kas neatkarīgi nodarbojas ar informācijas izplatīšanu.

ANO efektivitāte iekšējās komunikācijas kontekstā šajā darbā tiks vērtēta, analizējot ANO kā daudzpusējās diplomātijas forumu. Uz iekšējo komunikāciju varētu tikt attiecināti arī iekšējo komunikāciju tīklu un instrumentu radīšana, tomēr to analīze ir saistāma ar iekšēji organizacionālo efektivitāti (*efficiency*), nevis efektivitāti kā mērķa sasniegšanas pakāpi, tādēļ šī darba ietvaros netiks iekļauta. Savukārt ANO efektivitāte ārējās komunikācijas ietvaros tiks noteikta, analizējot informācijas radīšanu, apkopošanu un sniegšanu.

7.1. INSTITŪCIJAS INFORMĀCIJAS RADĪŠANAI, APKOPOŠANAI UN SNIEGŠANAI

Viens no starptautiskas organizācijas komunikācijas funkcijas aspektiem ir saistīts ar informācijas radīšanu, apkopošanu un sniegšanu. Šādā veidā starptautiska

---

⁶⁹³ Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York, 1979, p. 82.

organizācija veido ārējās komunikācijas tīklus un informē par savām aktivitātēm, darbības principiem un vērtībām. Ņemot vērā ANO plašo institucionālo struktūru un dažādos iesaistes līmeņus visā pasaulē, informācijas radīšana, apkopošana un sniegšana ir attiecināma ne tikai uz ārējo komunikāciju, bet zināmā mērā iegūst arī iekšējās komunikācijas aspektu. Šajā jomā robežšķirtne starp iekšējo un ārējo komunikāciju nav krasi izteikta.

ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos ir ļoti plaša un labi attīstīta publiskās informācijas institūciju struktūra, kas veicina komunikācijas funkcijas efektīvu īstenošanu (skat. 9. attēlu *Galvenās ANO institūcijas informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai*). Tādējādi tiek veidota komunikācija ar dažādām mērķauditorijām – dalībvalstīm, ANO institūcijām un tās darbiniekiem un ierēdņiem, pētniekiem, masu medijiem un citām sabiedrības grupām, kam ir nepieciešama informācija par ANO.

Uz komunikāciju un informēšanas funkcijas nozīmību ANO darbībā norāda fakts, ka augstākā ANO amatpersona komunikāciju jomā ir ANO ģenerālsēkretāra vietnieks komunikāciju un publiskās informācijas jautājumos.⁶⁹⁴ Šai amatpersonai tieši pakļauts ir ANO Publiskās informācijas departaments.⁶⁹⁵ Tajā koncentrējas vislielākais un nozīmīgākais aktivitāšu klāsts ANO komunikāciju funkcijas īstenošanā starptautiskā miera un drošības jomā.

ANO Ģenerālajā asamblejā ir izveidota īpaša Informācijas komiteja. Tā izvērtē ANO publiskās informācijas politiku un aktivitātes, ANO sistēmas sasniegumus informācijas un komunikāciju jomā, tās mandātā ietilpst arī tādas informācijas un komunikācijas kārtības veicināšana, kas spēcina mieru un starptautisko saprašanos, kā arī rekomendāciju sniegšana šajos jautājumos Ģenerālajai asamblejai.⁶⁹⁶

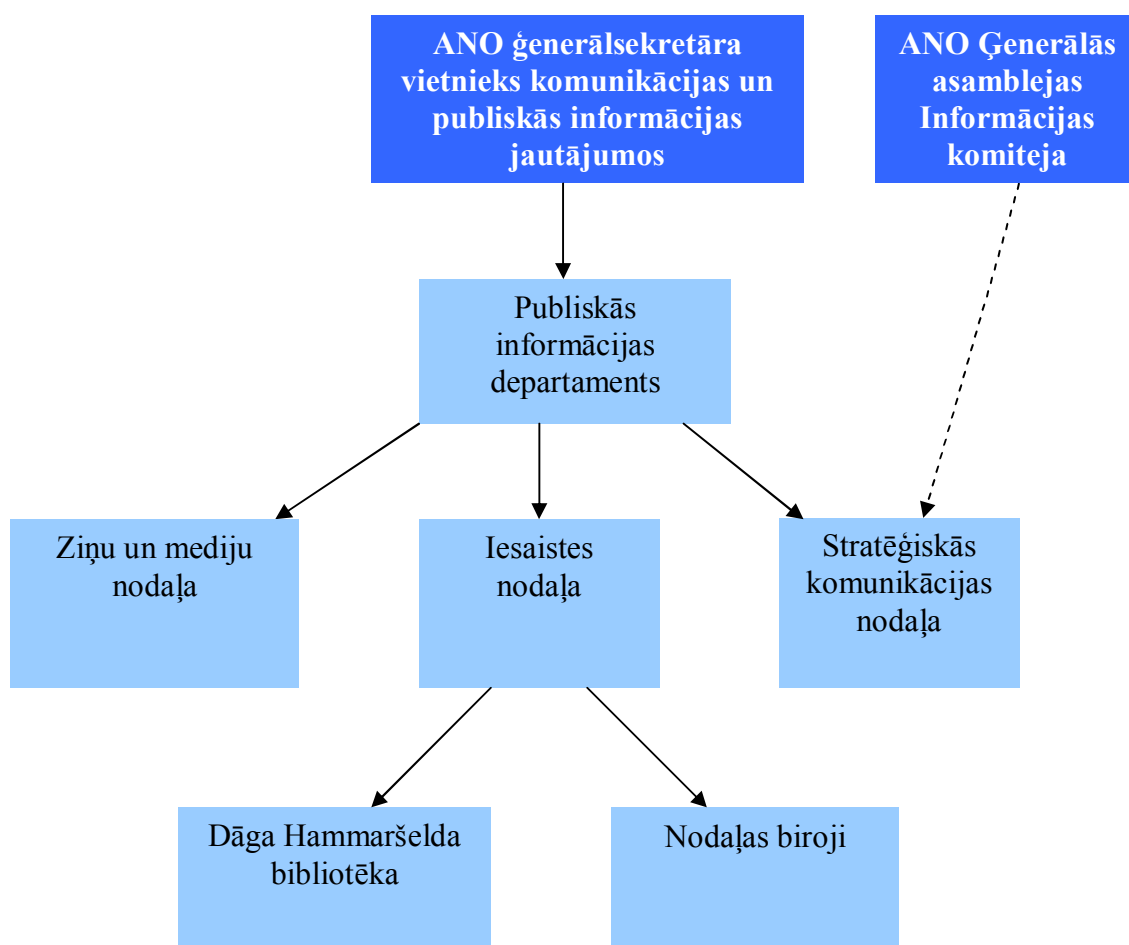
---

⁶⁹⁴Vairāk skat. ANO ģenerālsēkretāra vietnieks komunikāciju un publiskās informācijas jautājumos mājas lapu <http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/USG/index.asp>. Pēdējo reizi aplūkots 16.05.2010.

⁶⁹⁵ Vairāk skat. ANO Publiskās informācijas departamenta mājas lapu <http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/index.asp>. Pēdējo reizi aplūkots 16.05.2010.

⁶⁹⁶ Vairāk par šo skat. ANO Ģenerālās asamblejas Informācijas komitejas mājaslapā <http://www.un.org/ga/coi/bg.shtml>. Pēdējo reizi aplūkots 16.05.2010.

9. attēls. Galvenās ANO institūcijas informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai

————— Tieši padota institūcija

- - - - - Institūcija, kas pilda sekretariāta funkcijas

Avots: Autores izveidots attēls, balstoties uz ANO informāciju. Skat. www.un.org, pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO Publiskās informācijas departamenta Ziņu un mediju nodaļa⁶⁹⁷ rada un izplata ziņas par ANO darbību plašsaziņas līdzekļiem visā pasaulē, kā arī nodrošina loģistikas atbalstu žurnālistiem, kas raksta par ANO, un uztur pastāvīgu ziņu plūsmu

⁶⁹⁷ Vairāk skat. ANO Publiskās informācijas departamenta Ziņu un mediju nodaļas mājas lapā <http://unic.un.org/aroundworld/unic/en/whoWeAre/aboutDPI/structure/index.asp>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

sešās valodās. Departamenta Iesaistes nodaļa sastāv no Dāga Hammaršelda bibliotēkas un birojiem, kas sadarbojas ar nevalstiskajām organizācijām un izglītības institūcijām, kā arī tirgo ANO publikācijas. Šī nodaļa rīko arī īpašus pasākumus un izstādes par galvenajiem ANO dienaskārtības jautājumiem, sponsorē ikgadēju apmācības programmu attīstības valstu žurnālistiem, kā arī veicina sadarbību ar privātā un publiskā sektora organizācijām.⁶⁹⁸ Departamenta Stratēģiskās komunikācijas nodaļa rada komunikācijas stratēģijas un kampaņas ANO prioritāšu skaidrošanai, kā arī koordinē to ieviešanu visas ANO sistēmas mērogā. Šī nodaļa sniedz programmatisku un operacionālu atbalstu globālajam ANO informācijas centru tīklam, kā arī kalpo kā sekretariāts ANO Ģenerālās asamblejas Informācijas komitejai un ANO Komunikāciju grupai. ANO Informācijas centri aptver 63 valstis visā pasaulē, uzsvars tiek likts uz attīstības valstīm.

Publiskās informācijas departaments lieto dažādus instrumentus – radio, televīziju, drukātus plašsaziņas līdzekļus, interneta plašsaziņas līdzekļus, videokonferences un citas informācijas tehnoloģijas (skat. 10. attēlu *ANO Publiskās informācijas departamenta komunikācijas instrumenti*).⁶⁹⁹

Analizējot ANO komunikācijas instrumentus, jāuzsver to dažādība – tiek lietoti gan tradicionālie plašsaziņas līdzekļi – radio, informācijas centri, drukāti informācijas materiāli un publikācijas⁷⁰⁰, gan jaunās paaudzes instrumenti – dažādas interneta platformas, kā arī tiešsaistes instrumenti žurnālistu darba atbalstam.

ANO mājaslapa⁷⁰¹ ir viens no galvenajiem un publiski pieejamākajiem informācijas avotiem par ANO aktivitātēm. Tajā starptautiskā miera un drošības jautājumos līdzās oficiālajai informācijai ir pieejamas arī foto, audio un multimediju bankas, kā arī filmas un videoarhīvi. Starptautiskā miera un drošības jomā ir izveidota atsevišķa mājaslapa⁷⁰², kurā pieejami foto, video, informatīvie un multimediju materiāli par ANO aktivitātēm šajā jomā.

---

⁶⁹⁸ Vairāk skat. ANO Publiskās informācijas departamenta Iesaistes nodaļa mājas lapā <http://www.un.org/depts/dhl>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

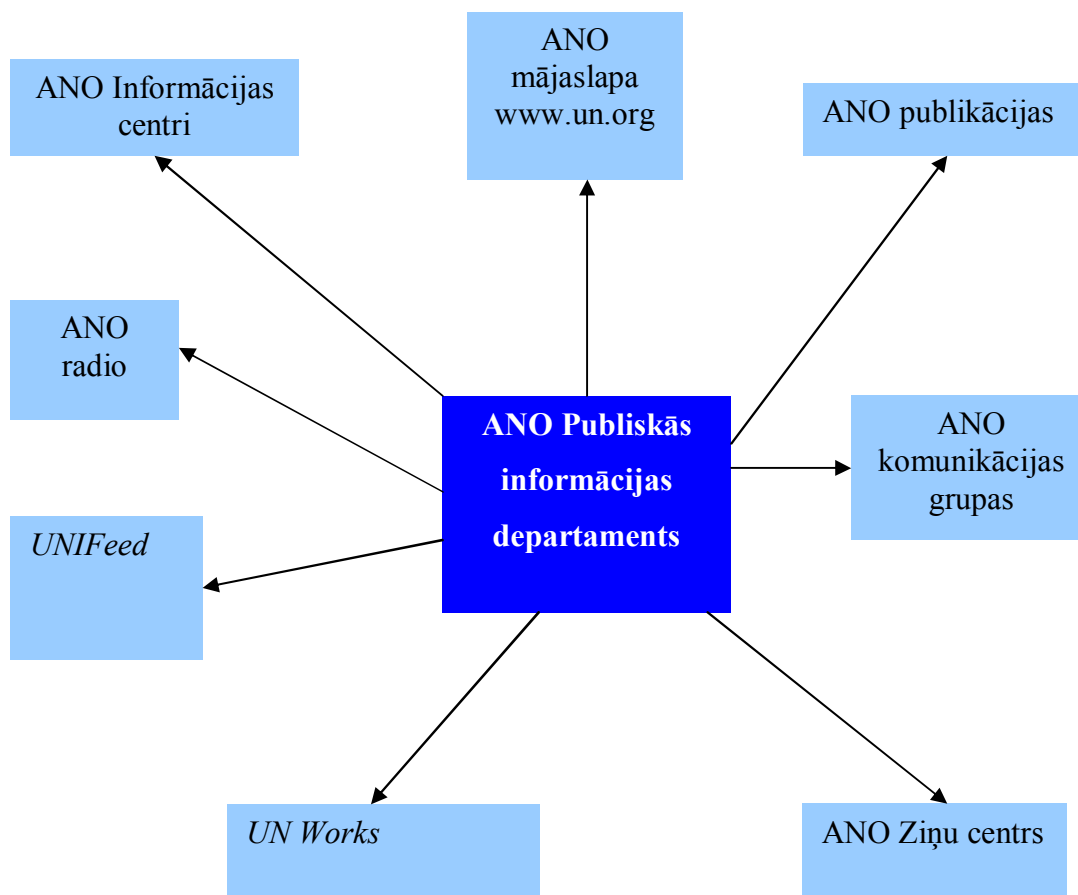
⁶⁹⁹ Vairāk skat. ANO Publiskās informācijas departamenta Ziņu un mediju nodaļas mājas lapā <http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/index.asp>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁰ Vairāk skat. ANO Publiskās informācijas departamenta Ziņu un mediju nodaļas mājas lapā <https://unp.un.org/Default.aspx>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰¹ Vairāk skat. ANO mājas lapā www.un.org. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰² Vairāk skat. ANO mājaslapu <http://www.un.org/en/peace/index.shtml>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

10. attēls. ANO Publiskās informācijas departamenta komunikācijas instrumenti

Avots: Autore izveidots pārskats, balstoties uz ANO mājaslapā www.un.org sniegto informāciju. Pēdējo reizi aplūkota 01.08.2010.

Internetā ir izvietota ANO oficiālā dokumentu sistēma⁷⁰³, kurā elektroniskā formātā pieejami visi ANO dokumenti kopš 1993. gada. Lai arī šī sistēma nerada iespēju elektroniski vienuviet atrast ANO dokumentāciju kopš tās dibināšanas brīža, tās esamība un vieglā lietojamība spēcina komunikācijas funkcijas efektivitāti. ANO dokumenti līdz 1993. gadam ir atrodami konkrēto dokumentu izdevēj institūciju mājaslapās.

ANO Ziņu centrs⁷⁰⁴ veido jaunākās ziņas par ANO un ģenerālsekretāru. ANO radio programmas⁷⁰⁵ aptver jaunumus par lauka ziņojumiem un veido programmas

⁷⁰³ Vairāk skat. ANO oficiālās dokumentu sistēmas mājas lapu <http://documents.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁴ Vairāk skat. ANO Ziņu centra mājas lapu <http://www.un.org/news/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁵ Vairāk skat. ANO radio mājas lapu <http://radio.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

par miera uzturēšanas un humanitāro attiecību jautājumiem. Komunikācijas instruments *Unifeed*⁷⁰⁶ dod iespēju ziņu ražotājiem risināt globālus jautājumus, operatīvi piedāvājot pārraidei kvalitatīvus video no visas ANO sistēmas. Materiāli ir pieejami divos formātos – tīkla kvalitātē un pārraides kvalitātē. Video ir pieejami bez maksas un brīvā lietošanā, tādējādi spēcīnot ANO komunikācijas funkcijas īstenošanas efektivitāti. Cits komunikāciju instruments – “ANO Strādā”⁷⁰⁷ – ir inovatīva multimediju platforma, kas caur individuālu cilvēku dzīvesstāstiem pēta globālus jautājumus, īpaši pievēršoties attīstības valstīm.

Cita veida ANO komunikācijas instruments ir Komunikāciju grupas⁷⁰⁸, kas ir kopīga komunikāciju platforma visai ANO sistēmai. Tā ir radīta 2002. gadā kā mehānisms starpaģentūru koordinācijai publiskās informācijas un komunikāciju jomā un aptver ANO sistēmas Informācijas centrus⁷⁰⁹. Komunikāciju grupas ir izveidotas gandrīz visās valstīs, kur ir izvietoti ANO Informācijas centri.

Jāsecina, ka ANO informācijas radīšanas, apkopošanas un saniešanas funkcijas īstenošanai ir radīta kompleksa institucionālā struktūra, kas savā darbā izmanto gan tradicionālus, gan mūsdienīgus komunikāciju instrumentus. Šajā indikatorā ANO komunikācijas funkcija starptautiskā miera un drošības jomā tiek pildīta augstā līmenī.

7.2. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJA KĀ DAUDZPUSĒJĀS DIPLOMĀTIJAS FORUMS STARPTAUTISKĀ MIERA UN DROŠĪBAS JAUTĀJUMOS

Viens no indikatoriem komunikācijas funkcijas analīzē ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā ir šīs starptautiskās organizācijas kā daudzpusējās diplomātijas forumam loma. Kristers Jēnsons (*Christer Jönsson*) norāda: „Papildus tam, ka diplomātija darbojas kā reprezentācijas sistēma, tā ir arī komunikāciju sistēma. Autori, kas uzsver šo aspektu, argumentē, ka komunikācija ir viens no loģiski nepieciešamajiem priekšnosacījumiem starptautisko attiecību

---

⁷⁰⁶ Vairāk skat. *Unifeed* mājas lapā <http://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁷ Vairāk skat. *UN Works* mājas lapā <http://www.un.org/works/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁸ Vairāk skat. Komunikāciju grupu mājas lapā <http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/partnerships/communicationGroup/index.asp>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

⁷⁰⁹ Vairāk skat. ANO sistēmas Informāciju centru mājas lapā <http://unic.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

pastāvēšanai.”⁷¹⁰ Arī Džeimss Maldons (*James P. Muldoon, Jr.*) uzsver diplomātijas komunikatīvo nozīmi – „Diplomātija ir metode, ar kuras palīdzību nacionālas valstis ar autorizētu aģentu palīdzību uztur savstarpējas attiecības, komunicē viena ar otru un veido politiskas, ekonomiskas un tiesiskas savstarpējas darbības”.⁷¹¹ Ņemot vērā, ka diplomātija ir „veids un prakse sarunu vešanai starp nācijām”⁷¹², kā arī „prasme risināt attiecības bez naidīguma rosināšanas”⁷¹³, šī darba ietvaros diplomātija var tikt saprasta kā „regulēts komunikācijas process”⁷¹⁴ vai „starptautiskās sabiedrības komunikāciju sistēma”⁷¹⁵.

Šajā apakšnodaļā, ņemot vērā darba mērķi un uzdevumus, uzsvars tiks likts uz ANO spējām darboties kā daudzpusējās diplomātijas forumam un nodrošināt daudzpusēju, nevis vienpusēju valstu rīcību starptautiskā miera un drošības jomā. Netiks analizētas diplomātijas tehnikas vai diplomāta darba specifika, jo šāda analīze nav nepieciešama hipotēzes pārbaudei. ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma nozīme tiks izvērtēta no iekšējās komunikācijas funkcijas viedokļa. Ja ANO ir izveidota spēcīga daudzpusējo diplomātisko mehānismu struktūra un ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums spēj kontrolēt un vadīt valstu rīcību starptautiskā miera un drošības jomā, organizācijas efektivitāte komunikācijas funkcijas īstenošanā ir augsta. Ja, turpretī, daudzpusējo diplomātisko mehānismu struktūra ir vāji attīstīta un ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums kontrolēt starptautiskā miera un drošības jomu nespēj, likumsakarīgi, ANO efektivitāte tiek ietekmēta negatīvi.

Efektivitātes analīze komunikācijas funkcijas īstenošanā ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma indikatora ietvaros ir nosacīti iedalāma sešās daļās, balstoties uz daudzpusējās diplomātijas galvenajiem uzdevumiem. Ronalds Barstons (*Ronald P. Barston*) norāda uz šādiem uzdevumiem – formāla un saturiska pārstāvniecība, informācijas iegūšana⁷¹⁶, pamatu ielikšana jaunai politikai un iniciatīvām⁷¹⁷, starpvalstu domstarpību samazināšana, kārtības un pārmaiņu vadīšana,

---

⁷¹⁰ Jönsson C. *Diplomacy, Bargaining and Negotiating*. In: Carlsnaes W., Risse T. and Simmons B.A. (Eds.) *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002.

⁷¹¹ Muldoon J.P. Jr. *Introduction*. In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 4.

⁷¹² *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. In: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/diplomacy>. Pēdējo reizi aplūkots 01.08.2009.

⁷¹³ Ibid.

⁷¹⁴ Constantinou C. M. *On the Way to the Diplomacy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, p. 25

⁷¹⁵ James A. *Diplomacy and international society*. *International Relations No.6*, 1980, p. 942.

⁷¹⁶ Informācijas apkopošana, radīšana un sniegšana ir analizēta iepriekšējā apakšnodaļā.

⁷¹⁷ Skat. šī darba 3.3. nodaļu *ANO reformu process*.

starptautisko normatīvo un regulatīvo noteikumu radīšana un mainīšana⁷¹⁸.⁷¹⁹ Tāpat komunikācijas funkcijas izpilde ir atkarīga no ANO efektivitātes interešu apvienošanā un artikulēšanā⁷²⁰, socializēšanā⁷²¹, kā arī varas pārdalē⁷²² un lēmumu pieņemšanā⁷²³. Ne velti R. Gregs un M. Barkuns komunikācijas funkciju ir nosaukuši par „sistēmas smērvielu”⁷²⁴ – arī analizējot ANO kā daudzpusējās diplomātijas forumu komunikācijas funkcijas ietvaros, secinājumi pamatā izriet no ANO efektivitātes citu funkciju īstenošanā.

Mūsdienās pieaugošais starptautisko aktieru skaits līdzās aizvien plašākajai diplomātiskajai dienaskārtībai norāda uz nozīmīgām izmaiņām starptautiskajās attiecībās, kas savukārt būtiski ietekmē vienu no sešiem daudzpusējās diplomātijas uzdevumiem – formālo un saturisko pārstāvniecību. Daudzpusējā diplomācija vai konferenču diplomācija⁷²⁵ ir kļuvusi par 20. gadsimta raksturiezīmi.

ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma nozīme kopš 2. pasaules kara beigām ir būtiski mainījusies. „Jaunās dalībvalstis, pārstāvot jaunas kultūras, valodas, intereses un sociālos apstākļus, ienesa jaunas dimensijas un spiedienu starptautiskajās attiecībās un daudzpusējās organizācijās, nozīmīgi ietekmējot ANO un tās dienaskārtību. Līdzās šai attīstībai arvien vairāk un vairāk cilvēku no neatkarību nesen ieguvušām valstīm ieņēma ANO un tās dažādo aģentūru personāla posteņus.”⁷²⁶ Līdzīgas izmaiņas ANO piedzīvoja deviņdesmitajos gados pēc padomju bloka sabrukuma un jauna dalībvalstu pieplūduma. Līdzās dalībvalstu skaita pieaugumam ANO diplomātiskā dienaskārtība papildinājās arī ar jaunu jautājumu loku, tādējādi daudz kompleksāku padarot arī daudzpusējo diplomātiju un tās saturu. „ANO ieņem centrālu un īpašu vietu pasaules politikā un spēlē vadošo lomu uz pasaules diplomātiskās skatuves ar aizvien pieaugošu spēlētāju sastāvu, kas tagad iekļauj daudzpusējās organizācijas, reģionālās institūcijas, valdības, komercintereses,

⁷¹⁸ ANO efektivitāte normu radīšanas funkcijas īstenošanā ir analizēta šī darba 5. nodaļā.

⁷¹⁹ Vairāk par šo skat. Barston R. P. *Modern Diplomacy*. Essex, UK: Longman Group UK, 1988.

⁷²⁰ Skat. šī darba 2. nodaļu *ANO efektivitāte interešu apvienošanas un artikulēšanas funkcijas īstenošanā*.

⁷²¹ Skat. turpat.

⁷²² Skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO starptautiskā miera un drošības jomā*.

⁷²³ Skat šī darba 6. nodaļu *ANO efektivitāte noteikumu radīšanas, piemērošanas un kontroles funkcijas īstenošanā*.

⁷²⁴ Gregg R. W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 7.

⁷²⁵ Skat. Kaufmann J. *Conference Diplomacy*. London: Macmillan, 1996.

⁷²⁶ Mills D., Amb. *The Diplomat at the United Nations: Yesterday and Today*. In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 24.

nevalstiskas vienības un indivīdus.”⁷²⁷ ANO ir labi attīstīta institucionālā struktūra starptautiskā miera un drošības jautājumu apspriešanai, koordinēšanai un lēmumu pieņemšanai, kas spēcina tās lomu daudzpusējā diplomātijā un līdz ar to – komunikācijas funkcijas īstenošanā. ANO kā daudzpusējās diplomātijas realizēšanas forumā starptautiskā miera un drošības jautājumos pastāv oficiāla institūciju hierarhija un daļēji oficiāla vai neoficiāla grupu sistēma, kas balstās uz ģeogrāfiskiem, ekonomiskiem un citiem parametriem.⁷²⁸ ANO kā daudzpusējā diplomātiskā forumā valstis „var komunicēt savas intereses un izvietot savus resursus, lai ietekmētu sarunu rezultātus”⁷²⁹.

Īpaša vērība ANO kā daudzpusējā diplomātijas foruma izvērtējumā pievēršama globālajām konferencēm jeb samitiem. Tās „nav autoritatīvs lēmumu pieņemšanas instruments. Labākajā gadījumā tās ir ideju inkubatori un aptuvena globālā versija starptautiskās sabiedrības vispārējai gribai. Tādējādi šajos jautājumos⁷³⁰ netika uzsākta nekāda konkrēta darbība, bet vēlreiz – tas nav ANO globālo konferenču uzdevums”.⁷³¹ ANO konferences kalpo dažādiem mērķiem, to starpā zināšanu apmaiņai, monitoringam, savlaicīgai brīdināšanai un dienaskārtības veidošanai. Tādējādi ANO atbalstītas samitu līmeņa diplomātijas izmantošana ir sasniegusi vairākus mērķus – tā fokusē pasaules uzmanību uz strīdus jautājumiem, piešķir ANO mandātu vērsties pret pārkāpējiem, atver valdībām dialogu ar pilsonisko sabiedrību un pastiprina NVO aktivitātes.⁷³²

Lai arī no institucionālā viedokļa ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma nozīme ir augsta, daudz kompleksāka aina, vērtējot ANO kā diplomātijas foruma efektivitāti komunikācijas funkcijas ietvaros, atklājas attiecībā uz noteikumiem, procedūru un varas dalījumu. Raugoties uz šo jautājumu formāli, jāsecina, ka noteikumi un procedūras ir skaidri definētas, un ANO Statūtos minētais varas

---

⁷²⁷ Mills D., Amb. *The Diplomat at the United Nations: Yesterday and Today*. In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 23.

⁷²⁸ Skat. šī darba 2.2. nodaļu *ANO valstu forumi un grupas*.

⁷²⁹ White B. *Diplomacy*. In: Baylis J., Smith S. (Eds.) *The Globalization of World Politics*. Third edition. New York: Oxford University Press, 2005, p. 400.

⁷³⁰ Žaks Fomerāns šeit apraksta Monterejas konferenci, kurā tika apspriests finansējums ANO attīstības politikai.

⁷³¹ Fomerand J. *North-South Issues at the 2002 Monterrey Conference on Finance for Development: Plus ça change ... ?* In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 265.

⁷³² Vairāk par šo skat. Reitano R. *Multilateral Diplomacy, Summits, and the UN*. In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 235.

dalījums starptautiskā miera un drošības jautājumos arī ir skaidrs. Tomēr, kā secināts šīs darba 4.5. nodaļā, starptautiskā miera un drošības jautājumos ANO nepastāv sabalansēti varas mehānismi, jo ANO Statūti Drošības padomei piešķir plašas pilnvaras un politisko ietekmi, bet ne tās, ne Ģenerālās asamblejas lēmumi nav pārsūdzami. Starptautiskajai tiesai no varas pārdales viedokļa piemīt tikai konsultatīvas funkcijas, tās pilnvaras miera un drošības jautājumos ir vērtējamas kā nenozīmīgas.⁷³³ Turklāt mūsdienu daudzpusējo diplomātiju raksturo kompleksas konferenču dienaskārtības, kur sarunās piedalās aizvien pieaugošs ekspertu un nevalstisko organizāciju loks. Šī darba 2.3. nodaļā secināts, ka NVO nozīme ANO darbā starptautiskā miera un drošības jomā ir vērtējama kā zema, un šis secinājums mazina ANO efektivitāti ne tikai socializēšanas un rekrutēšanas, bet arī komunikācijas funkcijas izpildē.

Daudzpusējās diplomātijas jomā ANO vērojama nozīmīga pretestība jauninājumiem. ANO reformas, kas skartu tās prioritātes, funkcijas, varas dalījumu un partnerus, tiek īstenotas nenozīmīgā apmērā.⁷³⁴ Pastāvīga diskusija par nepilnībām un reformējamām jomām, protams, norāda arī uz ANO spēju izdzīvot, turklāt ANO 2005. gada reforma apliecinājusi nozīmīgu attīstību starptautiskās politikas izpratnē. Tomēr organizācijas adaptēšanās spējas starptautiskā miera un drošības jautājumos no komunikācijas funkcijas viedokļa ir vērtējamas kā vidējas. ANO kā daudzpusējās diplomātijas organizācijas loma normu un standartu noteikšanā, lēmumu pieņemšanā un spējā piemēroties mainīgajai videi būtu spēcīgāka.

Šajā analīzē uzmanība ir pievēršama arī daudzpusējības krīzēm ANO darbībā. Aukstā kara laikā, „lai gan daudzpusējā diplomātija veiksmīgi kontrolēja konfliktus, kas pavadīja dekolonizācijas procesu, gandrīz visos konfliktos, kurus par nozīmīgiem uzskatīja divas militārās lielvaras (ASV un PSRS), sarunas tika vestas divpusēji ārpus ANO sistēmas.”⁷³⁵ Aukstā kara laikā ANO atrisināja apmēram 25% no konfliktiem, ko tā iekļāva savā dienaskārtībā.⁷³⁶ Laikposmā no 1985. gada līdz 1990. gadam, Aukstā kara beigu fāzē, „veiksmes līmenis” palielinājās līdz 36%⁷³⁷. Laika posmā no

---

⁷³³ Skat. šī darba 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO starptautiskā miera un drošības jomā*.

⁷³⁴ Skat. šī darba 3.3. nodaļu *ANO reformu process* un 4.5. nodaļu *Varas dalījums ANO starptautiskā miera un drošības jomā*.

⁷³⁵ Aviel J. F. *The Evolution of Multilateral Diplomacy*. In: Muldoon J. P., Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd edition. Westview Press, 2005, p. 18.

⁷³⁶ Skat. šī darba 4.6. nodaļu *Miera operāciju kvalitātīvie un kvantitatīvie rādītāji*.

⁷³⁷ Skat. Holsti K. J. *International Politics, A Framework for Analysis*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1995.

1987. gada līdz 1993. gadam ANO Drošības padomes rezolūciju skaits palielinājās no 15 līdz 79, miera uzturētāju skaits – no 12 000 līdz 78 000, bet valstu skaits, kas piedalās ar saviem karaspēkiem ANO miera uzturēšanas misijās – no 26 līdz 76.⁷³⁸ Savukārt neveiksmes Bosnijā, Somālijā un Ruandā, kā arī budžeta krīzes radīja dalībvalstīs pretestību iesaistīties miera uzturēšanas aktivitātēs.

Daudzpusējības krīze ANO darbībā ir meklējama arī pavisam nesenā pagātnē. 2003. gada novembrī ANO ģenerālsekretārs K. Anans, sasaucot Augsta līmeņa ekspertu grupu draudu, pārmaiņu un izaicinājumu jautājumos, norādīja: „Pagājušais gads ir sašūpojis kolektīvās drošības pamatus un pazeminājis uzticēšanos iespējai atbildēt kolektīvi mūsu kopējām problēmām un izaicinājumiem.”⁷³⁹ ANO ģenerālsekretārs runāja par karu pret Irāku, kas 2003. gadā tika uzsākts bez skaidra ANO Drošības padomes mandāta un bija viens no mūsdienu daudzpusējības krīzes signāliem. Tieši šis gadījums ir viens no pēdējo gadu ilustratīvākajiem izaicinājumiem ANO lomai pārvaldīt spēka lietošanu starptautiskajā politikā, radīt starptautisko tiesiskumu, regulēt masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanu u. c.

Daudzpusējības krīzes ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos šī darba ietvaros ir minētas dažādos aspektos. Par daudzpusējības krīzi var runāt gadījumos, kad konfliktu regulēšana notiek ārpus ANO, kad ANO nekontrolē spēka lietošanu vai kad lēmumi šajā jomā tiek pieņemti ārpus ANO un organizācijas nozīme tādējādi marginalizējas. Par daudzpusējības krīzi liecina arī regulārās ANO budžeta krīzes, kuru pamatā ir valstu vienpusējs lēmums nemaksāt vai aizkavēt obligātos maksājumus.⁷⁴⁰ ANO kā daudzpusēja diplomātiska foruma starptautiskā miera un drošības jautājumos krīzēs atspoguļojas visas tās efektivitātes problēmas, kas šī darba ietvaros ir tikušas konstatētas.

Tomēr, analizējot ANO kā daudzpusējās diplomātijas forumu no komunikācijas funkcijas viedokļa, skaidras robežas ir novelkamas starp vienpusēju valstu rīcību un daudzpusējības principu kopumā. Proti, lai arī skaļas un nepieņemamas, tomēr atsevišķu valstu īstenotās vienpusējās rīcības starptautiskā miera un drošības jomā ANO ietvaros nav vērtējamas kā daudzpusējības principa pastāvēšanu būtiski apdraudošas.

---

⁷³⁸ Skat. Goldstein J. *International Relations*. New York: HarperCollins, 1996.

⁷³⁹ Skat. <http://www.un.org/secureworld/panelmembers.html>. Pēdējo reizi aplūkota 15.07.2010.

⁷⁴⁰ Vairāk skat. šī darba 4.3. nodaļā *Budžeta veidošanas principi un drošība*.

„Nav iemesla secināt, ka vispārējais daudzpusējības princips atrodas krīzes situācijā. Daudzpusējība attiecas uz kolektīvu, uz sadarbību vērstu valstu rīcību – kad nepieciešams, sadarbībā ar nevalstiskajiem aktieriem –, lai nodarbotos ar kopīgiem izaicinājumiem un problēmām, kad tās vislabāk ir risināmas kolektīvi starptautiskā līmenī.”⁷⁴¹ ANO darbību, lai arī ar atsevišķiem skaļiem valstu vienpusējas rīcības piemēriem starptautiskā miera un drošības jomā, tomēr pamatā caurstrāvo daudzpusējās diplomātijas princips. Edvards Ņūmens (*Edward Newman*) un Ramešs Takurs (*Ramesh Thakur*) norāda, ka starptautiskā miera un drošības jautājumi kopumā nevar tikt risināti optimāli efektīvi vienpusējā ceļā. Šis loģiskais pamatojums pastāv, jo visas valstis – kas saglabā savu statusu kā galvenie, ja ne vienīgie, aktieri starptautiskajās attiecībās – sastopas ar savstarpēju vārīgumu un ir savstarpēji atkarīgas.⁷⁴² „[...] starptautiskā sistēma balstās uz režīmu, līgumu, starptautisko organizāciju un kopīgu prakšu tīklu, kas sevī ietver kopīgas gaidas, savstarpīgumu un ieguvumu līdzvērtību. Savstarpēji atkarīgā, globalizētā pasaulē daudzpusējība turpinās būt galvenais starptautisko attiecību aspekts.”⁷⁴³

Apkopojot iepriekš minēto, jāsecina, ka ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma efektivitāti spēcina labi attīstītā institucionālā struktūra starptautiskā miera un drošības jautājumu apspriešanai, koordinēšanai un lēmumu pieņemšanai. Lai arī nav pamata runāt par vispārēja daudzpusējības principa krīzi, tomēr valstu vienpusēja rīcība starptautiskā miera un drošības jomā, neretā konfliktu risināšana ārpus ANO vai bez ANO mandāta, budžeta krīzes, pretestība reformām un jaunām iniciatīvām, kā arī neproporcionālais varas dalījums lēmumu pieņemšanai starptautiskā miera un drošības jomā, ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma nozīmi mazina. Tādējādi jāsecina, ka ANO efektivitāte indikatora „ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums” izpildē komunikācijas funkcijas ietvaros ir vidēja.

---

⁷⁴¹ Newman E., Thakur R. *Conclusions: Multilateralism under challenge or in crisis?* In: Newman E., Thakur R., Tirman J. (Eds.) *Multilateralism Under Challenge? Power, International Order, and Structural Change*. United Nations University, 2006. p. 531.

⁷⁴² Ibid.

⁷⁴³ Ibid.

7.3. APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS EFEKTIVITĀTE KOMUNIKĀCIJAS FUNKCIJAS ĪSTENOŠANĀ: SECINĀJUMI

Šajā nodaļā tika analizēta ANO efektivitāte komunikācijas funkcijas īstenošanā, to aplūkojot kā iekšējo komunikāciju un ārējo komunikāciju. Tika secināts, ka komunikācijas funkcija ir klātesoša visu citu funkciju īstenošanā – „tā ir sistēmas smērviena”⁷⁴⁴.

Ārējās komunikācijas jomā ANO pastāv plašs un visaptverošs informācijas radīšanas, apkopošanas un izplatīšanas instrumentu klāsts – tās ir gan dažādas institūcijas, gan dažādi plašsaziņas līdzekļu veidi, tādējādi veidojot komunikāciju ar dažādām mērķauditorijām. Šajā jomā ANO komunikācijas funkcija starptautiskā miera un drošības jomā tiek pildīta augstā līmenī.

Iekšējā komunikācija šī darba ietvaros ir attiecināma uz ANO kā daudzpusējās diplomātijas forumu – tā starptautiskajā politikā ir gan reprezentācijas sistēma, gan arī komunikācijas sistēma. ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma efektivitāti spēcina labi attīstīta institucionālā struktūra starptautiskā miera un drošības jautājumu apspriešanai, koordinēšanai un lēmumu pieņemšanai. Efektivitāti šajā jomā mazina valstu vienpusēja rīcība starptautiskā miera un drošības jomā, konfliktu risināšana ārpus ANO vai bez ANO mandāta, budžeta krīzes, pretestība reformām un jaunām iniciatīvām, kā arī neproporcionālais varas dalījums lēmumu pieņemšanai starptautiskā miera un drošības jomā. ANO efektivitāte komunikācijas funkcijas īstenošanā ir vidēja.

---

⁷⁴⁴ Gregg R.W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968, p. 7.

9. attēls. ANO efektivitātes līmenis komunikācijas funkcijas indikatoru izpildē

efektivitātes
līmenis

* Trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā tiek sniegts koncentrēts funkcijas īstenošanas efektivitātes novērtējums. Zems efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām. Vidējas efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi. Augsts efektivitātes līmenis nozīmē, ka ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija ir ieviesta, lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē. Vienlaikus tā neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

SECINĀJUMI

Šajā darbā tika pētīta ANO nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ar mērķi novērtēt ANO efektivitāti šajā jomā. Temata analīzei tika izvirzīta hipotēze “ANO efektivitātes trūkums starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ir sistēmisks un strukturāls”.

Autore hipotēzi pārbaudīja trīs soļos. Pirmkārt, tika izveidots funkcionāls analītiskais modelis ANO darbības efektivitātes kritēriju un indikatoru noteikšanai, to balstot uz starptautiskas organizācijas sistēmisko funkciju katalogu. Otrkārt, autore analizēja ANO darbība starptautiskā miera un drošības jautājumos, izvērtējot to uz iepriekš izvirzīto kritēriju un indikatoru pamata. Treškārt, ja darba gaitā tika konstatēti ANO efektivitātes trūkumi sistēmisko funkciju īstenošanā, autore norādīja uz to izcelsmi un atbildēts uz jautājumu, kāpēc ANO kādā konkrētā tās darbības jomā starptautiskā miera un drošības jautājumos nav efektīva.

Tādējādi ir sasniegti divi būtiski šī darba mērķi. Ir izveidots ANO kā starptautiskas sistēmas sastāvdaļas funkciju saraksts ar no tā izrietošu efektivitātes kritēriju un indikatoru sarakstu, šādi starptautiskās politikas nozari nodrošinot ar strukturētu teorētisko ietvaru ANO un citu starptautisko organizāciju darbības analīzei. Rodot vidusceļu starp norietu piedzīvojušo strukturālo funkcionālismu un funkcionālajām teorijām starptautiskajā politikā, ANO darbības analīze ir fokusēta uz starptautiskās sadarbības un pārnacionālisma pieaugumu, nenoliedzot arī varas un interešu politikas līdzāspastāvēšanu un nozīmīgo iespaidu uz norisēm. Darbā autore analizēja, vai un kā šāds sistēmiski funkcionāls teorētisks ietvars ir piemērojams konkrētas starptautiskas organizācijas – ANO – efektivitātes analīzei konkrētā jomā: starptautiskā miera un drošības uzturēšanā. Izveidotais analītiskais modelis ir ļāvis izdarīt kompleksus secinājumus par dažādiem ANO darbības aspektiem, sniedzot sabalansētus un visaptverošus secinājumus par šīs starptautiskās organizācijas spēcīgajām un vājajām pusēm, vietu un nozīmi starptautiskās politikas procesos starptautiskā miera un drošības jomā.

Pārskatu par ANO efektivitātes līmeņiem efektivitātes indikatoru izpildē skat. 10. tabulā *ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības jomā: rezultāti*.

10. tabula. ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības jomā: rezultāti

EFEKTIVITĀTES INDIKATORI	NOVĒRTĒJUMS*
ANO institucionālie un konferenču mehānismi	3
ANO valstu forumi un grupas	3
NVO nozīme	1
ANO Statūti kā interešu apvienotāji un artikulētāji	3
Formālie rekrutēšanas mehānismi	1–2
Valstu lojalitāte pret sistēmu, tās normām un vērtībām	3
ANO reformu process	2
Instrumenti konfliktu regulēšanai	3
Pastāvīgās un specifiskās institūcijas konfliktu regulēšanai	3
ANO budžeta veidošanas principi, drošība	1
Cilvēkresursu piesaiste	2
Varas pārdales principi	1–2
Kvalitatīvie un kvantitatīvie miera operāciju rādītāji	2
Miera uzturēšanas koncepta attīstība	3
ANO kā starptautisko normu radītāja	3
Spēka un spēka draudu lietošanas aizliegums	3
ANO rīcībā esošie starptautisko tiesību instrumenti	2–3
Veto, dubultais veto, atturēšanās, klāt neesamība ANO Drošības padomē	2
ANO pieņemto noteikumu pārskatīšana/kontrole	0–1
Institūcijas informācijas radīšanai, apkopošanai un sniegšanai	2–3
ANO kā daudzpusējās diplomātijas forums	2

* Šajā darbā ANO efektivitāte tika izvērtēta, balstoties uz izveidotiem efektivitātes indikatoriem. Lai uzskatāmi parādītu dažādos efektivitātes līmeņus ANO sistēmisko funkciju izpildē, iegūtie secinājumi tika atspoguļoti trīspakāpju gradācijas (zema–vidēja–augsta) veidā. Šajā tabulā gradācija ir apkopota, to kodējot līmeņos no 1 līdz 3, **kur 1 apzīmē zemu efektivitātes līmeni** – ANO konkrētā indikatora izpildē saskaras ar nopietnām efektivitātes problēmām; **2 apzīmē vidēju efektivitātes līmeni** – ANO konkrētā indikatora ietvaros savu funkciju veic efektīvi, tomēr var tikt konstatēti atsevišķi efektivitātes trūkumi; **3 apzīmē augstu efektivitātes līmeni** – ANO efektivitāte konkrētā indikatora izpildē ir augsta un var tikt konstatēti tikai atsevišķi, kopējo efektivitāti neietekmējoši trūkumi. Šāda gradācija neaizstāj analīzes rezultātā iegūtos kompleksos secinājumus un iegūto ANO efektivitātes sasniegumu un trūkumu kopainu, kas šādā gradācijas sistēmā nav pilnvērtīgi attēlojama.

Veiktā analīze ir ļāvusi nonākt pie vairākiem secinājumiem. Pirmkārt, politikas teorijas, socioloģijas un starptautiskās politikas mijiedarbība var būt labs pamats jaunu teorētisko ietvaru radīšanai starptautiskās politikas norišu pētniecībā. Tas pats ir sakāms par efektivitātes kritēriju izveidi un piemērošanu dažādu starptautisko organizāciju analīzē. Šāda analītiskā modeļa pielietojamība nākotnē palielināsies, ņemot vērā starptautisko draudu un risku apjoma pieaugumu un starptautisko organizāciju aizvien aktīvāko iesaisti drošības jautājumu risināšanā – kompleksa situācija pieprasa atbilstošus analītiskos instrumentus, kas spēj sniegt

sabalansētu priekšstatu par sasniegumiem, trūkumiem un kļūdām. Bez labi piemērota teorētiski analītiskā ietvara šāda analīze kļūst par fragmentētu gadījumu analīžu virkni, kas nespēj sniegt visaptverošus secinājumus.

Otrkārt, teorētiskā ietvara izveides efektivitātes noteikšana ir būtiska pašai ANO. Analīzes rezultāti norāda uz šīs starptautiskās organizācijas milzīgo pārveidošanās un adaptēšanās potenciālu, kas tomēr dažādu efektivitātes trūkumu dēļ netiek pilnvērtīgi īstenots. Ņemot vērā strauji mainīgo starptautisko vidi un pieaugošo starptautisko draudu un risku apjomu, palielinās arī spiediens uz šo starptautisko organizāciju kā pasaules policistu liktās cerības. Tas, savukārt, noved pie polarizētiem viedokļiem par ANO esošo un nākotnes lomu starptautiskā miera un drošības uzturēšanā. Pielietojot teorētiski labi strukturētu efektivitātes novērtēšanas indikatoru kopumu, iespējams izvairīties no vāji pamatotiem secinājumiem.

Treškārt, tika konstatēts, ka ANO efektivitāte starptautiskā miera un drošības jomā dažādu indikatoru ietvaros gradējas no ļoti zemas līdz ļoti augstai, tādējādi atspēkojot bieži vien izskanošos apgalvojumus par ANO vispārēju efektivitātes zudumu.

Par ANO efektivitāti veicinošiem faktoriem pamatā var uzskatīt tās universalitāti dalībnieku rekrutēšanā, darbību kā daudzpusējam valstu interešu apkopošanas un diskutēšanas forumam, starptautisku, vispārātzītu normu veidotājas lomu, sasniegto leģitimitāti starptautiskajā sistēmā un spēju mainīt starptautisko dienaskārtību.

Pat neskatoties uz to, ka Drošības padomes sastāvs drīzāk atspoguļo 1945. gada, nevis 21. gadsimta politiskās realitātes, neviena cita organizācija nav ieguvusi tādu leģitimitāti kā ANO. ANO ir sasniegusi situāciju, kad valstis uzskata par pienākumu pamatot savu rīcību, pat ja tā ir pretēja ANO Statūtiem. ANO efektivitāti starptautiskā miera un drošības jomā spēcina tās darbība kā institucionālam ietvaram lielākajās pārmaiņās starptautiskajā sistēmā, tā ir bijusi galvenā institūcija, kas lielajam jaunu valstu daudzumam dekolonizācijas procesa ietvaros un, beidzoties Aukstajam karam, ir palīdzējusi integrēties starptautiskajā sistēmā. ANO miera uzturēšanas koncepts ir ticis attīstīts līdz ar izmaiņām starptautiskajā vidē un konfliktu raksturlielumos. ANO ir bijusi aktīvi un augstākajā līmenī iesaistīta lielākajās un pretrunīgākajās starptautiskajās krīzēs, turklāt vairumā gadījumu tajās darbojusies efektīvi. Šī starptautiskā organizācija veic būtiskas darbības, veidojot starptautisko dienaskārtību un sekmējot un nosakot politisko vajadzību artikulēšanu. Daudzos

gadījumos dienaskārtības veidošanas aktivitātes var tikt uzskatītas pat par svarīgākām nekā ANO nozīme saistošu lēmumu pieņemšanā un ieviešanā.

Darba gaitā autore konstatēja arī ANO efektivitātes trūkumus un pārbaudīja divus to izcelsmes cēloņus. Pirmkārt, vai ANO efektivitātes problēmu izcelsme ir strukturāla – to saknes ir meklējamas organizācijas uzbūves pamata principos, organizācijas tapšanas laikā un nosacījumos, kā arī ANO pamata dokumentā – ANO Statūtos. Otrkārt, vai ANO efektivitātes problēmu izcelsme ir sistēmiska – to saknes ir meklējamas no organizācijas tiešās darbības un uzbūves pamata principiem neatkarīgās, starptautiskās sistēmas diktētās iezīmēs starptautiskā miera un drošības jautājumos. Tādējādi tika pārbaudīts, vai ANO ar efektivitātes problēmām saskaras neatkarīgi no tās attīstības gaitas un periodiem.

Analīze ļauj izdarīt secinājumus, ka galvenie efektivitātes trūkumi ANO darbībā starptautiskā miera un drošības jomā ir saistīti ar varas pārdales un budžeta veidošanas aspektiem. Starptautiskā miera un drošības jautājumos ANO nepastāv sabalansēti varas mehānismi, jo ANO Statūti Drošības padomei piešķir plašas pilnvaras un politisko ietekmi, bet ne tās, ne Ģenerālās asamblejas lēmumi nav pārsūdzami. Varas dalījums miera un drošības jautājumos ANO nav sabalansēts – Starptautiskās tiesas un Ģenerālās asamblejas pilnvaras miera un drošības jautājumos ir vērtējamās kā nenozīmīgas, pārāk lielas pilnvaras nododot ANO Drošības padomes rokās. Vienlaikus tika secināts, ka Drošības padomes spējas rīkoties ir ierobežotas – tās ir tieši tik lielas, cik to pieļauj piecas pastāvīgās dalībvalstis, un, ja rīcība tiek pieļauta, tad tieši tik lielā apmērā, cik dalībvalstis ir gatavas piešķirt resursus.

ANO efektivitāti būtiski pazemina finanšu krīzes, ar kurām tā ir saskārusies kopš pašiem miera uzturēšanas operāciju sākumiem – Drošības padome nevar strādāt efektīvi, „kamēr ANO spārnus ir apcirpušas finansiālās problēmas”⁷⁴⁵. Turklāt ASV un citu dalībvalstu politika pierāda, ka ANO budžets ir ķīlnieks plašākām ģeopolitiskām un ģeostratēģiskām diskusijām par ANO lomu pasaulē kopumā.

Resursu sadales aspektā ANO sastopas ar efektivitātes trūkumiem cilvēkresursu jomā – tradicionālie karaspēku piešķirēji ir iesaistījušies operācijās, kuras nevada ANO, tādēļ tie saskaras ar kapacitātes trūkumu dalībai jaunās ANO operācijās. Jaunie karaspēku piešķirēji – attīstības valstis – savukārt saskaras ar infrastruktūras, aprīkojuma un atbilstošas apmācības trūkumu. ANO Drošības

---

⁷⁴⁵ Paul J. A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system*. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

padomes pastāvīgās dalībvalstis nelabprāt piešķir ANO savus karaspēkus, tādēļ ANO miera uzturēšanas operācijas atrodas pastāvīgas finanšu un politiskās spriedzes apstākļos.

Kā izteikti neviennozīmīgi vērtējami izpētes rezultāti attiecībā uz ANO miera operāciju kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem. No vienas puses, pamatojoties uz kvantitatīvajiem datiem, iespējams secināt, ka ANO vispārīgās kategorijās nav pilnībā uzskatāma par aktīvu un efektīvu institūciju kolektīvās drošības veidošanai pasaules mērogā. ANO darbībā ir arī atzīmējamas atsevišķas ļoti lielas neveiksmes, piemēram, nespēja novērst genocīdu Ruandā. No otras puses, veiktā analīze liecina, ka ANO ir bijusi aktīvi un augstākajā līmenī iesaistīta lielākajās un pretrunīgākajās starptautiskajās krīzēs un vairumā gadījumu tajās darbojusies efektīvi.

Darbā tika secināts, ka ne praksē, ne teorijā nav izveidota vienota ANO miera uzturēšanas operāciju monitorēšanas un izvērtēšanas metodoloģija, tas ir uzskatāms par efektivitāti pazeminošu faktoru. Šādas metodoloģijas esamība būtu īpaši svarīga plašu sistēmisku intervenču gadījumā, kur daudzveidīgi aktieri vienlaicīgi veic plašu aktivitāšu klāstu, pretējā gadījumā ir gandrīz neiespējami radīt skaidras cēloņsakarības starp ieguldījumu un rezultātiem. Tādējādi gan praksē, gan pētniecībā būtu iespējams precīzi novērtēt ANO operacionālo nozīmi starptautisko krīžu un konfliktu ierobežošanā, mazināšanā un novēršanā situācijās, kad paši konflikti un krīzes ir ļoti dažādas. Vienotas miera uzturēšanas operāciju monitorēšanas un izvērtēšanas metodoloģijas izveide autore skatījumā ir viens no svarīgākajiem soļiem ANO operacionālās efektivitātes paaugstināšanai un precīzu secinājumu izdarīšanai starptautiskās politikas apakšnozarē attiecībā uz miera uzturēšanas operācijām.

Balstoties uz šiem secinājumiem, autore secina – lai arī nav iespējams runāt par visaptverošu ANO efektivitātes krīzi un šī starptautiskā organizācija joprojām ir vienīgā globālā institūcija, kas ir atbildīga par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, nav noliedzams, ka ANO saskaras ar efektivitātes trūkumiem.

Analīze ļauj secināt, ka ANO efektivitātes trūkumu saknes ir meklējamas organizācijas iekšienē, uzbūves pamata principos, organizācijas tapšanas laikā un nosacījumos, Statūtos, kā arī no organizācijas tiešās darbības un uzbūves pamata principiem neatkarīgās, starptautiskās sistēmas diktētās iezīmēs miera un drošības jautājumos. Daudzpusējībā „pastāv, kā mēs tos varam dēvēt, strukturāli vai sistēmiski izaicinājumi, kas ir attiecināmi uz starptautiskās sistēmas dabu un to veidojošajiem

aktieriem”.⁷⁴⁶ Pilnu ANO efektivitātes trūkumu un to cēloņu apkopojumu skat. 11. tabulā *ANO efektivitātes trūkumi un to cēloņi*.

Tādējādi ir uzskatāms, ka darba hipotēze “ANO efektivitātes trūkums starptautiskā miera un drošības uzturēšanā ir sistēmisks un strukturāls” ir pierādīta.

ANO ar efektivitātes problēmām ir saskārusies visā savā pastāvēšanas vēsturē. ANO efektivitātes sistēmiskie trūkumi pamatā balstās raksturierzīmē, ka valstīm, nevis starptautiskām organizācijām, piemīt primārā nozīme starptautiskajā politikā. Šī raksturierzīme piemīt starptautiskajai sistēmai kopumā – starptautiskās kārtības principi, kas radās Eiropā pēc Vestfālenes miera noslēgšanas, ir kļuvuši par modernās starptautiskās sistēmas pamatiem un dominē arī 21. gadsimtā. Joprojām starptautiskā sistēma balstās uz valstu suverenitātes, valstu suverēnas vienlīdzības, neiejaukšanās valstu iekšējās lietās, valstu teritoriālās integritātes, strīdu risināšanas mierīgā ceļā un starptautisko tiesību principiem.

Līdz šim, atbilstoši Vestfālenes daudzpusējības modelim, kas uzsver konsensu un suverenitāti, balstoties uz zemāko kopsaucēju un drošības jautājumu ciešu pietuvinātību valstiskās suverenitātes un teritoriālās integritātes konceptiem, būtībā ir ticis akceptēts starptautiskās efektivitātes trūkums. Šāda modeļa graužošākie rezultāti ir ANO un starptautiskās sabiedrība nespēja atbildēt genocīdam un plašiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Vestfālenes modelī balstās starptautiskā sistēma kopumā un dažādi tās elementi atsevišķi, to skaitā – ANO lēmumu pieņemšanas procedūras. Šie sistēmiskie nosacījumi ir pirmie, kas jāņem vērā, analizējot ANO. Kas ir ANO? To veido valstis. Ja ANO nav savu uzdevumu augstumos, vainojamas ir dalībvalstis.⁷⁴⁷ Šī sistēmiskā nosacījuma dominanci akcentē arī E. Hāss: “ANO nevar “ciest neveiksmi”, taču tās dalībnieki var [noteiktā veidā] izturēties viens pret otru, dodot dzīvību principiem, normām, likumiem un procedūrām, kas organizācijā tiek iemiesoti – vai arī tie šajā [rīcībā] var ciest neveiksmi.”⁷⁴⁸ ANO ir labs globālās pārvaldības instruments, bet ne globāla valdība, turklāt šādu lomu tai neparedz ne ANO Statūti, ne kādi no reformu virzieniem.

---

⁷⁴⁶ Newman E., Thakur R. Conclusions: Multilateralism under challenge or in crisis? In: Newman E., Thakur R., Tirman J. (Eds.) *Multilateralism Under Challenge? Power, International Order, and Structural Change*. United Nations University, 2006, p. 532.

⁷⁴⁷ Ziemele I. *Irāka (2). Mazo valstu interese starptautiskajā tiesiskajā kārtībā*. Skat.: http://www.politika.lv/temas/starptautiska_politika/6397/. Pēdējo reizi aplūkots 15.09.2009.

⁷⁴⁸ Haas E.B. *Conflict Management and International Organization, 1945–1981*. In: Diehl P. F. *The Politics of International Organizations*. California: Brooks/Cole Publishing Company Pacific Grove, 1989, p.190.

Mūsdienu draudu situācijās ANO saskaras ar grūti atrisināmu dilemmu – no vienas puses, tās rīcības brīvība un darbību likumība balstās kopējā starptautiskās sistēmas modelī, kas uzsver valstu suverenitāti un konsensusa politiku – pat viskritiskākajos brīžos *ad hoc* vienpusēja rīcība ir uzskatāma par nelikumīgu, bet, no otras puses, acīmredzama ir esošā daudzpusējības modeļa nespēja pilnvērtīgi stāties pretī mūsdienu globālajiem izaicinājumiem – starptautiskajam terorismam, nopietniem cilvēktiesību pārkāpumiem, genocīdam, nabadzībai u. c.

Lai ANO un starptautiskā sabiedrība spētu efektīvi rīkoties starptautiskā miera un drošības uzturēšanā pasaulē, būtu jāmainās vispārējiem daudzpusējības principiem. Lai cīnītos ar globālām problēmām un mūsdienu draudiem, valstīm ir jāvienojas par citu sadarbības modeli. Tas nozīmē, ka daudzpusējībai zināmā mērā ir jāiziet ārpus Vestfālenes priekšstatiem un konsensusa idejai. Tomēr, kamēr starptautiskās sistēmas pamatiezīmes nav mainījušās, ANO var tikai tiekties uz augstāku efektivitāti esošo sistēmisko nosacījumu ietvaros un, ANO ģenerāļsekretāra D. Hammaršelda vārdiem sakot, „[m]ums drīzāk būtu jāatzīst Apvienotās Nācijas tādas, kādas tās ir – pēc vispārēja atzinuma tās ir nepilnīgs, tomēr nepieciešams instruments nācijām, kas strādā miera evolūcijai taisnīgākas un drošākas pasaules virzienā”.⁷⁴⁹

---

⁷⁴⁹ ANO ģenerāļsekretāra Dāga Hammaršelda (*Dag Hammarskjöld*) teiktais, ievadot savu ikgadējo ziņojumu ANO Ģenerālajai asamblejai 1956./1957. gada sesijā. Skat.: Falkman, K. *To Speak for the World: Speeches and Statements by Dag Hammarskjöld*. Stockholm: Atlantis, 2005, p. 69.

11. tabula. ANO efektivitātes trūkumi un to cēloņi

EFEKTIVITĀTES TRŪKUMI	EFEKTIVITĀTES TRŪKUMU CĒLOŅI			
	Sistēmiskie faktori		Strukturālie faktori	
	ANO izveides laiks	Starptautiskās sistēmas pamatiezīmes	ANO Statūti	ANO uzbūves principi
ANO nepastāv sabalansēti varas mehānismi	x		x	x
ANO Drošības padomei ir piešķirtas neproporcionāli lielas pilnvaras	x		x	x
Starptautiskās tiesas pilnvaras miera un drošības jautājumos ir nenozīmīgas	x		x	x
ANO ģenerālsekretāra izvēles un iecelšanas process ir aizklāts un nav virzīts uz spēcīga kandidāta izvēli		x		x
Nevalstiskās organizācijas ANO starptautiskā miera un drošības jautājumos nav cieši iesaistītas		x	x	x
ANO Drošības padomes sastāvs ir uzskatāms par nereprezentatīvu		x	x	x
ANO Drošības padomē ir nevienmērīgi sadalītas pārstāvniecības iespējas	x		x	x
“Dubultā veto” problēmas pastāvēšanas dēļ Drošības padomes pastāvīgie locekļi veto var pielietot visos gadījumos, kuros tie ir ieinteresēti			x	
ANO Statūtu interpretācija <i>de facto</i> ir Drošības padomes locekļu, nevis tiesas varā	x		x	x
ANO efektivitāti mazina Drošības padomes rezolūciju neievērošana		x		
Dalībvalstis ir gatavas pievienoties starptautiskajām konvencijām, sastopoties ar reāliem draudiem, bet ne mierīgā situācijā		x		
ANO galveno institūciju pieņemtie lēmumi nav pārsūdzami	x		x	
ANO ar finanšu krīzēm ir saskārusies kopš pašiem miera uzturēšanas operāciju sākumiem		x		

11. tabula – turpinājums

EFEKTIVITĀTES TRŪKUMI	EFEKTIVITĀTES TRŪKUMU CĒLOŅI			
	Sistēmiskie faktori		Strukturālie faktori	
	ANO izveides laiks	Starptautiskās sistēmas pamatiezīmes	ANO Statūti	ANO uzbūves principi
ANO budžets ir ķīlnieks plašākām valstu ģeopolitiskām un ģeostratēģiskām diskusijām par ANO lomu pasaulē kopumā		x		
ANO miera uzturēšanas operācijas nav piemērots instruments komplekso draudu novēršanai, konfliktu mazināšanai un atrisināšanai		x		
Tradicionālie karaspēku piešķirēji saskaras ar kapacitātes trūkumu dalībai jaunās ANO operācijās. Jaunie karaspēku piešķirēji saskaras ar infrastruktūras, aprīkojuma un atbilstošas apmācības trūkumu. ANO Drošības padomes pastāvīgās dalībvalstis nelabprāt piešķir ANO savus karaspēkus		x		
ANO reformu rezultāti, salīdzinājumā ar priekšlikumiem un to sagatavojošām debatēm, ir niecīgi		x	x	x
ANO miera uzturēšanas operācijas nereti cieš neveiksmi		x		
Miera uzturēšanas operāciju kvantitatīvie rādītāji uzrāda zemu ANO aktivitāti		x		
Nepastāv vienotas ANO miera uzturēšanas operāciju monitorēšanas un izvērtēšanas metodoloģijas				x
Valstu vienpusēja rīcība, konfliktu risināšana ārpus ANO bez ANO mandāta, budžeta krīzes un pretestība reformām mazina ANO kā daudzpusējās diplomātijas foruma nozīmi		x		

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

GRĀMATAS

Almond G. A., Coleman J. S. (Eds.). *The Politics of the Developing Areas*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960.

Almond G. A., Powell G. B. Jr. *Comparative Politics. A developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966.

Amerasinghe C.F. *Principles of the Institutional law of international organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Annual Review of Global Peace Operations: 2008. Center on International Cooperation at New York University, 2008.

Archer C. *International Organizations*. 2nd edition. London and New York: Routledge, 2000.

Auers D., Bukovskis K., Ozoliņa Ž., Reire G., Rostoks T. *Eiropas Parlaments: Ārējās un drošības politikas īstenotājs*. Rīga: Zinātne, 2008.

Bach A. S., Jones B. D. *Peace Operations Partnerships: Lessons and Issues from Coordination to Hybrid Arrangements*. New York: New York University, Center on International Cooperation, May 2008.

Bailey S.D., Daws S. *The Procedure of the UN Security Council*. 3rd edn. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Barnett M. *Bringing in the New World Order: Liberalism, Legitimacy, and the United Nations*. World Politics, No. 49, July 1997.

Blokker N., Schrivjer N. (Eds.). *The Security Council and the Use of Force. Theory and Practice – A Need for Change?* Legal Aspects of International Organization, Volume 44, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.

Bojārs J. *Starptautiskās tiesības*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.

Brownlie T. *Principles of public international law*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Buehler K. G. *State Succession and Membership in International Organizations: Legal Theories versus Political Pragmatism*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2001.

Butterworth R.L. *Moderation from Management: International Organizations and Peace*. Pittsburgh: University Center for International Studies. 1978.

Carlsnaes W., Risse T., Simmons B.A. (Eds.) *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002.

Challenges of Peace Operations: Into the 21st Century. Challenges Project Concluding Report 1997-2002. Stockholm: Swedish National Defense College, 2002.

Chayes A.H., Raach G.T. (Eds.) *Peace Operations: Developing an American Strategy*. Washington, D.C.: National Defense University Press, 1995.

Chesterman S. (Ed.) *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 2007.

Churchill W. S. *The Second World War. Vol.6. Triumph and Tragedy*. London: Houghton Mifflin Company, 1953.

Conforti B. *The Law and Practice of the United Nations*. Third Edition. Legal Aspects of International Organization, Volume 42. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.

Constantinou C. M. *On the Way to the Diplomacy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

Cordier A. W. and Foote W. (Eds). *Public Papers of the Secretaries-General of the United Nations. Vol IV: Dag Hammarskjöld, 1958-1960*. New York: Columbia University Press, 1974.

Cortright D., Lopez G. A. *The Sanctions Decade: Assessing UN Security Council Sanctions in the 1990*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000.

Crocker C.A., Hampson F.O., Aall P. (Eds.) *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2001.

De Gaulle Ch. *War Memoirs: Salvation 1944-1946. Documents*. London: tr. Murchie and Erskine, 1960.

Diehl P. F. *International Peacekeeping*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2003, p. 75.

Diehl P.F. (Ed.) *The Politics of International Organizations: Patterns and Insights*. California: Pacific Grove, Brooks, Cole Publishing, 1989.

Dobbins J. *A Comparative Evaluation of United Nations Peacekeeping*. Testimony presented before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on International Organizations, Human Rights, and Oversight on June 13, 2007. RAND Corporation, 2007.

Challenges of Peace Operations: Into the 21st Century. Challenges Project Concluding Report 1997–2002. Stockholm: Swedish National Defense College, 2002

Dokumentu krājums. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības, Starptautiskais civilprocess. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: AGB, 2000.

- Doyle M.W., Sambanis N. *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Easton D. *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, Inc., 1965.
- Easton D. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons, inc., 1965.
- Easton D. *The Political System*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1953.
- Falkman, K. *To Speak for the World: Speeches and Statements by Dag Hammarskjöld*. Stockholm: Atlantis, 2005
- Finnemore M. *National Interests in International Society*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996.
- Florini A. *The Evolution of International Norms*. *International Studies Quarterly*, 40:3, September 1996.
- Foote W. (Ed.) *Servant of Peace: A Selection of the Speeches and Statements of Dag Hammarskjöld, Secretary-General of the United Nations 1953-1961*. New York: Harper&Row, 1962.
- Gareiz S.B., Varwick J. *The United Nations: An Introduction*. New York: Palgrave, Macmillan, 2005.
- Gharekhan Ch. R. *The Horseshoe Table: An Inside View of the UN Security Council*. Pearson, Longman, An imprint of Pearson Education, Third Impression, 2007.
- Goodin R. E., Tilly C. (Eds.). *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. New York: Oxford University Press, 2006.

- Gregg R. W., Barkun M. (Eds.). *The United Nations System and its Functions: selected readings*. Princeton, New Jersey, Toronto, London, Melbourne: D. van Nostrand Company, Inc, 1968.
- Gray C. *International Law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Haas E. B. *Beyond the Nation-State*. Stanford, California: Stanford University Press, 1964.
- Ignatāne G., Lulle A. *Rokasgrāmata par ANO*. Rīga: UNDP, 2005.
- Index to Proceedings of the Security Council*. New York: United Nations, 1973-1982.
- Jackson R. *The Global Covenant. Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Jacobson H. K. *Networks of Interdependence. International Organizations and the Global Political System*. New York, 1979.
- Jacobson H. K., Reisinger W. M., Mathers T. *National Entanglements and International Governmental Organizations*. *American Political Science Review*, Vol. 80, March 1986.
- Jett D. C. *Why Peacekeeping Fails*. New York: Palgrave, Macmillan, 2000.
- Jundzis T. (Ed.) *Politics and Law in the Context of the European Integration*. Proceedings of the international Conference, 14-15 February 2003. Riga: Baltic Centre for Strategic Studies, 2003.
- Katzenstein P. J. (Ed.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996.
- Kaufmann J. *Conference Diplomacy*. London: Macmillan, 1996.

Kennedy P. *The Parliament of Man: The Past, Present, and Future of the United Nations*. New York: Random House, 2006.

Klotz A. *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1995.

Kumar M. *Comparative Politics and Political Analysis*. New Delhi: Anmol Publications Pvt Ltd., 2004.

LaFeber W. *Inevitable Revolutions: The United States in Central America*. New York: Norton, 1993.

Lane, R. *Political Science in Theory and Practice: The 'Politics' Model*. New York: M.E. Sharpe, 1997.

Laswell H.D. *A Pre-View of Policy Sciences*. New York: American Elsevier Pub. Co., 1971.

Laswell H. D., Kaplan A. *Power and Society*. New Haven: Yale University Press, 1950

Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008.

Latvija starptautiskajās organizācijās. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie rasti nr. Nr. 1(2)/2005. Rīga: Zinātne, 2005.

Levy M. *The Structure of Society*. Princeton: Princeton University Press, 1952.

Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D. *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008.

Macridis R. C. *The Study of Comparative Government*. New York: Random House, 1955.

Malinowski B. *Magic, Science and Religion and Other Essays*. Garden City: Doubleday & Company, Inc., 1945.

Malone D. M. (Ed.) *The Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2004.

Managing Conflict in the Post-Cold War World: The Role of Intervention. Report of the Aspen Institute Conference, August 2-6, 1995, Aspen, Colorado. Aspen: Aspen Institute, 1996.

McCarthy, P. A. *Hierarchy and Flexibility in World Politics: Adaptation to Shifting Power Distribution in the United Nations Security Council and the International Monetary Fund*. Ashgate, 1998.

Mehran, K. *Understanding Comparative Politics: A Framework for Political Analysis*. London: Routledge, 1996.

Merton R. K. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press of Glencoe, 1957.

Moravcsik A. (Ed.) *Centralisation or Fragmentation? Europe facing the Challenges of Deepening, Diversity and Democracy*. NY: Council of Foreign Relations, 1998.

Muldoon J. P. Jr., Aviel J. F., Reitano R., Sullivan E. (Eds.) *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. 2nd ed. Westview Press, 2005.

O'Brien C.C. *The United Nations: Sacred Drama*. London, Hutchinson, 1968.

Otunnu O. A., Doyle M. W. (Eds.) *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century*. Lanham, New York, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998.

Parsons T. *Essays in Sociological Theory Pure and Applied*. New York: The Free Press of Glencoe, 1959.

Parsons T. *The Social System*. New York: The Free Press of Glencoe, 1951.

Parsons T., Shils E. (Eds.). *Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 1951.

Prantl J. *The UN Security Council and Informal Groups of States. Complementing or Competing for Governance?* New York: Oxford University Press, 2006.

Price R. M., Zacher M. W. (Eds.) *The United Nations and Global Security*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

Radcliffe-Brown A. R. *Structure and Function in Primitive Society*. New York: The Free Press of Glencoe, 1957.

Ray S. N. *Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues*. New Delhi: Prentice-Hall of India Private Limited, 2004.

Regelsberger E. (Hrsg.) *Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union. Profilsuche mit Hindernissen*. Bonn: Europa Union Verlag, 1993.

Righter R. *Utopia Lost: The United Nations and World Order*. New York: Twentieth Century Fund Press, 1995.

Roberts A. *Civil Resistance in the East European and Soviet Revolutions*. Einstein Institution Monograph Series no. 4. Cambridge, Massachusetts.: The Albert Einstein Institution, 1991.

Roberts A., Ash T. G., Davies T. (Eds.). *Civil Resistance and Power Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Roberts A., Kingsbury B. (Eds.) *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1988.

Robinson J. *Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations. A Commentary, From War to Peace*. No. 4, May 1946.

Rotberg R. I. (Ed.). *Politics and Political Change: A Journal of Interdisciplinary History Reader*. Massachusetts Institute of Technology and The Journal of Interdisciplinary History, 2001.

Schnabel A., Thakur R. (Eds.) *United Nations Peacekeeping Operations*. Tokyo: United Nations University Press, 2001.

Spiro, H.J. *World Politics: The Global System*. Homewood: The Dorsey Press, 1966.

Thakur R. *The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to protect*. New York: Cambridge University Press, 2006.

Tharoor Sh. *The Role of the Secretary-General*. United Nations, 2004.

Tharp P. (Ed.) *Regional International Organizations: Structures and Functions*. London: St. Martin's Press, 1971.

Truman H. S. *Year of Decisions: 1945*. London: Hodder and Stoughton, 1955.

Urquhart B. *Hammarškjöld*. New York: Alfred A. Knopf, 1972.

Virally M. *De la classification des organisations internationales*. In: *Miscellanea W.J. Ganshof van der Meersch*. Bruxelles, Paris, 1972.

Wallensteen P., Staibano C. (Eds.) *International Sanctions: Between Words and Wars in the Global System*. New York: Frank Cass, 2005.

Weiss T.G., Daws S. (Eds.) *The Oxford Handbook on the United Nations*. Oxford, New York: Oxford University Press., 2007.

Weiss T.G., Forsythe D.P., Coate R.A. *The United Nations and Changing World Politics*. Boulder: Westview Press, 1997.

Werner J., Feld J., Robert S., Hurwitz L. *International Organizations: A Comparative Approach*. Second Edition. New York, Westport, Connecticut, London: Praeger, 1988.

Wiarda J. (Ed.). *Comparative Politics: Critical Concepts in Political Science, Volume I, History, Theory, Context*. New York: Routledge, 2005.

Мельвиль А. Ю. (руководитель авторского коллектива). *Категории политической науки*. Москва: Московский государственный институт международных отношений, Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2002

RAKSTI PERIODIKĀ

Bērziņš V. *Kā ievēl ANO ģenerālsekretāru*. Latvijas Avīze, 19.09.2006.

Bērziņš V. *Ko spēj ANO Drošības padome?* Mājas Viesis. 27.01.2006.

Blokker N. M. *Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by „Coalitions of the Able and Willing”*. European Journal of International Law, 541, 2000.

Charney J. *Compromissory Clauses and the Jurisdiction of the International Court of Justice*. American Journal of International Law. 1987, No. 81.

Checkel J. *The Constructivist Turn in International Relations Theory*. World Politics, vol. 50, 1998.

Crossette B. *On U.N. Dues, No U.S. Cover From Europe*. New York Times, December 8, 2000.

Easton D. *An Approach to the Analysis of Political Systems*. World Politics, April 1957.

Ekéus R. *Shifting Priorities: UNMOVIC And the Future of Inspections in Iraq: An Interview with Ambasssador Rolf Ekéus*. Arms Control Today, 30, No. 2, Mar. 2000.

Falck R., Krieger D. *United Nations Should Be Less Reliant on US*. Daily Bruin. November 13, 2002.

Feuerle L. *Informal Consultation: A Mechanism in Security Council Decision-Making*. New York University Journal of International Law and Politics, 18/1, 1985.

Feulner E. J. *Real Reform at the United Nations*. Heritage Lectures, 08.12.2006.

Finnemore M., Sikkink K. *International Norm Dynamics and Political Change*. International Organization, Vol. 52, No. 4, 1998.

Florini A. *The Evolution of International Norms*. International Studies Quarterly, 40:3, September 1996.

Gordon J. A. *Cool War: Economic Sanctions as a Weapon of Mass Destruction*. Harper's Magazine, Nov. 2002.

Gordon J. A. *A Peaceful, Silent, Deadly Remedy: The Ethics of Economic Sanctions*. Ethics and International Affairs, 13, 1999.

Hanrieder W. *International Organizations and International Systems*. The Journal of Conflict Resolution, Vol. X, No. 3, 1966.

Helms J. *Saving the U.N.: A Challenge to the Next Secretary-General*. Foreign Affairs. September-October, 1996.

James A. *Diplomacy and international society*. International Relations No.6, 1980.

Kasparāns Ģ. *Lielvalstis cīnās par ietekmi ANO*. Diena. 21.07.2005.

Kasparāns Ģ. *Neiespējamā misija*. Sestdiena, 18.-24. februāris, 2006.

Krasner S. D. *Structural Causes and Regimes Consequences: Regimes as Intervening Variables*. International Organization, Vol. 36, No. 2, International Regimes, Spring 1982.

Lacina B. L., Gleditsch N. P. *Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths*. European Journal of Population 21, 2005.

Lopez G. A., Cortright D. *Containing Iraq: Sanctions Worked*. In: Foreign Affairs, 83, No. 4, Jul./Aug, 2004.

Luck, E. C. *Stayin' Alive: The Rumors of the UN's Death Have Been Exaggerated*. Foreign Affairs. July/August 2003.

Monbiot, G. *Who Guards the Guards?* Guardian. 10.12.2002.

NATO's Kosovo Intervention. American Journal of International Law 824, 1999.

Politiskā netūrība jāsaprot. Intervija ar LR ārlietu ministru Arti Pabriku. *Rīgas Laiks*. 08.2005.

Roberts A. *The Laws of War in the 1990-91 Gulf Conflict*. International Security, 18, No. 3, Winter 1993/94.

Robinson J. *Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations. A Commentary, From War to Peace*. No.4, May 1946.

Sarkees M. R. *The Correlates of War Data on War: An update to 1997*. Conflict Management and Peace Science, 18, 2000.

Sartori G. *Concept Misformation in Comparative Politics*. The American Political Science Review, Vol. LXIV, No. 4, December, 1970.

Schlesinger S. *Annan at the End. Grading the Secretary-General*. Foreign Affairs, Volume 85, No. 6, November/December 2006.

Tharoor Sh. *Why America Still Needs the United Nations*. Foreign Affairs, September/October 2003.

United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines. New York: United Nations, Department of Field Support, Department of Peacekeeping Operations, 2008.

Urquhart B. *The Next Secretary-General. How to Fill a Job With No Description*. Foreign Affairs, Volume 85, No.5., September/October 2006.

Wadhams N. *UN Backed Court Documents Darfur Deaths*. Guardian, 15.06.2006.

Waltz K. N. *The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better*. Adelphi Paper no. 171. London: International Institute for Strategic Studies, 1981.

Ziemele I. *Irākas Krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai?* Latvijas Vēstnesis, Nr.13 (280), 01.04.2003.

RUNAS, PAZIŅOJUMI

Albright M. K., *Permanent Representative of the United States to the UN. Speech to the General Assembly Working Group on the Financial Situation*. New York, 7 March 1996. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkots 09.09.2009.

Concluding statement at the end of the general debate of the fifty-ninth session of the General Assembly. Address by H.E. Mr. Jean Ping, President of the United Nations General Assembly Fifty-Ninth Session. New York, September 30, 2004. In:

<http://www.un.org/ga/president/59/speeches/093004.html>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Ekéus R. *Speech to the Carnegie Endowment for International Peace*. Conference on Nuclear Non-Proliferation and the Millenium: Prospects and Initiatives. Washington, DC, 13 Feb. 1996.

Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runa ANO Ģenerālās asamblejas 59. sesijā Ņujorkā. 22.09.2004.

Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runa, uzstājoties ANO Starptautiskajā sasniegumu samitā Ņujorkā. 03.06.2005.

Statement by Cameron R.Hume, US Minister Counselor for Political Affairs. May 23, 1996. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Speech of the Secretary General Boutros Boutros-Ghali, 1995. UN Doc. SG/SM/5624, May 1, 1995.

UN Secretary-General Kofi Annan. *Speech at the Stockholm International Forum* (26 Jan, 2004), www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2004/sgsm9216.html. Pēdējo reizi skatīta 27.06.2009.

US President George W. Bush. Address to the United Nations General Assembly (12 Sept. 2002), <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>. Pēdējo reizi aplūkota 09.07.2009.

STARPTAUTISKĀS TIEAS SPRIEDUMI, LĪGUMI, REZOLŪCIJAS UN CITI STARPTAUTISKIE TIESĪBU AKTI

ANO Statūti. In: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Āfrikas Savienības dibināšanas akts, atvērts parakstīšanai 2000. gada 11. jūlijā.

ANO Jūras tiesību konvencija, UN Doc. A/CONF.62/122, 1982. gada 7. oktobris.

Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (USA v Iran), 1979. ICJ Reports 7.

Certain Expenses of the United Nations (1962). International Court of Justice.

ANO Ģenerālās asamblejas 2008. gada 13. oktobra rezolūcija Nr. 63/4.

Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of refraining from the Threat or Use of Force in International Relations. UN Doc. A/RES/42/22, 18 November 1987.

Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and People. UN Doc. A/4684, 31 October 1961.

Declaration on the Inadmissibility of Intervention. UN Doc. A/6014, 1966.

Documents of the United Nations Conference on International Organization, San Francisco. In: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/cun/cun.html>. Pēdējo reizi aplūkota 25.08.2009.

Drago-Portera konvencija (Hāgas konvencija (II)). Skat. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague072.htm>. Pēdējo reizi skatīta 07.07.2009.

Draudzības, sadarbības un savstarpējas palīdzības līgums, atvērts parakstīšanai 1955. gada 14. maijā.

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970).

Advisory Opinion, 1971 ICH Rep. 16, 22, para. 22, 21 June.

Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. US).
1986 ICJ Rep. 14, 27 June.

Nicas līgums. In: http://europa.eu/abc/treaties/index_lv.htm. Pēdējo reizi aplūkota
15.09.2009.

*Presidential Decision Directive PDD/NSC 25. U.S. Policy on Reforming Multilateral
Peace Operations.* In: <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd25.htm>. Pēdējo reizi aplūkota
09.09.2009.

Provisional rules of procedure of the Security Council. United Nations: 1983.

SC Res. 83. UN Doc. S/1511, 1950. gada 27. jūnijs.

SC Res. 84, 1950. gada 7. jūlijs.

SC Res. 143, 1960. gada 14. jūlijs.

SC Res. 161. UN Doc. S/4741, 1961. gada 21. februāris.

SC Res. 169. UN Doc. S/5002, 1961. gada 24. novembris.

UN Doc. A/RES/50/80, 1995. gada 12. decembris.

UN Doc. A/RES/52/12, 1997. gada 14. novembris.

UN Doc. A/RES/57/300, 2003. gada 7. februāris.

UN Doc. A/RES/60/1, 2009. gada 24. oktobris.

UN Doc. A/RES/60/180, 2005. gada 30. decembris.

UN Doc. A/RES/63/4, 2008. gada 13. oktobris.

UN Doc A/RES/334, 1955. gada 3. decembris.

UN Doc A/RES/1145, 1957. gada 14. novembris.

UN Doc A/RES/1344 (XIII), 1958. gada 13. decembris.

UN Doc. A/47/277 – S/24111, 1992. gada 17. jūnijs.

UN Doc. A/48/170, 1993. gada 21. maijs.

UN Doc A/50/60-S/1995/1, 1995. gada 3. janvāris.

UN Doc A/51/761, 1996. gada 20. decembris.

UN Doc. A/498 (v), 1951. gada 1. februāris.

UN Doc. A/1000 (ES-1), 1956. gada 5. novembris.

UN Doc. A/1001 (ES-1), 1956. gada 7. novembris.

UN Doc. A/1237 (ES-III), 1958. gada 21. augusts.

UN Doc. A/1353, 1959. gada 21. oktobris.

UN Doc. A/1752, 1962. gada 21. septembris.

UN Doc A/2967, 1955. gada 14. septembris.

UN Doc A/3302, 1956. gada 6. novembris

UN Doc A/3949, 1958. gada 16. oktobris.

UN Doc. A/8028, 1970. gads.

UN Doc. A/9631, 1974. gada 17. septembris.

UN Doc. GAOR, 1956. gada 7. novembris.

UN Doc. S/PV. 6143, 2009. gada 15. jūnijs.

UN Doc. S/RES/0661, 1990. gada 6. augusts.

UN Doc. S/RES/221, 1966. gada 9. aprīlis.

UN Doc. S/RES/387, 1976. gada 31. marts.

UN Doc. S/RES/455, 1979. gada 23. novembris.

UN Doc. S/RES/567, 1985. gada 20. jūnijs.

UN Doc. S/RES/568, 1985. gada 21. jūnijs.

UN Doc. S/RES/571, 1985. gada 20. septembris.

UN Doc. S/RES/573, 1985. gada 4. oktobris.

UN Doc. S/RES/574, 1985. gada 7. oktobris.

UN Doc. S/RES/577, 1985. gada 6. decembris.

UN Doc. S/RES/598, 1987. gada 20. jūlijs.

UN Doc. S/RES/611, 1988. gada 25. aprīlis.

UN Doc. S/RES/661, 1990. gada 6. augusts.

UN Doc. S/RES/814, 1993. gada 26. marts.

UN Doc. S/RES/827, 1993. gada 25. maijs.

UN Doc. S/RES/995, 1994. gada 8. novembris.

UN Doc. S/RES/978, 1995. gada 27. februāris.

UN Doc. S/RES/1165, 1998. gada 30. aprīlis.

UN Doc. S/RES/1209, 1998. gada 19. novembris.

UN Doc. S/RES/1270, 1999. gada 22. oktobris.

UN Doc. S/RES/1289, 2000. gada 7. februāris.

UN Doc. S/RES/1291, 2000. gada 24. februāris.

UN Doc. S/RES/1296, 2000. gada 19. aprīlis.

UN Doc. S/RES/1325, 2000. gada 31. oktobris.

UN Doc. S/RES/1368, 2001. gada 12. septembris.

UN Doc. S/RES/1373, 2001. gada 28. septembris.

UN Doc. S/RES/1441, 2002. gada 8. novembris.

UN Doc. S/RES/1509, 2003. gada 19. septembris.

UN Doc. S/RES/1528, 2004. gada 27. februāris.

UN Doc. S/RES/1542, 2004. gada 30. aprīlis.

UN Doc. S/RES/1566, 2004. gada 8. oktobris.

UN Doc. S/RES/1645, 2005. gada 20. decembris.

UN Doc. S/151, 1950. gada 27. jūnijs.

UN Doc. S/1511, 1950. gada 29. jūnijs.

UN Doc S/2001/574, 2001. gada 7. jūnijs.

UN Doc. S/2002/801, 2002. gada 24. jūlijs.

UN Doc. S/2003/1070, 2003. gada 2. decembris.

UN Doc. S/2006/78, 2006. gada 7. februāris.

UN Doc. S/2006/507, 2006. gada 19. jūlijs.

UN Doc. S/4741, 1961. gada 21. februāris.

UN Doc. S/5002, 1961. gada 24. novembris.

UN Doc. S/23500, 1992. gada 31. janvāris.

UN Doc. 1992 (XVIII), 1963. gada 17. decembris.

Starpamerikas līgums par abpusēju palīdzību, atvērts parakstīšanai 1947. gada 2. septembrī.

Starptautiskās krimināltiesas Romas Statūti, atvērti parakstīšanai 1998. gada 17. jūlijā, UN Doc. A /CONF. 183/9, 1998. gada 17. jūlijs.

Starptautiskās tiesas Statūti

Tautu Savienības līgums.

Vienna Convention on the Law of Treaties Between States and International Organizations or Between International Organizations. Opened for signature 21 Mar. 1986, UN Doc. A/CONF.129/15, 25 ILM 543, 1986. gada 21. marts.

Ziemeļatlantijas Līgums, atvērts parakstīšanai 1949. gada 4. aprīlī.

STRATĒĢISKIE DOKUMENTI UN ZIŅOJUMI

A more Secure World. Report of the Secretary-General's High-level Panel. In: www.un.org/secureworld . Pēdējo reizi aplūkots 03.09.2009.

An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc. A/47/277 – S/24111, 1992. gada 17. jūnijs.

Assessment of Member States' advances to the Working Capital Fund for the biennium 2006-2007 and contributions to the United Nations regular budget for 2006. 27.12.2005. ST/ADM/SER.B/668.

Building on Brahimi. Peacekeeping in an Era of Strategic Uncertainty. A Report by the NYU Center on International Cooperation, submitted to the UN Department of Peacekeeping Operations and Field Support for the „New Horizons” Project. New York, April 2009.

Expected Council Action. Security Council Report, January 16, 2009. In: www.securitycouncilreport.org. Pēdējo reizi aplūkots 10.09.2009.

In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General. In: www.un.org/largerfreedom. Pēdējo reizi aplūkots 03.09.2009.

Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals. Earthscan, 2005. In: www.unmillenniumproject.org/reports/fullreport.htm. Pēdējo reizi aplūkota 13.09.2009.

Focus 2007: Towards Universal Participation and Implementation. A comprehensive Framework for Peace, Development and Human Rights. In: <http://untreaty.un.org>. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

General Guidelines for Peace-keeping Operations, UN Doc. UN/210/TC/GG95, 1995. gada oktobris, http://www.un.org/Depts/DPKO/training/tes_publications/books/peacekeeping_training/genguide_en.pdf. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009

Human Security Report 2005. In: www.humansecurityreport.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

National Security Strategy of the United States of America (Sept. 2002), pp. 13–16, <http://whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009.

Regulations and Rules Governing Programme Planning, the Programme Aspects of the Budget, the Monitoring of Implementation and the Methods of Evaluation. UN Doc. ST/SGB/PPBME Rules/1 (1987).

Report of the Panel on United Nations Peace Operations (Brahimi Report). UN Doc. A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000.

Report of the Secretary-General. *The Situation in Central America.* UN Doc. A/57/384/Add.1 (17 December 2002).

Supplement to an Agenda for Peace, Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations. UN Doc. A/50/60-S/1995/1, 1995. gada 3. janvāris.

The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001). In: <http://iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>. Pēdējo reizi skatīta 09.07.2009.

UN Security Council, Second Report of the Monitoring Group Established Pursuant to Security Council Resolution 1363 (2001) and Extended by Resolution 1390 (2002) and 1455 (2003) on Sanctions Against Al-Qaida, the Taliban and Individuals and Entities Associated with them, S/2003/1070, Ņujorka, 2003. gada 2. decembris

Voting Practices in the United Nations. Reports to Congress. U.S. Department of State, Bureau of International Organization Affairs. In: <http://www.state.gov/p/io/rls/rpt/c29990.htm> (ASV Valsts departamenta Biroja attiecībām ar starptautiskajām organizācijām interneta mājas lapa, apmeklēta 15.10.2003.)

9/11 Commission Report. National Commission on Terrorist Attacks on the United States, 22 July 2004.

DATU BĀZES

Almond G. A. *A Developmental Approach to Political Systems*. World Politics, Vol. 17, No. 2, Jan., 1965. In: <http://www.jstor.org/stable/2009347>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Barber B. *Structural-Functional Analysis: Some Problems and Misunderstandings*. American Sociological Review, Vol. 21, No. 2, Apr., 1956. In: <http://www.jstor.org/stable/2088512>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Correlates of War datu bāze. In: www.correlatesofwar.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Demerath III N. J. *Synecdoche and Structural-Functionalism*. Social Forces, Vol. 44, No. 3, Mar., 1966. In: <http://www.jstor.org/stable/2575840>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Demerath III N. J. *Who Now Debates Functionalism? From "System, Change and Conflict" to "Culture, Choice, and Praxis"*. Sociological Forum, Vol. 11, No. 2, Jun., 1996. In: <http://www.jstor.org/stable/684844>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Global Policy Forum datu bāzes. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

IISS Armed Conflict Database. In: www.acd.iiss.org/armedconflict. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009

Kincaid H. *Assessing Functional Explanations in the Social Sciences*. PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1990, Volume One: Contributed Papers, 1990. In: <http://www.jstor.org/stable/192715>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Lane R. *Structural-Functionalism Reconsidered: A Proposed Research Model*. Comparative Politics, Vol. 26, No. 4, Jul., 1994. In: <http://www.jstor.org/stable/422026>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Luif P. *EU Cohesion in the UN General Assembly: A Quantitative Analysis with Special Regard to the Distance of the US from the EU Consensus*. Paper prepared for the 49th Annual ISA Convention, San Francisco, CA, March 26th–March 29th, 2008. In: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/4/2/4/p254246_index.html. Pēdējo reizi aplūkota 25.08.2009.

Maryanski A., Turner J. H. *The Offspring of Functionalism: French and British Structuralism*. Sociological Theory, Vol. 9, No. 1, Spring, 1991. In: <http://www.jstor.org/stable/201876>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Ness G. D., Brechin S. R.. *Bridging the Gap: International Organizations as Organizations* International Organization, Vol. 42, No. 2, Spring, 1988. In: <http://www.jstor.org/stable/2706676>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

Nobel Foundation's Conflict Map datu bāze. In:
www.nobelprize.org/educational_games/peace/conflictmap. Pēdējo reizi aplūkota
15.09.2009.

SIPRI datu bāzes. In: . <http://www.sipri.org>. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Stephens J. *An Appraisal of Some System Approaches in the Study of International Systems*. *International Studies Quarterly*, Vol. 16, No. 3, Sep., 1972. In:
<http://www.jstor.org/stable/3013571>. Pēdējo reizi aplūkota 20.10.2008.

UCDP datu bāzes. In: . www.ucdp.uu.se. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009

ANO Miera uzturēšanas departamenta datu bāzes. In: www.un.org/Depts/dpko.
Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009

INTERNETA AVOTI

Adopting a global counter-terrorism strategy. In:
<http://www.un.org/terrorism/framework.shtml>. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

ANO interneta mājas lapa. Skat.: www.un.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

ANO Ģenerālā asambleja atklāj vēsturisko 60. sesiju. In: *LETA*. 14.09.2005.

ANO Ģenerālās asamblejas Informācijas komitejas mājaslapa
<http://www.un.org/ga/coi/bg.shtml>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO ģenerālsēkretāra vietnieka komunikāciju un publiskās informācijas jautājumos
mājaslapa
<http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/USG/index.asp>.
Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO Komunikāciju grupu mājaslapa

<http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/partnerships/communicationGroup/index.asp>.

Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO oficiālās dokumentu sistēmas mājaslapa <http://documents.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO Publiskās informācijas departamenta mājaslapa

<http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/index.asp>. Pēdējo reizi

aplūkota 16.05.2010.

ANO Publiskās informācijas departamenta Iesaistes nodaļa mājaslapa

<http://www.un.org/depts/dhl>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO Publiskās informācijas departamenta Ziņu un mediju nodaļas mājaslapa

<http://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whoWeAre/aboutDPI/structure/index.asp>.

Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO radio mājaslapa <http://radio.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO sistēmas Informāciju centru mājaslapa <http://unic.un.org/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

ANO Ziņu centra mājaslapa <http://www.un.org/news/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

What is Peacekeeping? In: www.un.org/Depts/dpko/dpko/faq/q1.htm . Pēdējo reizi skatīta 29.06.2009.

ANO Miera uzturēšanas operāciju departamenta interneta mājas lapa. Skat:

www.un.org/Depts/dpko/dpko. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Āfrikas Savienības interneta mājas lapa. Skat. <http://www.africa-union.org>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Background & History of the UN Financial Crisis. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 09.09.2009.

Blessed Little Security. Editorial from London Free Press. 03.01.2000. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Eiropas Savienības interneta mājas lapa. Skat.: www.eu.int. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Global Policy Forum interneta mājas lapa. Skat: www.globalpolicyforum.com. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Nevalstisko organizāciju darba grupas sievietes, miera un drošības jautājumos interneta mājas lapa. Skat.: <http://www.womenpeacesecurity.org>. Pēdējo reizi aplūkota 28.08.2009.

Islāmiskās Konferences Organizācijas interneta mājas lapa. Skat. <http://www.oic-oci.org>. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Littlejohns M. *US Veto Kills a UN Resolution.* Earth Times. In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. In: <http://www.merriam-webster.com>

Nepievienojušos kustības interneta mājas lapa. Skat. : www.nam.gov.za. Pēdējo reizi aplūkota 03.09.2009.

Paul J.A. *Security Council reform: Arguments about Future of the United Nations system.* In: www.globalpolicy.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Paul J.A. *The Arria Formula.* In: Global Policy Forum, February 2001, www.globalpolicy.org/security/mtgsetc/arria.htm. Pēdējo reizi aplūkota 20.08.2009

The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001). <http://iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>. Pēdējo reizi aplūkota 09.07.2009.

The Security Council 4717th meeting. In: www.un.org. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Unifeed mājaslapa <http://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

UN News Service, 15.11.2006. In: www.un.org/apps/news. Pēdējo reizi aplūkota 23.07.2009.

UN Peacekeeping Faces Crisis as Funds, Troops Dry Up. Reuters, 07.12.2008.

UN Works mājaslapa <http://www.un.org/works/>. Pēdējo reizi aplūkota 16.05.2010.

Ziemele I. *Irāka (2). Mazo valstu interese starptautiskajā tiesiskajā kārtībā*. In: http://www.politika.lv/temas/starptautiska_politika/6397/. Pēdējo reizi aplūkota 15.09.2009.

Zunes A. *A global affairs commentary: United Nations Security Council resolutions currently being violated by countries other than Iraq. Foreign Policy in Focus*. In: www.fpif.org. Pēdējo reizi aplūkota 10.09.2009.